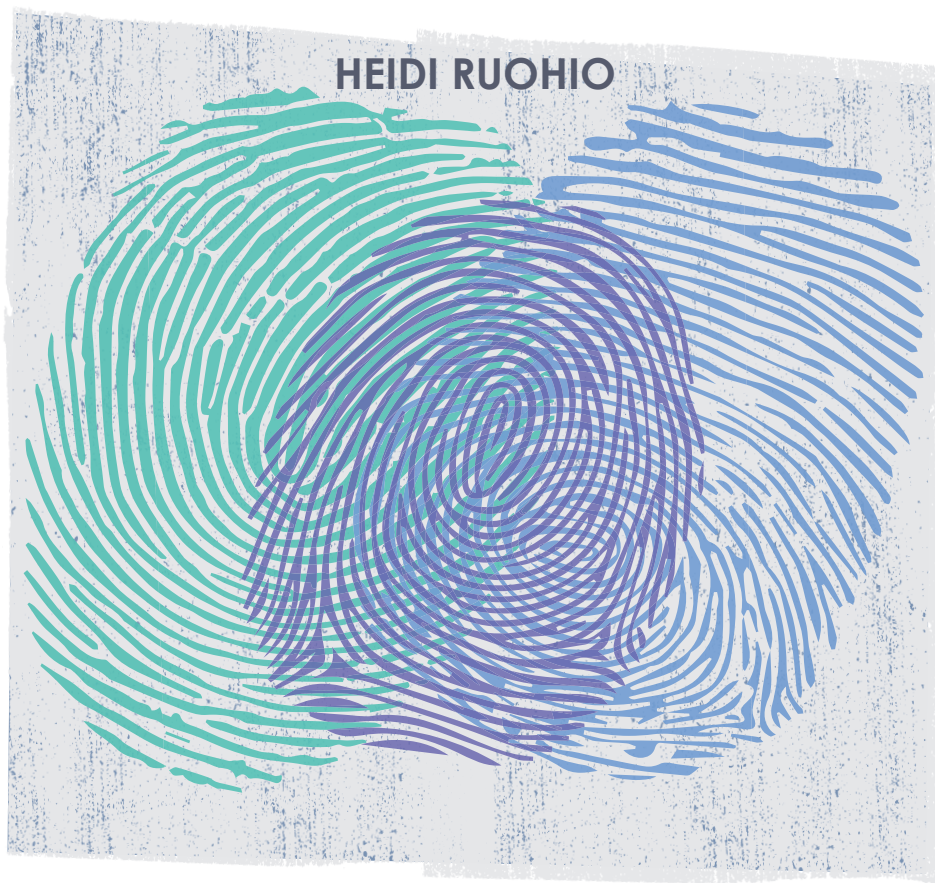

SUOMALAISET KANSAINVÄLISESTI ADOPTOIDUT

Perheeseen ja kansaan kuuluminen

HEIDI RUOHIO

SUOMALAISET KANSAINVÄLISESTI ADOPTOIDUT

Perheeseen ja kansaan kuuluminen

SUOMALAISET KANSAINVÄLISESTI ADOPTOIDUT

Perheeseen ja kansaan kuuluminen

HEIDI RUOHIO

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Verkkojulkaisu 119

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Ilmari Hakala

Kansipohja: Sole Lätti

Taitto: Tanja Kontinen

© Nuorisotutkimusseura ja tekijä

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,
verkkojulkaisuja 119, *Tiede*

ISBN 978-952-7175-40-8

ISSN 1799-9227

2017. Painettu kirja on julkaistu vuonna 2016.

Julkaisujen tilaukset:

Nuorisotutkimusverkosto

Asemapäällikönkatu 1

00520 Helsinki

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog>

Sisällys

KIITOKSET	7
1 JOHDANTO	11
2 TUTKIMUKSEN KONTEKSTI	14
2.1 Kansainvälinen adoptio	14
2.1.1 Keskeiset adoptioon liittyvät käsitteet	14
2.1.2 Kansainvälinen adoptio ja siirtolaisuus: muuttosuunnat ja määrät	19
2.1.3 ”Lapsen etu” ja adoptio	24
2.2 Aikuiset adoptoidut	26
2.2.1 Oikeus identiteettiin	26
2.2.2 Adoptiotutkimus	28
2.2.3 Adoptoitujen identiteetin ja kuulumisen tutkimus	31
3 TEOREETTISET NÄKÖKULMAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	35
3.1. Minuus ja syntyperä	35
3.1.1 Symbolinen interaktionismi	35
3.1.2 Minuuden muotoutuminen	37
3.1.3 Goffmanilainen käsitys sosiaalisesta elämästä arjen näyttämöillä	39
3.2 Kuuluminen ja sen rajat	43
3.2.1 Kuulumisen ulottuvuudet: identifikaatiot, sosiaaliset sijainnit ja arvot	43
3.2.2 Kuulumisen politiikka	45
3.3 Tutkimuskysymykset	47
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	48
4.1 Haastatteluaineisto	48
4.2 Osallistujat	49
4.3 Haastattelukohtaaminen	53
4.4 Analyysi: aineiston, teorian ja tutkijan vuoropuhelu	56
4.5 Eettiset kysymykset	59
4.6 Adoptioyhteisön ulkopuolinen tutkija – yksi utelias lisää?	62
5 KUULUMINEN JA LÄHEISSUHTEET	67
5.1 Syntymätarinat	67
5.2 Kuuluminen adoptioperheeseen	72

5.2.1 Sattuma, kohtalo ja valituksi tuleminen	72
5.2.2 Omaksi tehty	76
5.2.3 Avoimuus adoptioperheessä	80
5.2.4 Kaksien vanhempien dilemma	83
5.3 Erojen arkipäiväistyminen läheisissä suhteissa	85
6 ARJEN KOHTAAMISIA	91
6.1 Koulu lapsuuden ja nuoruuden näyttämönä	91
6.2 Kuulumisen kyseenalaistaminen	99
6.2.1 Kysymyksiä kuulumisesta	99
6.2.2 Ulossulkeva rasismi	106
6.3 Rajankäyntiä suomalaisuudesta	109
6.3.1 Suomalaisuuden piiri	109
6.3.2 Luovimista etnisissä ja rodullistetuissa hierarkioissa	116
6.3.3 Erottautuminen tavallisuudesta ja ”tavallisista suomalaisista”	122
7 YHTEYDET	125
7.1 Yhteydet biologiseen sukuun	125
7.1.1 Ajatteleminen, tiedon etsiminen ja ihmisten etsiminen	125
7.1.2 Yhdennäköisyyden kaipuu	132
7.1.3 Biologisen suvun etsijät	136
7.2 ”Juurimatka”	143
7.2.1 Matka menneeseen	143
7.2.2 Ulkonäöllinen sulautuminen ja kulttuurinen erottuminen	148
7.3 Kuuluminen adoptioyhteisöön	152
7.3.1 Adoptio yhteisenä nimittäjänä	152
7.3.2 Muutakin kuin adoptoitu	155
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	158
LÄHTEET	166
TIIVISTELMÄ	182
SAMMANDRAG	185
ABSTRACT	188

KIITOKSET

Vihdoin on aika kiittää. Kiitettäviä on tutkimusprosessin aikana kertynyt huomattava määrä, mikä kuvaa hyvin sitä, että yksin en ole tutkimusmatkaani tehnyt.

Ihan ensimmäiseksi haluan kiittää väitöskirjani päähenkilöitä eli kansainvälisesti adoptoituja haastateltaviani, jotka jakoivat minulle paloja elämästään. Edelleen vuosien jälkeenkin hämmästelen heidän rohkeuttaan ja kykyään sanoittaa kokemuksiaan. Koen olevani hyvin etuoikeutettu, kun he ovat luottaneet minuun niin, että olen saanut kuulla heidän elämästään ja olen saanut kirjoittaa aiheesta kirjan. Samalla tunnen haikeutta siitä, että niin paljon hienoa, herkkää ja kiinnostavaa aineistoa jäi tämän kirjan ulkopuolelle. On ollut pakko hyväksyä, että yhdessä väitöskirjassa en voi sanoa kaikkea. Nöyrä toivomukseni on, että olen tehnyt haastateltavilleni oikeutta eivätkä he kokisi osallistuneensa tutkimukseen turhaan.

Väitöskirjan tekeminen ei olisi ollut mahdollista ilman rahallista tukea. Olen kiitollinen siitä, että erinäiset säätiöt ja rahastot ovat pitäneet tutkimusaiheettani tärkeänä ja minua kyllin kykenevänä sen toteuttamisessa. Helsingin kaupungin tutkimusapurahan turvin pystyin aloittamaan tutkimustaipaleeni, siksikin pidän sen merkitystä erityisen suurena. Muistan myös elävästi sen onnellisen päivän, kun sain tiedon ensimmäisestä vuoden mittaisesta apurahasta Jenny ja Antti Wihurin rahastosta. Wihurin rahasto tuki työtäni kolmen vuoden ajan. Lisäksi kiitän rahallisesta tuesta Turun yliopistosäätiötä, Alfred Kordelinin säätiötä, Suomen Kotien Kukkasrahastoa, Turun yliopiston yhteiskuntatieteellistä tiedekuntaa sekä Kansan Sivistysrahastoa. Haluan kiittää myös Alli Paasikiven säätiötä työhuoneesta ajalla 2012–2013. Lisäksi iso kiitos Pelastakaa Lapset ry:lle, Yhteiset Lapsemme ry:lle ja Adoptioperheet ry:lle avustanne haastateltavien tavoittamisessa ja muusta yhteistyöstä!

Väitöskirjan tekeminen tai ainakaan sen loppuun saattaminen ei kai koskaan ole erityisen vaivatonta. Väitöskirjani esitarkastajat dosentit Ismo Söderling ja Anna-Maija Castrén ovat kuitenkin auttaneet loppusuoran taittamista kannustavilla lausunnoillaan. Kiitos Ismo Söderlingille hymyilyttävästä lausunnosta, tarkasta paneutumisesta työhöni ja konkreettisista

parannusehdotuksista. Kiitos Anna-Maija Castrénille niin ikään konkreettisista parannusehdotuksista sekä oivaltavista ja tarkkanäköisistä huomioista. Vaikka jännitin esitarkastuslausuntojen sisältöjä etukäteen paljon, loppujen lopuksi olin ainakin lukevinani niistä innostusta ja arvostusta työtäni kohtaan. Tämä antoi minulle voimia tehdä viimeiset korjaukset. Kiitän Anna-Maija Castrénia myös siitä, että hän suostui vastaväittäjäkseni.

Minulla on ollut suuri onni saada työlleni mitä parhaimmat ohjaajat. Heidän viisautensa on ollut minulle tärkeä tuki ja turva. Dosentti Minna Säävälällä on ehtymätön taito nähdä metsä puilta, ja hän sai myös minut näkemään sen silloin, kun olin hukassa. Minulla oli usean vuoden ajan ilo ja onni työskennellä Minnan kanssa samaan aikaan Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella ja oppia häneltä tutkimuksen teosta. Työkaveruuden lisäksi kiitän Minnaa kiinnostuksesta työhöni, järkkymättömästä kannustuksesta sekä lempeästä kritiikistä. Dosentti Riitta Högbäck on vaikuttanut paljon siihen, että kirjan punainen lanka löytyi ja pysyi jotakuinkin hyppysissä tutkimuksen teon loppuvaiheessa. Kiitän Riittaa siitä, että hän on pitkin matkaa haastanut minua ajattelemaan kriittisemmin ja täsmällisemmin sekä antanut oman adoptiotietämyksensä myös minun käyttööni. Lisäksi professori Katja Forsénin kannustus varsinkin väitöskirjan loppuvaiheessa on ollut tärkeää projektin loppuun saattamisessa.

Minulla on ollut vuosien varrella useita tutkijayhteisöjä, joilta olen oppinut tutkimuksen tekoa yleisellä tasolla ja tässä nimenomaisessa tapauksessa. Väestöntutkimuslaitoksen vierailevana tutkijana vuosina 2009–2012 työskennellessäni eri vaiheissa olevia tekstejäni ovat kommentoineet ohjaajani Minna Säävälän lisäksi ainakin laitoksen nykyinen johtaja Anna Rotkirch, tutkimusprofessori Osmo Kontula, VTL Anneli Miettinen, VTT Anna Anttila ja TtT Tuija Rinkinen. Kiitos teille ja muulle Väestöntutkimuslaitoksen henkilökunnalle siitä, että olette näyttäneet minulle mitä tutkijuus ja työtoveruus tarkoittavat. Osoitan kiitokseni myös Väestöliiton kirjaston informaatioille Ulla-Maija Mattilalle, Tiina Helamaalle ja Suvi Järvelinille, jotka ovat auttaneet kirjallisuuden haalimisessa. Kiitän lisäksi Stina Fågelia, joka on tarkastanut ruotsinkielisten haastattelujeni solmukohtia ja Väestöntutkimuslaitoksen silloista harjoittelijaa Sari Tonttia, joka avusti minua parin haastattelun litteroinnissa.

Muita tärkeitä tutkijayhteisöjä ovat olleet Sosnet-tutkijakoulun ”teemaryhmä kolmonen” ja sen jälkeen niin sanottu ”loppuunsaattamisryhmä”. ”Teemaryhmä kolmosen” ohjaajat professori Katja Forsén, professori Aila-Leena Matthies, yliopistonlehtori Elina Virokannas ja johtava asiantuntija Anu Muuri ovat jaksaneet lukea ja kommentoida lukuisia eri vaiheissa olevia papereitani: aina tutkimussuunnitelmasta analyysilukuihin. He ovat osanneet suodattaa kritiikkinsä tutkimuksen tekijän kasvun mukaisesti sopivanlaiseksi eri vaiheissa. Erityiskiitoksen haluan osoittaa Elinalle jämäkästä ohjauksesta, haastamisesta ja työpajojen järjestämisestä. Loppuunsaattamisryhmä teki niin ikään tehtävänsä, sillä pääsin vihdoin kirjoittamaan näitä kiitossanoja. Kiitos ryhmän ohjaajille professori Anneli Pohjolalle, professori Heli Valokivelle ja yliopistonlehtori Elina Virokannakselle, jotka ottivat avosylin vastaan uusia loppuunsaattajia. He paneutuivat teksteihini aina huolella ja osasivat kysyä oikeissa kohdin oikeita kysymyksiä. Teidän kanssanne olisin viihtynyt pidempäänkin, mutta ammattilaisten ottein hoiditte hommanne ja autoitte minut ryhmästä ulos. Kiitos teille uskosta ja toivosta työni valmistumiseen!

Molemmissa teemaryhmissä keskeisessä roolissa ovat olleet vertaiset eli toiset väitöskirjatutkijat. Lähdimme tälle tutkimusmatkalle yhdessä ja vuoronperään olemme saatelleet toisiamme maaliin. Kiitos Pia Eriksson, Camilla Granholm, Tarja Juvonen, Anniina Kaittila, Hanna Kara, Maija Mänttari-van der Kuip, Harry Lunabba, Anna-Maria Slotte, Anu-Riina Svenlin ja monet muut kiinnostavista keskusteluista, yhteisestä oppimisestä ja hauskaista seurasta! Hanna Karaa kiitän lisäksi loppurutistuksen aikaisista maanantaisista viikkopalavereista, jotka olivat työn valmistumisen elinehto. Olen aina voinut luottaa Hannan viisauteen ja apuun niin tutkimuksen teossa kuin ystävydessäkin.

Kirjan julkaisusta on kiittäminen Nuorisotutkimusseuraa ja erityisesti sen julkaisupäällikköä Vappu Helmisaarta. Vapulla on ollut kirjan julkaisuprosessi niin hyvin hallussaan, että minun ei ole tarvinnut murehtia sitä – ja se jos mikä on ollut näillä loppumetreillä kullan arvoista! Niin ikään sujuvasta ja luotettavasta yhteistyöstä kiitän Ari Korhosta, joka kommentoi tekstiäni huolellisesti, ja Tanja Konttista, joka taittoi kirjan.

Onnekseni ystävien ja perheen seurassa olen päässyt irrottautumaan tutkimustyöstä – eikä se todellakaan ole ollut vaikeaa! Kiitos ilojen ja surujen jakamisesta sekä tärkeistä yhteisistä hetkistä kuuluu ihanille ystäväilleni Anskulle, Hannelle, Heidille, Irenelle, Johannalle, Juulialle,

Lealle, Sofialle, Suville, Tuijalle ja Ullalle! Kiitän myös perhettäni, johon kuuluu nykyään monta sukupolvea sekä omalta että mieheni puolelta. Erityiskiitos siskolleni, joka rohkeudessaan ja voimassaan on idolini, ja joka on aina puolellani. Vanhempiani kiitän jo varhaisesta kannustuksesta opiskeluissani. Kiitos, että olette uskoneet minuun – joskus sokeastikin, mutta ehkä se on vanhempien tehtävä! Mattia ja Elsiä kiitän rakkaudesta, en vähemmästä.

Espoossa 12.5.2016
Heidi Ruohio

1 JOHDANTO

”Ainahan voi adoptoida, jos ei saa omia lapsia” on useissa yhteyksissä kuultu lausahdus tai neuvo, joka paljastaa ainakin neljä adoptioon liittyvää oletusta. Ensinnäkin lause heijastaa tietämättömyyttä nykyisen adoptioprosessin haastavuudesta. Toiseksi lause sisältää ajatuksen biologisen vanhemmuuden ensisijaisuudesta suhteessa adoptioon. Adoptio näyttää olevan ikään kuin toiseksi paras vaihtoehto tilanteessa, jossa henkilö ei syystä tai toisesta saa biologisia lapsia. Kolmanneksi adoptoitu lapsi ei näyttäydy lauseessa ”omana” lapsena. Neljänneksi lause tekee näkyväksi ilmiön valtasuhteet: median ja sitä myötä myös yleisön katse on useimmiten adoptiovanhemmissa ja adoptiohakijoissa. Hollywood-tähtien perhekuvat kansainvälisesti adoptoitujen lastensa kanssa luovat osaltaan mielikuvaa adoption helppoudesta ja itsestäänselvyydestä varakkaille länsimaisille ihmisille.

Lausahdus ”Ainahan voi adoptoida, jos ei saa omia lapsia” – ja ehkä adoptioon liittyvä keskustelu laajemminkin – ohittaa tyypillisesti heidät, joille adoptio tapahtuu, siis adoptoidut itsensä. Myös tutkimustieto kansainvälisestä adoptiosta painottuu adoptiovanhempien näkökulmaan. Suomessa tutkimustieto kansainvälisesti adoptoiduista on vielä vähäistä. Kansainvälisesti adoptoitujen ryhmä on edelleen marginaalinen ja suurin osa kansainvälisesti adoptoiduista on alaikäisiä. Tähän mennessä kansainvälisesti adoptoitujen arjen kokemuksista on voinut Suomessa lukea lähinnä lehtihaastatteluita ja esimerkiksi Anu Myllärin (2006) omaelämäkerrallisesta kirjasta.

Suomessa adoptiosta on keskusteltu tutkimusprosessini aikana mediassa erityisesti adoptiolainsäädännön uudistamisen ja tasa-arvoisen avioliittolain yhteydessä. Kansainväliseen adoptioon liittyvä julkinen keskustelu on täynnä oletuksia hyvästä lapsuudesta, hyvästä vanhemmuudesta ja ”oikeanlaisesta” perheestä. Vaikka ”lapsen etu” näyttyy tärkeänä argumenttina keskusteluissa, käsitteen sisällöstä ei olla yksimielisiä. Lapsen edusta ja lapsen parhaasta puhutaankin paljon ennen varsinaisen adoption tapahtumista, mutta kiinnostus sitä kohtaan tuntuu vähenevän lasten kasvaessa nuoriksi ja nuoriksi aikuisiksi. Adoptio tulisi kuitenkin

käsittää elinikäisenä prosessina, jonka varrella adoptoitujen henkiöiden tarpeet muuttuvat. (Walton 2012.)

Vaikka perheenperustamis-saaga siis vallitsee mediassa muiden näkökulmien jäädessä taustalle, kansainvälinen adoptio on muutakin kuin tapa perustaa perhe. Kansainvälinen adoptio on myös yksilön siirtolaisuutta. Richard Weil (1984) on kutsunut kansainvälistä adoptiota *hiljaiseksi siirtolaisuudeksi*. Arvioiden mukaan toisen maailmansodan jälkeen yhteensä noin miljoona lasta on adoptoitu kansainvälisesti (Selman 2012a). Olennaisin ero muuhun siirtolaisuuteen on se, että adoption myötä aiemmat sukulaisuussuhteet katkeavat ja adoptoitu kiinnitetään adoptioperheeseen.

Adoptiolapsen voi käsittää käyvän adoption myötä läpi tietynlaisen uudelleen syntymisen. Samalla kun lapsesta tulee uuteen perheeseen kuuluva, aiemmat juridiset sukulaisuussuhteet katkeavat (Duncan 1993). Etelä-Koreasta adoptoitu ruotsalainen adoptiotutkija Tobias Hübinette (2004, 20) kuvaa, kuinka adoption myötä adoptiolapset ikään kuin riisutaan biologisen syntyperänsä merkeistä: kielestä, kulttuurista, uskonnosta ja nimeen sidotusta identiteetistä. Toisessa syntymässään, joka tapahtuu adoption myötä, kansainvälisesti adoptoitu saa uuden nimen, uuden kansalaisuuden, uuden kodin ja perheen sekä muut sukulais- ja läheissuhteet (Howell 2003). Norjalaisdokumentti *Tvillingsøstrene* (2013) avaa tätä uudelleen syntymisen tematiikkaa osuvalla tavalla. Dokumentti kertoo Kiinassa syntyneistä identtististä kaksosystöistä, jotka adoptoitiin eri maihin, ja jotka siten adoption jälkeen elävät toisiinsa nähden hyvin erilaista arkea: toinen kasvaa norjalaisessa pikkukylässä ja toinen yhdysvaltalaisessa suurkaupungissa. Heidän välillään on erilaisten kasvuympäristöjen lisäksi valtameri ja kielimuuri. Dokumentti herättää kysymyksiä siitä, mihin ja kenelle nämä tytöt kuuluvat – ja ennen kaikkea siitä, olisivatko he kuuluneet yhteen.

Tämä sosiaalityön väitöskirja on lähtökohtaisesti monitieteinen. Sosiaalityön tutkimuksessa on toistaiseksi vielä vähän siirtolaisuustutkimusta, vaikka siirtolaisuus ilmiönä kietoutuukin keskeisellä tavalla useiden sosiaalityössä kohdattujen ihmisten elämänhistoriaan. Lisäksi siirtolaisuus kuuluu oleellisesti sosiaalityön ytimeen: ihmisten hyvinvoinnin tukemiseen, koulutukseen, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin. (Cox & Geisen 2014.) Kansainvälinen adoptio voidaan ymmärtää transnationaalina sosiaalityönä, jossa globaalit ja paikalliset prosessit kietoutuvat toisiinsa.

Rajat ylittävä sosiaalityö on kiinnostunut globalisaation ilmentymistä ja niiden merkityksestä ihmisten arkeen ja hyvinvointiin. (Hugman, Moosa-Mitha & Moyo 2010.)

Lapsen etu on yksi lastensuojelun keskeisimmistä käsitteistä (Pösö 2012). Kansainvälisessä adoptiossa lapsen etu näyttää tarkoittavan pysyviä suhteita ja lapsen mahdollisuutta kasvaa perheessä (Pösö 2009; 2012; Pösö, Kitinoja & Kekoni 2010). Lapsen edun teoreettiset perustat ovat psykodynaamisessa perinteessä ja esimerkiksi kiintymyssuhdeteoriassa, mikä korostaa pysyvien ihmissuhteiden merkitystä lapsuudessa (Pösö 2012). Ihanne pysyvästä perheestä toimi lapsen edun toteuttajana myös silloin, kun Suomesta 1950–70-luvulla adoptoitiin lapsia ulkomaille. Pysyvien perhesuhteiden ajateltiin silloinkin olevan tärkeämpiä kuin se, että lapsi voisi elää synnyinmaassaan. (Pösö 2009.) Pysyvän ja eksklusiivisen perheen ihanne on ristiriidassa joissakin maissa käytössä olevan kiertävän ja inklusiivisen hoivan kanssa (esim. Bowie 2004; Fonseca 2005).

Edellisten kontekstien lisäksi tämä tutkimus sijoittuu monitieteiselle ja kansainväliselle adoptiotutkimuksen kentälle. Tarkemmin sanoen kyse on aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen identiteetin ja kuulumisen sekä arjen tutkimuksesta. Väitöstutkimustani varten 24 aikuisiksi varttunutta kansainvälisesti adoptoitua on kertonut kokemuksiaan. Kansainvälisesti adoptoitujen kuuluminen on kiinnostava tutkimuskohde ennen kaikkea siksi, että he tulevat perheeseen, sukuun ja kansaan kuuluviksi kulttuurisesta normista poikkeavalla tavalla ilman biologisen syntyperän linkkiä. Kansainvälisesti adoptoitujen ainutlaatuinen sosiaalinen sijainti uudessa kotimaassaan tekee heidän kuulumisen kokemuksistaan sekä erityisiä että yleisiä. Kansainvälisesti adoptoidut eivät ole uudessa kotimaassaan sen paremmin ”natiiveja” kuin myöskään perinteisessä mielessä ”maahanmuuttajia” (Kim 2010, 103). Kansainvälinen adoptio ja väitöstutkimukseni mukaan myös kansainvälisesti adoptoidut itse haastavat itseäänselvyyksiä perheeseen, sukuun ja kansaan kuulumisen kytköksistä. Lisäksi tutkimus tekee näkyväksi kuulumisen moninaisuutta ja ristiriitaisuuksia.

2 TUTKIMUKSEN KONTEKSTI

Paikannan tässä luvussa tutkimuksen keskeiset käsitteet ja kohderyhmän. Teen lyhyen katsauksen kansainvälisen adoption historiaan, sen historiallispoliittisiin syntyehdoin ja muuttosuuntiin. Lisäksi käsitteelen kansainvälisen adoption yhteyttä sosiaalityöhön ja lastensuojeluun. Luvun lopuksi käyn läpi aikuisia (kansainvälisesti) adoptoituja koskevia aiempia tutkimuksia keskittyen erityisesti adoptoitujen identiteetin ja kuulumisen tutkimuksiin.

2.1 KANSAINVÄLINEN ADOPTIO

2.1.1 Keskeiset adoptioon liittyvät käsitteet

Tutkimuksen lähtökohtana on *syntyperän* sanakirjamääritelmä, joka kuuluu seuraavanlaisesti: ”Se millaisille vanhemmille on syntynyt, esimerkiksi mihin yhteiskuntaluokkaan tai kansaan kuuluville” (www.suomisanakirja.fi). Adoption myötä syntyperän määritelmän ytimessä olevat ”vanhemmat” vaihtuvat. Adoptoidun voi ajatella syntyvän kahdesti. Ensimmäisen kerran hän syntyy biologisten vanhempiensa lapseksi, ja toisen kerran hän syntyy juridisesti adoptiovanhempiensa lapseksi. Tilastokeskus on ottanut käyttöön vuonna 2012 syntyperä-luokituksen, joka niin ikään määrittäyty henkilön vanhempien syntymävaltiotiedon perusteella. Adoptiovanhemmat rinnastetaan biologisiin vanhempiin eli Suomessa syntyneiden henkilöiden ulkomailta adoptoitu lapsi on tilastoissa *suomalaistaustainen*, ei *ulkomaalaistaustainen*. Lapsi tulee suomalaistaustaiseksi myös siinä tapauksessa, että vain toinen hänen vanhemmistaan on syntynyt Suomessa. (Tilastokeskus 2012a.)

Englanninkielisissä adoptiotutkimuksissa suomalaista *syntyperän* käsitettä lähimpänä on käsite *origin*. Lisäksi biologista syntyperää eri näkökulmista tarkastelevissa adoptiotutkimuksissa on käytetty *juurien* (engl. *roots*)

(esim. Rastas 2007a; Tieman ym. 2008)¹ tai *taustan* (engl. *background*) käsitteitä. Taustan käsitteellä voidaan viitata syntyperän lisäksi, tai sen sijaan, *adoptiostatukseen* (engl. *adoptive status* tai *being adopted*), eli siihen, että lapsi on tullut perheeseen adoptoituna (esim. Juffer & Tieman 2009; Grotevant ym. 2000). Juuri-käsitteen luontoon viittaava metafora voi antaa mielikuvan identiteetin sitomisesta tai juurruttamisesta tiettyyn paikkaan. Ihminen, joka on siirtynyt paikaltaan esimerkiksi siirtolaisuuden vuoksi, voi näyttäytyä silloin ”juurettomana”. Kansainvälisesti adoptoitu taas voi näyttäytyä ”juuriltaan revittyinä”, mistä automaattisesti oletetaan koituvan hänelle ongelmia. (Malkki 1992.) Haastattelutilanteissa käytimme osittain rinnakkaisina kaikkia näitä käsitteitä – syntyperää, juuria, taustaa – mutta tutkimuksen analyttisenä välineenä käytetään syntyperän käsitettä. Perustelen tätä valintaa sillä, että pidän syntyperän käsitettä toimivana sateenvarjokäsitteenä, joka pitää sisällään edellä mainitut muut ulottuvuudet.

Syntyperän käsitteessä on kansainvälisesti adoptoitujen tapauksessa olennaista, että syntyperiä on itse asiassa kaksi: biologinen syntyperä ja adoption kautta luotu syntyperä. Lisäksi syntyperän käsitteessä on olennaista sen kaksi toisiinsa linkittyntä ulottuvuutta: perheeseen ja kansaan kuulumisen ulottuvuudet. *Kansan* käsite määrittellään suomenkielen sanakirjassa ”kulttuuriltaan ja usein myös hallinnoltaan ja kieleltään yhteen kuuluvaksi ihmisryhmäksi” ja ”jonkin valtion väestöksi” (www.suomisanakirja.fi). Adoption myötä lapsi tulee lain mukaan maan kansalaiseksi. Suomessa kansainvälisesti adoptoidun lapsen kansalaisuudesta säädetään Kansalaisuuslain luvussa 2: ”Suomen kansalaisuus *syntymän* perusteella” [kursiivi HR]: ulkomailta alle 12-vuotiaana adoptoitu lapsi

1 Syntyperän ja/tai juurien käsitteisiin on saatettu aiemmissa tutkimuksissa lisätä erilaisia etuliitteitä, kuten *biologinen syntyperä* tai *biologiset juuret* (engl. *biological origin/roots*) ja *etninen syntyperä* tai *etniset juuret* (engl. *ethnic origin/roots*) (esim. Irhammar 1999; Irhammar & Cederblad 2006). Biologisella syntyperällä viitataan tällöin yleensä lapsen biologisiin vanhempiin ja etnisellä syntyperällä synnyinmaahan. Etnisen ja biologisen syntyperän käsitteet ovat toisiinsa linkittyneitä, sillä edellisen ymmärretään juontuvan jälkimmäisestä. Myös kansallisen syntyperän käsitettä on käytetty (engl. *national origin*) (esim. Freundlich 2000). *Kulttuurisen syntyperän* käsitettä (engl. *cultural origin*) on käytetty harvemmin (esim. Marré 2007). Kulttuurisen syntyperän käsitteen käyttöä voi pitää absurdina ainakin silloin, kun puhutaan vauvana tai pikkulapsi-ikäisenä adoptoiduista (Hübinette & Tigervall 2009). *Etnisyyden* käsitettä tarkastelen lähemmin luvussa 2.2.3 samassa yhteydessä, kun käsittelen aiempia adoptoitujen identiteettitutkimuksia.

saa kansalaisuuden ”siitä ajankohdasta lukien, jolloin lapseksiottaminen on Suomessa pätevä” (Kansalaisuuslaki 2003/359, 10 §). Juridisesti adoptiolapsi saa saman aseman kuin perheeseen syntynyt lapsi. Suomeen tehdyt kansainväliset ja maan sisäiset adoptiot ovat olleet *vahvoja adoptioita* vuodesta 1985 lähtien. Vahva adoptio on purkamaton ja adoptiolapsella on samat oikeudet kuin biologisella lapsella. (Parviainen 2003; 2014.)

Jotta kansallisvaltioiden rajat ylittävä adoptio voidaan ylipäänsä tehdä, lapsesta tulee tehdä lain edessä ”orpo” (engl. *legal orphan*), vaikka hänen biologinen vanhempi tai vanhemmat olisivat elossa. Lisäksi molempien valtioiden viranomaisilla tulee olla yhdenmukainen käsitys siitä, mitä adoptio ja adoption mahdollistavat lait tarkoittavat. (Weil 1984.) Adoptiotapahtumassa² on kolme osapuolta: *adoptiovanhemmat* (ennen vanhemmuussuhteen syntymistä adoptionhakijat), *adoptoitava lapsi* ja lapsen *biologiset vanhemmat*. Kaikki kolme osapuolta ovat toistensa suhteen vahvassa riippuvuussuhteessa eikä mitään osapuolta olisi ilman toista (Yngvesson 2003). Tutkimuksen raportoinnissa käytän rinnakkain ja synonyymisesti termejä adoptiovanhempi ja vanhempi. Biologisiin vanhempiin viittaa aina nimenomaan biologisina vanhempina. Tämä heijastaa myös haastateltavieni puhetapaa.

Adoptiotapahtuman jälkeen lapsella on juridisesti vain yhdet vanhemmat: adoptiovanhemmat (tai adoptiovanhempi). Tässä adoptio eroaa esimerkiksi sijaisvanhemmuudesta. Adoptiot voivat olla sekä *perheen sisäisiä adoptioita* että *vierasadoptioita*. Perheen sisäisellä adoptiolla tarkoitetaan adoptiota, joissa adoptoidaan sukulainen tai puolison lapsi. Vierasadoptiossa tällaista aiempaa sukulaisuussuhdetta ei ole. (Parviainen 2003, 7.) Suomen sisäinen vierasadoptio on ollut jo muutaman vuosikymmenen ajan Suomessa hyvin pienimuotoista. Niitä tehdään muutama kymmenen vuodessa (Parviainen 2003, 31–32; Oikeusministeriö 2010, 24; Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015). Tilastokeskuksen tilastoissa näkyvistä kotimaisista adoptioista valtaosassa on kyse perheen sisäisistä adoptioista eli niissä on adoptoitu puolison lapsi. Vähäiset määrät kotimaan sisäisissä adoptioissa johtuvat useista asioista. Ehkäisykeinojen vapautuminen, sosiaaliturvan kehittyminen ja toisaalta yleinen ilmapiiri

2 Kansainvälisen adoption monivaiheisesta prosessista saa tietoa kolmelta suomalaiselta palvelunantajalta: Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ry ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

ovat vaikuttaneet maan sisäisten adoptioiden vähäiseen määrään. Toisin kuin monessa muussa angloamerikkalaisessa maassa, Suomessa adoptiota ei käytetä lastensuojelun toimenpiteenä (Pösö 2015).

Adoptioita siis tehdään sekä maan sisäisesti, jolloin puhutaan *kotimaaisesta adoptiosta*, että maasta toiseen, jolloin kyse on *kansainvälisestä adoptiosta*. Englanniksi maan sisäisistä adoptioista käytetään nimityksiä *domestic adoption* tai *in-country adoption*. Kansainvälisen adoption käsitteelle on englannin kielessä useita vastineita: *international adoption*, *intercountry adoption* ja erityisesti 1990-luvun lopun jälkeen lisääntynyt *transnational adoption*³ (Kim 2010, xiii; Yngvesson 2010, 37).

Transnational adoption -käsitteen lisääntynyt käyttö heijastaa siirtolaisuustutkimuksen ”transnationaalia käännettä” (Glick Schiller et al. 1995). Ilmiönä kansainvälinen adoptio onkin transnationaali eli rajat ylittävä. Kansainvälisessä adoptiossa ylitetään paitsi kansallisvaltioiden rajoja ja sukulaisuussuhteiden rajoja, myös etnisten ryhmien rajoja ja kulttuurisia rajoja. Lapsi siirretään yhdestä valtiosta ja perheestä tai lastenkodin ympäristöstä asumaan uuteen perheeseen uudessa kotimaassa. Kansainvälisen adoption kautta muodostettua perhettä voidaan sanoa transnationaaliksi perheeksi eli rajat ylittäväksi (esim. Howell 2003), mutta ei kansainväliseksi perheeksi (engl. *international family*), sillä lapsi sosiaalistuu adoptiovanhempien kulttuuriin eli useimmiten ”valkoiseksi keskiluokkaiseksi” (Casteñada 2011; Hübinette 2004).

Rajojen ylitykset eivät lopu adoptiotapahtumaan, vaan adoptoidun biologinen syntyperä on tavalla tai toisella läsnä adoptioperheen arjessa myös uudessa kotimaassa. Rajojen ylitykset eivät ole myöskään yksisuuntaisia, mistä kertovat kansainvälisesti adoptoitujen ”paluut” synnyinmaahan tai muut adoptoitujen ja adoptioperheiden yhteyksien luomisen tavat. Yhteydet eivät ole aina konkreettisia vaan ne voivat olla myös virtuaalisia tai kuvitteellisia, kuten haaveilua ja muisteluita. (Volkman 2005, 2.) Vaikka kansainvälisesti adoptoitu ei olisi adoption jälkeen käynyt synnyinmaassaan tai tavannut biologisia vanhempiaan, ajatuksen tasolla ne ovat olemassa.

3 Huolimatta siitä, että ymmärrän kansainvälisen adoption transnationaaliksi ilmiöksi ja englanniksi kirjoittaessani käytän *transnational adoption* -käsitettä, käytän tässä tutkimuksessa suomenkieleen vakiintunutta *kansainvälisen adoption* käsitettä.

Diasporan käsitettä ei juurikaan käytetä kansainvälisesti adoptoituja koskevassa tutkimuksessa. Käsitys diasporassa asuvista ihmisistä, jotka jakavat yhteisen kielen ja myytin ”kotimaasta”, ei päde kansainvälisesti adoptoitujen tapauksessa. Tobias Hübinetten (2004, 22) mukaan kansainvälisesti adoptoidut voisi kuitenkin yhdistää käsitteellisesti Robin Cohenin (1977) ajatukseen uhrdiasporasta, jolla viitataan ihmisryhmiin, jotka ovat olleet pakotettuja lähtemään maastaan esimerkiksi katastrofien vuoksi.

Etenkin Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, joissa maan sisäiset adoptiot ovat verrattain yleisiä, erotellaan adoptiot sen mukaan, ovatko ne ”roturajat”⁴ ylittäviä vai ei. ”Roturajat” ylittävistä maan sisäisistä adoptioista käytetään nimitystä *transracial adoption* ja ”roturajojen” sisäisistä adoptioista käytetään nimitystä *inracial adoption*. Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa ”roturajat” ylittävät adoptiot tarkoittavat käytännössä useimmiten adoptioita, jossa tummaihoisen lapsi adoptoidaan vaalea-ihosten vanhempain perheeseen.

Adoptiot voidaan jakaa edelleen *suljettuihin* (engl. *closed adoption*) ja *avoimiin* (engl. *open adoption*) (esim. Tervonen-Arnkil 2015). Näillä käsitteillä viitataan siihen, onko adoption osapuolilla toistensa henkilötiedot ja mahdollisuus pitää yhteyttä toisiinsa. Suljetussa adoptiossa yhteys biologisiin vanhempiin katkeaa, mutta avoimessa adoptiossa yhteys on mahdollista säilyttää eritasoisena, joko suoraan tai välitettynä. Myös avoin adoptio on vahva adoptio, eli sillä ei ole merkitystä juridiseen vanhemmuussuhteen siirtymiseen. Suomessa avoimen adoption mahdollisuus kirjattiin uuteen adoptiolakiin ja se nähdään lapsen oikeutena (Adoptiolaki 2012/22, 58–64 §). Avoin adoptio edellyttää aiempaa inklusiivisempaa perhekäsitystä, jotta perheeseen voisi mahtua useampi kuin yksi äiti ja isä (Högbacka 2014a).

4 Rotu-käsitteen käyttöön suhtaudutaan etenkin Pohjoismaissa kriittisesti (myös Hübinette & Tigervall 2009; Vuolajärvi 2011). Biologinen syntyperämme näkyy ulkonäössämme tavalla tai toisella ja on olemassa oleva materiaalisena faktana. Näiden näkyvien ominaisuuksien saamat merkitykset ovat kuitenkin sosiaalisesti tuotettuja. Kirjoitan ”rodun” lainausmerkkeihin korostaakseni sen biologisen määrittelyn epätieteellisyttä.

2.1.2 Kansainvälinen adoptio ja siirtolaisuus: muuttosuunnat ja määrät

Nykyaikaisen kansainvälisen adoption syntyhistoria sijoitetaan toiseen maailmansotaan sekä Vietnamin ja Korean sotiin. Suuri osa esimerkiksi Koreasta adoptoitujen lapsien isistä oli yhdysvaltalaisia sotilaita. (Selman 2000.) Brittitutkija Peter Selman (2000, 2012a; 2012b) on koonnut tilastoja kansainvälisestä adoptiosta, jotta ilmiön suuruus ja muuttosuunnat tulisivat paremmin näkyviksi. Selmanin (2012a) tekemien laskelmien mukaan vuosien 1948–2010 välillä yhteensä noin miljoona lasta on adoptoitu kansainvälisesti. Verrattuna muuhun siirtolaisuuteen, kansainvälinen adoptio on melko vähäistä. Esimerkiksi Yhdysvaltoihin suuntautuvasta siirtolaisuudesta alle 5 % on kansainvälisiä adoptioita (Tarmann 2007), vaikka siellä kansainvälisten adoptioiden määrät ovat kolmikertaistuneet kahdessakymmenessä vuodessa (Quiroz 2008).

Kansainvälinen adoptio on ollut pienimuotoista ennen 1990-lukua, jonka jälkeen vuosittainen adoptoitujen määrä on ylittänyt 30 000 rajan. Kansainvälisen adoption määrällinen ”huippuvuosi” oli vuonna 2004, jolloin arvioiden mukaan noin 45 000 lasta muutti kansainvälisesti adoptoituina maasta toiseen. Tämä johtui ennen kaikkea Kiinan suuresta roolista adoptioiden lähtömaana. Vuosien 1992–2010 välillä Kiinasta on adoptoitu kansainvälisesti yhteensä yli 125 000 lasta. Vuoden 2004–2005 jälkeen kansainvälisten adoptioiden määrät ovat vähentyneet. Tämä johtuu siitä, että Kiina monen muun valtion tavoin on kiristänyt adoptiolainsäädäntöään ja pyrkii sijoittamaan perhettä vailla olevat lapset maan sisäiseen adoptioon. Samalla se tarkoittaa sitä, että kansainväliseen adoptioon päätyvät lapset ovat entistä vanhempia ja/tai erityistarpeisia⁵. Etiopia on 2010-luvulla ollut yksi niitä harvoja maita, joiden adoptiomäärät ovat kasvaneet. (Selman 2000; 2012a; 2012b.)

5 Suomeen adoptoiduilla yleisimmät niin sanotut erityistarpeet ovat rakennepoikkeavuuksia, kuten huuli- tai suulakihalkiot, sydänvialit tai krooniset infektiot, kuten B- tai C-hepatiitti (Lapinleimu 2015).

TAULUKKO 1. Kansainvälisten adoptioiden arvioidut määrät eri vuosikymmeninä (Lähde: Selman 2012a)

AJANJAKSO	MÄÄRÄ
2000–2010	410,000
1990–1999	230,000 +
1980–1989	180,000
1970–1979	100,000 +
1948–1969	50,000
Yhteensä	970,000 +

Adoption lähtömaat eivät ole yksiselitteisesti ainoastaan köyhiä ja korkean syntyvyyden maita. Lapsia luovutetaan adoptoitaviksi myös maista, joissa bruttokansantuote on varsin korkea ja syntyvyys voi olla jopa matalampi kuin maissa, joihin lapsia luovutetaan. Tällaisia erityisen matalan syntyvyyden maita ovat ainakin Etelä-Korea ja Taiwan. Eniten kansainvälisesti adoptoituja on Etelä-Koreasta. Heitä on yhteensä noin 170 000. Etelä-Korea on luovuttanut lapsia adoptoitavaksi ulkomaille jo kuudenkymmenen vuoden ajan, vaikka toiminta on vähentynyt jatkuvasti. (Selman 2012a; 2012b.)

Muut suurimmat adoption lähtömaat ovat vuosien varrella muuttuneet riippuen maiden sisäisistä tilanteista. Usein adoptioiden taustalla on ollut jokin kriisi, esimerkiksi sota tai nälänhätä. Esimerkiksi Romania alkoi luovuttaa lapsia ulkomaille adoptoitavaksi presidentti Ceausescun hallinnon hajoamisen jälkeen. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen myös Venäjä alkoi luovuttaa lapsia kansainväliseen adoptioon, ja maa onkin sen jälkeen ollut yksi suurimmista adoption lähtömaista. Myös Haitin maanjäristys vuonna 2010 näkyy tilastoissa lisääntyneinä kansainvälisinä adoptioina. (Selman 2000; 2012a; 2012b.)

TAULUKKO 2. Suurimmat lähettäjämaat 1980–2013 (Lähde: Selman 2012a; 2015)

1980–89	1998	2004	2010	2013
Etelä-Korea	Kiina	Kiina	Kiina	Kiina
Intia	Venäjä	Venäjä	Etiopia	Etiopia
Kolumbia	Vietnam	Guatemala	Venäjä	Venäjä
Brasilia	Etelä-Korea	Etelä-Korea	Haiti	Kolumbia
Sri Lanka	Kolumbia	Ukraina	Kolumbia	Ukraina
Chile	Guatemala	Kolumbia	Vietnam	Etelä-Korea
Filippiinit	Intia	Etiopia	Ukraina	Vietnam

Kansainvälisen adoption tulomaissa ei ole tapahtunut niin paljon vaihtelua kuin adoption lähtömaissa. Yhdysvallat on tulomaana tilastojen kärjessä: sinne adoptoidaan karkeasti arvioiden noin puolet kaikista lapsista. Muita suuria tulomaita ovat Espanja, Ranska, Italia, Kanada, Alankomaat ja Ruotsi. Väkilukuun suhteutettuna Ruotsi ja Norja ovat merkittäviä tulomaita, ja jopa suurempia kuin USA. (Selman 2012b; Selman 2000.)

Kansainvälisen adoption historia osoittaa, että toiminta kytkeytyy valtioiden poliittisiin oloihin ja valtioiden väliseen valtapolitiikkaan. Kansainvälisten adoptioiden lähtömaat voivat päättää mihin valtioihin ja millä kriteereihin he antavat lapsiaan adoptioon. Venäjä lopetti adoptiot Suomeen tasa-arvoisen avioliittolain etenemisen vuoksi (Yle 2015; Pelastakaa Lapset ry 2015a). Kyse ei ole kuitenkaan vain siitä, minkämaalaiset ja millaiset vanhemmat ”kelpaavat” lähtömaiden viranomaisille, vaan myös adoptiovanhemmat tekevät erinäisiä valintoja lasta koskien. Käsittelemättä sen syvemmin lapsiin kohdistuvia toiveita, on tärkeää huomioida, että samalla kun Yhdysvaltoihin adoptoidaan lapsia ulkomailta, maa luovuttaa lapsia kansainvälisen adoption kautta Eurooppaan. Suurin osa Yhdysvalloista Eurooppaan adoptoiduista lapsista on taustaltaan afroamerikkalaisia. (Quiroz 2008.)

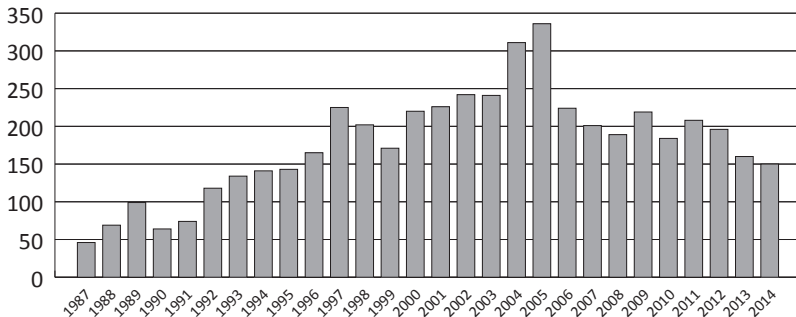
Suomi on ollut pitkään lähtömaan asemassa sekä siirtolaisuudessa yleensä että kansainvälisessä adoptiossa. Suomi luovutti lapsia adoptioon ulkomaille 1970-luvun puoliväliin asti. Suomesta adoptoitiin lapsia pääosin muihin Pohjoismaihin, mutta muutamia myös Ranskaan ja

Yhdysvaltoihin. (Parviainen 2014, 22.) Toisen maailmansodan aikaan Suomesta lähetettiin arvioiden mukaan noin 70 000 sotalasta pääosin Ruotsiin. Heistä noin 7 000 jäi sinne pysyvästi. Näistä 7 000 lapsesta noin 3 000 adoptoitiin ja loput jäivät kasvattilapsiksi tai muutoin sijoitetuiksi (Kavén 2010, 241). Adoptiot eivät kuitenkaan olleet näiden lasten siirtojen ensisijainen syy (Parviainen 2014, 22).

Kansainvälinen adoptio Suomeen päin alkoi vähitellen 1970-luvun loppupuolella. Tuolloin adoptiotoiminta oli järjestäytymätöntä eikä kansainvälisiä adoptioita säätelevää lakia ollut olemassa. Tilastot ennen vuoden 1985 lakia ovatkin osin puutteellisia, mutta määrät ovat joka tapauksessa olleet vähäisiä. (Parviainen 2003; Parviainen 2014.) Suomeen on tullut kansainvälisen adoption kautta lapsia eri maista riippuen adoption palvelunantajien kulloisistakin kontakteista.

Suurin osa ensimmäisistä Suomeen adoptoiduista lapsista on syntyisin Intiasta, Etiopiasta ja Kolumbiasta. Vuodesta 1992 lapsia on ollut mahdollista adoptoida Venäjältä. 2010-luvulla Suomeen on tullut eniten lapsia Etelä-Afrikasta, Kiinasta ja Venäjältä. Vuonna 2005 Suomeen adoptoitiin noin 300 lasta. Sen jälkeen vuosittainen määrä on ollut noin 200. (Tilastokeskus 2012b; 2014; Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Vuosina 1985–2000 Suomeen kansainvälisesti adoptoiduista noin 25 % on ollut alle 1-vuotiaita (Parviainen 2003, 41). Vuonna 2014 Suomeen adoptoitiin yhteensä 142 lasta kansainvälisesti. Heistä 32 oli syntynyt vuonna 2014 tai 2013, eli karkeasti arvioiden noin joka viides oli yksi-vuotias tai sen alle saapueensa Suomeen. (Valvira 2014.)

KUVIO 1. Alle 18-vuotiaat Suomeen ulkomailta adoptoidut vuosina 1987–2014 (Lähde: Tilastokeskus 2014)

Huolimatta kansainvälisen adoption melko suuresta mediahuomiosta, ilmiö on Suomessa verrattain pienimuotoinen. Kansainvälisten adoptioiden määrät ovat Suomessa pieniä verrattuna esimerkiksi Ruotsiin. Ruotsissa on ulkomailta adoptoituja lapsia noin kymmenen kertaa enemmän kuin Suomessa. Tämä johtuu Ruotsin pidemmästä historiasta kansainvälisesti adoptoituja vastaanottavana maana (esim. Parviainen 2003, 22). Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asuu noin 5 700 kansainvälisesti adoptoitua joulukuun 2015 lopussa. Näistä osa on kuitenkin adoptioita, joissa henkilö on adoptoinut ulkomaalaisen puolisonsa lapsen, joten ne eivät ole suoraan verrattavissa tutkimuskohteena oleviin kansainvälisiin adoptioihin. Tilastoissa on mukana myös ns. aikuisadoptiot. Kaikista yhteensä 5 739 kansainvälisesti adoptoiduista naisia on 2938 ja miehiä 2801. Aikuisikäisiä heistä oli 2464 joulukuussa 2015. (Tilastokeskus, Matti Saari 11.5.2016, henkilökohtainen tiedonanto.)

Vaikka kansainvälistä adoptiota ei mielletä useinkaan siirtolaisuudeksi, on hyödyllistä suhteuttaa se muuhun siirtolaisuuteen Suomessa. Kansainvälisen adoption poikkeavuus muusta siirtolaisuudesta näkyy sen asemassa suomalaisissa maahanmuuttotilastoissa: tilastokeskuksen tilastoissa adoptio näkyy siirtolaisuutena ainoastaan ulkomailta syntyneiden osuudessa, ei esimerkiksi kansalaisuus- tai vieraskielisyystilastoissa. Lisäksi kansainvälisesti adoptoidut käsitetään uudessa syntyperäluokituksessa suomalaistaustaisiksi.

Suomen maahanmuuttajaväestö on kasvanut nopeasti 1990–2010-luvuilla. Kun vuonna 1990 Suomessa oli 63 000 ulkomailta syntynyttä, vuonna 2010 heitä oli jo 248 000. Määrä oli siis kahdessa vuosikymmenessä liki nelinkertaistunut. Maahanmuuttajien osuus Suomen väestöstä oli vuonna 2010 luokitteluperusteesta riippuen 3,1–4,6 %. Suomeen ulkomailta muuttanut väestö on syntynyt lähinnä Suomen lähialueilla. Suomeen ulkomailta muuttaneiden synnyinmaat asettuvat suuruusjärjestykseen seuraavanlaisesti: 1. entinen Neuvostoliitto (ml. Viro ja Venäjä), 2. Ruotsi, 3. Viro, 4. Somalia, 5. Venäjä, 6. Irak, 7. Kiina, 8. Thaimaa, 9. Entinen Jugoslavia, 10. Saksa. (Martikainen & Saari & Korkiasaari 2013.) Suomeen kansainvälisesti adoptoituja on tullut tai tulee edelleen Virosta, Venäjältä, Kiinasta ja Thaimaasta.

2.1.3 "Lapsen etu" ja adoptio

Suomessa (kansainvälisestä) adoptiosta säädetään adoptiolaissa ja -asetuksessa (Adoptiolaki 2012/22 ja Adoptioasetus 2012/202). Suomen adoptiolain mukaan ”adoption tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptiohakijan välille” (Adoptiolaki 2012/22, 1 §). Lapsen parhaan nimissä halutaan adoption kautta ”turvata pysyvä perhe sekä tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapselle, joka ei voi kasvaa omassa perheessään” (Adoptiolaki 2012/22, 2 §). Suomessa ei tehdä biologisten vanhempien tahdon vastaisia adoptioita, eli adoptiota ei käytetä lastensuojelun toimenpiteenä (Hämäläinen 2012, 20; Parviainen 2014; Pösö 2015). Avauksia avoimen adoption käyttöönotosta Suomen sisällä on tehty, ja se madaltaisi raja-aitaa perhesijoituksen ja adoption välillä. (Pösö 2015). Lisäksi sijaisvanhemmat voivat joissakin tapauksissa adoptoida perheessään kasvaneen lapsen hänen tultuaan täysi-ikäiseksi, mikäli adoptoitava on ollut alaikäisenä adoptiohakijan tai -hakijoiden hoidettavana, ja sekä lapsi että sijaisvanhemmat sitä haluavat (Adoptiolaki 2012/22, 4 §).

Suomi allekirjoitti vuonna 1997 ns. Haagin sopimuksen (1993), joka ohjaa kansainvälisiä adoptioita (*Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption* 1993). Haagin sopimuksen mukaan kansainvälinen adoptio ei saa olla ensisijainen vaihtoehto lastenkodissa kasvavalle lapselle. Kansainvälisen adoption ajatellaan olevan lapsen edun mukaista vasta silloin, kun hänelle ei ole löydettävissä omasta maasta adoptio- tai sijaisperhettä. (Haagin sopimus 1993, 4. artikla.) Käytännössä tavoitteen toteutumisen seuranta on mahdotonta. Aika ajoin kansainvälisten adoptioiden yhteydessä on paljastunut lapsikauppaa ja adoptioita ilman vanhempien suostumusta tai ymmärrystä adoption lopullisuudesta. Kansainvälisen adoption kysyntä voi myös osaltaan ylläpitää tarjontaa ja siten heikentää lastensuojelun kehittymistä lähtömaissa. (Kapstein 2003; Smolin 2005; Bergquist 2009; Roby & Ife 2009.)

Kansainvälisesti adoptoitujen lasten elämän alkutaipale muovautuu globaalin taloudellisen eriarvoisuuden sekä ”rodun” ja vallan hierarkioiden kehyksessä. Kansainvälistä adoptiota ei olisi ilman globaalia epätasa-arvoa. Toisaalta kansainvälinen adoptio ei myöskään tätä epätasa-arvoista – eikä sillä siihen pyritäkään. (Kim 2010, 266–267.) Lapsen etua voidaan pitää erityisen abstraktina ja kiistanalaisena käsitteparina

kansainvälisessä adoptiossa. Erityisen haastavaa on, että adoptiotriadin osapuolet, joita ovat lapsi, adoptiohakijat (tulevat adoptiovanhemmat) ja biologiset vanhemmat, asuvat keskenään eri valtiossa ja ovat monin tavoin eriarvoisessa valta-asemassa. Lapsen etuun perustuvia päätöksiä tehdään lapsen tulevassa kotimaassa adoptioprosessin siinä vaiheessa, kun tiettyä lasta ei ole vielä nimetty perheeseen. Kansainvälisessä adoptiossa lapsi on ennen adoptiota hahmoton ja yksilöimätön. Suomessa lapsen etua valvovat sosiaalitoimintakäyttäjät, jotka antavat adoptiohakijoille lakisääteistä adoptioneuvontaa ja pyrkivät takaamaan tuntemattomalle lapselle lapsen edun mukaiset kasvuolosuhteet ja adoptiovanhemmat. (Eriksson 2007, 10–11; 61–74; Eriksson 2014.)

Lapsen edusta ja lapsen parhaasta puhuminen kiinnittää adoptiokeskustelun lapsuuteen. Adoptoidut näyttäytyvät adoptiokeskustelussa ”ikuisina lapsina”. Muun muassa adoptiotutkimuksen pohjalta on kuitenkin esitetty, että adoptio tulisi nähdä elinikäisenä prosessina, jossa adoptoidun tarpeet muuttuvat elämän varrella (myös Walton 2012; Cantwell 2014). Adoptoiduille tarjottavien jälkipalveluiden⁶ ja erilaisten tukipalveluiden⁷ tulee muotoutua heidän muuttuvien tarpeidensa mukana. Aikuisten adoptoitujen vaatimukset saada tietää biologisesta syntyperästään ovat esimerkkejä siitä, kuinka lapsen etu voi konkretisoitua vasta aikuisikäisenä (Walton 2012). Suhtautuminen adoptoidun lapsen biologista syntyperää kohtaan on muuttunut aiemmasta sulauttamisen ihanteesta avoimempaan suuntaan. Päinvastoin kuin aiemmin, nykyään pidetään lapsen etuna sitä, että hän saa tietoa biogeneettisestä syntyperästään (Howell 2006, 155).

6 Jälkipalvelulla tarkoitetaan adoption osapuolille tarjottavia palveluita, joissa voidaan selvittää biologiseen syntyperään ja adoptioon liittyviä tietoja ja/tai keskustella niistä. Palvelua voivat saada adoptoitu ja hänen jälkeläisensä sekä adoptiovanhemmat ja biologiset vanhemmat. Jälkipalvelua antaa taho, joka aikanaan hoiti adoption eli joko kunnan sosiaalitoimisto ja joku kolmesta palvelunantajasta (Pelastakaa Lapset ry, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto tai Interpedia ry) (Pelastakaa Lapset ry 2015b; Adoptiolaki 2012/22, 33 §.)

7 Tukipalvelut voivat olla erilaisia vertaisryhmiä tai esimerkiksi adoptiokuraattoritoimintaa (Pelastakaa lapset ry 2015c).

2.2 AIKUISET ADOPTOIDUT

2.2.1 Oikeus identiteettiin

Monissa maissa aikuiset adoptoidut ovat järjestäytyneet perustamalla yhdistyksiä ja sitä kautta tuoneet äänensä heitä koskevaan keskusteluun. Myös Suomessa aikuiset kansainvälisesti adoptoidut ovat perustaneet 2010-luvulla kaksi yhdistystä, suomen- ja ruotsinkielisen, joiden lisäksi maan sisäisesti adoptoiduilla on omat yhdistyksensä. Useat (kansainvälisesti) adoptoidut ovat myös kirjoittaneet omaelämäkerrallisia kirjoja ja tehneet dokumentteja elämästään (esim. Lifton 1977; Trotzig 1996; von Melen 1998; *First Person Plural* 2000; Miró 2005; Harris 2006; Trenka, Oparah & Shin 2006; Suomessa kansainvälisesti adoptoitu Mylläri 2006 ja maan sisäisesti adoptoitu Kurjonen 2008).

Vielä 1960-luvulla adoptiolapsi ja adoptiovanhemmat pyrittiin tarkoituksellisesti sovittamaan yhteen (engl. *matching*) ulkonäön, mutta myös esimerkiksi uskonnon perusteella. Yhteensovittamista perusteltiin sillä, että näin adoptio ei olisi ulkopuolisten silmissä ilmeinen. Tarkoituksena oli ”sulauttaa” lapsi perheeseen, aivan kuin hän olisi perheen biologinen lapsi (engl. *as-if-biological*). (Freundlich 2000, 4–7; Modell 1994, 2.) Adoptoidulla ei tässä asetelmassa ollut myöskään pääsyä biologista syntyperäänsä koskeviin tietoihin. Syntymätodistukset saatettiin kirjoittaa uudelleen poistamalla niistä biologisten vanhempien nimet ja vaihtamalla tilalle adoptiovanhempien nimet. (Volkman 2003, 32–33.) Suomessa Tuula Kasanen (2006) on haastatellut useita Suomessa maan sisäisesti adoptoituja aikuisia, joiden adoptiovanhemmat ovat salanneet adoption lapseltaan. Asia on saattanut paljastua naapurin lapselta, kaukaisemmilta sukulaisilta tai piirongin laatikoista löytyneistä papereista. Paljastumisen jälkeen lapselle on myös saatettu edelleen sanoa, että asiaa ei saa kertoa kenellekään.

Ulkonäöllisestä sulauttamisesta tuli mahdotonta, kun adoptiot hiljalleen 1960-luvun jälkeen etenkin USA:ssa ja Isossa-Britanniassa olivat yhä enemmän kansainvälisiä tai maiden sisäisiä, mutta ”roturajat” ylittäviä. Sulauttamisen traditio näkyi kuitenkin edelleen, nyt vain erilaisessa muodossa: kyse oli biologisen syntyperän merkityksen vähättelystä. Ensimmäinen suuri kansainvälisesti adoptoitujen ryhmä – Etelä-Koreasta Yhdysvaltoihin adoptoidut – alkoivat aikuisiksi vartuttuaan kritisoida

sulauttamisen perinnettä, jossa heidän biologinen syntyperänsä jätettiin perheessä huomiotta eikä siitä puhuttu avoimesti. (Jacobsson 2008, 68.) Yhdysvalloissa tummaihoiset sosiaalityöntekijät vastustivat tummaihoisten lasten (maan sisäisiä) adoptioita vaaleaihoisten vanhempien perheisiin. Julkilausuman mukaan ”valkoiset” vanhemmat eivät pystyisi tukemaan lasta ”etnisen identiteetin tukemisessa ja rasismien kokemuksissa” (National Association of Black Social Workers in America 1972).

Tanskalaiset kansainvälisesti adoptoidut aikuiset ovat julkilausumassaan nostaneet esiin useita asioita, jotka tulisi huomioida tanskalaisessa adoptiokeskustelussa ja -politiikassa. Heidän julkilausumansa mukaan kansainvälisen adoption tarkoituksena on edelleen löytää vanhemmille sopiva lapsi eikä toisinpäin. (Christensen, Müller, Langvald & Myong 2012.) Adoption (ja tietynlaisten lasten) kysyntä ylläpitää tarjontaa eikä siten edesauta maan oman lastensuojelun kehittymistä. Tästä esimerkkinä on Etelä-Korea, joka on luovuttanut lapsia kansainväliseen adoptioon 1950-luvulta asti. Maa ei ole kyennyt edistyneestä taloudellisesta tilanteestaan ja alhaisista syntyvyyslukuistaan huolimatta lopettamaan kansainvälistä adoptiota.

Useasta eri suunnasta tullut kritiikki syntyperän huomiotta jättämisen kielteisistä vaikutuksista on saanut aikaan pyrkimyksen muuttaa adoptiopolitiikkaa niin, että se huomioisi paremmin adoptoitujen biologisen syntyperän. Syntyperän huomioimisen vaade näkyy myös Haagin sopimuksessa. Haagin sopimuksen mukaan adoptiossa on otettava huomioon lapsen ”etninen, uskonnollinen ja kulttuurinen tausta” (Haagin sopimus 1993, 16. artikla; ks. myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1990, artikla 20). Toisin kuin siirtolaiset, jotka muuttavat biologisen perheensä kanssa maasta toiseen ja joilla on yhteys synnyinmaassaan tai muualla asuviin biologisiin sukulaisiinsa, adoptiolapset elävät todeksi adoptiovanhempiensa kulttuuria. Käytännössä ”etnisen, uskonnollisen ja kulttuurisen taustan” huomioiminen näyttäytyy adoptioperheiden arjessa lähinnä siten, että adoptiovanhemmat saattavat sisällyttää lapsen synnyinmaan kulttuurisia elementtejä arkeensa (Volkman 2003; Howell & Marré 2006; Jacobsson 2008; Högbäck 2009).

2.2.2 Adoptiotutkimus

Ruotsalainen Elizabeth Martinell Barfoed (2008, 27–48) on sosiaalityön väitöskirjassaan tunnistanut kolme adoptiotutkimuksen pioneeria, joista hän näkee myös uusien tutkimusten juontavan juurensa. Pioneeritutkimukset asettuvat ajallisesti 1960- ja 70-luvuille. Lääketieteilijä Michael Bohmanin (1970) pitkittäistutkimukset ruotsalaisista maan sisäisesti adoptoiduista lapsista keskittyivät aiheiltaan lähinnä adoptoitujen ”sopeutumiseen”. Sosiologi Harold D. Kirkin (1964) tunnettu teoria adoptiovanhemmuudesta taas keskittyi siihen, miten adoptiovanhemmat menestyivät roolissaan vanhempina yhteiskunnassa, jossa biologista sukulaisuutta pidettiin (ja pidetään) vanhemmuudessa olennaisena. Kolmanneksi pioneeriksi Barfoed nimeää Alexina Mary McWhinney (1967) ja hänen Isossa-Britanniassa tekemänsä tutkimuksen aikuisista adoptoiduista. McWhinney tutki aikuisten adoptoitujen elämäntarinoiden näkökulmasta sitä, miten adoptiovanhemmat ovat suhtautuneet adoptoidun lapsen biologiseen syntyperään. Omassa tutkimuksessani voi nähdä viitteitä kahdesta jälkimmäisestä näkökulmasta. Hyödynnän Kirkin (1964) teoriaa luvussa 5 ”Kuuluminen ja läheissuhteet”. Toisaalta osallistun adoptiotutkimuksen keskusteluun tuomalla McWhinney tapaan esiin adoptoitujen aikuisten näkökulmaa.

Valtaosa adoptoituja koskevasta tutkimuksesta tehdään tarkastelemalla heitä silloin, kun he ovat lapsia (Hübinette & Tigervall 2009), mikä johtunee siitä, että adoptiokeskustelua käydään käsitteellisesti ”lapsen edun” näkökulmasta. Tutkittaessa adoptoitujen etujen toteutumista, asiaa ei juurikaan kysytä nuorilta tai jo aikuisiksi kasvaneilta adoptoiduilta (Walton 2012). Monitieteinen adoptiotutkimus on ollut viime vuosiin saakka ennen kaikkea lääketieteellistä ja psykologista. Tutkimusaiheissa on keskitytty adoptoitujen potentiaalsiin ongelmiin: esimerkiksi psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen, sopeutumiseen, oppimisvaikeuksiin ja identiteettiongelmiin (ks. myös Hübinette & Tigervall 2009). Näissä niin sanotuissa sopeutumistutkimuksissa sopeutumista, sen ongelmia sekä ongelmien syitä ja ratkaisuja pyritään selittämään yksilökohtaisilla tekijöillä, kuten geneettisellä perimällä, varhaisilla kokemuksilla tai perhedynamiikalla, ja usein unohdetaan sosiaalisen ympäristön merkitys (Kim 2010, 9; Hübinette & Tigervall 2009; Wegar 2000). Myös tanskalaiset aikuiset adoptoidut kritisoivat tutkimuksia, joissa heidän

ongelmiensa nähdään juontuvan yksilöstä ja joissa adoptioon kiinteästi liittyvät rakenteelliset kysymykset jäävät huomiotta (Christensen, Müller, Langvald & Myong 2012).

Ettenkin Ruotsissa adoptiotutkimus on ollut viime vuosina vilkasta. Ruotsalaiset rekisteriaineistoihin perustuvat kohorttitutkimukset aikuisista kansainvälisesti adoptoiduista ovat herättäneet huolta kansainvälisesti adoptoitujen hyvinvoinnista. Ruotsalaistutkimusten mukaan kansainvälisesti adoptoiduilla on keskimääräistä väestöä enemmän mielenterveysongelmia, päihteiden väärinkäyttöä ja kohonnut itsemurhariski (Hjern ym. 2002; 2004). Tutkimuksissa on myös todettu, etteivät he työllisty yhtä hyvin kuin ikätoverinsa tai saavuta samaa sosioekonomista asemaa kuin adoptiovanhempansa (Lindblad ym. 2003). Toisaalta kansainvälisesti adoptoitujen tapauksessa oikean vertailuryhmän määrittäminen ei ole yksioikoista.

Suomessa on vielä melko vähän tutkimustietoa kansainvälisestä adoptiosta. Tämä johtuu siitä, että kansainvälinen adoptio on melko uusi ilmiö. Ensimmäiset kansainväliset adoptiot tehtiin 1970–1980-luvuilla ja määrät olivat hyvin marginaalisia. Heikki Parviainen (2003) on kirjoittanut kirjan kansainvälisestä adoptiotoiminnasta Suomessa, Seija Sukula (2009) on tutkinut väitöskirjassaan yksin adoptoineita äitejä ja Riitta Högbacka (2008; 2009) on artikkeleissaan käsitellyt kansainvälistä adoptiota erityisesti adoptiovanhempien näkökulmista. Vuonna 2014 julkaistiin ensimmäinen suomalainen kansainvälisen adoption tutkimuksen kokoelmateos, johon suomalaiset adoptiotutkijat kirjoittivat artikkeleita omista teemoistaan (toim. Koskinen, Sarkkinen & Svala 2014). Kirjassa tarkastellaan sosiaalitieteellisestä näkökulmasta adoptiovanhempia ja adoptiovanhemmuutta (Eriksson 2014; Mäkipää 2014), adoptoitujen arkea (Ruohio 2014; Koskinen 2014), sekä kansainväliseen adoptioon lapsensa luovuttaneita biologisia äitejä (Högbacka 2014b).

Jari Sinkkosen tutkimusryhmä on 2010-luvun vaihteessa kerännyt laajan kansainvälisesti adoptoituja koskeva kokonaisaineiston, joiden tuloksista osa on julkaistu (ks. kokoelmajulkaisu Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015; myös Raaska ym. 2012; 2013; 2015; Elovainio ym. 2015). Sinkkosen tutkimusryhmän julkaistut tutkimukset liittyvät lähinnä adoptoitujen fyysiseen ja psyykkiseen terveydentilaan, kiintymyssuhteiden luomiseen ja kielenkehitykseen. Tulosten mukaan kansainvälisesti adoptoiduista 10–33 %:lla on niin sanottu reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö (RAD). Häiriö on tyypillisempi adoptoiduilla, jotka on adoptoidu

myöhemmällä iällä ja joilla on runsaasti laiminlyöntejä ennen adoptiota. (Raaska 2015.) Myös kielenkehityksessä on puutteita etenkin abstraktien tasojen ymmärryksessä (Kaivosoja-Jukkola 2015).

Aikuisikäisiksi kasvaneita kansainvälisesti adoptoituja ei Suomessa ole vielä juuri tutkittu. Tämä johtuu siitä, että vasta pieni osa muutenkin määrällisesti marginaalisesta kansainvälisesti adoptoitujen ryhmästä on aikuisikäisiä. Kansainvälisesti adoptoitujen erilaisuuden kokemuksia käsittelevän pro gradu -tutkielmani aineistossa oli vain muutama täysi-ikäinen (Ruohio 2009). Maarit Koskinen (2014; 2015) on tarkastellut artikkeleissaan aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen rasismien kokemuksia. Kotimaan sisäisesti adoptoituja aikuisia ja heidän perhesiteitään on käsitellyt Päivi Partanen (2014) sosiaalityön ammatillisessa lisensiaatin tutkielmassaan.

Nyt käsillä oleva monografamuotoinen väitöskirjatutkimus asettuu siis muualla kuin Suomessa tehtyjen aikuisia kansainvälisesti adoptoituja koskevien tutkimusten kontekstiin. Tutkimuksen tekijänä sijoitan itseni lähinnä niiden adoptiotutkijoiden joukkoon, jotka ovat laadullisten aineistojen avulla tarkastelleet aikuisten (kansainvälisesti) adoptoitujen arjen kokemuksia identiteetin ja kuulumisen näkökulmasta (esim. Kim 2010; Yngvesson 2010; Samuels 2009; 2010; Hübinette 2004; Hübinette & Tigervall 2009; Modell 1994).

Koska kyse on aikuisten tutkimisesta, tutkimuksen haastateltaville tarjoutuu mahdollisuus kertoa elämästään retrospektiivisesti. Haastattelujen kautta tietoa saadaan paitsi heidän nykyhetkestään, myös heidän lapsuudestaan ja nuoruudestaan. *Nuori aikuisuus* on kansainvälisesti adoptoidun henkilön elämässä erityinen vaihe, sillä kotoa muuttaessaan kansainvälisesti adoptoitu menettää välittömästi ilmenevän asemansa valkoisen perheen lapsena (engl. *as a "honorary white"*) (Shiao & Tuan 2008, 1030). Toisaalta kotoa muuttaessa henkilön erillisyyden ja itsenäisyyden vanhemmistaan voi näkyä esimerkiksi kiinnostuksena ottaa selvää biologisesta syntyperästään. Monessa maassa adoptoitu on oikeutettu saamaan saatavissa olevan tiedon biologisesta syntyperästään täyttäessään 18 vuotta. Suomessa laki muuttui tässä suhteessa siten, että uuden adoptiolain (Adoptiolaki 2012/22, 93 §) mukaan adoptoidulle on hänen täyttäessään 12 vuotta annettava tiedot koskien hänen biologisia vanhempiaan, jos hän niin haluaa⁸.

8 Myös luovutetusta sukusolusta tai alkioista syntyneellä henkilöllä on oikeus saada tietää luovuttajan henkilöllisyys täytettyään 18 vuotta eikä sukusoluja voi enää

2.2.3 Adoptoitujen identiteetin ja kuulumisen tutkimus

Identiteetti on abstrakti ja monitulkintainen käsite, jota tutkitaan useilla tieteenalioilla monista erilaisista näkökulmista. Stuart Hall (1999, 245) on kirjoittanut identiteetin käsitteen ”diskursiivisesta räjähdyksestä”, millä hän tarkoittaa käsitteen lisääntyneitä suosiota ja moninaisia ymmärtämistapoja. Identiteetin käsitettä on kritisoitu ennen kaikkea sen abstraktiudesta ja epäselvästä analyttisestä käyttöarvosta (Brubaker & Cooper 2000; Anthias 2002; Yuval-Davis 2006; Ruuska 2011). En pyri käsittelemään tyhjentävästi (kansainvälisesti) adoptoitujen identiteettiä koskevia tutkimuksia niiden suuren määrän vuoksi. Tarkoitukseni on analysoida ja tiivistää tutkimuskentän käsitevalintoja ja metodologisia lähtökohtia sekä asemoida oma tutkimukseni suhteessa aiempiin tutkimustraditioihin.

Adoptoitujen identiteettitutkimuksissa on usein taustalla ajatus, että adoptio aiheuttaa ”lisätyötä” yksilön identiteetin muodostamiselle. Harold Grotevantin (1997) mukaan adoptoidun identiteetin kehitys pitää sisällään sen, että on ”tultava sinuiksi” (engl. *coming to terms*) sen asian kanssa, että on adoptoitu. Grotevant on kollegoineen määritellyt *adoptioidentiteetin* ”henkilön tunteeksi siitä, kuka hän on adoptoituna ihmisenä” (Grotevant ym. 2000). Ajatus adoptioidentiteetistä ikään kuin pysäyttää adoptoidun henkilön adoptioprosessiin (vrt. siirtolaisidentiteetin käsitteestä Anthias 2002, 500). Adoptio mullistaa yksilön elämän, mutta adoptio ei näyttäydy kaikkien adoptoitujen elämässä samalla tavalla merkityksellisenä identiteetin määrittäjänä. Adoptioidentiteetin käsite tai oletus adoption merkityksen itsestäänselvydestä on osoitus jonkinlaisesta *metodologisesta adoptiokeskeisyydestä*.

Pääosa aiemmista adoptoitujen identiteettiä koskevista tutkimuksista on keskittynyt ”roturajat” ylittäviin adoptioihin, ovat ne sitten maan sisäisiä tai kansainvälisiä adoptioita. Richard Lee (2003) kiteyttää näiden

luovuttaa anonyymisti. (Laki hedelmöityshoidoista 2006/1237, 22–23 §.) Uuden adoptiolain myötä on muutettu myös rikoslakia, jossa säädetään sekä hedelmöityshoidoista syntyneiden että adoptoitujen lasten asiakirjojen säilytyksestä. Sen mukaan sitä, joka laiminlyö tai vaarantaa ”lapsen oikeuden saada selville syntyperänsä, on tuomittava lapsen identiteetin loukkaamisesta”. (Rikoslaki 1889/39, 22. luku, 6 §.)

tutkimusten teeman *roturajat ylittävän adoption paradoksiksi*. Paradoksilla hän viittaa niihin potentiaalisesti ristiriitaisiin kokemuksiin, jotka voivat syntyä adoptoidun fyysisen ilmiön ja kasvuympäristön erilaisuuksien vuoksi. Oikeastaan voi sanoa, että adoptoitujen identiteetin ja kuulumisen tutkimus elää tästä ristiriidasta ja sen haltuunotosta.

Useimmiten adoptoitujen identiteettitutkimuksissa ollaan kiinnostuneita siitä, miten he muodostavat identiteettiään suhteessa *etnisyyteen*⁹. Valtaosassa kansainvälisesti adoptoitujen identiteettiä koskevista tutkimuksista käytetään *etnisen identiteetin* käsitettä, vaikkakin se ymmärretään eri tutkimuksissa eri tavoin. Yleinen etnisen identiteetin määritelmä, jota kansainvälisesti adoptoituja koskevista empiirisissä tutkimuksissa käytetään, on kehityspsykologinen. Se perustuu Mary Jane Rotheramin ja Jean S. Phinneyn (1987, 11) määritelmään, jonka mukaan etninen identiteetti on kehitysprosessi, jonka seurauksena lapsi saavuttaa etnisen ryhmän toimintatavat, käsityskyvyn, arvot ja asenteet sekä näkee itsensä kyseisen etnisen ryhmän jäsenenä (esim. Adams ym. 2005; Tessler ym. 2005; Basow ym. 2008; Becket ym. 2008; Scherman & Harré 2008). Kehityspsykologiseen määrittelyyn liittyy lisäksi ajatus ”positiivisesta etnisestä identiteetistä”, joka on yhteydessä parempaan itsetuntoon. Positiivisen etnisen identiteetin omaava henkilö kokee ylpeyttä tiettyyn etniseen ryhmään kuulumisesta. (Rotheram & Phinney 1987, 10–28.)

Useissa kvantitatiivisissa tutkimuksissa on hyödynnetty Jean S. Phinneyn (1992) vähemmistötutkimukseen kehittämää MEIM-mittaristoa (*multigroup measure of ethnic identity*). Mittariston kysymyksissä ”etnisellä identiteetillä” viitataan automaattisesti biologiseen syntyperään. Tällöin etninen identiteetti liukuu tarkoittamaan fyysistä ilmiötä eli itse asiassa ”rotua”. Tämä ei ole ehkä yhtä ongelmallista vähemmistö- tai siirtolaisryhmiä tutkittaessa, jos he asuvat yhdessä biologisten vanhempiensa kanssa,

9 Norjalainen antropologi Fredrik Barth (1969) on yksi tunnetuimpia etnisyyden teoreetikkoita. Hänen tekemänsä katsauksen mukaan ”etnisen ryhmän” käsitteeseen on liitetty biologisen alkuperän ajatus, kulttuuri, sosiaalisten suhteiden verkosto ja yhteenkuuluvuuden tunne. Barthilainen näkökulma käänsi katseen aiemman etnisten ryhmien kulttuuripiirteiden luetteloiden sijaan etnisyyden aktiiviseen tekemiseen. Hänen käsityksensä mukaan etniset ryhmät eivät ole olemassa toisistaan irrallisina, vaan ne tulevat merkityksellisiksi suhteessa toisiin ryhmiin sekä niiden tilannesidonnaisiin rajoihin ja rajanvetoihin. (Martikainen & Sintonen & Pitkänen 2006, 15–17; Huttunen & Löytty & Rastas 2005.)

mutta adoptiotutkimukseen se ei sovellu: mittaristoa hyödyntämällä kansainvälisesti adoptoitu pakotetaan ainakin implisiittisesti tiettyyn jo ennalta määrättyyn identiteettilokeroon. (Ruohio 2014; Samuels 2009; Brottweit 1999.)

Adoptiotutkimuksissa, joissa etnistä identiteettiä on tarkasteltu kulttuurisena kysymyksenä, se näyttäytyy jonkinlaisena valintana nykyisen kotimaan ja synnyinmaan kansallisen kulttuurin välillä (esim. Beckett ym. 2008; Scherman & Harré 2008; Irhammar & Cederblad 2006; Huh & Reid 2000; Westhues & Cohen 1998; Bagley 1993). Kuten ruotsalaistutkijat Tobias Hübinette ja Carina Tigervall (2009) kirjoittavat, on absurdia väittää, että esimerkiksi Ruotsin tapauksessa kansainvälisesti adoptoidut voisivat olla etniseltä identiteetiltään muuta kuin ”ruotsalaisia”, sillä he kasvavat useimmiten valtakulttuurin perheissä.

Kumpikaan edellä mainituista tavoista tutkia kansainvälisesti adoptoitujen identiteettiä – ulkonäköön kirjoitettuna ominaisuutena tai valinnaisena kulttuuriin kytkettyinä identiteettilokerona – eivät ole ongelmattomia. Molemmissa tapauksissa adoptoitujen identiteetti näyttäytyy staattisena, poissulkevana ja yksilöön sijoitettuna ominaisuutena, joka ei huomioi identiteetin sosiaalista ja prosessimaista luonnetta sekä sen tilanneriippuvuutta (Anthias 2002, 49; ks. myös Samuels 2009).

Pitkittäistutkimukset kertovat, että hyvin usein kansainvälisesti adoptoitujen identifioituminen ei ole pysyvää (esim. Beckett ym. 2008; Irhammar & Cederblad 2006; Friedlander ym. 2000; Bagley 1993). Lisäksi niin kvantitatiiviset kuin kvalitatiivisetkin tutkimukset osoittavat, että kansainvälisesti adoptoidun oma identiteetin määrittely on ristiriidassa sen kanssa, miten muut ihmiset hänet kategorisoivat. Sosiaalisen ympäristön huomioiminen on siis tärkeää. Ympäristön asenteet tulevat näkyviksi esimerkiksi rodullistamisen ja rasismien kokemuksina (Brottweit 1999; Saeterdal & Dalen 2000; Irhammar & Cederblad 2006; Hübinette & Tigervall 2009; Suomessa Koskinen 2014; 2015; Rastas 2007a). Konkreettisena esimerkkinä voi mainita sen, että ruotsalaisen vertailututkimuksen mukaan ne kansainvälisesti adoptoidut, jotka on adoptoitu Euroopan ulkopuolelta, kohtaavat ihonväriinsä johdosta syrjintää työmarkkinoilla. ”Ulkomaalaisen näköiset” kansainvälisesti adoptoidut jäivät useammin työelämän ulkopuolelle kuin ne kansainvälisesti adoptoidut, jotka ikään kuin ”menevät natiiveista”. (Rooth 2002.)

Tutkimusprosessin aikana tein päätelmän, että (etnisen) identiteetin

käsite auttaa hyvin vähän, jos ollenkaan, ymmärtämään kansainvälisesti adoptoitujen biologisen syntyperän saamia merkityksiä. Päädyin tutkimuksessa käyttämään *kuulumisen* ja *kuulumisen politiikan* käsitteitä analyysin välineenä. (Ks. luku 3.2.) Oma lähestymistapani täydentää aiempaa tutkimustietoa kansainvälisesti adoptoitujen kuulumisen kontekstisidonnaisuudesta sekä lisää tietoa perheeseen ja kansaan kuulumisen yhteyksistä. Tulosluvuissa keskustelen kansainvälisten adoptiotutkimusten lisäksi suomalaisen perhe- ja siirtolaisuustutkimuksen kanssa, mikä antaa vertailupohjaa kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksille.

3 TEOREETTISET NÄKÖKULMAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Esittelen tässä luvussa tutkimuksen keskeiset teoreettiset näkökulmat. Käytän tutkimukseni metakehyksenä *symbolista interaktionismia*. Tutkimuksen viitekehyksenä se auttaa ymmärtämään kansainvälisesti adoptoitujen kahteen syntyperään liittyviä merkityksiä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvinä ja tilannekohtaisina. Minuuden käsitteen ymmärrän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muotoutuvaksi siten, että siihen vaikuttavat niin ”merkittävät toiset” (vanhemmat) että ”yleistyneet toiset” (perheen ulkopuoliset ihmiset ja kulttuuriset normit) (Mead 1967). Aineiston analyysissä hyödynnän erityisesti Nira Yuval Davisin (2006; 2010) käsitteellistystä *kuulumisen ulottuvuuksista* ja *kuulumisen politiikasta* sekä Erving Goffmanin (1959; 1963; 1971) ajattelua koskien minuuden esittämistä arjen näyttämöillä ja ihmisen tarvetta kontrolloida itseän liittyvää tietoa eri ihmisten seurassa eri tavoin. Luvun lopuksi tarkennan vielä tutkimuskysymykset.

3.1. MINUUS JA SYNTYPERÄ

3.1.1 Symbolinen interaktionismi

Symbolisen interaktionismin kehittäjänä pidetään niin sanotun Chicagon koulukunnan George Herbert Meadiä. Meadin oppilaista Herbert Blumer (1969) on kiteyttänyt ja kehittänyt opettajansa ajatukset symbolisen interaktionismin teoreettiseksi viitekehykseksi. Symbolisen interaktionismin viitekehys kiteytyy kolmeen premissiin, jotka luonnehtivat merkitysten syntyä. Ensimmäiseksi, ihmiset toimivat asioiden suhteen sillä perusteella, mikä merkitys niillä on heille. Toiseksi, asioiden merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kolmanneksi, ihminen tulkitsee merkityksiä siinä prosessissa, jossa hän ne kohtaa. Luovassa tulkinnallisessa prosessissa henkilö punnitsee kohdattavien asioiden merki-

tyksiä toiminnan ohjaamiseksi. Tulkintaprosessi tapahtuu sekä oman itsen että sosiaalisen ympäristön kanssa. Määrittelyyn vaikuttavat siis myös ne ihmiset, joiden kanssa henkilö kulloinkin on vuorovaikutuksessa. (Blumer 1969, 2–5.) Merkitykset paitsi muodostuvat tulkinnallisessa prosessissa, ne voivat myös muuttua uudelleentulkinnan myötä. Tutkimuksen teossa tämä tarkoittaa sitä, että minä tutkijana tulkitseen osallistujien erilaisille tapahtumille antamia merkityksiä uudelleen. Tämä vaatii tutkijalta itse-reflektiota ja tulkintojen aukikirjoittamista.

Symbolisen interaktionismin viitekehyksessä ihminen nähdään aktiivisena, ajattelevana ja valintoja tekevänä toimijana. Ihminen vaikuttaa yhteisön kehitykseen eikä ole vain sen passiivinen kohde ja tulos. Vaikka adoptio tehdään useimmiten vauva- tai pikkulapsi-iässä, eikä lapsella siten ole useinkaan sananvaltaa adoptioonsa, hän voi vaikuttaa adoption jälkeiseen elämäänsä. Ihminen on symbolisen interaktionismin näkökulmasta katsottuna jatkuvasti prosessissa eikä koskaan valmis. Hänen käyttäytymisensä ei johdu ainoastaan hänen ominaisuuksistaan tai oppimistaan tavoista (*nature or nurture*) vaan kulloisestakin *tilanteesta*. Menneisyys vaikuttaa nykyisyyteen siten, että se muistetaan tässä hetkessä. Ihmiset oppivat toistensa näkökulmia vuorovaikutuksessa toisten kanssa, ja ihmiset käyttävät oppimiaan näkökulmia määritellään todellisuutta. Tämä perustuu ihmiselle tyypilliseen roolinottokykyyn: ihmiset eivät vain vastaa (*respond*) maailmaan vaan määrittelevät ja tulkitsevat sitä. Ihminen ei ole yhteisön tuotos, vaan sen aktiivinen osa. (Blumer 1969, 12–15; Charon 1995, 23–24; Stryker 2008.)

Symbolisen interaktionismin mukaisesti ihminen on vuorovaikutuksessa myös itsensä kanssa. Tämän vuorovaikutusprosessin perusteella, mitä voisi kutsua ”sisäiseksi keskusteluksi”, ihminen ohjaa toimintaansa ottaen huomioon muiden ihmisten toiminnan lisäksi omat toiveet, päämäärät ja mahdolliset keinot tavoitteidensa saavuttamiseksi. Ihminen arvioi myös mahdollisen toimintansa tuloksia. Tässä tulkinnallisessa prosessissa toiminta voidaan aloittaa tai lopettaa, siirtää myöhemmäksi tai jättää haaveilun tasolle. (Blumer 1969, 15–16; Mead 1967, 78–82.) Aineistossani tämä näkyy esimerkiksi biologisen suvun etsimiseen liittyvinä pohdintoina.

Symbolisen interaktionismin näkökulmaa on kritisoitu muun muassa siksi, että se ei kiinnitä riittävästi huomiota yhteiskunnan rooliin. Erityisesti Sheldon Stryker on kehittänyt symbolisen interaktionismin

näkökulmaa yhteiskunnalliset rakenteet aiempaa paremmin huomioivamaksi. ”Alussa on sosiaalinen prosessi” on aforismi, joka on Strykerin (2008, 17–18) mukaan myös Meadin näkökulman taustalla. Stryker (2008) korostaa, että yksilö ja yhteiskunta muodostuvat molemmat sosiaalisissa prosesseissa eivätkä ole ymmärrettävissä ilman toista, eikä kumpikaan ole toista ensisijaisempi. Yhteiskunta muodostuu vuorovaikutuksen kautta ja muokkaa yksilöä, mutta yksilö myös ”antaa takaisin” muokkaamalla vuorovaikutusta ja sitä kautta yhteiskuntaa. Yksilön toimijuuden liiallinen korostaminen hävittää oleellista tietoa sosiaalisesta ympäristöstä. Toisaalta keskittyminen ainoastaan rakenteisiin peittää alleen ihmisen aktiivisen ja valintoja tekevän yksilön roolin ja luo kuvan ihmiselämän deterministisyydestä.

3.1.2 Minuuden muotoutuminen

Symbolisen interaktionismin näkökulman mukaisesti käsitän minuuden muodostuvan suhteissa toisiin ihmisiin ja kehittyvän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa niin perheen jäsenten kuin perheen ulkopuolisten ihmisten kanssa. George Herbert Mead (1967) nimeää nämä *merkittäviksi toisiksi* (engl. *significant others*) ja *yleistyneiksi toisiksi* (engl. *generalized others*). Merkittävät toiset ovat useimmiten lapsen biologiset vanhemmat. Tässä kohdin minuus kytkeytyy syntyperän käsitteeseen, joka palautuu vanhempisiin. Olen käsitteellistänyt syntyperän kansainvälisesti adoptoitujen tapauksessa sekä biologiseen että adoption kautta luotuun syntyperään siten, että ne eivät ole toisensa poissulkevia. Adoption myötä vanhemmat eli merkittävät toiset muuttuvat. Merkittävien toisten lisäksi minuus muodostuu suhteessa yleistyneisiin toisiin, mikä tarkoittaa, että yksilö ottaa toiminnassaan huomioon myös perheen ulkopuolisen yhteisön ja sen sosiaaliset normit (Mead 1967, 152–164; Kuusela 2001, 74).

Minuus nostaa keskiöön myös sukulaisuuden käsitteen, sillä minuus muotoutuu ensisijassa suhteessa (biologisiin) vanhempiin. Mead (1967, 229) näkee perheen sosiaalisten suhteiden keskeisimpänä yksikkönä, josta muut yhteisöt kumpuavat. Lapsen ja vanhemman välinen suhde on sukulaisuuden ytimessä. Ihminen on osa sukupolvien ketjua ja oma paikka sukupolvien ketjussa määrittyy suhteissa ketjun muihin jäseniin. (Strathern 1995, 348–352.) Koska minuutta rakennetaan ennen kaikkea

suhteessa vanhempiin, siis syntyperään, kokemus minuuden ”hajoamisesta” tulee ymmärrettäväksi tilanteessa, jossa henkilö saa tietää, että ei sijaitsekaan siinä sukupolvien ketjussa, jossa luuli sijaitsevansa (Strathern 1995, 348–352; myös Castrén & Högbäck 2014). Minuus on tällaisessa tilanteessa rakennettava uuden tiedon perusteella toisenlaiseksi kuin sitä ennen.

Toisin kuin muut elolliset olennot, ihminen kykenee kielellisten symbolien käyttöön. Lisäksi ihminen kykenee käymään sisäistä keskustelua itsensä kanssa, eli kohtelemaan itseään myös objektina. Mead erottelee minuuden (engl. *self*) kaksi puolta, jotka ilmaistaan englanniksi sanoilla ”*I*” ja ”*me*”. ”*I*” eli subjektiminä viittaa minuuden aktiiviseen ja itse-reflektoivaan puoleen, kun taas ”*me*” eli objektiminä minuuden jo toteutuneeseen puoleen. Minuus on siis sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen tuotos että sen aktiivinen tekijä. (Mead 1967, 173–178; Stryker 2008.)

Meadin käsitystä minuudesta on kritisoitu siitä syystä, että se ei huomioi riittävästi tilanteita, joissa ihmisen näkemys itsestä ei tule tunnustetuksi muiden ihmisten puolelta (esim. Harter 1999, 682; viitattu Williams 2003, 33–34). Erving Goffmanin ansiona voidaan pitää sitä, että hän otti huomioon minuuden sosiaaliset merkityksenannot. Erityisesti Goffmanin (1963) *leimatun identiteetin* eli *stigman* käsite huomioi sosiaalisen merkityksenannon prosessit ja erityisesti tilanteet, joissa henkilön identiteetti on negatiivisella tavalla stereotyyppittynyt.

Poikkeavuudet ja erilaisuudet ovat asioita, jotka voidaan usein kiinnittää kehoon, mutta stigmoiksi ne muodostuvat vasta sosiaalisen merkityksenannon prosesseissa. Stigmat ovat siis kulttuurissa syntyviä. Goffmanin mukaan stigmat koskettavat kaikkia ihmisiä. *Normaali* ja *stigmatisoitu* eivät hänen mukaansa viittaa eri ihmisiin vaan eri näkökulmiin. Molemmat näkökulmat ovat läsnä kaikissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa on kyse identiteettinormeista. Tilanteesta riippuen ihminen edustaa jompaakumpaa näkökulmaa. (Goffman 1963, 137.) Identiteettinormeista voidaan neuvotella ja joskus niitä voidaan tarkoituksella rikkoa. Ei ole myöskään itsestään selvää, että ihmiset aina haluaisivat täyttää yhteisön identiteettinormeja.

Goffmanin (1963, 42–48) mukaan ihmisellä on käytössään erilaisia keinoja kontrolloida itseän liittyvää informaatiota perheen ulkopuolella sen mukaan, kuinka näkyvää poikkeus suhteessa kulttuuriseen normiin on. Kaikki ihmiset joutuvat tilanteisiin, joissa kontrolloivat

jotakin tietoa itsestään sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa. Joitakin asioita painotetaan, kun taas toisia peitellään tai salataan. Biologiseen syntyperään liittyvällä informaation kontrollilla viitataan sekä adoptioperheiden että kansainvälisesti adoptoitujen käyttämiin keinoihin säädellä aihetta koskevia tietoja.

Moraalinen ura on Goffmanin käsite sille, miten lapsi tulee tietoiseksi mahdollisesti stigmatisoivasta erilaisuudestaan, oppii kontrolloimaan siihen liittyvää tietoa ja elämään asian kanssa. Elena Kimin (2010, 100) mukaan median adoptiotarinoissa näkyy adoptoidun moraalisen uran tyypilliset ja ennustettavatkin vaiheet. Näihin vaiheisiin liittyy esimerkiksi koulussa koettu oma erilaisuus ja halu sulautua joukkoon eli ”mennä tavallisesta” (engl. *passing*). Usein viimeisenä moraalisen uran vaiheena pidetään sitä, että stigma on hyväksytty eikä sitä enää piilotella. (Goffman 1963, 32–40.)

3.1.3 Goffmanilainen käsitys sosiaalisesta elämästä arjen näyttämöillä

Erving Goffman käyttää näyttämömetaforaa kuvatessaan ihmiselämän dramaturgista luonnetta kirjassaan *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959; suom. *Arkielämän roolit* 1971). Hän lainaa teoksensa käsitteet teatterimaailmasta puhuen esityksestä, näyttämöstä, backstagesta, esiintyjistä, yleisöstä ja lavastuksesta. Goffmanin mukaan ihmiset esiintyvät niin toisille kuin itselleenkin: he ovat tilanteesta riippuen sekä näyttelijöitä että yleisöä. Kirjan keskeinen ajatus on, että *julkialueella*¹⁰ tai etualalla (engl. *frontstage*) ja *tausta-alueella* tai taka-alalla (engl. *backstage*) vallitsevat erilaiset sosiaalisen vuorovaikutuksen säännöt. (Goffman 1971, 118–224.)

Goffmanin mukaan julkialueella ihminen pyrkii luomaan itsensä kulloisessakin tilanteessa suotuisan kuvan. Tämän saavuttaakseen hän harrastaa *vaikutelmien hallintaa* (engl. *impression management*). Vaikutelmien hallintaa tapahtuu kaikissa vuorovaikutustilanteissa, mutta ennen kaikkea uusien ihmisten edessä. Uusien ihmisten seurassa ihmiselle on tyypillistä esiintyä ”ylöspäin”, ikään kuin ihannekuvana itsestään. Goffman korostaa ensivaikutelman tärkeyttä sosiaalisissa vuorovaiku-

10 Käytän suomennetun kirjan (Goffman 1971) käännöksiä käsitteistä.

tustilanteissa, joissa on paikalla toisilleen entuudestaan tuntemattomia ihmisiä. Henkilön on vaikeampi muuttaa itsestään antamaansa vaikutelmaa ensimmäisen kohtaamisen jälkeen kuin luoda sopiva vaikutelma jo ensikohtaamisessa. (Goffman 1971, 11–21.) Esiintyessään tietynlaisena ihmisenä, henkilö samalla esittää muille ”moraalisen velvoitteen ja vaatii heitä arvostamaan ja kohtelemaan häntä hänen asemansa oikeuttamalla tavalla” (Goffman 1971, 23). Esiintyminen ja esittäytyminen tietynlaiseksi ihmiseksi pitää siis samalla sisällään vaateen tulla kohdelluksi sen mukaisesti.

Goffman keskittyy erityisesti kasvokkaiisiin vuorovaikutustilanteisiin¹¹, jolloin niissä korostuu *henkilökohtaisen julkisivun* merkitys. Goffman viittaa henkilökohtaisella julkisivulla ihmisen ulkoisesti näkyviin ominaisuuksiin kuten sukupuoleen, ikään, ulkomuotoon sekä puhutapaan ja eleisiin tai muutoin tiedossa oleviin ominaisuuksiin. Goffmanin mukaan henkilökohtaisen julkisivun perusteella ihmiset tekevät oletuksia esimerkiksi toisen henkilön syntyperästä, sosioekonomisesta asemasta ja kasvatuksesta. Ihmiset hyödyntävät aikaisempia kokemuksiaan samankaltaisista ihmisistä ja ohjaavat käyttäytymistään sen mukaisesti. Ihmiset myös olettavat, että henkilön ulkonäkö ja esiintyminen ovat keskenään yhdenmukaisia. (Goffman 1971, 32–35; ks. myös Ahmed 2000, 7–8.)

Se kuinka paljon kansainvälisesti adoptoidun biologinen syntyperä lähtökohtaisesti näkyy tai kuuluu henkilöstä, riippuu hänen ulkonäöstään, mutta myös esimerkiksi hänen nimestään ja mahdollisesta aksentistaan. Kansainvälisesti adoptoituja koskevassa tutkimuksessa on joskus käytetty käsitteitä *näkyvä adoptio* ja *näkymätön adoptio* (esim. Irhammar 1999; Yngvesson 2007). Näkyvällä adoptiolla on tarkoitettu adoptioita, joissa ylitetään ”roturajoja”, eli kyse on adoptioperheistä, joissa adoptoitu lapsi erottuu ihonvärittään vanhemmistaan. Itse adoptio ei kuitenkaan ole sen enemmän näkyvä kuin näkymätönkään. Lapsen biologinen syntyperä voi näkyä kontekstista ja tilanteesta riippuen hänen ulkonäössään niin, että

11 1960-luvun alkupuolelle asti Goffman nojasi itse keräämiinsä etnografisiin aineistoihin (Shetlannin saaret, Las Vegasin kasino ja washingtonilainen mielisairaala), mutta sen jälkeen aineiston virkaa ovat toimittaneet edellisten ohella hänen omat arkihavaintonsa sekä esimerkiksi lehtileikkeet, televisio-ohjelmat, kaunokirjallisuus, muiden tekemät antropologiset tutkimukset ja jopa hänen itse keksimänsä esimerkit. (Peräkylä 2001, 348; Mäkelä 1969).

hänen kuulumisensa perheeseen ja kansaan, johon hänet on adoptoitu, tulee kyseenalaistetuksi.

Arkikielessä, ja joskus myös tutkimuksissa, *etnisyys* liitetään vain vähemmistöryhmiin. Näin on tehty myös useissa adoptoitujen identiteettitutkimuksissa, joissa *etnisellä identiteetillä* on viitattu automaattisesti ja ainoastaan biologisen syntyperän identiteettiin (ks. luku 2.2.3). ”Valkoisuus” nähdään usein normina ja ”näkymättömänä”, ja muita ryhmiä arvotetaan suhteessa siihen (Leinonen & Toivanen 2014). Se, että pääosa adoptoitujen identiteettitutkimuksista keskittyy ”roturajat” ylittäviin adoptioihin, osoittaa, että biologisella syntyperällä oletetaan olevan adoptoidulle suurempi merkitys silloin, kun se on ”ei-valkoista”.

Johanna Leinonen ja Mari Toivanen (2014) muistuttavat, että tutkittaessa fyysisen ilmiön näkyvyyden merkitystä ihmisten arkeen, ”näkyvä” ja ”näkymätön” on ymmärrettävä jatkumona eikä staattisina kategorioina. Käsitteitä ei tulisi käyttää ihmistä kuvailevana lähtökohdaksi, jossa valkoinen nähdään normina ja näkymättömänä. Sen sijaan käsitteitä tulisi käyttää analyttisinä välineinä. Biologiseen syntyperään viittaava nimi voi niin ikään tehdä kansainvälisesti adoptoidusta näkyviä, kun taas ”suomalainen” nimi tekee heistä joissain tilanteissa näkymättömiä. Näkyvyyttä ei tulisi liittää automaattisesti ja ainoastaan ihonväriin, vaan myös muut sosiaaliset sijainnit voivat olla eri tavoin näkyviä. Näkyvyys ja näkymättömyys (tai ehkä pikemminkin erottuvuus suhteessa johonkin) on tilannesidonnaista ja yhteydessä kulttuurihistoriallisiin konteksteihin. Esimerkiksi lentokentällä kansainvälisesti adoptoitu voi olla herättämättä huomiota, mutta kotikylässään, jossa on vähän siirtolaisia, hän erottuu selkeämmin. Näkyvyyttä ei tulisi myöskään nähdä automaattisesti negatiivisena asiana vaan näkyvyys ja erottuvuus voivat olla myös mahdollisuuksia erottautua muista positiivisesti. (Leinonen & Toivanen 2014.)

Aiemman tutkimuksen mukaan adoptoidun oletettu fyysinen ulkonäkö vaikuttaa adoptiohakijoiden perusteluihin adoptoida lapsi tietystä maasta. Diana Marrén (2007) mukaan espanjalaiset adoptiovanhemmat valitsevat Venäjän adoptiokohteeksi osittain siksi, että he eivät halua lapsen ulkonäön ”huutavan” hänen olevan adoptoitu. Näkyvyyden ja näkymättömyyden dikotomia tulee esille myös mediassa: näkyvästi adoptoidut henkilöt ja heidän adoptioperheensä tuntuvat olevan erityisen näkyviä ja kuuluvia (myös Volkman 2003). Myös Suomessa kansainvälisestä

adoptiosta käytyä mediakeskustelua hallitsevat näkyvästi adoptoidut henkilöt ja adoptioperheet.

Julkialueen vastapuolena Goffman (1971) puhuu *tausta-alueesta*, jossa itsen vaimennetut puolet pääsevät esille. Tausta-alueella sekä vaikutelmien hallinta että henkilökohtainen julkisivu menettävät merkitystään. Koti on useimmiten käsitettävissä tausta-alueeksi. Kun kotona on vain tuttuja perheenjäseniä, ei siellä harrasteta samanlaista vaikutelmien hallintaa kuin julkialueella. On kuitenkin huomioitava, että myös tausta-alueella ihminen on jossakin roolissa, rooli vain on erilainen kuin julkialueella.

Goffmanin dramaturgiaan perustuvaa näkökulmaa on kritisoitu muun muassa siksi, että sen on ymmärretty tarkoittavan itsen esittämisen ”valheellisuutta”. Goffman ei kuitenkaan tarkoita sitä, että julkialueella esiintyvä minä olisi epäaito ja tausta-alueella esiintyvä minä aito. Goffmanin mukaan myös ”vilpitön” itsen esittäminen vaatii esittämistä. (Mäkelä 1969; Charon 1995, 190–191.) Vaikka minuus synnytetään Goffmanin mukaan esityksissä, se ei tarkoita, että minuus rakentuisi kehosta irrallaan ja ilman biologista pohjaa. Goffmanin kiinnekohtana on aina kulloinenkin esitys, jolloin huomio kiinnittyy itse asiassa alueiden sijaan tilannekohtaisuuteen ja siihen, ketkä ovat esityksen yleisöä. Sekä julki- että tausta-alueella voi olla sekä tuttuja että tuntemattomia. Käyttäytyminen riippuukin ennen kaikkea siitä, keitä on tilanteessa paikalla. Tausta-alueesta voi tulla julkialue, kun sinne astuu tuntemattomia ihmisiä, ja toisaalta tuttujen seurassa aiempi julkialue voi muuttua tausta-alueeksi. Goffmanin (1971, 142) mukaan niin sanottuja puhtaita tapauksia ei ole olemassa, on vain tilanteita, joissa jompikumpi esiintymistyylillä on määräävämpi. Tätä goffmanilaista lausetta olen pitänyt oman aineistoni analyysin ohjenuorana, ja kokemuksen mukaan aineistoni myös tukee sen ajatusta: julki- ja tausta-alue risteävät kaiken aikaa ja ovat päällekkäisiä.

Goffmanin esimerkeissä julki- ja tausta-alueet ovat fyysisten raja-aitojen, kuten konkreettisten seinien, jäsentämiä. Tutkimuksessani hyödynnän hänen julki- ja tausta-alueiden välistä jaotteluaan väljemmin siten, että julkialue voi yhtälailla olla fyysisesti rajaamaton alue, kuten katutila. Kadulla kulkiessaan ihminen voi kulkea omissa ajatuksissaan, mutta joskus myös hyvin tietoisena omasta olemuksestaan. Jälkimmäisessä tapauksessa pelkästä kadulla kulkemisesta voi tulla esitys. Goffmanilainen tarkastelutapa erilaisten ympäristöjen, suhteiden ja tilanteiden merki-

tyksestä ihmisen esiintymiselle on hedelmällinen tarkastelukulma kansainvälisesti adoptoitujen arkeen, jossa biologinen syntyperä saa erilaisia merkityksiä eri ympäristöissä ja eri ihmisten seurassa. Tarkastelen Suomeen kansainvälisesti adoptoitujen arkea tausta- ja julkialueilla, joista edellinen paikantuu adoptoidun perheeseen ja muihin läheissuhteisiin, ja jälkimmäinen läheissuhteiden ulkopuoliseen elämismaailmaan. Rajanveto julki- ja tausta-alueen välillä on toki keinotekoinen ja vaikea, sillä läheisetkään suhteet eivät ole irrallaan niiden ulkopuolisesta maailmasta. Elämismaailmat ovat limittäisiä, päällekkäisiä ja jatkuvassa suhteessa toisiinsa.

Goffmanin käsitykseen on tarpeen lisätä rakenteellinen taso niin, että esiintyminen saa taustan, jota vasten sitä voidaan tarkastella. Omassa tutkimuksessani nojaan Nira Yuval-Davisin käsitteellistykseen kuulumisesta (mikrotaso) ja kuulumisen politiikasta (makrotaso). Henkilön kuulumista ei voi tarkastella ilman rakennetasoa eli sitä sosiaalista ympäristöä, jossa henkilö identiteettiään rakentaa ja kuulumisestaan neuvottelee. Rakenteellinen taso eli kuulumisen politiikan merkitys on jäänyt huomiotta myös useissa aiemmissa adoptoitujen identiteettiä tarkastelevissa tutkimuksissa.

3.2 KUULUMINEN JA SEN RAJAT

3.2.1 Kuulumisen ulottuvuudet: identifikaatiot, sosiaaliset sijainnit ja arvot

Nira Yuval-Davis (2006) määrittelee kuulumisen (engl. *belonging*) emotionaaliseksi kiintymykseksi, jonka piirissä ihmisestä tuntuu kotoisalta ja turvalliselta. Yuval-Davis (2006; 2010; 2011) on erotellut kuulumisen käsitteen kolme analyttistä ulottuvuutta: identifikaatiot, sosiaaliset sijainnit ja arvot. Kuulumisen ulottuvuudet ovat suhteessa toisiinsa, mutta niitä ei kuitenkaan voi palauttaa toisiinsa. Identifikaatiot, sosiaaliset sijainnit ja arvot muotoutuvat tietyssä historiallisessa kontekstissa tietyissä valtasuhteisiin perustuvissa hierarkioissa.

Identifikaatiot tarkoittavat kuulumisen tunnetta tiettyihin ryhmiin. Yuval-Davis käyttää tästä myös synonyymiä ”identiteetit ja tunnetason kiintymykset”. Identifikaatiot ovat tarinoita, joita ihminen kertoo sekä itselleen että muille siitä, kuka hän on ja keihin hän kuuluu. (Yuval-Davis 2006.) Kuten identifikaation synonyymi ”emotionaaliset kiintymyk-

set” antaa ymmärtää, identifikaatioihin liittyy tunteita. Tunteet tulevat keskeisiksi etenkin silloin, kun henkilön identifikaatio on uhattuna. (Yuval-Davis 2006; 2010.)

Siirtolaistutkimuksissa identiteettien oletetaan olevan kerrottuja suhteessa paikkoihin, onhan siirtolainen ”paikaltaan siirtynyt”. Ihmiset kertovat identifikaatioistaan usein suhteessa vallalla oleviin diskursseihin. Sen vuoksi ihmiset myös usein kertovat, mitä he eivät ole. (Anthias 2002.) Tämä näkyy aineistossani esimerkiksi erontekoina negatiivisesti värityneeseen ”maahanmuuttajan” kategoriaan. Identifikaatiot voivat muuttua tilanteisesti ajan ja paikan kehyksessä. Sama henkilö voi kertoa identifikaationsa erilaiseksi riippuen tilanteesta, johon hän viittaa. Paitsi arjen kohtaamisissa, joissa omaa kuulumista argumentoidaan, myös tutkimushaastattelussa haastateltavalla on todennäköisesti mielessään yleisö, jolle hän itsestään kertoo. Kuviteltu ja oikea yleisö vaikuttavat siihen, mitä ja miten identifikaatiota sanoitetaan. Identifikaatiot sisältävät siis performatiivisia elementtejä. (Anthias 2002, 499–501; vrt. Goffman 1971; ks. roolini adoptioyhteisön ulkopuolisena tutkijana luvussa 4.6.)

Identifikaatioiden ymmärtäminen moninaisiksi ja muuttuviksi ei tarkoita sitä, että ne olisivat sattumanvaraisia tai vapaavalintaisia. Biologinen syntyperä (ja siitä juontuva ulkonäkö) ei ole yhtä kuin ihmisen identifikaatio, mutta sen määrittelyssä on kulttuuristen oletusten vuoksi otettava kantaa biologiseen syntyperään (myös Samuels 2009). Biogeneettistä syntyperää ja tietoa siitä pidetään länsimaisessa kulttuurissa perustavanlaatuisena identiteetin rakennusaineena (Strathern 1999, 68). Sen vuoksi myös kansainvälisesti adoptoitu joutuu peilaamaan identiteettiään suhteessa biologiseen syntyperäänsä, vaikka hän ajattelisi sen merkityksen olevan identiteetilleen vähäinen.

*Sosiaalisilla sijainneilla*¹² Yuval-Davis tarkoittaa kuulumista tiettyyn kategoriaan jonkin jakolinjan mukaisesti: esimerkiksi sukupuolen, ihonvärin, ikäryhmän tai koulutustason mukaan. Yuval-Davisin (2006) mukaan henkilön sosiaaliset sijainnit eivät ole pysyviä, vaikkakin ne ovat usein pysyvämpiä kuin identifikaatiot. Sosiaaliset sijainnit rakentuvat tietyssä kontekstissa ja tietyssä ajassa tietynlaisiksi.

12 Sosiaalisia sijainteja voitaisiin kutsua myös positioiksi. Positiolla tarkoitetaan ”asemaa sosiaalisissa suhteissa, hierarkioissa ja kulttuurisissa merkityksenanto-systeemeissä” (Rastas 2005).

Identifikaatiot eivät ole välttämättä yhdenmukaisia sosiaalisten sijaintien kanssa, vaikka monissa tutkimuksissa lähdetään oletuksesta, että ne ovat tai että niiden tulisi olla yhtenevät. Joissakin adoptiotutkimuksissa on kompastuttu juuri tähän, kun adoptoitujen kuulumisen on nähty juontuvan heidän biologisesta syntyperästään ja olevan heihin ja heidän ulkonäköönsä kirjoitettuja (ks. luku 2.2.3). Varsinkin siirtolaisia koskevissa tutkimuksissa kuulumista tarkastellaan usein vain yhden määrävän ominaisuuden (useimmiten ”etnisyydeksi” nimetyn) kautta. Etenkin sosiaaliluokka ja sukupuoli ovat keskeisiä sosiaalisia sijainteja, jotka olisivat tärkeitä ottaa huomioon (Anthias 2002, 500). Lähtökohtaa, jossa etnisyyden nähdään itsestään selvästi määrittävän keskeisellä tavalla henkilön identiteettiä, kutsutaan *metodologiseksi etnisyydeksi* (Glick Schiller 2008; vrt. metodologinen nationalismi Wimmer & Glick Schiller 2002).

Ainoastaan yhteen sosiaaliseen sijaintiin keskittyminen yksinkertaistaa ja samanlaistaa tarkastellun asian merkitystä jollekin ryhmälle, jonka sisäiset erot muilla sosiaalisten sijaintien valta-akseleilla olisivat huomionarvoisia. Esimerkiksi kysymys ”millaista on olla tummaihoisen?” monipuolistuu, kun kysymyksen lisätään mukaan myös muita sosiaalisia sijainteja. Millaista on olla tummaihoisen nainen? Entä tummaihoisen kansainvälisesti adoptoitu nainen? Paikan ja ajan kehys luo kysymykselle tärkeän kontekstin, jota ilman siihen vastaamisessa ei ole mieltä. Silloin voitaisiin esimerkiksi kysyä: millaista on olla tummaihoisen kansainvälisesti adoptoitu nainen 2010-luvun taitteessa Suomessa?

Arvoilla Yuval-Davis (2006; 2010; 2011, 18) viittaa sosiaaliset sijainnit ja identifikaatiot ylittäviin eettisiin ja poliittisiin arvoihin ja arvostuksiin. Vaikka kaksi henkilöä jakaisi keskenään samankaltaiset sosiaaliset sijainnit ja he identifioituisivat samaan yhteisöön tai ryhmään, he voivat arvottaa niitä eri tavoin, eivätkä ne ole heille välttämättä yhtä tärkeitä.

3.2.2 Kuulumisen politiikka

Kuulumisen politiikalla Yuval-Davis (2006; 2010; 2011, 18–26) viittaa poliittisiin projekteihin, joissa kuulumista rakennetaan tavoitteellisesti tietynlaiseksi. Kuulumisen politiikassa on kyse ennen kaikkea rajojen vetämisestä sulkemalla toisia kuulumisen ulkopuolelle ja laskemalla toisia sisäpuolelle. Kuulumisen politiikka voi nojata kaikkiin edellä mainittuihin

kuulumisen ulottuvuuksiin: sosiaaliin sijainteihin, identifikaatioihin ja arvoihin. Sosiaaliin sijainteihin – esimerkiksi ”rotuun” tai syntyperään – perustuvat rajat ovat yksilölle vaikeimpia ylitettäväksi.

Kuulumisen politiikassa on kyse vallasta, vallasta vetää rajoja ja haastaa niitä erilaisin perustein. Kuulumisen rajat voivat olla sekä kuvitteellisia että konkreettisia. Konkreettisia rajoja syntyy esimerkiksi maahanmuuttopolitiikan ja kansalaisuusehtojen seurauksena. Myös niissä on kuvitteellinen puolensa, sillä kansakuntaa voidaan pitää ”kuviteltuna yhteisönä”, jota yhdistää ”kuviteltu samanlaisuus” (Anderson 1991, 6). Kuvitteellisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että se ei samanaikaisesti olisi todellista. Ihmiset vetävät rajoja ”meidän” ja ”muiden” välille jatkuvasti esimerkiksi arjen kohtaamisissa. Sara Ahmedin (2000, 6) mukaan *kohtaaminen* (engl. *encounter*) viittaa tapaamiseen, joka pitää sisällään sekä yllätyksen että konfliktin. Kohtaamisessa kuulumisen rajat tulevat näkyviksi ja neuvoteltun alaisiksi.

Paikannan haastateltavieni kertomat perheeseen ja kansaan liittyvät identifikaatiot niihin liittyviin arvostuksiin. Perheen perustamisessa biologista sukulaisuutta pidetään ensisijaisena suhteessa adoptiosukulaisuuteen ja ”oikean” lapsi-vanhempi-suhteen oletetaan perustuvan biologiseen sukulaisuuteen (esim. Miall 1987; Wegar 2000). Kansaan kuulumisen identifikaatiot liitetään puolestaan keskusteluun ”suomalaisuudesta” sekä etnisiin ja rodullistettuihin hierarkioihin. *Etnisellä hierarkialla* tarkoitetaan ryhmien suhteellista asemaa yhteiskunnassa (van der Vijver 2009, 165). Etnisille hierarkioille on tyypillistä, että ulkoisesti ja kulttuurisesti kantäväestöstä eniten poikkeavat ryhmät asettuvat hierarkiassa alemmille tasoille kuin kantäväestöön ulkonäöllisesti ja kulttuurisesti helpommin sulautuvat (esim. Suomessa Jaakkola 2009, 52–66).

Ulkonäön näkyvyys ja henkilön erottuvuus kantäväestöstä ovat keskeisiä tekijöitä siinä, miten henkilö tulee ensikohtaamisessa asemoiduksi. Kyse on erilaisten, usein ulkonäön perusteella oletettujen, sosiaalisten sijaintien yhteen kietoutumisista. Etnisiä ja rodullistettuja hierarkioita ei tule ymmärtää staattisiksi mielekkyyssjärjestyksiksi vaan paikan, ajan ja tilanteen kehyyksessä muuttuviksi. Arjen kohtaamisissa voidaan neuvotella siitä, mihin kohtaan arvoasteikkoa tietyt identifikaatiot ja sosiaaliset sijainnit asettuvat, ja mihin kohtaan itse näissä hierarkioissa sijoittuu (Wimmer 2008).

3.3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksessani tarkastelen kansainvälisesti adoptoitujen biologisen syntyperän merkityksiä ja kuulumisen kokemuksia. Lähestyn aihetta heidän kahden syntyperänsä, adoption kautta luodun ja biologisen syntyperän, kautta. Tästä huolimatta tiedostan, että syntyperään kytkeytyvät kuulumisen kokemukset eivät haastateltavien itsensä mielestä ole välttämättä kovin tärkeitä.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni kysyn, *miten kansainvälisesti adoptoitujen minuus ja kuuluminen muotoutuvat erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä*. Tarkastelen kansainvälisesti adoptoitujen kahden syntyperän merkityksiä ja aktualisoitumista sekä suhteissa (perhe, läheissuhteet, puolitutut, tuntemattomat) että erilaisissa ympäristöissä (esim. koulu, katutila ym.).

Toiseksi kysyn, *miten kansainvälisesti adoptoidut elävät biologiseen syntyperään liittyvän (vähäisen) tiedon kanssa yhteiskunnassa, jossa sen merkitystä pidetään minuuden sekä perheeseen ja kansaan kuulumisen kannalta olennaisena*. Tutkimukseni viitekehyksenä on symbolinen interaktionismi, ja sen mukaan ihminen toimii asioiden suhteen sen perusteella, mikä merkitys niillä on hänelle. Oletan, että mikäli kansainvälisesti adoptoitu pitää biologista syntyperäänsä ja adoptiota merkityksellisenä, hän pyrkii ottamaan siitä selvää ja luomaan siihen erilaisia yhteyksiä.

Oletan myös, että biologisen syntyperän näkyvyys vaikuttaa sen saamiin merkityksiin tavalla, joka on jäänyt aiemmissa adoptiotutkimuksissa liian vähälle huomiolle. Siksi kysyn edellisiin tutkimuskysymyksiin liittyen: *miten biologisen syntyperän näkyvyys heijastuu sen saamiin merkityksiin ja kuulumisen kokemuksiin?*

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kuvaan tässä luvussa tutkimuksen teon käytännön prosessin. Haastatteluaineisto koostuu 24 täysi-ikäisen kansainvälisesti adoptoidun kanssa tekemistäni haastatteluista. Esittelen luvussa haastatteluun osallistuneiden taustatietoja, kerron haastattelujen etenemisestä ja kuvaan analyysiprosessin. Lisäksi pohdin tutkimuksen eettisiä kysymyksiä ja omaa rooliani tutkimuksen toteuttajana.

4.1 HAASTATTELUAINEISTO

Tutkimuksen viitekehyykeksi valitsemani symbolisen interaktionismin keskeinen ajatus on, että tutkimuksen lähtökohtana on oltava empiirinen maailma. Empiirisellä maailmalla tarkoitetaan jokapäiväistä arkea ja yksilöiden sosiaalista elämää. Ihmiset luovat merkityksiä vuorovaikutuksessa sekä itsensä että muiden ihmisten kanssa. (Woods 1992, 348–349.) Kvalitatiivisen tutkimuksen ensisijainen pyrkimys on tarjota pääsy niihin merkityksiin, joita ihmiset antavat kokemuksilleen ja sosiaaliselle todellisuudelle (Miller & Glassner 1997, 100). Pysin tavoittamaan nämä merkitykset haastattelujen avulla. Tutkimusaineistossa on esimerkiksi haastateltavien kertomuksia arjen kohtaamisista ja siitä, miten heidän biologinen syntyperänsä tulee näissä kohtaamisissa huomioituksi. Nämä ovat haastateltavien tulkintoja kohtaamisista ja he kertovat ne minulle tietynlaisina oman tulkintansa perusteella. Nämä kohtaamiset minä tutkijana puolestani tulkitseen haastatteluaineistosta.

Teemahaastattelujen käyttöä aineistonkeruun muotona puoltaa se, että aihe on ilmeisen monitahoinen ja monimerkityksinen. Strukturoidut vastausvaihtoehdot eivät jättäisi sijaa ilmiön kompleksiselle luonteelle. Osallistuva havainnointi esimerkiksi erilaisissa adoptoiduille tarkoitetuissa ryhmissä olisi voinut olla toimiva vaihtoehto, mutta koska adoptioyhteisö on Suomessa pieni ja tiivis, en pitänyt sitä anonymiteetin kannalta hyvänä ideana. Lisäksi pyrin välttämään sitä tilannetta, että tutkimukseen osallistuisi ainoastaan aktiivisia adoptoituja, ja pyrin saamaan mukaan

aineistoon myös niitä, jotka eivät osallistu adoptoiduille tarkoitettuihin tapahtumiin.

Haastatteluaineiston tieto rakentuu tilanteisesti haastateltavan ja haastattelijan välisessä vuorovaikutustilanteessa (Woods 1992, 372–373). Haastattelupuhe ei ole todellisuuden suora heijastuma vaan osa todellisuutta. Todellisuuteen ei ole suoraa tietä, vaan tutkimuksen reitti todellisuuteen on merkitysten välittämä. Todellisuuden ja ihmisen välillä on symbolisia representaatioita: esimerkiksi esityksiä tai kokemuksia todellisuudesta. (Denzin 2001, x.)

En kuitenkaan ole kiinnostunut analysoimaan ainoastaan haastattelupuheen kieltä eli sitä, miten asioista puhutaan, vaan myös sitä, mistä asioista puhutaan. Kieli siis kyllä tuottaa osaltaan todellisuutta, mutta näkemykseni mukaan on olemassa todellisuus, joka on kielen ulkopuolella. Ajatuksenani onkin, että tieteen – siis myös tämän tutkimuksen – tuottama kuva todellisuudesta on väistämättä osittainen ja kontekstisidonnainen. Pysyvien totuuksien paljastamisen sijaan tarkoituksena on pikemminkin avata uusia näkökulmia todellisuuteen. Symbolisen interaktionismin ajatuksena on se, että empiirinen maailma on olemassa sellaisena kuin ihmiset sen näkevät, ja ihminen kuvaa todellisuuden sellaisena kuin se heille ilmenee. (Blumer 1986, 23; Kalliola 2001, 330.)

4.2 OSALLISTUJAT

Keräsin tutkimuksen aineiston haastattelemalla 24 kansainvälisesti adoptoitua aikuista Suomessa vuosina 2009–2011. Tilastokeskuksen arvion mukaan haastattelujen tekoaikaan Suomessa oli noin 600 aikuisikäistä kansainvälisesti adoptoitua. Pienen kohdejoukon ja tutkimuskysymysten vuoksi en asettanut haastateltaville muita ehtoja kuin täysi-ikäisyyden. En siis rajannut tutkimuksen osallistujia esimerkiksi synnyinmaan, asuinpaikan tai Suomeen saapumisiän perusteella.

Kvalitatiivisen tutkimuksen yhtenä päämääränä on rakentaa tarkka ja kokonaisvaltainen näkemys kompleksisesta ilmiöstä, minkä vuoksi on tärkeää, että haastateltavien valintaan ei liity systemaattista harhaa. Haastateltaviksi tulisi valikoitua taustaltaan ja näkemyksiltään erilaisia henkilöitä. (Rastas 2010, 67; Rubin & Rubin 2005, 67–70.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleistettävyyys tarkoittaa analyttistä yleistämistä

(Halkier 2011). Tärkeää ei ole osallistujien demografinen edustavuus vaan pikemminkin kerrottujen tilanteiden ja taustojen tarkka kuvaus. Näin tutkimuksen lukija voi arvioida, missä määrin tulokset ovat yleistettävissä samankaltaisiin tilanteisiin tai tutkimusongelmiin. (Delmar 2010.)

Käytin erilaisia kanavia haastateltavien saavuttamiseksi. Kaikilla kolmella suomalaisella adoption palvelunantajalla (Interpedia ry, Pelastakaa Lapset ry, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto) on ollut haastattelupyynnöni internetsivuillaan. Aikuisten adoptoitujen yhdistykset (suomenkielinen KAA ry ja ruotsinkielinen VIA rf) toimittivat eteenpäin haastattelupyynnöni ja julkaisivat sen Facebook-sivuillaan. Lisäksi haastattelupyynnöni julkaistiin kahdessa järjestölehdessä: *Interpedia-* ja *Yhteiset lapsemme* -lehdissä. Toimivin väylä haastateltavien luo olivat kuitenkin henkilökohtaiset kontaktit. Yhteiset lapsemme ry:n ja Adoptioperheet ry:n työntekijät lähettivät pyynnöstäni tietoa tutkimuksesta tuntemilleen täysi-ikäisille kansainvälisesti adoptoiduille ja adoptiovanhemmille, joilla on täysi-ikäisiä lapsia. Tärkeitä olivat myös aiemman tutkimuksen (Ruohio 2009) myötä luodut kontaktit ja lumipallomenetelmä – eli sain vinkkejä mahdollisista uusista haastateltavista jo haastatelluilta. Loppuvaiheessa tehostin erityisesti miesten ja Venäjältä adoptoitujen haastateltavien etsimistä, joita oli siihen mennessä osallistunut vasta muutamia.

Venäjältä adoptoidut ovat monella tapaa näkymätön ryhmä suomalaisessa adoptiokeskustelussa, vaikka he ovat nykyään toisiksi suurin kansainvälisesti adoptoitujen ryhmä Suomessa (Tilastokeskus 2015). Venäjältä adoptoituja oli melko vaikea tavoittaa haastateltaviksi, sillä minulla ei ollut heihin omia aikaisempia kontakteja. Edellä mainittujen kanavien käytön jälkeen pyysin uudelleen apua Pelastakaa Lapset ry:n työntekijöiltä. Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistojen sosiaalityöntekijät välittivät haastattelupyynnöni eteenpäin heidän jälkipalvelussaan käyneille Venäjältä adoptoiduille, joiden he arvioivat olevan valmiita haastateltaviksi. Minulla ei ole tietoa siitä, kuinka aktiivista tämä tiedotus kaikkiaan oli, mutta sitä kautta ilmoitautui kaksi haastateltavaa.

Haastatelluista 24 henkilöstä vain kahdeksan otti minuun itse yhteyttä, minkä lisäksi yhden haastateltavan äiti otti yhteyttä ja ilmoitti tyttärensä halukkuudesta osallistua. Suurimman osan haastateltavista saavutin siis ottamalla heihin yhteyttä itse. Henkilökohtainen tai järjestön työntekijän edelleen lähettämä pyyntö osoittautui tehokkaaksi keinoksi saada haastateltavia. Henkilöllä on oltava erityinen motivaatio lähteä itse aktiivisesti

ottamaan yhteyttä lehti- tai internet-ilmoituksen perusteella. Sen sijaan tutkija tuntuu tutummalta ja vähemmän viralliselta, jos ilmapiiriä voi rentouttaa jo haastattelua sähköpostilla tai puhelimitse sovittaessa ja selvittää, mistä tutkimuksessa ja haastattelussa on kyse. Pyrin tekemään osallistumisen mahdollisimman helpoksi tarjoutumalla tekemään haastattelun henkilön asuinpaikkakunnalla. Olin etukäteen päättänyt, että en ryhdy suostuttelemaan henkilöä, joka ei vaikuta halukkaalta. Mielestäni haastattelun annin kannalta on tärkeää, että haastateltava ei koe, että häntä on painostettu osallistumaan. Jos henkilö ei vastannut yhteydenottoihini, oletin, että hän ei halunnut osallistua. Näin tapahtui kuitenkin vain pari kertaa.

Haastatteluun ilmoittautuvilla tai suostuvilla on halu, tai ainakin valmius, kertoa itsestään ja jakaa henkilökohtaisia kokemuksiaan heille entuudestaan tuntemattoman ihmisen kanssa. Haastateltavat saattavat olla keskimääräistä rohkeampia tapaamaan uusia ihmisiä ja he osaavat sanoittaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Useiden haastateltavien kanssa keskustelimme suoraan siitä, miksi he kokivat tärkeäksi osallistua. Yleisimmin mainitut syyt olivat tutkijan auttaminen ja aiheen kokeminen tärkeäksi (myös Granfelt 1998, 32). Eräs nainen sanoi, että ”oli kiva kun sai puhua vain itsestään 1,5 tuntia”. Haastateltavalle tilanne, jossa ollaan kiinnostuneita juuri hänen kokemuksistaan, voi olla harvinainen ja imarteleva (Rubin & Rubin 2005, 90–91).

Saturaatio eli aineiston kylläntyminen tarkoittaa aineistonkeruun vaihetta, jossa uusi aineisto ei enää tuota tutkimuskysymysten kannalta uutta tietoa. Tässä vaiheessa aineiston kerääminen voidaan lopettaa. (Eskola & Suoranta 2000, 62–64.) Kvalitatiivisen tutkimuksen mahdollisuudesta saavuttaa saturaatiopiste kiistellään, kun jokainen haastattelu on joka tapauksessa ainutlaatuinen. Aineiston kylläntyminen tulisi kvalitatiivisen tutkimuksen tapauksessa ymmärtää kuitenkin ennen kaikkea suhteessa tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tarkoitukseen. Kvalitatiivinen tutkimus ei pyri kvantitatiivisessa tutkimuksen kaltaisiin yleistyksiin vaan analyttiseen yleistykseen. Olennaisempaa on tunnistaa ne ilmiöt ja asiat, joiden pohjalta analyttinen yleistys tehdään ja pohtia, tulevatko ne ymmärretyiksi kerätyllä aineistolla.

Tutkimuksen 24 haastatellusta naisia oli 16 ja miehiä kahdeksan. Naiset ilmoittautuivat mukaan runsaammin, ja loppuvaiheessa pyrinkin löytämään erityisesti miehiä haastateltaviksi. Haastatellut henkilöt oli adoptoitu

Suomeen yhteensä yhdeksästä eri synnyinmaasta. Yleisimmät synnyinmaat olivat Venäjä, Kolumbia, Etiopia ja Intia. Haastatellut oli adoptoitu Suomeen eri-ikäisinä. Kymmenen heistä oli adoptoitu noin vuoden ikäisenä tai nuorempana, seitsemän oli adoptoitu noin 2–4-vuotiaina ja seitsemän viisivuotiaina tai sitä vanhempana. Suurimmalla osalla haastatelluista ei siis ollut muistikuvia elämästään synnyinmaassa. Kuusi haastateltavaa kertoi, että heillä on joitakin muistikuvia elämästään synnyinmaassa.

Haastatteluhetkellä kaikki osallistujat olivat täysi-ikäisiä. Haastatelluista neljä puhui äidinkielenään¹³ ruotsia. Heidän kanssaan haastattelut tehtiin ruotsiksi. Haastateltavat asuivat haastatteluhetkellä eripuolilla Suomea, sekä isoilla että pienemmillä paikkakunnilla. Suuri osa haastatelluista henkilöistä oli varsin liikkuvassa iässä, kuten nuoret aikuiset yleensä: monet olivat muuttaneet tai muuttamassa opiskelujen tai työn perässä uudelle paikkakunnalle. Haastateltavista 16 opiskeli haastatteluhetkellä päätoimisesti ja kahdeksan oli työelämässä. Raja työn ja opiskelujen välillä on tosin häilyvä, sillä moni teki opintojensa ohessa ja välissä töitä, ja osa oli juuri siirtymässä opiskeluista työelämään tai toisinpäin. Haastateltavien opiskelutausta oli moninainen, mukana oli sekä ammattioppilaitoksessa, lukiossa, ammattikorkeakoulussa että yliopistossa opiskelevia tai opiskelleita.

Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden lapsuuden perheet olivat niin ikään keskenään erilaisia. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta heidät oli adoptoitu kahden vanhemman perheeseen. Suurimmalla osalla oli adoptioperheessä sisaruksia, joko adoptoituja ja/tai adoptiovanhempien biologisia lapsia. Vain kolme henkilöä oli kasvanut perheidensä ainoina lapsina. Kolmella haastateltavalla oli adoptioperheessä ainakin yksi adoptiovanhempien biologinen lapsi. Adoptoidut sisarukset olivat useimmiten, mutta eivät aina, samasta maasta adoptoituja. Kolmella haastateltavalla oli adoptoitu perheeseen myös heidän biologinen sisaruksensa tai sisarpuolensa. Yleisesti adoptiovanhemmat ovat keskiluokkaisia, keskimääräistä korkeammin kouluttautuneita ja tulevat vanhemmiksi keskimääräistä vanhempina (ks. Hjern ym. 2004; Suomessa: Eriksson ym. 2015). Haastatelluista neljä oli tullut itse isäksi tai äidiksi ennen haastattelua.

13 Tarkoitan äidinkielellä adoption jälkeistä kieltä. Adoptiota edeltävää kieltä sen sijaan voi kutsua syntymäkieleksi (ks. Kaivosoja-Jukkola 2015). Kaikki haastateltavat eivät olleet varmoja omasta syntymäkielestään.

TAULUKKO 3. Haastatteluihin osallistuneet

Sukupuoli	nainen	16
	mies	8
Ikä	18–24	17
	25–	7
Äidinkieli	suomi	20
	ruotsi	4
Adoptioikä	0–1	10
	2–4	7
	5–	7
Sisarukset	adoptioperheessä sisaruksia (joko adoptoituja ja/tai vanhempien biologisia lapsia)	21
	ei sisaruksia adoptioperheessä	3
Asuinpaikka haastatteluhetkellä ¹⁴	Etelä-Suomi	12
	Länsi-Suomi	7
	Itä-Suomi	2
	Oulu	1
	Pohjois-Suomi	2
Asuminen haastatteluhetkellä	Lapsuuden perheessä	8
	Yksin tai kämppäkaverin kanssa	8
	Avo- tai aviopuolison kanssa	8

4.3 HAASTATTELUKOHTAAMINEN

Tutkimushaastattelussa kohtaavat yleensä kaksi entuudestaan toisilleen ventovierasta ihmistä. Tässäkin tutkimuksessa haastattelua edeltävä yhteydenpito rajoittui usein vain muutamaaan sähköpostiin tai puheluun,

14 Asuinpaikan määrittelyperustana ovat vuonna 2009 lakkautetut läänit: Etelä-Suomen lääni, Itä-Suomen lääni, Länsi-Suomen lääni, Oulun lääni ja Pohjois-Suomen lääni. Haastatteluhetken asuinpaikka ei kerro lapsuudenperheen asuinpaikkaa, sillä moni haastateltavista oli muuttanut opiskelujen perässä muualle opiskelemaan.

jossa kerroin osallistujalle lyhyesti haastattelun aihepiiristä, tarkoituksesta ja luonteesta. Haastatteluista 12 tehtiin haastateltavan kotona tai sukulaisten luona, yhdeksän tehtiin silloisella työpisteelläni Helsingissä, kaksi haastateltavan työ- tai opiskelupaikalla ja yksi tehtiin kahvilassa. Kaikki Helsingissä haastatellut eivät kuitenkaan olleet pääkaupunkiseutulaisia, vaan osan kanssa sovimme haastattelun Helsinkiin heidän matkansa yhteyteen. Haastattelut kestivät keskimäärin 1–1,5 tuntia. Lyhyin haastattelu kesti 50 minuuttia ja pisin tunnin ja 45 minuuttia.

Haastatteluja voidaan pitää jollakin tasolla aina narratiivisina eli kertomuksellisina, siis myös silloin, kun niitä ei analysoida narratiivisesti (Eskola & Suoranta 2000, 23–24). Haastattelut perustuivat teemahaastattelurunkoon, jonka avulla kävin tietyt teemat läpi jokaisen haastateltavan kanssa. Haastattelut painottuivat kuitenkin eri tavoin: toisten kanssa keskityimme puhumaan enemmän esimerkiksi toiveesta etsiä biologista sukua, kun taas toisessa haastattelussa keskeiseen rooliin saattoivat nousta vaikkapa ihmisten kysymykset biologisesta syntyperästä tai koulukiusaaminen. Tämän vuoksi tuloslukuissa (luvut 5–7) painottuvat tiettyjen osallistujien haastatteluotteet.

Haastattelun alussa kerroin haastateltavalle lyhyesti tutkimuksesta ja anonymiteetistä. Muistutin haastateltavaa mahdollisuudesta olla vastaamatta, jos joidenkin kysymysten kohdalla siltä tuntuisi, ja keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa. Aloitin haastattelun kevyemmistä aiheista, kuten työstä, opiskelusta tai harrastuksista. Haastattelut lähtivät liikkeelle tällaisin helpoin kysymyksin, ja usein molemminpuolinen alkujännitys myös helpotti tässä vaiheessa (Rubin & Rubin 2005, 114–115).

Alkukeskustelun jälkeen pyysin haastateltavaa kertomaan oman elämäntarinansa. Laajalla kysymyksellä pyrin antamaan haastateltavalle itselleen tilaa kertoa adoptiosta ja sen merkityksellisyydestä hänen elämässään (Rubin & Rubin 2005, 36). Osa haastateltavista häkeltyi laajaa kysymystä ja kysyi ”Mistä lähtien?” tai ”Tarkoitatko adoption näkökulmasta?” Totesin hyväksi keinoksi konkretisoida kysymystä siten, että pyysin haastateltavaa miettimään, mitä hän kertoisi esimerkiksi elämänkerrallisessa kirjassaan, jos sellaisen kirjoittaisi: mitkä olisivat hänen elämänsä olennaisilta tuntuvia kokemuksia siihen asti? Tämä kysymys auttoi useamman vauhtiin kertomuksessaan. Jotkut tarvitsivat vielä apua tarinansa aloittamiseen, jolloin pyysin henkilöä kertomaan ensin lapsuudesta ja sitten nuoruudesta.

Osa elämäntarinoista oli varsin ”tavallisia” tarinoita nuoren aikuisen elämästä, joissa haastateltavan biologinen syntyperä ja adoptio tuntuivat jäävän sivuroolin. Joskus haastateltava saattoi ohittaa sen vain lauseella tai parilla. Kun tällaisessa haastattelussa aloin kysellä adoptiosta, koin sortuvani siihen, mitä voisi kuvata *metodologiseksi adoptiokeskeisyydeksi* (vrt. *metodologinen etnisyyys* Glick Schiller 2008). Metodologisella adoptiokeskeisyydellä tarkoitan adoptiotutkimuksissa esiintyvää ongelmakeskeistä lähtökohtaa. Samalla kun tutkimukseni yksi tavoite on ollut purkaa tätä ongelmallista lähestymistapaa, olen huomannut kompastuvani siihen myös itse. Esimerkiksi stigman käsitteen käyttäminen ja hyödyntäminen tutkimuksessa on kaksiteräinen miekka: kulttuuristen normistojen näkyväksi tekeminen vaatii käsitteitä ymmärryksen tueksi, mutta stigman käsitteen käyttö voi ylläpitää ja edelleen korostaa ”poikkeavuutta” (myös Wegar 2000).

Omaelämäkerrallisen kysymyksen jälkeen kysyin tarkempia kysymyksiä teemahaastattelurungon mukaisesti. Kysyin muun muassa, mitä haastateltava ajattelee biologisesta syntyperästään, kiinnostaako se häntä, missä tilanteissa hän miettii biologista syntyperäänsä, miten siitä on puhuttu perheessä ja missä tilanteissa muut ihmiset mahdollisesti huomioivat hänen biologisen syntyperänsä. Mahdollisuuksien mukaan pyysin haastateltavaa antamaan konkreettisia esimerkkejä arjen tilanteista (Rubin & Rubin 2005, 37). Pyrin luomaan ympäristön, joka auttaa haastateltavaa kertomaan ristiriitaisiakin asioita tutkittavasta aiheesta ja sen merkityksistä, pohtimaan itse aihetta eri näkökulmista ja esimerkiksi eri elämänvaiheiden merkityksiä tutkittavaan aiheeseen – ovathan elämän merkitykselliset asiat harvoin yksinkertaisia.

Haastattelun loppupuolella keskustelimme yleisemmällä tasolla kansainvälisestä adoptiosta ja suomalaisesta adoptiokeskustelusta. Halusin tietää, vastaako median kuva kansainvälisesti adoptoitujen elämästä haastateltavan omaa kokemusta. Viimeiseksi kysyin haastateltavan tulevaisuudensuunnitelmista esimerkiksi opiskelun, työn ja perhetoiveiden suhteen.

Haastatteluun suostuneet olivat selvästi valmistautuneet puhumaan tutkittavasta aiheesta, mutta tutkijan on syytä tunnistaa rajat, joita ei ole tarpeen ylittää. Haastattelijan ei tarvitse udella henkilökohtaisia asioita, joita ei ole tutkimuksen kannalta tarpeellista tietää (Rubin & Rubin 2005, 34). Yksi nainen kommentoi haastattelun jälkeen, kuinka melko rankasta tarinastaan huolimatta hänelle ei tullut sellaista oloa, että haluaisin tietää

kaiken saman tien. Ilmeisesti osasin kyseisessä haastattelussa antaa haastateltavalle itselleen tilaa kertoa elämästään niin, että en kysymyksilläni ahdistanut häntä. Tämä lisäsi haastateltavan luottamusta minuun.

On selvää, että ensimmäistä ja useimmiten myös ainoaa kertaa tavatulle tutkijalle ei kerrota kaikista tuntemuksista ja ajatuksista. Tämä ei ollut edes tavoitteeni. Jos olisin haastatellut osallistujia useampaan kertaan, olisin todennäköisesti saanut ”syvempää” tietoa kansainvälisesti adoptoitujen arjesta. Koska aihe on kuitenkin Suomessa vähän tutkittu, päädyin siihen, että haluan mukaan enemmän haastateltavia kuin mitä olisi ollut mahdollista useamman haastattelukierroksen tutkimuksessa. Lisäksi kohderyhmä on sen verran pieni, että anonymiteetin vuoksi en olisi voinut käyttää liian tarkkoja kuvauksia yksittäisistä henkilöistä. Erään haastateltavan kanssa tein myös toisen haastattelun. Hän nimittäin tapasi biologisen äitinsä ensimmäisen haastattelumme jälkeen, ja tämän vuoksi haastattelin kyseistä henkilöä uudelleen noin kaksi vuotta myöhemmin. Samojen henkilöiden haastattelemisen olisi mahdollisissa jatkotutkimuksissa erittäin hyödyllistä paitsi luottamuksen kannalta, myös siksi, että niin saataisiin tietoa biologisen syntyperän muuttuvista merkityksistä.

4.4 ANALYYSI: AINEISTON, TEORIAN JA TUTKIJAN VUOROPUHELU

Aineiston analyysi on tiettyssä määrin ollut käynnissä siitä asti, kun tein ensimmäisen haastattelun. Jokaisen haastattelun jälkeen kirjoitin tutkimuspäiväkirjaan ajatuksiani ja tuntemuksiani käydystä haastattelusta. Haastattelut nauhoitin digisanelimella, josta pystyin siirtämään ne tietokoneelle äänitiedostoina. Litteroin haastattelut itse kahta haastattelua lukuun ottamatta. Nämäkin kuuntelin litteroinnin jälkeen vielä itse ja korjailin mahdolliset puutteet. Litteroin haastattelut sanasta sanaan, lukuun ottamatta taukojen pituuksia tai äänenpainotuksia. Kirjoitin litterointeihin kuitenkin naurahdukset, hymähdykset, pitkät tauot ja haastattelun keskeytykset. Haastatteluista neljä tehtiin ruotsiksi. Koska ruotsi ei ole äidinkieleni, tarkistutin kollegallani sellaiset kohdat, jotka jäivät itselleni epäselviksi. Muutamassa haastattelussa oli joitakin sanoja tai lauseita, jotka jäivät huonosti kuuluvan tai yhtäaikaisen puheen vuoksi epäselviksi. Näitä kohtia en ottanut mukaan analyysiin.

Analyyysiprosessin vaiheet ovat olleet päällekkäisiä ja käytännössä olen poukkoillut niiden välillä runsaasti. Kun aineisto oli kaikkineensa koossa, sitä oli noin 600 sivua. Aloitin aineiston käsittelyn tekemällä ensin jokaisesta haastattelusta *tiivistelmän*. Kirjoitin tiivistelmiin haastateltavan perustietojen (mm. asuinpaikka, ikä, Suomeen saapumispäivä, sisarusket, työ/opiskelupaikka) lisäksi noin kahden sivun mittaisen yhteenvedon haastattelun keskeisistä puheenaiheista. Lisäksi arvioin muistiinpanojen ja litteroinnin pohjalta haastattelun tunnelmaa ja vuorovaikutusta. Tiivistelmien kirjoittaminen auttoi aineiston haltuunotossa ja pienensi kynnystä ryhtyä varsinaiseen analyysiin.

Tiivistelmien kirjoittamisen jälkeen siirryin yksilöön rajautuvasta luen-
nasta eri *asiakokonaisuuksien* tarkasteluun. Järjestelin aineiston asiakokonaisuuksiin siten, että en tässä vaiheessa vielä juurikaan karsinut aineistoa. Asiakokonaisuudet perustuivat teemahaastattelurunkoon ja olivat osin päällekkäisiä. Sama haastatteluote saattoi siis esiintyä useammassa kuin yhdessä tiedostossa. Eri asiakokonaisuuksiin jaettuja tekstitiedostoja oli tässä vaiheessa yhdeksän, ja niistä etenkin neljä ensimmäistä tiedostoa olivat edelleen yli satasivuisia: 1) biologinen suku 2) adoptiosuku 3) synnyinmaa ja synnyinmaalaiset 4) Suomi ja suomalaisuus 5) ”olen adoptoitu” 6) kansainvälinen adoptio ja muut kansainvälisesti adoptoidut 7) omat lapset tai lapsihaaveet 8) ”erilaisuuden” ulkopuolinen huomiointi/omat kokemukset ”erilaisuudesta” ja 9) biologisesta syntyperästä kertominen.

Asiakokonaisuuksiin järjestetyistä tiedostoista kirjoitin erilliseen tiedostoon niiden keskeisen sisällön ikään kuin vastauksina kysymyksiin ”Mitä aiheesta puhutaan?” ja ”Miten siitä puhutaan?” Edellisen kysymyksen avulla kuvasin teeman keskeistä sisältöä sekä sen yhtäläisyyksiä ja eroja. Tiivistin kyseisestä tiedostosta asiat, jotka tuntuivat aihepiiriin kannalta keskeisiltä, ja keräsin muutamia kiinnostavia sitaatteja alustavaan analyysiin. Erityisesti kiinnitin huomiota aiheisiin, jotka toistuivat eri haastatteluissa mutta joista puhuttiin eri tavoin. Jälkimmäinen kysymys ja siihen annetut vastaukset (esimerkiksi vastapuhe, puolustelu, vaikeus vastata) auttoivat minua pohtimaan sitä, miten kyseisiin kysymyksiin on totuttu vastaamaan, ja mitä minun tutkijana oletettiin haluavan kyseisestä aiheesta kuulla.

Aineistossa keskeisenä näyttäytyi kuulumisen argumentointi, syntyperän merkitykset eri ympäristöissä sekä adoptoitujen erilaiset mahdollisuudet (ja myös halu) kontrolloida biologista syntyperäänsä koskevaa tietoa erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Tässä suhteessa Erving Goffmanin

(1959; 1963; suom. 1971) kirjoitukset itsen esittämisestä eri sosiaalisissa ympäristöissä tuntuivat tavoittavan joitakin aineiston olennaisina pitämiäni piirteitä. Alusta asti mukana oli myös kiinnostukseni siihen, miten adoptoidut itse luovat yhteyksiä biologiseen syntyperäänsä.

Asiakokonaisuudet järjestelin teoreettisen viitekehyksen tarkentumisen myötä *teemoiksi*. Toiset teematiedostot saivat uuden muotonsa teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten tarkentumisen myötä, kun taas jotkut teemat tulivat sen ulkopuolelta. Jälkimmäisestä ovat esimerkkinä ”syntymätarinat”, joiden merkitys koko tutkimuksen kokonaisuuden kannalta on osoittautunut tärkeäksi. Miten elää biologiseen syntyperään liittyvän vähäisen tiedon kanssa yhteiskunnassa, jossa sen merkitystä pidetään identiteetin ja kuulumisen kannalta olennaisena? Teematiedostoja oli seitsemän: 1) syntymätarinat 2) kiinnostus biosukuun ja sen etsiminen 3) juurimatka 4) muut adoptoidut 5) koti ja läheiset ihmiset 6) koulu ja 7) kohtaamisia julkisessa tilassa. Nämä teematiedostot noudattelevat jo pitkälti tutkimuksen tuloslukuja ja/tai niiden osia.

Aineiston järjestelyä ja teemoittelua voidaan yleisesti ottaen pitää jonkinlaisena alkuvaiheen analyysinä (Salo 2015; Ruusuvuori ym. 2010, 19). Herbert Blumer (1986, 40–42) kutsuu tätä *exploration*-vaiheeksi, jossa tarkoituksena on kuvata aineiston sisältöä ja pohtia tarkemmin sopivia käsitteitä varsinaiselle analyysille. Teemoittelun jälkeistä analyysia voi puolestaan kutsua *aineiston kanssa teoretisoimiseksi* (Salo 2015). Ulla-Maija Salo viittaa artikkelissaan ajatukseen, että tätä kautta aineisto kytetään teoriaan (myös Jackson & Mazzei 2012). Blumer (1986, 42–46) kutsuu tätä *inspection*-vaiheeksi. Tässä tutkimuksessa nämä kaksi periaatetta näkyvät siinä, kuinka teoreettiset käsitteet, kuten esimerkiksi Nira Yuval-Davisin kuuluminen ja kuulumisen politiikka, ovat toimineet analyysin apuvälineinä ja mahdollistaneet uusia ajatuksia. Tulosluvut 5-7 muodostuvat kokonaisuuksissa, joista ensimmäisessä keskityn tarkastelemaan kuulumista goffmanilaisella tausta-alueella, toisessa tarkastelu koskee julkialuetta ja viimeisessä tarkastelen kansainvälisesti adoptoitujen yhteyksien luomisia.

Luku 5 on ensimmäinen aineistoon perustuva tulosluku, ja se kytkeytyy goffmanilaiseen tausta-alueeseen (engl. *backstage*). Aloitan luvun ”syntymätarinoilla”, jotka ovat haastateltavien kertomuksia ensimmäisestä syntymästään, biologisesta syntyperästään ja adoptioon johtaneista syistä. Syntymätarinat toimivat johdantona muille aineistoon perustuville tulosluvuille, sillä suhtautuminen biologiseen syntyperään liittyvään

tietoon kulkee mukana läpi tutkimuksen. Lisäksi kuvaan luvussa adoptoitujen näkökulmasta ”sukulaistamisen” (Howell 2003; 2006) ja ”omaksi tekemisen” (Högbacka 2009) prosessia, jonka myötä kansainvälisesti adoptoidut tulevat perheeseen, sukuun ja kansaan kuuluviksi. Vaikka adoptoidun biologinen syntyperä ja adoptio menettävät merkitystään läheisissä suhteissa – ja saattavat jopa unohtua – ei niistä tule merkityksellisiä. Kuulumisen politiikka tulee näkyväksi myös tausta-alueella. Esimerkiksi eksklusiivinen perhekäsitys ja kansaan kuulumisen kyseenalaistukset ulottuvat myös läheisiin suhteisiin.

Luvussa 6 tarkastelen kansainvälisesti adoptoitujen arjen kohtaamia goffmanilaisen julkialueen (engl. *frontstage*) kehyksessä. Aloitan luvun koulusta, joka näyttäytyi aineistossani keskeisenä julkialueena. Julkialueella niin sukuun kuin kansaan kuulumisen voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi kysymyksissä ”Ketkä ovat oikeita vanhempiasi?” ja ”Mistä olet oikeasti kotoisin?” Perheeseen ja kansaan kuulumisen ovat kytköksissä niin, että perheeseen kuulumisen kyseenalaistaminen kyseenalaistaa samalla kansaan kuulumisen ja toisinpäin. Kansainvälisesti adoptoidut argumentoivat kuulumistaan arjen kohtaamisissa – jollainen myös haastattelutilanne on – useilla etnisyyteen liittyvien ja liitettyjen sosiaalisten sijaintien tasolla: suhteessa (tavalliseen) suomalaisuuteen ja ei-suomalaisuuteen, suhteessa maahanmuuttajan ja pakolaisen kategoriaan sekä kansallisuuksiin liittyviin hierarkioihin.

Luvussa 7 siirryn tarkastelemaan haastattelemieni kansainvälisesti adoptoitujen biologiselle syntyperälleen ja adoptiolleen antamia merkityksiä heidän toimintansa kautta. Tarkastelen heidän kiinnostustaan luoda (transnationaaleja) yhteyksiä aineistossa keskeisinä näyttäytyvien kolmen tavan kautta, joita ovat biologisen suvun etsiminen, ”juurimat-kailu” ja yhteyksien luominen adoptioyhteisöön. Pohdin kuulumisen näkökulmasta sitä, mikä merkitys yhteyksien luomisella on kuulumiselle ja miten yhteyksien luominen mahdollisesti muokkaa kuulumista.

4.5 EETTISET KYSYMYKSET

Tutkimuksen eettiset kysymykset ovat tutkimusprosessiin kietoutuneita ja tulevat esiin erimuotoisina tutkimuksenteon eri vaiheissa. Jo aiheen valinnan voi asettaa eettisen tarkastelun alle. Eettiset pohdinnat tulevat

vastaan viimeistään haastattelutilanteita suunniteltaessa, sillä tutkimuksellani pakotin haastateltavat sellaisten kysymysten äärelle, joita he saavat jo arjessaan kohdata paljon (ks. luku 6). Kansainvälisesti adoptoidut ovat aika ajoin kyllästyneitä siihen, että heidän syntyperänsä herättää niin paljon huomiota maassa, jota he pitävät omanaan (esim. *Helsingin Sanomat* 2004). Saatan tutkimuksellani kiinnittää katseen myös heihin, jotka eivät ole tähän tutkimukseen osallistuneet, ja jotka toivoisivat joskus biologisen syntyperänsä tai adoptionsa saavan vähemmän huomiota.

Klaus Mäkelä (2005) on nimennyt kolme tutkijan perusvelvollisuutta: 1) velvollisuus tuottaa luotettavaa tietoa, 2) velvollisuus ylläpitää tieteellistä keskustelua julkisuudessa ja 3) velvollisuus kunnioittaa tutkittavien oikeuksia. Tutkittavien suhteen keskeistä on, että he ovat osallistuneet tutkimukseen vapaaehtoisesti ja että tutkimukseen osallistuminen ei vahingoita heitä. Käytännössä haastateltavat tai edes tutkija itse eivät haastattelujen teon aikaan tiedä tarkalleen sitä, millainen lopputulos tulee olemaan, ja mitkä aiheet nousevat tutkimuksen raportoinnissa keskeiseen rooliin.

Anonymiteettiin liittyvät kysymykset ovat tärkeitä etenkin, kun kyseessä on pieni kohderyhmä. Haastateltavia anonymiteetti ei tuntunut juurikaan huolettavan, vaan useampi haastateltava sanoi voivansa tulla haastateltavaksi vaikka omalla nimellään. Yksi henkilö oli huolestunut siitä, tuleeko tunnistetuksi melko harvinaisen synnyinmaansa vuoksi. Olen pyrkinyt parhaani mukaan häivyttämään haastateltavien tunnistamista mahdollisesti edesauttavia asioita. Olen suomentanut ruotsinkielisten osallistujien haastatteluotteet sekä häivyttänyt sitaateista murteet, paikannimet, perhesuhteet ja joissain tapauksissa joitakin yksityiskohtia.

Haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi mainitsen haastatteluotteiden yhteydessä synnyinmaan tai maanosan vain, mikäli koen sen olevan anonymiteetin kannalta mahdollista ja käsiteltävän aiheen kannalta merkityksellistä. Haastatteluotteiden yhteydessä mainitsen haastattelun numeron ja haastateltavan sukupuolen. Iät olen jättänyt haastatteluotteista pois, sillä niiden näkyvilläolo vaikuttaisi anonymiteettiin. Lisäksi ikäkategorioiden vaarana on tehdä haastateltavista sosiaalisten ikäluokitusten äänitorvia. Etunimien tai pseudonyymien¹⁵ käyttö voi niin ikään jähmettää henkilön

15 Pseudonyymien käyttö tuntui huonolta vaihtoehdolta myös siksi, että osalla haastateltavistani oli suomalainen ja osalla biologiseen syntyperään viittaava

joko tietyn kategorian tai itsensä äänitorveksi. (Taylor 2012, 390.) Itsensä äänitorvena olemisella tarkoitan sitä, että jossakin toisessa tilanteessa henkilö saattaisi sanoa asioista eri tavoin kuin haastatteluotteessa, jonka olen halunnut nostaa esille kyseisessä kohdassa. Yksittäisten henkilöiden haastatteluista löytyy ristiriitaisuuksia ja epätäydellisyyttä (Salo 2015). Haastattelujen numerot pysyvät ennallaan läpi tutkimuksen, eli käytännössä lukijan on mahdollista seurata yksittäisen haastateltavan puhetta. En kuitenkaan pidä lukijan kannalta tätä tarpeellisina, sillä tuloksissa en pyri kategorisoimaan haastateltavia tiettyihin ryhmiin tai kehityskulkuihin.

Keskeisenä eettisenä kysymyksenä pidän sitä, olenko osannut kuvata ja tulkita tutkittavien arkea sellaisella tarkkuudella, hienojakoisuudella ja moniulotteisuudella, mitä heidän toisistaan poikkeavat kokemuksensa ansaitsivat? Millaisen kuvan tutkimus antaa kyseisestä ryhmästä ja adoptioiperheiden elämästä? Analyysin eettisyyden pohdinta tarkoittaa sen pohdintaa, mitä tietyn teoreettisen näkökulman valinnasta seuraa analyysille (Doucet & Mauthner 2002). Olen valinnut tutkimuksen lopullisen näkökulman ja käsiteltävät aiheet, minkä vuoksi jotain jää aina myös sanomatta.

En ole luetuttanut analyysiä haastateltavillani. Olen päätenyt tähän ratkaisuun useista syistä. Sen lisäksi, että se olisi pitkittänyt tutkimusprosessia entisestään, koen, että olen itse vastuussa tutkimuksen teosta ja aineiston analyysistä. Mikäli olisin ottanut haastateltavat tai osan heistä mukaan analyysivaiheisiin, minun olisi pitänyt etukäteen pohtia tarkasti, missä määrin ja millä kriteerein muutan analyysiani mahdollisten muutosehdotusten perusteella, jotta en pelkästään ikään kuin ”hyväksyttäisi” omaa analyysiani heillä. Kuten Ruusu vuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 28–29) kirjoittavat, jäsenvaliditeetilla ei voi todentaa tulkinnan paikkansapitävyyttä, eikä myöskään ole syytä olettaa, että tutkittavien ja tutkijan näkökulmat olisivat yhteisiä. He varoittavat, että jäsenvaliditeetin vaarana on tehdä tuloksista miellyttäviä. Välillä tutkijat todennäköisesti olettavat oman tutkimuksensa rooliin keskeisempään osaan tutkittavan elämää kuin mitä se todellisuudessa on. Kun olin pari vuotta haastattelun teon jälkeen yhteydessä erääseen haastateltavaan, hän vastasi muistavansa

nimi. Käytännössä olisin joutunut käyttämään suomenkielisiä nimiä, ja tutkimusaiheeni kannalta olisi ollut ongelmallista, että olisin ”nimennyt” haastateltavani yksioikoisesti ”suomalaisiksi”.

hämärästi osallistuneensa tutkimukseen, muttei enää muistanut kunnolla sitä, mistä aiheista haastattelussa puhuttiin. Tietäen kuinka poukkoileva ja pitkä analyysiprosessi on ollut, pidän ratkaisuani hyvänä.

4.6 ADOPTIOYHTEISÖN ULKOPUOLINEN TUTKIJA – YKSI UTELIAS LISÄÄ?

Riitta Högbackan ja Sanna Aaltosen (2015, 21) mukaan ”refleksiivisyyden voi ymmärtää vakavana yrityksenä tunnistaa oman viitekehysten rajallisuus”. Väitöskirjamatkan aikana olen useassa eri vaiheessa pyrkinyt avaamaan ennako-oletuksiani ja kirjoittamaan ne itselleni auki tutkimuspäiväkirjaani. Tästä huolimatta tutkija jää aina ainakin osittain sokeaksi omille ennako-oletuksilleen. On sanottu, että usein omat sokeat pisteensä tunnistaa vasta vuosia tutkimuksen tekemisen jälkeen (Mauthner & Doucet 2003).

Monilla adoptiotutkijoilla on henkilökohtainen kokemus adoptiosta: he voivat olla adoptiovanhempia tai itse adoptoituja (Willing, Fronek & Cuthberg 2012). Olen joutunut useasti tutkimusprosessin aikana kohtaamaan kysymyksen, miksi tutkin aihetta. Myös useat haastateltavat kysyivät sitä minulta haastattelussa suoraan. Moni epäili, että minulla on aiheesta henkilökohtaista kokemusta. Tutkimukseen osallistuneet haastateltavat erosivat toisistaan monella tavalla, mutta yhteistä heille oli se, mikä erotti minut heistä: he olivat kansainvälisesti adoptoituja. Olen syntynyt lapsuuden perheeseeni biologisesti ja niiltä osin kuin tiedän, biologinen syntyperäni on ainakin lähisukupolvien osalta paikannettavissa Suomeen (ja Karjalan alueelle).

Useita kertoja olen todistanut haastattelunauhoilta epätoivoista yritystäni väistää kysymystä vastaamalla siihen jotakin epämääräisen ympäröimistä. Tutkimusaiheen valinta on aina monien asioiden summa, ja helppo vastaukseni kysymykseen onkin ollut, että ”tutkin sitä jo gradussani”. Tietenkään tämä vastaus ei vastannut kysymykseen, mutta sen turvin pääsin ainakin joskus kysymyksestä eroon. Sittemmin olen pohtinut tarkemmin sitä, miksi kysymykseen on ollut mielestäni niin hankala vastata. Pro gradu -opinnäytteeni aiheeseen päädyin sattumalta luettuani Satu Vasantolan *Helsingin Sanomien Kuukausiliitteeseen* (3/2004) kirjoittaman artikkelin kansainvälisesti adoptoiduista Suomessa. Jo artikkelin

nimi ”Omassa maassaan oudot” oli ristiriitaisuudessaan kiehtova. Sitä on myös kansainvälinen adoptio itsessään. Tässä piilee syy siihen, miksi olen kokenut kysymyksen kiusallisena: olen yksi aiheesta kiinnostunut kyselijä lisää. Esitellessäni tutkimustani adoptoiduille ja adoptiovanhemmille, olen pohtinut sitä, millä oikeutuksella kerron heille heidän elämästään.

Jody Miller ja Barry Glassner (1997, 101) muistuttavat, että jos tutkija on ilmiön suhteen ulkopuolinen, tutkittavat eivät välttämättä luota häneen eikä tutkija tällöin välttämättä tiedä aiheesta riittävästi, jotta osaisi kysyä oikeita kysymyksiä. Joskus itsestään selvyyksienkin kysyminen voi olla hyödyllistä. Aiempi tutkimuskokemukseni aiheen parissa oli toki auttanut minua jo alkuun. Saatoin olla tutkimukseen osallistuneiden mielestä neutraalimpi haastattelija kuin henkilö, jolla on oma kokemus kansainvälisestä adoptiosta. Osallistujien ei tarvinnut myöskään pohtia sitä, miten minä olen asiat henkilökohtaisesti kokenut. Yhteiset kokemukset sisältävät myös riskin nähdä toisen kokemus oman kokemuksen värittämänä (Granfelt 1998, 27). Minulle selitettiin todennäköisesti perinpohjaisemmin asioita, jotka ryhmän sisäpiiriin kuuluvalla olisivat saattaneet olla itsestäänselvyksiä. Seuraava haastateltava osoittaa minulle paikkani adoptioyhteisön ulkopuolisena ihmisenä.

Haastateltava: Kyllä ne [ihmiset] yleensä kysyy just ne tietyt ja samat kysymykset että...
HR: Mitkä?

Haastateltava: (Nauraa) Että ”mistä päin Venäjää?” ja ”millasta elämää siellä oli?”.
Just tällaisia samankaltaisia kysymyksiä kun sinäkin. [kursiivi HR]. Että ”mistä päin on?” ja ”minkä ikäisenä tulit?” ja ”onko vanhemmat kumpikin suomalaisia?” ja ihan niinku kaikkea mahdollista. (16, mies)

Haastatteluohteen miehelle olen yksi ei-adoptoitu kyselijä muiden utelioiden joukossa. Jos haastateltavien ennakko-oletukset minua kohtaan paljastuivat silloin, kun he osoittivat minun kyselevän ”väärin” tai ”samoja” kysymyksiä kuin kaikki muutkin, omat ennakko-oletukseni paljastuivat itselleni selkeimmin silloin, kun koin haastateltavan vastaavan ”väärin”, joko hassusti tai ennalta odottamattomasti. Haastateltava saattoi esimerkiksi hyvin aikaisessa vaiheessa haastattelua sanoa, että ”mä en oo mitään rasismia kohdannut” tai ”mua ei oo ikinä kiusattu”, vaikka keskustelu muuten on koskenut jotakin muuta aihetta. Tällaiset yllättävät kohdat tekivät osaltaan näkyväksi jotakin olennaista ”standardiadoptiotarinasta”, jonka perässä minunkin oletettiin

olevan. Usein nämä olivat erontekoja ongelmakeskeiseen adoptiotarina, mikä näkyy myös adoptoituja koskevissa tutkimusaiheissa.

Pro gradu -tutkielmassani lähtökohtani – ainakin jälkepäin katsottuna – oli se, että oletin ”erilaisen” syntyperän tuovan mukanaan haasteita ja ristiriitoja (Ruohio 2009). Väitöskirjatutkimusta aloittaessani lähtökohtani oli erilainen, jopa päinvastainen. Monet adoptiota koskevat sekä tieteelliset että populaaritkin julkaisut lähtevät ajatuksesta, että adoptio luo automaattisen haasteen ihmisen kehitykselle, sopeutumiselle tai identiteetille. Väitöskirjassa halusin tehdä pesäeroa ongelmakeskeiseen adoptiotutkimukseen, sillä näin sen patologisoivana. Ajatuksenani oli lähteä liikkeelle puhtaammalta pöydältä kuin pro gradu -vaiheessa, mutta sittemmin ymmärsin, että pöytäni ei ollut sen puhtaampi: ennakkoletukseni vain olivat erilaiset kuin ensimmäisellä kerralla.

Huomasin arastelevani haastattelutilanteessa varsinkin biologisia vanhempiä koskevia kysymyksiä. Pyrin olemaan utelematta liikoja etenkin biologisista vanhemmista ja antamaan haastateltavalle itselleen tilaa puhua asiasta. Olinkin yllättynyt siitä, kuinka rennonoloisesti haastateltavat puhuivat biologisista vanhemmistaan – enkä tarkoita rentoudella välinpitämättömyyttä vaan puhumisen helppoutta. Toki haastateltavat myös olivat varmasti varautuneet kysymyksiin biologisista vanhemmistaan, joten heistä kysyminen ei tuntunut samalla tavalla tunkeilevalta kuin se olisi tuntunut haastattelutilanteen ulkopuolella.

Vaikka haastattelutilannetta kuvataan usein tilanteena, jossa haastattelija käyttää valtaa suhteessa haastateltavaan, myös haastateltavan on mahdollista käyttää tilanteessa valtaa eri tavoin. Hän voi esimerkiksi valita, mitä kertoo mistäkin asiasta, ja myös jättää vastaamatta joihinkin kysymyksiin. Lisäksi haastateltava voi nostaa esille aiheita haastattelijan kysymysten ulkopuolelta. (Kvale 2006.)

Kussakin haastattelussa oma tarina kerrotaan aina tietylle ihmiselle, ja tarina voi olla hyvinkin erilainen riippuen siitä, kenelle se kerrotaan (Riessman 1993, 11). Itsestä annetun tiedon kontrollointi on keskeistä kaikessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, niin haastattelutilanteissa kuin muissakin arjen kohtaamisissa (Goffman 1971, 11–26). Haastattelijaa ja haastateltavaa yhdistäviä ja erottavia olennaisia positioita, joita tutkimuksen on välttämättä pohdittava, ovat ainakin sosiaalinen luokka, sukupuoli, ikä sekä sijoittuminen etnisiin ja rodullistettuihin hierarkioihin (Miller & Glassner 1997, 101; Rastas 2009a, 94–95).

Ennen haastattelutilanteita huomasin jännittäväni enemmän miesten kuin naisten haastatteluja. Pelkäsin, että miehet eivät juttelisi asioista niin monisanaisesti kuin naiset ja haastattelutilanteista tulisi kiusallisia. Olin väärässä. Haastatteluihin osallistuneet miehet olivat useimmiten puheliaita ja pohdiskeluvia. Naisten kanssa puhuimme miehiä enemmän ja yksityiskohtaisemmalla ja konkreettisemmalla tasolla rasismien kokemuksista tai esimerkiksi koulukiusaamisesta. On mahdollista ja myös todennäköistä, että tiedostamattani kysyin näistä aiheista naisilta enemmän kuin miehiltä. Huomaan, että sitaatit ovat osin kasautuneet haastateltaville, joiden kanssa tehty haastattelu oli keskustelunomainen, jopa kaverillinen. Mieheltäkin kyllä niistä mainitsivat ja jonkun kanssa aiheesta keskusteltiin pidempään kuin toisten kanssa, mutta yleisesti ottaen naiset kertoivat miehiä enemmän esimerkkejä konkreettisista tilanteista. Sama sukupuoli helpotti keskustelua esimerkiksi yökerhoissa tapahtuvasta seksuaalisesta häirinnästä.

”Erilaisuuden” kokemuksissa, olivatpa ne sitten haastateltavan omia tunteita tai esimerkiksi rasismien tai koulukiusaamisen kokemuksia, oli keskeistä panna merkille oma positioni ”valkoisena” ja suomalaisen kantaväestöön kuuluvana. On todennäköistä, että haastateltavat olisivat kokeneet näiden asioiden jakamisen helpompana haastattelijalle, joka jakaa heidän sosiaalisen sijaintinsa ei-valkoisena. (Rastas 2004; 2005; Rastas 2009a.) Myös tässä kohdin koen laajemman näkökulmavalinnan heidän arjen kokemuksiinsa hyödyllisenä, sillä tarkoitukseni ei ollut haastattelussa tai tutkimuksen raportoinnissa keskittyä esimerkiksi ainoastaan rasismiin. Yksittäisessä haastattelussa pystyimme keskustelemaan useista aiheista. Vaikka kävin jokaisessa haastattelussa läpi tietyt teemat, pyrin myös antamaan haastateltaville itselleen tilaa puhua aiheista, jotka he kulloinkin kokivat tärkeiksi ja joista olivat valmiita kanssani puhumaan.

Sosiaalisten sijaintien suhteen haastattelutilanteissa uskon olleen eniten hyötyä siitä, että ikäero itseni ja haastateltavieni välillä ei ollut kovin suuri. Vanhimpini haastateltavieni kanssa olimme kutakuinkin samanikäisiä ja suurimmillaankin minun ja haastateltavan välinen ikäero oli noin 10 vuotta. Ikämme puolesta puhuimme melkoilla samaa kieltä, mikä helpotti keskustelua arkisemmista nuorten aikuisten asioista, jotka olivat minullekin haastattelujen aikaan ajankohtaisia tai ainakin melko hyvässä muistissa.

Haastattelutilanteessa on kyse viime kädessä kahden yksilön kohtaamisesta, jolloin molemmilla on omanlaisensa elämäntarinat sekä tiettyjä yhteisesti jaettuina kokemuksia, jotka ylittävät – yhtäläisyyksineen ja eroineen – niin tutkimusintressin kuin positiot. Symbolisen interaktionismin viitekehyksen mukaisesti ajattelen, että ihmiselle on ominaista pyrkiä asettumaan toisen henkilön asemaan ja katsella maailmaa myös toisten ihmisten näkökulmista. Kuten olen edellä kuvannut, haastateltavat ovat keskenään hyvin heterogeeninen joukko, joiden yhteinen nimittäjä palautuu siihen, että he ovat kansainvälisesti adoptoituja ja ovat kasvaneet pääosan lapsuudestaan Suomessa. Esimerkiksi haastateltavien tiedot biologisesta syntyperästään vaihtelevat ja adoptioon johtaneet (oletetut) syyt ovat erilaisia (ks. luku 5.1 Syntymätarinat). Heidän on siis yhtäläillä mahdollista sanoa toisilleen, esimerkiksi että ”et tiedä miltä tuntuu, kun ei tiedä mitään biologisesta syntyperästään” tai ”et tiedä miltä tuntuu, kun on jätetty, sinun biologinen äitisi kuoli”.

Tavoitteeni on tehdä haastateltavien kokemukset ymmärrettäviksi niin, että niitä voisi ymmärtää myös henkilö, jolla ei ole omakohtaista kokemusta aiheesta. Tärkeänä tekijänä ymmärryksen lisäämisessä on kontekstin ja tilanteiden mahdollisimman tarkka kuvaus sekä tutkimuksen läpinäkyvyys, jota voi lisätä itsereflektion keinoin. (Granfelt 1998, 32–33; Woods 1992, 370.) Haastatteluihin osallistuneet ovat olleet varsin reflektiivisiä itsekin, minkä uskon välittyvän tutkimusraportin haastatteluotteista myös lukijalle. Tätä tutkimusta lukevan on kuitenkin syytä pitää mielessä, että minulle on puhuttu kuin yhdelle uteliaalle lisää ja että minä olen ihmetellyt ja analysoinut aineistoa ihmisenä, jolla ei ole henkilökohtaista kokemusta adoptiosta.

5 KUULUMINEN JA LÄHEISSUHTEET

Adoptoiduksi tulemista voi verrata tietynlaiseen uudelleen syntymiseen. Kansainvälisen adoption myötä lapsi saa uuden nimen, kansalaisuuden, kodin ja perheen sekä muut (sukulais)suhteet. Signe Howell (2003; 2006) puhuu *sukulaistamisesta* (engl. *kinning*), jonka myötä lapsesta tehdään perheeseen, sukuun ja kansaan kuuluva. Riitta Högbäck (2009) on käyttänyt suomeksi nimitystä ”tehdä omaksi” tästä prosessista, jossa vieraaseen lapseen rakastutaan ja hänestä ikään kuin tehdään luonnollisella tavalla perheeseen kuuluva.

Tämä luku keskittyy goffmanilaiseen tausta-alueeseen, jossa vaikutelmien hallinta ja henkilökohtainen julkisivu eivät ole niin merkityksellisiä. Aineistossa kansainvälisesti adoptoitujen tausta-alue kytkeytyy adoptoitujen läheissuhteisiin, joita ovat adoptioperheen lisäksi seurustelusuhteet ja läheiset ystävyysuhteet. Adoptoidun biologinen syntyperä ja adoptio menettävät merkitystään perheen sisällä sekä muissa läheisissä suhteissa, mutta kuulumisen politiikka erilaisine rajoineen on läsnä myös läheisissä suhteissa.

5.1 SYNTYMÄTARINAT

Olen nimennyt syntymätarinoiksi haastateltavien kertomukset siitä, mitä he tietävät ja olettavat syntymästään, biologisesta syntyperästään ja siitä, kuinka he ovat päätyneet adoption kautta uuteen perheeseensä. Sekä aineistoni että myös aiempien tutkimusten mukaan kansainvälisessä adoptiossa tieto lapsen elämästä ennen adoptiota on vähäistä, epävarmaa ja rikkonaista. Kansainvälisesti adoptoiduilla ei ole välttämättä tietoa oikeasta syntymäpäivästä, syntymäpaikastaan tai -kaupungistaan tai biologisista vanhemmistaan. (Mullerder, Pavlovic & Staples 2005; Feast ym. 2013, 169.)

On laitettu sellai suurpiirteisesti, että oli nuori, nuori tyttö ja sit siinä ei ollut ilmastu sellai suoranaisesti, mut jotenkin siit pysty niinku lukee, että se ois ollu avioliiton ulkopuolinen. Et sen takia hän joutu niinku luopumaan. Sit siinä oli se, et oli viety

sinne lastenkotiin, sinne [lastenkodin nimi]. Ja tota, eikä siinä sitten oikeesti ollu muuta, mut sit siinä oli se, että hän ei ole halunnut antaa niinku tietoja itsestään. Niin sit siit isästä. Mun mielestä, siit ei ollu mitään. (13, nainen)

Nainen kertoo syntymätarinansa etäännytettyinä, aivan kuin hän kertoisi jostakin muusta henkilöstä kuin itsestään. Kansainvälisesti adoptoidun voi olla vaikea hahmottaa, että hän omana itsenään on ollut syntymätarinansa-
saan läsnä. Syntymätarinat ovatkin luonteeltaan korostetun tarinallisia, sillä syntymätarinat muodostuvat adoptiovanhempien kertomuksista tai ”papereista”. Paperit viittaavat adoptioon liittyviin asiakirjoihin, jotka adoptiovanhemmat ovat esimerkiksi keränneet tiettyyn kansioon. Virallisten papereiden lisäksi kansioihin ja kirjoihin on usein kerätty valokuvia ja muistoja lapsen hakumatkasta sekä ensimmäisistä päivistä uudessa perheessä. 1980-luvulla, jolloin useampi haastateltavistani on tullut Suomeen, ei ollut vielä yleisenä käytäntönä, että adoptiovanhemmat aina hakevat lapsen itse paikan päältä. Tänä päivänä niin tehdään, ja vanhempia kannustetaan taltioimaan mahdollisimman tarkasti lapsen hakumatka sekä kysymään kaikki mahdollinen saatavissa oleva tieto lapsen hoitajilta tai sijaisäidiltä (esim. Marré 2007).

Kymmenellä haastattelemastani 24:stä kansainvälisesti adoptoidusta oli tiedossa ainakin jommankumman biologisen vanhemman nimi, yleensä äidin. Biologisen isän nimi oli vain parilla henkilöllä. Kuusi haastateltavaani ei tiennyt biologisten vanhempiensa henkilöllisyydestä mitään. ”Sen mä tiedän, että mun biologisista vanhemmista ei paljon tiedetä mitään”, sanoo eräs nainen. Hänelle ainoa varma asia on tieto tietämättömyydestä. Eräs nainen taas kertoi, että hänen vanhemmiltaan oli lastenkodissa kysytty, haluavatko vanhemmat, että lapsen syntymäpäivä muutetaan syntymätodistukseen toiseksi. Sen jälkeen adoptoidun olisi mahdotonta jälkikäteen selvittää biologisia vanhempiaan. Hänen vanhempansa kieltäytyivät.

Vähäisen tiedon lisäksi syntymätarinoille on tyyppillistä niiden epävarmuus. Sanat ”ilmeisesti”, ”mä en edes tiedä onko toi totta”, ”tarinan mukaan”, ”monillahan on väärät paperit”, ”en tiii mitään 100 % varmuudella” ja ”mitään ei voi tietää” ovat haastateltavieni tapoja kyseenalaistaa syntymätarinansa paikkansapitävyys.

Vain harvalla haastateltavallani oli muistoja elämästään synnyinmaassa ennen adoptiota, ja jos muistoja olikin, ne olivat hataria ja haalistuneita.

Adoptoitu ei voi vahvistaa eikä peilata muistojaan kenenkään kanssa samalla tavalla kuin biologisten vanhempien kanssa yhdessä kasvanut lapsi voi.

Oikeestaan niinku Venäjän menneisyydestä mä en muista paljon mitään. Että silloin kun mut adoptoitiin niin mä kerroin niinku mun nykyisille porukoille, että mitä siellä on tapahtunut ja sitten ne on saattanu nyt kertoa takas, mutta tosi vähän muistoja. (22, nainen)

Haastatteluotteen naisella oli harvinainen tilanne, sillä hänen adoptioäitinsä ymmärsi venäjää ja kirjoitti hänen kertomuksiaan ylös siinä vaiheessa, kun hän ei osannut vielä suomea. Nainen kertoo, että ei enää itse muista juurikaan asioita elämästään ennen adoptiota, vaikka hän oli yksi vanhimpina Suomeen adoptoiduista haastateltavistani. Hän uskoo unohtaneensa asioita, koska hänen piti sopeutua niin nopeasti Suomeen ja oppia suomen kieli.

Adoptiovanhempien rooli on keskeinen syntymätarinan välittämisessä. Erityisesti äitien kanssa etsitään yhdessä tietoja adoptiopapereista, heiltä kysellään mieltä askarruttavia kysymyksiä, ja he kertovat yhä uudelleen tarinoita hakumatkasta tai ensimmäisistä päivistä uudessa kodissa. Vaikka tiedot biologisesta syntyperästä ja adoptioon johtaneista syistä olisivat vähäisiä, adoptiovanhemmat pyrkivät kokoamaan näistä pirstaleisista palasista eheän kokonaisuuden (Marré 2007, 84–85; Dorow 2006, 27). Syntymätarinat ovat sekä yksilöllisiä kertomuksia että rakennetason kertomuksia kansainvälisen adoption syntyehdoista.

Äiti on kertonut sen vähän mitä tiedetään, että mun isää ei tiedetä, että [Etiopiassa] oli sota, kun mä tulin. Ja mun äiti, hän synnytti mut, ei oo ihan varmaa missä, mutta jonkinlaisessa sairaalassa kuitenkin. [...] Hän kuoli kolme päivää synnytyksen jälkeen. Sitten mut haettiin. Että mua ei jätetty niinku monet jätetään, vaan hän ei vaan selvinnyt synnytyksestä. (7, nainen)

Isossa-Britanniassa tehdyssä maan sisäisesti adoptoituja koskevassa tutkimuksessa todettiin, että adoptoidun on vaikea hyväksyä sitä, että hänet on ”jätetty”. Itse adoptio on helpompi hyväksyä kuin ”jättäminen”. Tällöin myös mahdollisuudet saada itseä koskevaa tietoa ovat minimaaliset. (Mullerder, Pavlovic & Staples 2005.) Lapsen luovuttaminen adoptioon näyttäytyy syntymätarinoissa viime kädessä biologisten äitien päätöksenä (myös Modell 1994, 125–126). Euroopan ulkopuolelta adoptoitujen

syntymätarinoissa toistuvat adoptioon luovuttamisen syinä biologisen äidin kuoleman lisäksi kertomukset köyhyydestä ja nuoresta äidistä, joka saa avio-
liiton ulkopuolisen lapsen. Haastateltavat nimeävät sekä yksilötasoisia että
rakenteisiin liittyviä syitä, jotka ovat toki limittejä. Se, että biologinen äiti
on kuollut synnytyksessä, kertoo terveydenhuollon tilasta ja sosiaaliturvan
puuttuminen taas näkyy yksinhuoltajaäidin varattomuutena. Kun tarkkaa
tietoa adoptioon johtaneista syistä ei ole saatavilla, on todennäköistä, että
oma syntymätarina täytetään mediasta tutuilla kulttuurisesti hyväksyttävillä
tarinoilla ja oletuksilla kehitysmaiden arjen todellisuuksista.

Biologisten isien poissaolo syntymätarinoissa kertoo lisääntymisen,
hoivan ja vanhemmuuden sukupuolittuneista rooleista. Monissa syntymä-
tarinoissa biologiset isät ovat lähteneet biologisen äidin luota jo raskauden
aikana. Seuraava syntymätarina on tässä suhteessa poikkeus, sillä sen mu-
kaan biologinen isä on pitänyt lapsesta huolta biologisen äidin lähdettyä.

Etä se oli sen niinku mun biologisen isän kirjottama kirje, semmonen luovutuskirje
adoptioon. Kun mä olin ollut 3 kuukautta, niin niin tota, mun biologinen äiti oli
jostain syystä, mitä me ei voida koskaan tietenkään tietää, oli niinku lähtenyt. [...]
Mutta ainakaan se [biologinen isä] ei ollut jättänyt mua minnekään roskikseen. Se
oli silleen, että se on hyvin köyhä mies ja näin. (5, nainen)

”Ainakaan se ei ollut jättänyt mua minnekään roskikseen” paljastaa
vihoviimeisen, mutta ei aivan mahdolltomalta kuulostavan vaihtoehdon
köyhyydessä yksin elävälle isälle, joka ei kykene huolehtimaan lapsestaan.
Nainen jatkaa syntymätarinaansa kertomalla, että isä oli antanut hänet
adoptioon, kun hän vauvana sairastui eikä isällä ollut varaa ostaa kalliita
lääkkeitä. Adoptioon päätyminen näyttäytyy syntymätarinoissa usein
olosuhteiden pakottamana ratkaisuna ja huolenpidon osoituksena.

Mut varta vasten se äiti antoi mut kansainväliseen adoptioon, että ei siihen maan
sisäiseen. Sen mä oon ymmärtänyt siitä, että se sen takia luopu musta, kun sillä ei
ollut varaa niinku kasvattaa lasta. Se koki mulle paremmin, että mä pääsisin ehkä
jonnekin länsimaihin tai jonnekin muualle niinku kasvamaan. [...] Etä paremmat
lähtökohdat elämään kun sillä voi olla. (8, mies)

Oletus ”paremmasta elämästä” muotoutuu globaalien eriarvoisuuden
hierarkioissa niin, että vauras länsimaa on köyhempää synnyinmaata

itsestään selvästi parempi vaihtoehto. Vaihtoehtoiset tulevaisuudet, joita kansainvälisesti adoptoidut itselleen kuvittelevat, perustuvat oletukseen, että ilman adoptiota lapsi olisi kasvanut lastenkodissa (Honig 2005).

Venäjältä adoptoidut haastateltavani tuovat syntymätarinoissaan esille erilaisia syitä adoptioonsa kuin Euroopan ulkopuolelta adoptoidut. He nimesivät usein adoption syyksi biologisten vanhempien alkoholi-ongelmat.

Mä oon syntynyt Venäjällä siellä [kaupungin nimi] ja äiti oli alkoholisti ja hän joutui luopumaan minusta heti synnytyksen jälkeen ja... Et mä [x] vuotta ollu lastenkodissa ja [x]-vuotiaana mä oon päässyt Suomeen. (23, nainen)

Toisin kuin useimmat Venäjältä adoptoidut haastateltavani, jotka tiesivät ja/tai muistivat biologisessa perheessään olleen alkoholin väärinkäyttöä ja siitä johtuvaa kykenemättömyyttä huolehtia lapsesta, tämä nainen käyttää haastatteluotteessa sanaa ”luopuminen”. Yleisemmin näissä tapauksissa haastateltavat puhuivat luopumisen sijaan hylkäämisestä tai jättämisestä.

Vaikka biologisten vanhempien tiedettiin laiminlyöneen lapsiaan, haastateltavat eivät puhuneet biologisista vanhemmistaan haastattelutilanteessa suoranaisen kielteiseen tai vihaiseen sävyyn.

Et mut hylättiin, kuulemma, sen tarinan mukaan. [...] Niinku oli nää äiti ja isä ja sit kun se isä huomasi, että äiti on raskaana, isä otti pitkät, lähti menee ja sit kun en tiedä halusko äiti niinku mennä isän perään ja jotain ja... ja sit kun mä synnyin niin [äiti] jätti mut sinne ja lähti isän perään ja sitten muutaman päivän päästä naapurit kuuli itkun, itkuu seinän takaa. [...] Sen enempää mulle ei kerrottu. Mä en edes tiedä onks toi totta. (1, mies)

Miehellä ei ole varmuutta siitä, miten, minne ja miksi hänen biologinen äitinsä on hänet jättänyt. Viimeinen lause ”Mä en edes tiedä onks toi totta” kyseenalaistaa koko edellä kerrotun tarinan. Sama mies jatkaa seuraavassa haastatteluotteessa toiveestaan täyttää syntymätarinansa aukkoja.

Mä haluaisin niinku tietää... en niinku prikulleen, mutta niinku mä haluaisin sille tietää et synnyttikö mut sairaalassa vai synnyttikö se mut jossain kadulla vai jossain huoneistossa. [...] Ja sitten että, kuka mut haki... poliisi vai oliko naapurit. Joku vei mut. (1, mies)

Kansainvälisesti adoptoidun tieto ensimmäisestä syntymästään ja biologisesta syntyperästään on hyvin vaillinaista verrattuna siihen, mitä ihmisen oletetaan niistä tietävän (Miall 1987; Castrén ja Högbäck 2014). Tiedon saaminen jälkikäteen voi olla vaikeaa, toisin kuin ihmisillä, jotka asuvat biologisten vanhempiensa kanssa (samassa maassa). Biogeneettistä syntyperää pidetään kulttuurisesti perustavanlaatuisena identiteetin rakennusaineena (Strathern 1999, 68). Tätä koskevan tiedon puute luo jo sellaisenaan normista poikkeavan lähtökohdan kansainvälisesti adoptoidun elämälle ja minuudelle. Vähäiset tiedot voivat myös osoittautua vääriksi, jos adoptoitu ryhtyy selvittämään asiaa myöhemmin. Muutamat haastateltavat mainitsevatkin tietävänsä adoptoidun, joka on saanut tietoa etsiessään selville, että aiempi tieto on ollut virheellistä.

5.2 KUULUMINEN ADOPTIOPERHEESEEN

5.2.1 Sattuma, kohtalo ja valituksi tuleminen

Adoptoiduksi tulemistä voi verrata jonkinlaiseen uudelleen syntymiseen: kansainvälisesti adoptoitu saa uudet vanhemmat tai vanhemman, ja hänestä tulee uuden maan kansalainen. Adoptiovanhempien ja lapsen yhteenkuuluminen näyttää aineistossa sekä itsestään selvänä että sattumanvaraisena. Itse asiassa nämä vaihtoehdot eivät ole toisensa poissulkevia asioita vaan pikemminkin saman asian eri puolia.

Mä nään kaksi ihmistä ja mä arvaan, että ne on ne mun vanhemmat. Sit mä juoksen ihan täyttä ja hyppään mun äidin syliin ja siitä lähti uus elämä alkamaan. (19, mies)

Mies kertoo ”uuden elämän” alkaneen hetkellä, jolloin hän hyppää äitinsä syliin. Hän ei kertomansa mukaan kyseisessä tilanteessa ujos-tele tai jännitä. Hyppy tuntemattoman naisen syliin on luonnollista, sillä hän aavistaa, että nainen on hänen äitinsä. Eleana Kim (2010, 95) on kiteyttänyt adoption sattumanvaraisuuden ajatukseen adoptoitujen keskinäisestä vaihdosta: ”Minä voisin olla sinä, sinä voisit olla hän, hän voisi olla hän.” Judith Modellin (1994, 132) haastattelema adoptoitu taas vertaa adoptiota arpajaisiin. Eräs haastattelemani nainen muistelee ensimmäisiä päiviä uusien vanhempiensa kanssa. Hän vertasi omia

vanhempiaan ranskalaisiin ja espanjalaisiin adoptiovanhempiin, jotka asuivat perheineen pari viikkoa samalla alueella: ”Oli käynyt aika hyvä tuuri vanhempien kanssa.”

Adoption sattumanvaraisuutta voi olla myös ahdistavaa ajatella. Seuraava nainen on pohtinut useita vaihtoehtoja adoption määrittämälle nykyiselle elämälleen.

Oon mä aatellu sellai, et mitä jos mut ois adoptoitu johonkin muualle maahan esimerkiksi tai niinku ihan toisenlaiseen perheeseen. Tai jos mua ei ois adoptoitu ollenkaan. Et kyl mä oon niinku miettiny, että mitä kaikkia vaihtoehtoja siin vois olla. Et jos ei ois adoptoitu, niin minkälainen, minkälaista elämä ois nyt siellä. [...] Niin jos lähtis syvällisesti [miettimään], niin sit kävis varmasti ahstiaa. Et kun mä oon tavallaan aina jättänyt sen siihen, et mä en oo halunnu mennä sit sinne ihan sinne syvälle. (13, nainen)

Elizabeth Alice Honig (2005) kutsuu näitä ”mitä jos”-kuvitelmia kansainvälisesti adoptoidun ”aave-elämiksi” (engl. *phantom lives*). Kansainvälisessä adoptiossa mahdolliset elämät ilman adoptiota eroavat adoptoituksi tulemisesta hyvin radikaalilla tavalla. Ahdistavaksi asian voi tehdä myös se, että adoptoidulla ei ole ollut vaikutusvaltaa adoptionsa toteutumises- sa. Haastatteluotteen naisen vanhemmilla oli takanaan yksi keskeytynyt adoptioprosessi ennen kuin he adoptoivat hänet. Tämä herätti naisen pohtimaan sitä, missä hän olisi, jos kyseinen adoptio olisi toteutunut ja vanhempien lapsiluku olisi ollut täynnä. Hänen äitinsä oli lohduttanut häntä sanomalla, että ”sen oli tarkoitus mennä näin”.

Adoptiovanhempien kertomuksia lastensa kuulumisesta juuri heidän perheeseensä värittää kohtalon diskurssi (Högbacka 2009, 166; Howell & Marré 2006, 304; Kirk 1964, 63). Seuraava mies suhtautui adoptioon yhtenä tienhaarana elämässään.

Ja muutenkin kun elämä on täynnä valintoja, miettii kaikkia muita valintoja, mitä on tehny tässä elämässä, että mitä ois tehny toisin, että missä pisteessä saattas nyt olla. Että se on niinku osa niistä, että se on ensimmäisiä, ei omakohtaisia valintoja, mutta niitä, jotka vaikuttaa suuresti mun elämään. (8, mies)

Adoptoitu (lapsi) on näissä valinnoissa muiden armoilla. Tarja Pösön (2003, 1) sanoja lainatakseni ”adoptiossa lasta ei saada, vaan hänet

otetaan”. Adoptiolapsen itsestään selvä ottaminen ja muiden valintojen kohteena oleminen kiteytyy myös tämän kirjan aloittaneessa ja useissa yhteyksissä kuullussa lausahduksessa ”ainahan voi adoptoida, jos ei saa omia lapsia”.

Erityisesti ne haastateltavat, joilla oli muistoja elämästään ennen adoptiota, kuvasivat adoptiota valituksi tulemisena (myös Modell 1994, 115–117, 129–135). Tarina adoptoidusta valituksi tulleen on yleinen myös fiktiivisessä kirjallisuudessa tai mediassa esitetyissä tosielämän adoptiotarinoissa. Adoptiovanhempia on myös saatettu kehottaa kertomaan lapsilleen tarinaa siitä, kuinka heidät on valittu (Modell 1994, 129; Kirk 1964, 61). Adoptoidun kannalta tarina valituksi tulemisesta ei ole kuitenkaan yksioikoisen myönteinen.

Kyllähän sitä itekin miettii, että miten niinku siitä monenkymmenen laumasta niinku on tullut valituksi. Kyllähän sitä vielä miettii, että mikä tässä on tässä tarkoituksena ollu, että miksi juuri minä. (15, nainen)

Valituksi tulemiseen voi kietoutua syyllisyyden tunteita. Haastatteluotteeseen nainen tietää ja myös muistaa, että vain osa lastenkodin lapsista tuli ”valituksi” adoptioon. Suurin osa ei. Syitä siihen, miksi jotkut tulivat valituiksi ja toiset eivät, ei lapsille kerrottu. Lähtiessään Suomeen hän lupasi lähettää lastenkodin kavereille Suomesta tavaroita, mutta ei pitänyt lupaustaan. Hän jatkaa, että hänellä on ”pikkasen huono omatunto niiden puolesta, jotka jäivät sinne”. Lastenkotiin jääneet toiset lapset edustavat sitä vaihtoehtoista tulevaisuutta, Honigin (2005) sanoin aave-elämää, joka jäi omalta kohdalta toteutumatta. Seuraava nainen vertaa lastenkodin lapsia koirakaupan koiriin, jotka odottavat, tulevatko tällä kertaa valituksi.

Etä sehän on niinku varmaan kaikissa lastenkodeissa tää, että aina odotetaan, että joku lähtee, että jos se ois vaikka minä. [...] Kun kuitenkin kun se ei oo mikään semmonen, että lapset ymmärtäis sen tilanteen vaan ne aattelee, että ois jossain koirakaupassa, että nyt toi ostaa ton ja ton, että mikä mussa on muka vialla tai jotain. Etä mä luulen, että aika paljon varmaan semmosta, että [lapset] tosiaan ajattelee hirveen suoraan, että ei osaa yhdistellä mitään semmosia ehkä monimutkaisia tunteuksia siihen. (22, nainen)

Tässä nimenomaisessa tapauksessa adoptiovanhemmat näyttäytyvät lapsen silmissä päätöksentekijöinä. Haastatteluaineistossa korostui kuitenkin myös lastenkodin johtajan rooli valitsijana. Eräs mies kertoo ottaneensa aktiivisen roolin vanhempien saamiseksi. Hän kertoi sannonensa lastenkodin johtajalle, että ”teidän on pakko hankkia mulle vanhemmat”. Siitä puolen vuoden päästä vanhemmat tulivat hakemaan häntä. On mahdotonta tietää, miten adoptioprosessi on missäkin tapauksessa todellisuudessa edennyt. Tiedossani ole tutkimustietoa siitä, millä tavoin lähtömaiden lastenkodin työntekijät mahdollisesti vaikuttavat siihen, ketkä lapsista tulevat adoptoiduiksi ja ketkä eivät. Lapsen silmin katsottua adoptioprosessi voi näyttää jopa mielivaltaiselta.

Judith Modellin (1994, 132) mukaan valinnan metafora ei sovi yhteen sen yleisen käsityksen kanssa, jonka mukaan vanhemmuuden pitäisi olla pysyvää ja ehdotonta. Seuraava nainen suree menetettyä elämää, jossa olisi saanut tuntea biologisen äitinsä ja siskonsa.

Välillä on tullu semmonen, et miks ne anto mut pois, että miksei ne antanu mun siskoja ja sillee, et kuin se saa elää niiden elämää ja mä en saa sitten tuntee niitä. Mut et se on menny siihen, että ehkä se on kuitenkin parempi munkin kannalta, että nyt mä oon täällä kuin siellä. (18, nainen)

Hän on päättänyt ajatella, että näin on parempi. ”Parempi elämä” selittyy adoptioon johtaneiden syiden vastapuolilla, joita ovat mahdollisuus kasvaa perheessä ja parempien taloudellisten resurssien suomat mahdollisuudet. Adoptioon valituksi tuleminen tarkoittaa sitä, että menettää samalla biologiset vanhempansa. Seuraavan lainauksen nainen muistaa hetken, jolloin hänet erotettiin biologisista vanhemmistaan.

Että tota, oli vähän ristiriitaiset tunteet toisaalta, kun oli niin sanotusti erotettu vanhemmista, biologisista vanhemmista ja tai... Siinä oli vähän sillee, että oli ihan kiva, että sai oman isän ja äidin ja sitten pääs tänne näin, mutta kuitenkin niin, että oli pikkasen ikävä kuitenkin niitä entisiä. (12, nainen)

Vaikka biologisessa perheessä oli ongelmia, hän muistaa myös monia hyviä hetkiä. Lauseessa ”pikkasen ikävä niitä entisiä” kuvastuu, että valituksi tulleella ei välttämättä ole riittävästi tilaa surra aiempia vanhempiään.

Modellin (1994, 115) haastattelemat Yhdysvalloissa maan sisäisesti adoptoidut kokivat valituksi tulemisen taakkana. Adoption sattumanvaraisuus ja siihen liittyvä vaihdon ajatus voi synnyttää pelkoa siitä, että tulee poisvalituksi adoptioperheestään. Seuraavan haastatteluotteen nainen pelkäsi adoptioprosessin pitkittymisen tarkoittavan sitä, että adoptiovanhemmat eivät ehkä haluakaan häntä vaan jonkun toisen lapsen.

Etä se prosessi vissiin kokonaisuudessaan kesti sen muutaman vuoden, mutta sitten muutaman kerran tosiaan [adoptiovanhemmat] tuli kattoo. Ja sitten siinäähän oli aina ite tosi epävarma, että onko ne nyt sillee, että minä olen se vai kuka. (22, nainen)

Nainen kertoi olleensa mustasukkainen tulevasta adoptioisästään, joka leikki lastenkodissa muiden lasten kanssa silloin, kun adoptio ei ollut vielä pätevä. Lapsi ei ymmärtänyt monimutkaista adoptioprosessia vaan pelkäsi, että hänet voidaan vaihtaa toiseen lapseen, jos hän ei miellytä vanhempiaan. Pelko siitä, että tulee uudelleen ”poisvalituksi” voi näkyä adoptioperheen arjessa epävarmuutena siitä, rakastetaanko häntä ehdoitta.

Olin itse yllättynyt, että vain harva haastateltavistani tiesi, miten hänen vanhempansa olivat päätyneet adoptoimaan juuri kyseisestä maasta. Vaikka adoptiosta ja esimerkiksi hakumatkasta oli puhuttu lapsen kanssa useastikin, vanhempien tekemistä adoptiota edeltävistä valinnoista ei ole välttämättä helppo puhua. Tulkitsen tämän johtuvan yhtäältä siitä, että lapsen kuuluminen perheeseen adoption jälkeen näyttäytyy puolin ja toisin itsestäänselvyytensä, ja toisaalta siitä, että ajatus valinnasta ei sovi kovin hyvin yhteen itsestään selvän yhteen kuulumisen kanssa.

5.2.2 Omaksi tehty

Minuutta rakennetaan lapsuudessa suhteessa ”merkittäviin toisiin” (Mead 1967). Adoptoitu alkaakin rakentaa minuuttaan suhteessa adoptiovanhempiin, mikä tarkoittaa, että ”merkittävät toiset” muuttuvat. Ilman adoptiota henkilön elämä, arki ja kuuluminen muotoutuisivat hyvin eri tavalla kuin adoption jälkeen.

Signe Howelin (2003) käsitteellistämä *sukulaistamisen* prosessi vaatii lapsen sisäisen olemuksen muutoksen (engl. *transsubstantiation*). Samalla kun adoptoidun biologinen keho pysyy samana, kehon sosiaalinen sisältö

(engl. *essence*) eli itseys (engl. *selfja being*) muuttuu. Howell käsittelee sukulaistamisen prosessia adoptiovanhempien näkökulmasta, mutta korostaa, että lapsi ja vanhemmat ”tekevät toisensa uudelleen” keskinäisessä suhteessaan. Adoptoidun minuu muotoutuu siis suhteessa adoptiovanhempaan tai -vanhempiin ja toisin päin. Seuraavassa haastatteluotteesta naisen uuden elämän alku kietoutuu yhteen adoptiovanhemmuuden synnyn kanssa.

Mulla on semmonen kirja, mihin meidän äiti on kirjottanu sen mun tarinan, sen alun. Mikä alkaa siitä, kun he ensimmäisen kerran soitti [adoptiopalvelunantajalle] ja päätyi siihen, kun mä nukun ensimmäistä yötä omassa kotona. (14, nainen)

Naisen uusi syntymä, ”mun tarina”, alkaa hetkestä, jolloin hänen tulevat adoptiovanhempansa ryhtyvät adoptioprosessiin. Tämä haastateltava adoptoituiin reilusti alle vuoden ikäisenä perheeseensä, eli hänen tulevien adoptiovanhempiensa aloittaessa adoptioprosessin hän ei ollut todellisuudessa vielä syntynyt. Alkupiste hänen ja hänen vanhempiensa yhteenkuulumiselle ja jaetulle tulevaisuudelle on kuitenkin paikannettavissa adoptiovanhempien puhelinsoittoon. Howell (2003) jakaa adoptiovanhempien sukulaistamisen prosessin neljään vaiheeseen: raskautta edeltävä vaihe, raskaus, synnytys ja arkielämä. Adoptiovanhemmat ovat aloittaneet lapsen ”omaksi tekemisen” mielikuvissaan jo paljon ennen kuin lapsi saapuu perheeseen. Vanhempien mielissä alkanut lapsen syntymä konkretisoituu ensimmäisenä yönä ”omassa kotona”.

Aineiston perusteella kansainvälisesti adoptoitujen uusi elämä tuntuu alkavan hetkessä: silloin, kun he astuvat Helsinki-Vantaan lentokentälle tai hyppäävät uusien vanhempiensa syliin. Tällaisena perheen yhteen kuulumisen näyttäytyy ainakin jälkikäteen kerrottuna. Arki on kuitenkin todennäköisesti ollut molemminpuolista opettelua ja tutustumista, kuten silloinkin, kun perheeseen syntyy biologinen lapsi. Eräs vanhimmista Suomeen adoptoiduista haastateltavista myönsi, että suhteen luominen adoptiovanhempiin oli hidasta: ”Oli tosi vaikea sopeutua siihen, että kyllä nää adoptiovanhemmat, että kyllä ne hoitaa ja pitää huolta.”

Kuulumisessa on Yuval-Davisin (2006) mukaan kyse emotionaalisista kiintymyksistä sekä kotoisuuden ja turvallisuuden tunteista. Suoraan ja rivien välistä haastateltavat kertovat, että yhdessä eläminen, hoiva ja kasvatust ovat tehneet adoptiovanhemmista ”omat” vanhemmat.

Mä oon tuntenut mun suomalaisen perheen ihan mun omaksi perheeksi, että mä en kato sillee, että ne on ihan erinäköisiä. En mä sitä koe silleen. Että ihan sama, vaikka ne ei oo biologisia niin ne on silti ihan omia, että pienestä asti kasvattanut mut. (8, mies)

Äiti on tietysti aina kertonut, että mä oon adoptoitu, mutta et samaan aikaan, että mä oon hänen lapsi. Mitä ikinä ihmiset sanoo, niin se on. Sillee hän on sanonut mulle pienestä asti. (7, nainen)

Sukulaistamisen prosessin tuotoksena adoptioperheen jäsenille on syntynyt yhteenkuuluvuuden tunne. Olla adoptoitu ja samalla oma eivät ole adoptioperheessä toisensa poissulkevia määreitä toisin kuin perheen ulkopuolella (ks. luku 6.2.1 Kysymyksiä kuulumisesta). Adoptiovanhempien ja adoptioperheen itsestään selvän ”omisuuden” vastakohtana biologisia vanhempia kuvattiin usein ”vieraina”. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että biologisesta suvusta ei voisi samanaikaisesti olla kiinnostunut (ks. lisää yhteyksien luomisesta biologiseen sukuun luvussa 7.1).

Kiinnostavan vertauskohdan ”oman” perheen määrittelyyn antaa Kati Hämäläisen (2012) tutkimus perhehoitoon sijoitetuista lapsista. Toisin kuin kansainvälisesti adoptoidut haastateltavani, perhehoitoon sijoitetut lapset korostivat verisiteiden merkitystä ensisijaisina ja ”oikeina” suhteessa sijaisperhesuhteisiin myös silloin, kun sijoitus oli kestänyt pitkään tai biologinen vanhempi ei ollut läsnä heidän elämästään. (Hämäläinen 2012, 179–184.)

Erot kansainvälisesti adoptoitujen aikuisten ja sijoitettujen lasten näkemysten välillä heijastavat adoptio- ja sijaisperhetoimintaa laajemmin. Sijaisperheisiin sijoitettujen biologisia perhesuhteita ei katkaista juridisesti ja niitä pyritään ylläpitämään arjessa, kun taas adoptiossa adoptiovanhemmista tulee lain edessä ainoita oikeita vanhempia, ja useimmiten myös konkreettinen yhteys biologisten vanhempien ja lapsen välillä katkeaa. Hämäläisen (2012, 179) haastattelemat sijoitetut lapset kokivat itsensä ”vieraina” sijaisperheessään, ja he kokivat, ettei heillä ollut pysyvää kotia. Sijoituksen väliaikaisuuden vuoksi he olivat sijaisperheissään ”koko ajan ikään kuin jalka oven välissä”.

Vaikuttaa siltä, että sijaislapsilla ei ole adoptoitujen lasten tapaan mahdollisuutta tehdä sijaisvanhempiaan ”omiksi”, eikä sijaisvanhemmilla puolestaan ole mahdollisuutta tehdä sijaislasta ”omaksi”. Adoptiovanhemmat

haluavat nimenomaan ”oman” lapsen (Högbacka 2008; 2009). Anneli Miettisen (2011, 48) tutkimuksen mukaan hedelmöityshoidoissa olevista pareista vain 1 % näki sijaisvanhemmuuden vaihtoehtona hedelmöityshoidoille, kun taas adoption näki mahdollisena siinä vaiheessa naisista 36 % ja miehistä 29 %. Sukulaistaminen on emotionaalinen prosessi, joka näyttää edellyttävän jatkuvuutta, pysyvyyttä ja ehkä myös eksklusiivisuuden tunteen.

Marilyn Strathern (2005, 7–8) erottelee toisistaan *käsitteellis-loogiset suhteet* ja ihmisten väliset *eletyt vuorovaikutussuhteet*. Käsitteellis-looginen suhde liittyy tietoon sukulaisuudesta, joka luo automaattisen sukulaisuussuhteen. Sen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa elettyä vuorovaikutussuhdetta. Strathernin mukaan on olemassa sukulaisuutta ilman elettyjä suhteita ja sukulaissuhteita ilman geneettistä sukulaisuutta. Adoptoidulla edellinen tarkoittaa biologisia sukulaisia, joihin ei useinkaan ole elettyä suhdetta ja jälkimmäinen tarkoittaa adoptiosukulaisuutta. (myös Castrén & Högbacka 2014.) Tämän tutkimuksen haastateltavat arvottavat eletyt vuorovaikutussuhteet käsitteellis-loogisia suhteita tärkeämmiksi (vrt. Hämäläinen 2012).

Mä en oo ainakaan ikinä tuntenut sillee, että en mä kuuluis perheeseen. Ja et vanhemmat on kyl ihan pitänyt mua omana lapsenaan, vaikka heillä on ollutkin biologinen lapsikin, et ihan niinku tasavertaisia ollaan kaikki oltu ja hirveen hyvin on sillee menny, et ei mulla on sillee mitään kauheita ongelmia oo ikinä ollut. (3, nainen)

Lapsi ja vanhemmat ovat tehneet toisensa puolin ja toisin omikseen. Haastateltavat, joiden perheessä on ollut myös adoptiovanhempien biologisia lapsia, korostivat, että perheen lapsia on kohdeltu keskenään yhdenvertaisesti. Sitä voi pitää todisteena omaksi tekemisestä. Muutama haastateltava toi esille, että laajempi suku on saattanut suhtautua adoptioon aikanaan ennakkoluuloisesti. Yksi haastateltava kertoi, että hänen lähisukulaisensa ei hyväksynyt adoptiota ja katkaisi sen vuoksi välinsä heidän perheeseensä. Myöhemmin välit tosin korjaantuivat. Jotkut kertoivat omien isovanhempiensa adoptiota edeltävistä ennakkoluuloista, jotka olivat kuitenkin ajan myötä hälventyneet. Aihe olisi tärkeä jatkotutkimusta vaativa aihe, sillä adoptiotutkimus keskittyy yleisesti juuri (adoptio)perheeseen ja ehkä sen vastapuolena biologiseen perheeseen, mutta laajempi suku jää usein tutkimusintressien ulkopuolelle. Esimerkiksi Anu Mylläri (2006) kuvaa

omaelämäkerrallisessa kirjassaan, kuinka hänen adoptiovanhempiansa kuoltua, hänen yhteytensä myös laajempaan adoptiosukuun on katkenut. Adoptoidun onnistunut ”omaksi tekeminen” laajempaan sukuun voi muodostua yksilön kohdalla hyvin merkitykselliseksi.

5.2.3 Avoimuus adoptioperheessä

Haastateltavien mukaan he ovat ”aina” tienneet olevansa adoptoituja. Kukaan heistä ei kerro tietystä hetkestä, jolloin heille olisi kerrottu tai jolloin he olisivat muuten sisäistäneet olevansa adoptoituja. Kun kysyin haastateltavilta, miten adoptiosta oli heidän perheessään puhuttu, vastauksissa heijastui usein aiempi salaamisen perinne: ”Et sekun kun me ollaan niin erinäköisiä, niin ei voi mitään yrittää pimitää.” Adaption salaaminen perheen ulkopuolisilta ihmisiltä tai jopa lapselta itseltään ei ole ollut harvinaista Suomen sisäisissä adoptioissa (Kasanen 2006; Partanen 2014, 54–63). Nykyään adoptiovanhempia kannustetaan puhumaan aiheesta lapselle avoimesti pienestä pitäen. Adoptiosta kertominen on toki eri asia kuin se, miten aiheesta puhutaan asiasta kertomisen jälkeen.

Kiinnostava vertailukohta adoptioperheiden kanssa ovat luovutetuista sukusoluista alkunsa saaneet lapset ja heidän vanhempiansa suhtautuminen lapsensa biologiseen syntyperään. Viveca Söderström-Anttilan ja kumppaneiden (2010) mukaan luovutetusta munasolusta syntyneen lapsen vanhemmista noin 15 % ei aikonut kertoa lapselle hänen biologisesta syntyperästään (n=113). Isien ja äitien välillä erot eivät olleet suuria, mutta asian salaaminen oli yleisempää niillä vanhemmilla, jotka olivat saaneet hedelmöityshoitoa 1990-luvun alkupuolella, kuin vanhemmilla, jotka olivat saaneet hedelmöityshoitoa 2000-luvulla. Myöhemmin hedelmöityshoitoa saaneista vanhemmista noin 83 % aikoi kertoa lapselle tämän biologisesta syntyperästä, kun taas aiemmin hoitoa saaneista vanhemmista vain noin 44 % aikoi kertoa tai oli kertonut tiedon lapselleen. Tutkijat arvelevat, että ero 13–15-vuotiaiden lasten ja 1–3-vuotiaiden lasten vanhempien välillä kertoo laajemmasta asenteiden muutoksesta yhteiskunnassa. Vanhemmat, jotka aikoiivat kertoa asiasta lapselle, perustelivat sitä sillä, että lapsella on oikeus tietoon. Ne, jotka eivät aikoneet kertoa asiasta lapselleen, perustelivat sitä sillä, että eivät pitäneet tietoa tarpeellisena ja ajattelivat tiedon voivan vahingoittavan lasta.

Yhdysvaltalaisutkija Gretchen Wrobel kollegoineen (2003) on tunnistanut kolme vaihetta, jotka kuvaavat aiheesta puhumista adoptioperheissä. Ensimmäisessä vaiheessa adoptiovanhemmat kertovat lapselle, että hän on adoptoitu. Tämä tehdään tyypillisesti useaan kertaan syntymätarinaa eri tavoin kertomalla. Toisessa vaiheessa adoptiovanhemmat vastaavat lapsen kysymyksiin koskien hänen adoptiotaan ja biologisia vanhempiaan. Kolmannessa vaiheessa adoptoitu etsii itse tietoa biologisesta syntyperästään ja adoptiostaan. Wrobel kollegoineen korostaa, että vaiheet eivät asetu välttämättä ajalliseen jatkumoon siten, että perheissä siirryttäisiin vaihe vaiheelta eteenpäin. Päivi Partasen (2014, 54–63) haastattelemista kotimaan adoptoiduista osa ei ollut saanut vanhemmiltaan tietoa adoptiosta, tai jos se oli heille kerrottu, vuorovaikutus oli saattanut pysähtyä siihen. Seuraavat haastatteluotteet avaavat toista vaihetta, jossa adoptoitu kysynee tietoja vanhemmiltaan.

Ja sit ollaan katottu niitä kansioita, siellä on jotain semmosia ihan vastasyntyneitä kuvia ja sellasia, niitä ollaan sit katottu pienenä ja sitten meidän äiti on vastannut niinku sen mukaan, et mitä hän tietää. Et ei hän mitään sit oo vähätelly tai suurennellu asioita, sellai ihan niinku avoimesti kerrottu. (3, nainen)

Ne jutteli ihan sillai, että miten mä nyt näistä asioista kerron. [...] Että ei mitään semmosta, että nyt kaunistellaan, että sillä tavalla kun on, että näin tapahtui. [...] Et sillä tavoin, emmä tiä oisko ne kertonut ihan kaikkea [kertoneet] ellen mä ois niinku kysynyt. Oli pakko, kun ”hei mitä sit tapahtu?” ja tällee näin. (24, nainen)

Haastatteluotteiden naisten perheissä puhuminen adoptioon liittyvistä asioista on ollut heidän mukaansa avointa ja helppoa. Wrobelin ja kollegoiden (2003) mukaan avoimuuteen vaikuttavat useat asiat, eikä vähimpänä niistä adoptoidun oma uteliaisuus. Toiset haasteltavistani olivat olleet kiinnostuneempia puhumaan aiheesta perheessään kuin toiset. Kysymysten esittämisen vaiheessa ei ole aineistoni perusteella keskeistä puhumisen määrä vaan *tunne* siitä, voiko asioita nostaa esille ja voiko aiheesta esittää kysymyksiä.

No kyllä aina välillä tulee joku asia mieleen ja kysäsen että... mutta ei niinku puhumalla puhuttu olla koskaan. Kun kumminkin tää on nyt tätä elämää, että niinku kumminkin niinku itte pitää itteään Suomen kansalaisena niin ei sitä paljon tarvi

puhua sitten. Että niinku se on... miten sen nyt sanois, se on niinku vähän niinku toinen elämä täällä nytten että, paljon parempi elämä kun siellä oli. (16, mies)

Mies perustelee kiinnostumattomuuttaan puhua adoptioonsa liittyvistä asioista sillä, että kokee itsensä suomalaiseksi. Vaikka adoptioon liittyvistä asioista ei puhuttaisi perheessä usein, se ei tarkoita välttämättä sitä, että puhumattomuus olisi adoptoidun mielestä huono asia. Biologisen syntyperän ja adoption jatkuva esilläolo perheessä voi myös tuntua epämukavalta ja muistuttaa omasta ”erilaisuudesta”. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että adoptiosta on puhuttu perheen sisällä pikkulapsi-iässä runsaammin kuin sen jälkeen. Adoptio näyttää menettävän merkitystään ajan myötä, ja aihe jää arjen pyörteessä sivurooliin (myös Goldberg 2005; Irhammar 1999).

Ainoastaan yksi haastateltava sanoo, että heidän perheessään aihe on ollut hänen omien sanojensa mukaan ”tabu”. Se, että adoptoitu erottuu silminnähdessä perheestään, kuten tässä tapauksessa, ei siis automaattisesti tarkoita sitä, että aiheesta olisi helppo puhua.

HR: Miks sä luulet, että te ette oo puhunu? Onko se ollu vaikeaa sulle vai heille vai kaikille?

Haastateltava: Mä luulen, että se on ollut ehkä eniten heille. Ja mä en oo... mutta ei he oo halunnu puhua siitä. Se on vaan ollu niin.

HR: Ja sitä ei oo helppoa alottaa, jos te ette oo puhunu?

Haastateltava: Ei. Se pitäs alottaa lapsena, se olis helpompaa.

HR: Se ei oo helppoa alottaa teini-ikäisenä.

Haastateltava: Ei ei. Se on vaan vaikeempaa.

HR: Se tulee aina vaikeammaksi?

Haastateltava: Joo, näin on. Ne on arkaluontoisia asioita. (11, mies)

Puhumisen vaikeus heijastuu haastatteluotteiden dialogin lyhytsanaisuudessa. Mies arveli, että vanhempien rankka ja aikaa vievä työ on vaikuttanut siihen, että heillä ei ole ollut aikaa istua alas ja puhua. Kyse voi toki olla myös perheen yleisemmästä puhekulttuurista, joka koskee yhtä lailla adoptiota kuin muitakin asioita. Mies oli nähnyt adoptioonsa liittyvät paperit vasta noin vuosi ennen haastatteluamme. Tuolloin mies oli jo perustanut oman perheen. Hän kiinnostui aikuisena biologisesta syntyperästään siinä määrin, että pyysi vanhemmiltaan adoptiopaperinsa itselleen. Hän on sittemmin etsinyt tietoa myös perheensä ulkopuolelta. Kyseisessä perheessä on hypätty Wrobelin ja kollegoiden (2003) erottelemista

vaiheista adoptiosta kertomisen vaiheesta suoraan kolmanteen vaiheeseen, jossa adoptoitu itse alkaa hankkia tietoa adoptiostaan ja biologisesta syntyperästään.

5.2.4 Kaksien vanhempien dilemma

Sen lisäksi, että avoimuudessa on eroja perheiden välillä, myös perheiden sisällä tehdään eroa eri asioiden välille: kaikista aiheeseen liittyvistä asioista ei näytä olevan yhtä helppoa puhua. Esimerkiksi keskustelu biologisista vanhemmista ei ole adoptioperheessä aina helppoa. Adoptioperheissä tiedetään, että lapsella on olemassa jossakin biologiset vanhemmat. Haastateltavat kertovat kohtaavansa arjessaan joskus kysymyksiä ”oikeista” vanhemmista. Vaikka adoptiovanhemmat ovat lain edessä adoptoidun ainoat viralliset vanhemmat, yhteiskunnassa vallitsee oletus ”oikean” lapsi-vanhempi-suhteen perustumisesta biologiselle sukulaisuudelle (Wegar 2000; Miall 1987). Lisäksi länsimaisessa kulttuurissa painotuu vanhemmuuden eksklusiivisuus, mikä tarkoittaa sitä, että perheessä voi olla vain yhdet ”oikeat” vanhemmat tai yksi ”oma” äiti (Castrén & Högbäck 2014).

Eksklusiivinen perhekasitys tulee näkyväksi hyvin konkreettisella tavalla haastatteluaineistossa biologisen suvun etsimiseen liittyvissä keskusteluissa. Etsimisestä puhuttiin aina myös suhteessa adoptiovanhempiin: ne, jotka eivät halunneet etsiä biologisia vanhempiaan, korostivat sitä, että heillä on jo adoptiovanhemmat, ja ne, jotka halusivat etsiä, korostivat sitä, että eivät etsi uusia vanhempia adoptiovanhempien tilalle. Biologisen suvun etsimisestä kiinnostuneet adoptoidut joutuvatkin arjessaan perustelemaan usein muille, miksi haluavat etsiä biologista sukuaan. Tuula Kasasen (2006, 37–46) haastattelema 34-vuotias Suomessa maan sisäisesti adoptoitu mies, joka oli etsinyt ja tavannut biologisen äitinsä, kertoo parhaan kaverinsa suhtautuneen asiaan paheksuen: ”Hänestä oli tyhmää mennä sellaista tekemään, kun minulla kerran on niin loistovanhemmat [...] Hänen mielestään olin joka tapauksessa loukannut mutsia ja faijaa syvästi.”

Biologisten vanhempien etsiminen voi tuntua epälojaalisuuden osoitukseksi adoptiovanhempia kohtaan. Seuraava haastateltava kokee syällisyyttä, jos ottaa biologiset vanhemmat puheeksi adoptiovanhempiensa kanssa.

Mä yritin välttää sitä, koska jotenkin tuli semmonen niinku syyllinen olo, et kun ne on kuitenkin ottanut mut perheeseen, että jos mä puhun toisista vanhemmista jotenkin niinku niin sit mä en nyt hirveesti viittiny puhua. (18, nainen)

Ajatus ”valituksi tulemisesta” ja ”paremmasta elämästä” länsimaassa voi johtaa siihen, että adoptoitu ei halua ottaa esille biologisia vanhempiaan koskevia ajatuksia adoptiovanhempiansa kanssa. Haluan kuitenkin korostaa, että useimmat haastateltavat kokivat, että he pystyivät puhumaan myös biologisista vanhemmistaan adoptioperheessään avoimesti.

Riitta Högbäckan (2009, 187–189) haastattelemat suomalaiset adoptiovanhemmat – joista useimmat äitejä – kertoivat olevansa helpottuneita, että biologiset vanhemmat ovat kansainvälisessä adoptiossa kaukana. Seuraava haastateltava kuvaa kahden äidin dilemmaa tilanteessa, jossa biologinen äiti on löytynyt.

Se on aina ollu sille hirveen arka asia, just meidän [adoptio]äidille ja edelleenkin se on hirveen arka asia, just se, että kun hän tänkin matkan jälkeen sano, että hänellä tuli semmonen olo, että onks hän sit mun äiti enää ollenkaan ja just tämmöstä vähän, mikä on mun mielestä sille vähän hassua, mutta hän on ottanut sen jotenkin hirveen henkilökohtaisesti. Vaikka hän on siis kuitenkin koko ajan kannustanu mua. (3, nainen, 2. haastattelu)

Ajatus, että perheeseen ei mahdu kahta äitiä, voi herättää pelkoa siitä, että biologinen äiti syrjäyttää adoptioäidin (Conway 2004, 192). Kyse on kulttuurisen perhekäsityksen horjumisesta eikä välttämättä niinkään adoptioäidin aseman muuttumisesta. Vaikka omaan perhekäsitykseen mahtuisikin ajatus kaksista vanhemmista tai kahdesta äidistä, perheen ulkopuolella vallitsevat kulttuuriset käsitykset ”oikeanlaisesta” perheestä vaikuttavat läheisiin suhteisiin.

Högbäck (2014a) on pohtinut sitä, voiko kansainvälinen adoptio olla avoin. Avoin adoptio tarkoittaa sitä, että adoption myötä yhteyksiä biologiseen sukuun ei katkaista. Adoptoitujen vaatimukset saada tietoa biologisista vanhemmistaan ja biologisten vanhempien vaatimukset saada tietoa biologisista lapsistaan ovat merkkejä aiempaa inklusiivisemmasta perhekäsityksestä, jossa voisi olla paikkoja usealle vanhemmalle. Adoptiopoliitikassa on näkyvissä merkkejä lisääntyvästä inklusiivisuuden ihanteesta. Tällä hetkellä inklusiivisuus näkyy adoptioperheiden arjessa

tosin lähinnä vain siten, että adoptioperheet sisällyttävät lapsensa synnyinmaan kulttuurisia elementtejä arkeensa (Howell 2006; Jacobsson 2008; Högbäck 2009).

Ja semmosta on kuulemma, että jos on vaikka Suomen sisällä adoptioita niin silloin ei saata vanhemmat kertoneet, että ei oo oikeesti... Mutta ei nyt meillä voi sanoa, että me ollaan sun *oikeita vanhempia* [kursiivi HR]. Sen näkis jo päällepäin. Kyllä se mun vanhemmillekin on ollut sellanen uuden *kulttuurin* [kursiivi HR] kohtaaminen. (8, mies)

Edellisessä haastatteluotteessa sukulaisuuden puute verhoutuu kulttuuriksi. Ajatus kaksista vanhemmista ei näytä mahtuvan adoptioperheeseen yhtä kitkattomasti kuin ulkonäöllinen erilaisuus ja sukulaisuuden puute.

5.3 EROJEN ARKIPÄIVÄISTYMINEN LÄHEISSÄ SUHTEISSA

Kanadalaistutkija Harold D. Kirk (1964) on erottanut neljä dilemmaa, joiden kanssa adoptiovanhemmat joutuvat elämään. Ensimmäinen dilemma liittyy siihen, miten adoptiovanhemmat suhtautuvat itseensä vanhempina: ajattelevatko he olevansa ”aivan kuten muutkin vanhemmat” vai huomioivatko he sen, että heidän roolinsa poikkeaa ”tavanomaisesta” (engl. *enchantment* vs. *disenchantment*)? Toinen dilemma liittyy siihen, kuinka lapsi tehdään perheenjäseneksi (vrt. Howell 2003; Högbäck 2009). Vanhemmat integroivat lapsen perheeseen, mutta samalla irrottautuvat lapsesta (engl. *integration* vs. *differentiation*). Ensin lapsi integroidaan perheeseen ja pikkuhiljaa hänestä irrottaudutaan, kun lapsi menee päiväkotiin, kouluun, kasvaa aikuiseksi ja muuttaa pois kotoa. Näin tapahtuu kaikissa perheissä, mutta adoptioperheissä erottautuminen alkaa hyvin aikaisessa vaiheessa, kun lapselle tulisi tehdä alusta asti tietäväksi, että hän on adoptoitu. Kolmas adoptiovanhempien dilemma liittyy siihen, miten he suhtautuvat lapsen biologiseen syntyperään liittyvään tietoon: ottavatko he sen huomioon vai eivät (engl. *ignorance* vs. *knowledge*)? Neljäs dilemma liittyy lapsen biologisiin vanhempiin ja siihen, mitä adoptiovanhemmat heitä kohtaan tuntevat ja mitä he heistä ajattelevat (engl. *reproductive morals* vs. *principle of respect of individual personality*). Neljäs dilemma ei tosin istu nykyaikaan, sillä seksuaalista kanssakäymistä

avioliiton ulkopuolella ei tänä päivänä voi pitää samanlaisena stigmana kuin Kirkin tutkimuksen aikana 1950–60-luvulla.

Kirk (1964) hyödyntää klassikoksi muodostuneessa kirjassaan *Shared Fate* Goffmanin (1959) dramaturgista sanastoa. Kirk hahmotteli teorian siitä, miten adoptiovanhemmat suhtautuvat roolinsa vajavuuteen (engl. *role handicap*). ”Vajavuus” roolissa johtuu siitä, että biologinen sukulaisuus on yhteiskunnan normatiivinen ideaali eivätkä adoptiovanhemmat täytyä tätä ideaalia. Kirkin mukaan adoptiovanhemmilla on kahdenlaisia strategioita suhtautua adoptiovanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden välisiin eroihin eli roolin ”vajavuuteen”. *Erojen kieltämisen* strategiaa (engl. *rejection-of-difference*) käyttävät adoptiovanhemmat eivät puhuneet perheessään avoimesti adoptiosta tai lapsen biologisista vanhemmista. *Erojen hyväksymisen* strategiaa (engl. *acknowledgement-of-difference*) käyttävät adoptiovanhemmat taas puhuivat adoptiosta avoimesti ja tunnustavat, että adoptioperhe on lähtökohtaisesti erilainen kuin biologiseen sukulaisuuteen perustuva perhe. Kirkin mukaan jälkimmäinen strategia on perheyhteisyyden kannalta parempi vaihtoehto kuin edellinen. Vaikka Kirk on erotellut strategiat toisistaan, hän korostaa, että ne eivät sulje toisiaan pois vaan esiintyvät useimmiten päällekkäisinä. (Kirk 1964, 50–74.)¹⁶

Kylmä pidän, että me ollaan ihan tavallinen, tavallinen suomalainen perhe, et tota en mä sillee osaa tehdä mitään eroa siihen. [...] Että sit joskus me naurettiin, että [sisaruksen nimi] kaa ei olla biologisia, et vanhempienkaan kanssa ei olla biologisia, et vitsi, että niinku et tässä perheessä on monta eri sukua. [...] Sit ku vanhemmat on tavallaan ollu sellaisia, ettei sitä oo mitenkään tuotu esille tai mitenkään muutakaan asiaa sellasta, että se on ollu aina sitä normaalia arkea. (13, nainen)

Naisen mukaan heidän perheensä on ”tavallinen suomalainen perhe”, jossa eletään ”normaalia arkea”. Tavallisuuden korostamisen lienee yleistä perheissä, joita tutkitaan jonkin ”erilaisuuden” takia. Tavallisuuden lisäksi

16 Norjalaistutkijat Monica Dalen ja Barbro Saetersdal (1992) tunnistivat samanlaiset strategiat tutkiessaan sitä, miten kansainvälisesti lapsen adoptoivat vanhemmat lapsineen luovivat keskinäisten kulttuuristen, ”rodullisten” ja etnisten erojen kanssa. He lisäsivät Kirkin jatkumoon kolmannen ulottuvuuden, jonka he nimesivät *erojen korostamiseksi* (engl. *stressing the differences*). Sillä he viittaavat negatiiviseen tapaan korostaa itsen ja lapsen välisiä eroja.

nainen puhuu oman perheensä ja muiden perheiden eroista. Heidän perheessään on monta sukua eikä kukaan heistä ole toiselle biologinen sukulainen. Nainen pitää myönteisenä sitä, että perheessä ei ole tuotu liiaksi esille oman perheen ja muiden perheiden tai lapsen ja vanhemman välisiä eroja.

Se, että ollaan adoptioperhe, on ollut heti alusta niin paljon esillä, ettei se oo semmonen asia, mitä nykyisin ees tarvis miettiä tai ajatella tai keskustella hirveesti. (21, nainen)

Naisen mukaan erot ovat tiedossa ja ne on hyväksytty, mutta niistä ei ole syytä tehdä turhan suurta numeroa. Se taas voisi johtaa erojen korostumiseen kielteisellä tavalla niin, että molemminpuolinen ”omaksi tekeminen” vaarantuu. Samalla kun adoptio on itsestään selvästi läsnä, se on normalisoitunut (ks. Goffman 1963).

Kutsun *eröjen arkipäiväistymiseksi* haastateltavieni kokemuksia siitä, että sosiaalisiin sijainteihin liittyvät erot menettävät läheisissä suhteissa merkitystään. Arkipäiväistymisen kokemukset ovat vastavoima sille huomiolle, jota adoptoitu ja adoptioperhe kohtaavat perhe-elämän ulkopuolella esimerkiksi tungettelevilta tuntuvina kysymyksinä. Viitataan ”eroilla” adoptiovanhemman ja lapsen biologisen syntyperän eroihin, eli siihen, että he eivät ole toisilleen biologista sukua. Tämä on adoptioperheiden ja biologiseen sukulaisuuteen perustuvien perheiden keskeisin ero.

Biologisen syntyperän eroista juontuu muita eroja. Vanhemmat ja lapsi ovat keskenään erinäköisiä, ja erinäköisyys voidaan paikantaa biologisen sukulaisuuden puutteesta johtuvaksi. Toki myös biologiselle sukulaisuudelle perustuvassa perheessä lapsi ja vanhemmat voivat olla silminnähdn erinäköisiä, mutta jos biologista linkkiä heidän väliltään ei puutu tai tiedetä puuttuvan, eroihin ei tarvitse suhtautua millään tavalla. Vaikka erot saattavat arkipäiväistyä läheisissä suhteissa, se ei tarkoita, että niistä tulisi merkityksettömiä. Arkipäiväistyminen ei ole myöskään automaattisesti myönteistä.

Aineistoni mukaan erojen arkipäiväistyminen saa erilaisia ilmene-mismuotoja läheissuhteissa. Kyse voi olla siitä, että eroista on tullut niin ”tavallisia”, että ne voivat unohtua. Pro gradu -tutkielmaani varten tekemissäni haastatteluisa eräs kansainvälisesti adoptoitu nuori kertoi, kuinka hänen sukulaisensa muistutti häntä vatsavaivojen kourissa siitä, että heillä laktoosi-intoleranssi kulkee suvussa. Riitta Högbäckan (2009,

169) haastattelema suomalainen adoptiovanhempi taas kertoi, että oli unohtanut päiväkodissa mainita lapsen olevan adoptoitu, koska ”se ei vain kerta kaikkiaan ollut tullut hänen mieleensä”. Arkipäiväistyminen on tulos sukulaistamisesta eli omaksi tekemisestä.

Niillä kansainvälisesti adoptoiduilla, jotka poikkeavat ihonväritään adoptiovanhemmistaan ja usein myös muista läheisistään, erojen unohtuminen voi konkretisoitua tiettyinä ”värisokeuden” kokemuksina. Värisokeuden kokemuksissa fyysisten piirteiden erot, kuten ihonväri, unohtuvat. Aineistoni mukaan värisokeuden kokemuksia on sekä adoptoidulla itsellään että hänen lähipiirillään. Kyse näyttää olevan siitä, että kansainvälisesti adoptoitu ei arjessaan välttämättä ajattele itseään ”etniseltä” tai ”rodulliselta” kannalta. Tämän voi nähdä tutkimuksellisesti kriittikinä *metodologista etnisyyttä* (Glick Schiller 2008) ja nimeämäni *metodologista adoptiokeskeisyyttä* kohtaan.

Kanadaan kansainvälisesti adoptoiduista nuorista ja nuorista aikuisista (n=155) miehistä 11 % ja naisista 17 % kertoi, että he eivät ajattele itseään ”rodullisesti” (Westhues & Cohen 1998, 39). Kanadalaisista adoptiovanhemmista taas neljäsosa (n=236) koki olevansa ”sokea” suhteessa lapsensa ihonväriin (Westhues & Cohen 1998, 47–48) ja yhdysvaltalaisista adoptioäideistä noin 20 % (n=40) suhtautui ”värisokeasti” lapsen erilaisuutta kohtaan. Äidit perustelivat tätä värisokeuttaan sillä, että haluavat nähdä lapsensa yksilöinä eivätkä ”rotunsa” edustajina. (Jacobsson 2008, 70–71.) Tämän tutkimuksen haastateltavat eivät maininneet konkreettisia esimerkkejä vanhempiansa ja itsensä välisestä värisokeudesta. Eräs mies kiteytti ”värin” arkipäiväistymisen näin: ”En mä kato sillee, että ne on ihan eri värisiä”.

Adoptiovanhempien on todettu sukulaistamisen myötä löytävän samanlaisuuksia ja yhdennäköisyyksiä itsestään ja lapsestaan. Yhdennäköisyyden löytäminen luonnollistaa lapsen ja vanhempien välisen suhteen. (Howell & Marre 2006, 306–307; Högbäck 2009, 166–170; Modell 1994, 134.) Lapsi tehdään omaksi ja perheeseen kuuluvaksi kehollisten samanlaisuuksien kautta. Riitta Högbäckin (2009) haastattelemat adoptiovanhemmat olivat etsineet ja löytäneet ”enteitä” lapsen kuulumisesta juuri heidän perheeseensä. Eräs Högbäckin haastattelema vaaleaihoinen adoptioäiti kertoo itsensä ja tummaihoisen poikansa yhdennäköisyydestä: ”Mun pojassahan on hyvin paljon samoja piirteitä kuin minussa ja meidän suvussa. Ja se näytti niin tutulta se lapsi siinä kuvassa jo silloin.” Kehosta

tulee symboli samuudelle. Adoptoitavaa lasta ja vanhempaa ei kyetä kansainvälisessä adoptiossa sovittamaan yhteen ulkonäkönsä perusteella (engl. *matching*), mutta se on ollut käytäntönä aiemmin maan sisäisissä adoptioissa, ja sitä harrastetaan edelleen esimerkiksi hedelmöityshoidoissa. (Howell & Marré 2006.) Käytäntö kertoo ulkonäöllisen samanlaisuuden merkityksestä sukulaisuussuhteissa.

Värisokeuden kokemuksissa ei ole välttämättä kyse siitä, että adoption osapuolet olisivat ikään kuin kieltäneet ”erot” adoptoidun ja vanhempien välillä (vrt. Kirk 1964) vaan ne ovat voineet arkipäiväistä sukulaistamisen prosessin ja omaksi tekemisen myötä. Adoptiovanhempia usein varoitetaan värisokeuden vaaroista, sillä vaikka adoptiovanhempi tai muu läheinen sokeutuisi adoptoidun ”värille”, ympäröivä yhteiskunta sitä harvoin tekee (Hübinette & Tigervall 2009; Samuels 2009). Seuraavat haastatteluotteet avaavat läheisissä ystävyys- ja seurustelusuhteissa tapahtuvia värisokeuden kokemuksia.

Emmä ikinä mieli sitä, kun mä en tosiaan ikinä muista, että mä oon erinäköinen, vaikka tiedänkin. [...] Pidempiaikaiset kaverit sanoki just, että ei ne ees muista, että mä oon tummahoinen tai sillee niinku että. Että ei sitä kukaan [ajattele] niinku sillee ees, joiden kanssa liikkuu paljon. (4, nainen)

Mikä tilanne se oli, kun mun avomies kysyi jotain, et saako hän, et hänen täytyy laittaa jotain meikkivoidetta, hän nyt jonkin finnin peittää, niin saako hän lainata sun. Sit en mäkään aatellu ja annoin vaan sen. Sit hän oli, et tää on vissiin vähän tummaa (naurahtaa). Sillee, ku ei aattele. Mut sit huomaa, ettei muutkaan aattele tai kaverit. (13, nainen)

Ei sitä niinku itekään kavereiden kanssa aattele, että on erivärinen. (16, nainen)

Kulttuurisesti suomalaisiksi kasvatetut ja kasvaneet kansainvälisesti adoptoidut unohtavat ”erivärisyytensä” ja ”erinäköisyytensä”. ”Ai niin joo, mä oon erilainen”, sanoo haastattelemani mies, joka kertoo heräävänsä omaan ”erilaisuutensa” silloin, kun joku muu siitä häntä muistuttaa (myös Feast ym. 2013, 151–153; Yngvesson 2003, 18–19). Kuten Claudia Casteñada (2011) kirjoittaa, kansainvälisesti adoptoidut kasvavat perheensä mukana ”valkoisiksi”.

Venäjältä adoptoidut eivät kertoneet samanlaisista konkreettisista biologisen syntyperän unohduksista. Todennäköisesti myös he aika

ajoin ”unohtavat” biologisen sukulaisuussuhteen puuttumisen itsensä ja vanhempiansa väliltä, mutta se ei tule ilmi värisokeuden kokemuksina. Tummaihoisten kansainvälisesti adoptoitujen värisokeuden kokemukset jäävät todennäköisesti myös hyvin mieleen, sillä ne ovat usein hyvin materiaalisia, kuten edellisessä esimerkissä, jossa vaaleaihoinen avopuoliso levittää iholleen tummaa meikkivoidetta.

”Värisokeus” voi tarkoittaa myös sitä, että on sokaistunut omalle etuoikeutetulle asemalleen ”valkoisena” (Rastas 2009b, 59). Seuraava haastatteluote havainnollistaa värisokeuteen liittyvää ristiriitaisuutta.

Haastateltava: Monet mun kavereista ei aattele, että mä olen tumma, että mä oon vaan [etunimi] niille.

HR: Et he ei nää väriä?

Haastateltava: Ei, ne ei nää väriä. Mä luulen, että niin käy tietyn ajan jälkeen.

HR: Onko se sun mielestä hyvä asia?

Haastateltava: Sekä että. Mä oon saanu kuulla, varsinkin kun asuin [kotikaupungissa], mä sain kuulla... tuli keskustelua maahanmuuttopolitiikasta esimerkiksi tai maahanmuuttajista, ei vain afrikkalaisista vaan vietnamilaisista. Sitten joku sano, että ”ne vaan tulee tänne ja vie meidän naiset ja työt ja elää tuilla”.

HR: Et he sanoi sulle?

Haastateltava: Joo ja mä oon että aha, hmm... vähän niinku että ”mä istun hei tässä”. Sit ne sanoo, että ”eihän se oo sama asia, että mehän tunnetaan sut” niinku. Se on naurettavaa, että ”te tunnette mut, mutta ette te tiedä mitään niistä, että ei ne kaikki oo samanlaisia.” (7, nainen)

Haastatteluotteen naisen mielestä on helpottavaa, että hänet nähdään kaveriporukassa yksilönä eikä ihonvärinsä kautta. Muut ”maahanmuuttajat” nähdään kasvottomana massana eikä yksilöinä (ks. Huttunen 2004; 2009). Tilanne on naiselle ristiriitainen, sillä hän tietää, että kaveriporukan ulkopuolella hänet nähdään todennäköisesti ensikohtaamisessa ihonvärinsä vuoksi ”maahanmuuttajana”. Tunnetason kiintymykset ja omat identifiikaatiot ovat läheissuhteissa keskeisiä kuulumisen argumentaatioissa, mutta sosiaaliset sijainnitkaan eivät ole merkityksellisiä. Kuulumisen politiikka erilaisine rajanvetoineen tunkeutuu myös tausta-alueelle.

6 ARJEN KOHTAAMISIA

”Kuka sanoi, että suomalaiset on ujoja?”, kysyy haastattelemani Aasiasta adoptoitu nainen kertoessaan kaikista niistä kohtaamisista, joissa tuntematon ihminen kysyy häneltä hänen biologisesta syntyperästään. Kysymykset ”Mistä olet kotoisin?”, ”Miten osaat niin hyvin suomea?” ja ”Ketkä ovat oikeita vanhempiasi?” muistuttavat kansainvälisesti adoptoitua siitä, että hän ei kuulu uuteen kotimaahansa tai perheeseensä samalla tavoin itsestään selvästi kuin henkilö, joka näyttää ”suomalaiselta” ja on syntynyt perheeseensä biologisena lapsena (myös Yngvesson 2010, 8). Sara Ahmedin (2000, 6) mukaan sana ”kohtaaminen” (engl. *encounter*) viittaa tapaamiseen, joka sisältää sekä yllätyksen että konfliktin. Huomion kiinnittäminen arjen kohtaamisiin on muistutus siitä, että identifikaatioita synnytetään näissä tilanteissa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Ahmed 2000, 6).

Käsittelen tässä luvussa haastateltavieni kertomia arjen kohtaamisia goffmanilaisella julkialueella. Goffmanin (1971, 14) mukaan ihminen harastaa erityisesti tuntemattomien ihmisten edessä vaikutelmien hallintaa luodakseen itsestään kulloisessakin tilanteessa suotuisan kuvan. Ihminen esiintyy ikään kuin ”ihannekuvana” itsestään. Goffmanin esimerkit julkialueesta ovat usein jonkin rakennuksen tai laitoksen rajaamia ja tiettyyn esitykseen liittyviä. Aineistossani koulu on yksi tällainen selvärajainen julkialue. Sen lisäksi ymmärrän julkialueen laajemmin paikkoina ja tilanteina, joissa useimmiten toisilleen tuntemattomat ihmiset kohtaavat ja mahdollisesti vaihtavat keskenään muutamia sanoja. Julkialueeksi ymmärtämiäni paikkoja, joita haastateltavani mainitsevat, ovat katutila, julkiset kulkuvälineet, baarit ja yökerhot, kahvilat ja kaupat sekä työpaikat.

6.1 KOULU LAPSUUDEN JA NUORUUDEN NÄYTTÄMÖNÄ

Koulun merkitys lapsen ja nuoren elämässä on ilmeinen, sillä se on lapsen ja nuoren ensisijainen ja joskus myös ainoa vertaisympäristö. Koulussa lapsi joutuu kertomaan itse itsestään ja esimerkiksi vastaamaan itsenäisesti

perhesuhteita koskeviin kysymyksiin. Ennen kouluun menoa ensisijassa adoptiovanhemmat kontrolloivat lapsensa biologiseen syntyperään liittyvää tietoa perheyhteisön ulkopuolella (Goldberg 2005, 200–202).

Kuten luvussa 4.2 kuvaan, haastateltavat oli adoptoitu Suomeen hyvin eri-ikäisinä: alle vuoden iästä kouluikään. Muutama heistä oli aloittanut koulutaipaleensa hyvin pian Suomeen tulon jälkeen. Useimmat olivat kuitenkin siirtyneet ensimmäiselle luokalle hyvin suomen tai ruotsin kieltä taitavina yhdessä päiväkotikavereidensa kanssa. Erät kertoivat menneensä koulussa valmistavalle luokalle kielitaidon puutteen tai oppimisvaikeuden vuoksi. Myös haastateltavien koulut ovat luonnollisesti olleet erilaisia.

Se oli siihen aikaan tosi erilaista ehkä tulla esimerkiksi kouluun, koska koulussa ei ollut totuttu ulkomaalaisiin ollenkaan. Ja mä olin historian ensimmäinen ulkomaalainen. (19, mies)

Varsin yleistä oli, että adoptiolapsi on ollut yksi harvoista adoptoiduista tai maahan muuttaneista omassa koulussaan. Seuraavan miehen lukiossa hänen biologinen syntyperänsä ei herättänyt huomiota eikä kiinnostusta, sillä koulussa oli monia muita ulkonäöltään kantaväestöstä poikkeavia.

[Koulun nimi] on niin kansainvälinen, et siellä on niin paljon ihan ulkonäöllisestikin eri näköisiä, ei se siellä noussu mitenkään. Et osa kavereistakin, ihan samalla luokalla olleista niinku osa ties vasta abivuonna, että ”*ai sä oot adoptoitu*” et ei se siellä ollu mikään itsestään selvyys, kun siellä oli niin paljon muita. (6, mies)

Julkialueet määrittävät tietynlaisiksi paikkakunnan koon mukaisesti. Isossa kaupungissa ja isossa koulussa on usein myös muita ulkonäöltään kantaväestöstä poikkeavia ihmisiä, eikä siellä tarvitse olla ainoa ”erivärinen”. Seuraava haastatteluote kuvaa ison ja pienen kaupungin eroja ulkonäöltään kantaväestöstä erottuvan kansainvälisesti adoptoidun kokemuksissa.

On siinä ihan selkee ero, jos niinku lähtee isompaan kaupunkiin, niin silloin siel on osa sitä massaa. Ei siel sillai tulla kyselee. Siel se on niin normaalia, et siel on erivärisiä ja eri kulttuureista ihmisiä. Mut sit tietenkin tälleen kun on jossain pienemmällä paikkakunnalla, niin silloin heti huomataan. [...] Ja sit tullaan kyselemäänkin helpommin, et tota, mut tällee tietysti ku on asunut täällä koko ikänsä, niin ihmiset

tuntee jo sut täällä, et silleen ihan niin kuin ei niin paljon tuu enää sellasta uteluu, mut niinku nuorempana tuli kyl enemmänkin. (13, nainen)

Naisen mukaan iso kaupunki tarjoaa kokemuksen massaan sulautumisesta: siellä ei ole ainoa ei-valkoinen. Omalla, pienellä paikkakunnalla useimmat tietävät hänen olevan kansainvälisesti adoptoitu, ja siksi hän usein välttyy aiheita koskevilta kysymyksiltä. Pieni asuinpaikkakunta ja tuttu koulu voivat toimia siten myös suojana (myös Goffman 1963, 32–33; Feast ym. 2013, 152–153).

Koulua havainnoineet suomalaistutkijat ovat erottaneet koulusta kolme kerrostumaa: virallisen, informaalin ja fyysisen koulun. Virallinen koulu viittaa koulujärjestykseen opetussuunnitelmiseen ja -tilanteineen. Informaali koulu viittaa oppilaskulttuuriin ja opiskelijoiden keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä tunneilla että tuntien väleissä. Virallisen ja informaalin koulun välillä tapahtuu jatkuvaa rajankäyntiä. Fyysisellä koululla viitataan kouluun fyysisenä tilana sekä esimerkiksi liikkeen, ääneen ja ruumiillisuuden säätelyyn siellä. Nämä kerrostumat ovat limittyneitä ja toisiinsa kietoutuneita. (Gordon & Lahelma 2002, 10, 42; Tolonen 2001, 77–78; ks. myös Paju 2011, 18–26.) Oppilaiden välinen sosiaalinen järjestys syntyy informaalilla tasolla ja pitää sisällään eroja, yhteisyyttä ja hierarkioita (Tolonen 2001, 15)

Goffmanin (1963, 33) mukaan koulu on yksi niistä paikoista, jossa opitaan ”erilaisuudesta” ja ”normaaliudesta”. Tarja Tolosen (2001, 170–171, 258) 1990-luvun puolivälissä haastattelemat yläkouluikäiset nuoret kuvasivat elämäänsä tavallisuuden ja normaalin käsitteillä. Tolosen (2001, 258–260) mukaan virallisen koulun tavallisuuden eetos neutraloi sosiaaliset, etniset ja sukupuoliset erot, ja se ulottuu virallisesta koulusta myös oppilaiden väliin suhteisiin. Tolosen haastattelemat yläkoululaiset tavoittelivat ”tavallisuutta” ja viittasivat sillä sekä pukeutumiseen, kuluttamiseen että itseen oppijana. Tavallisuus takasi, ettei saanut tahtomattaan liikaa huomiota. Samalla toisten erikoisuuden tavoittelua arvosteltiin. (Tolonen 2001, 135.)

Ulkonäöllisesti koulutovereista erottuvien on jo lähtökohtaisesti vaikea sulautua tavallisuuden ihanteeseen. Erilaisuuden ja tavallisuuden teemat toistuvat myös omassa koulua koskevassa haastatteluaineistossani.

Miksi minä en kuulu joukkoon ja miksi minua ei hyväksytä, totta kai ne on ollut hirveen voimakkaita silloin siinä [koulu]iässä ja niinku monestikin ollut just, että kukaan ei tykkää musta ja blääblääblää ja voi että kun mä olisinkin samannäköinen kuin kaikki muut niin ois paljon helpompaa. (5, nainen)

Tavallisuus kietoutuu koulussa suomalaisuuteen (Souto 2011, 112). Tavallisuuden ihanne kertoo nuorten tarpeesta kuulua joukkoon, hälventää sosiaalisia eroja ja siten pärjätä kouluyhteisössä haavoittuvassa iässä. Haastateltavillani oli karkeasti jaoteltuna kahdenlaisia strategioita pärjätä tavallisuuden ihanteen kanssa koulussa: ”erilaisuuden” minimoinen ja sen korostaminen. Luonnollisesti he luovivat näiden strategioiden välillä kekseliäästi tilanteesta riippuen. Venäjältä adoptoidut saattoivat joissain tilanteissa minimoida erottumisensa salaamalla biologisen syntyperänsä (ks. tarkemmin luku 6.3.2), kun taas esimerkiksi seuraavan naisen strategia oli korostaa erilaisuuttaan.

Haastateltava: Yläasteella mulla oli paljon kavereita, mä en oo ikinä tullu sillä tavalla kiusatuksi. Ja sillee, et mä oon ollu hirveen kova, että musta tuntu, että mun on pakko olla, että mä selviän itse. Mä en kiusannut ketään sillä tavalla, mutta mä olin hirveen kova. Jälkeenpäin mä oon kuullu, että ihmiset ehkä vähän pelkäs, tai ei pelänny... mutta kunnioitti mua. Mä olin hirveen ilonen ja mukava ja puhuin kaikkien kanssa, että ei väliä kenen kanssa.

HR: Oliko se joku strategia olla kova?

Haastateltava: Joo, kyl se kai oli sitä. Mä luulen, että se oli sitä. Koska muuten ihmiset alistaa sua. Mutta sillä on myös eroa, että miten sen tekee, että joko sä alat kiusaamaan jotakin tai sitten sä alat näyttää, että sä pärjää. Se oli mun strategia, että mä olin kaikessa mukana, mä olin oppilaskunnan puheenjohtaja, mä olin kaikkialla, kaikki ties kuka mä oon. Että se voi mennä niin tai sitten sä voit alkaa alistaa muita. Se on mun mielestä ollu aina väärin, sitä mä en oo tehny, enemmänkin panostanu itteeni. (7, nainen)

Nimittely ja koulukiusaaminen nousivat teemoina esille jokaisessa haastattelussa. Aihe ei ollut etukäteen tutkimuksellinen kiinnostuksen kohteeni, joten en keskittynyt haastattelussa aiheeseen sen enempää kuin mitä haastateltava tuntui olevan halukas aiheesta puhumaan. Joidenkin kanssa puhuimme aiheesta hyvinkin pitkään, aukikirjoitetun tekstin pituudella mitaten useiden liuskojen verran, kun taas joku saattoi vain mainita asiasta. Myös haastateltavat, jotka kertomansa mukaan eivät olleet tulleet kiusatuiksi,

toivat asian esille. Ne, jotka kertoivat välttyneensä kiusaamiselta, saattoivat kuitenkin kertoa sisaruksistaan tai muista tuntemistaan kansainvälisesti adoptoiduista kavereistaan, jotka olivat tulleet kiusatuksi.

Gordon ja Lahelma (2002, 48) ovat erotelleet kolme tasoa oppilaiden välisessä nimittelyssä. Ensimmäisen tason nimittely voi kohdistua keneen tahansa eikä sitä ole osoitettu henkilökohtaiseksi loukkaukseksi. Toisen tason nimittelyssä samaa henkilöä nimitellään toistuvasti. Kolmannella tasolla on siirrytty tilanteeseen, jossa henkilö nimittelyn lisäksi suljetaan ulos sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja/tai häneen kohdistetaan fyysistä kiusaamista. Gordonin ja Lahelman tutkimukseen osallistuneet oppilaat eivät pitäneet vakavana ensimmäisen tason nimittelyä, vaikka sekin saattoi johtaa lisääntyvään itsetarkkailuun, varovaisuuteen ja tavallisuuden korostamiseen. Omassa aineistossani on esimerkkejä näistä kaikista nimittelyn ja kiusaamisen tasoista. Nimittelyä ei ole koettu erityisen häiritseväksi silloin, kun se on ollut yksittäistä ja myös muiden oppilaiden on nähty kohtaavan samankaltaista nimittelyä.

HR: No tota... mitä sitten siitä ala-asteesta sä kerroit, että sulla oli jotain kiusaamista siellä? Oliko se jotenkin yleistä vai?

Haastateltava: No siis tota, se oli ehkä sellasta... mitä niinku koulussa oli niin ei se ollu välttämättä, että vaan haluttiin kiusata vaan se oli enemmänkin sitä, että jos tuli riita niin se oli sellanen helppo asia, mihin on aina toisen niinku, niinku helppo sanoa siitä. (17, nainen)

Haastateltavieni mukaan mikä tahansa ”erilaisuus” kouluympäristössä altistaa nimittelylle ja kiusaamiselle (myös Tolonen 2001, 164; Paju 2011, 181).

Niin oli nyt sitten tumma tai vaalea, jos sä pukeudut oudosti tai jos on meikit oudosti. Aina kokee jotain semmosta huomauttelua tai jotain. (4, nainen)

Aina siinä iässä aina joku, joka on erilainen niin aina sitä pitää haukkua. Oli se sitten lihava, laiha, oli sillä kasvanut tissit paljon nopeemmin isoks kun jollakin muilla (5, nainen)

Naisten esiin tuomat keholliset erilaisuudet tuntuvat olevan kaikki samanarvoisia, eivätkä he erottele rasistista nimittelyä muusta nimittelystä

(myös Rastas 2004). Ulkonäöllinen ”erilaisuus” tarjoaa vastapuolelle ”helpon asean” nimitellä.

Petri Paju (2011, 179–181) huomasi yläkoululuokkaa tarkkaillessaan, että nimittely oli koulussa yleistä ja se tuntui kohdistuvan kaikkiin. Hän kirjoittaa ”läpänsieto-oletuksesta”, mikä tarkoittaa, että ”läppää” piti kestää – tai olla kestävinään. Myös ulkonäköön kohdistuvia ja rasistisia ilmauksia oletettiin siedettävän. Pajun (2011, 184–185) mukaan ”läpystä” tulee koulussa asia, josta kukaan ei ole vastuussa. Läpänsieto-oletus sai kaikki vähättelemään asiaa vuorollaan. Pajun (2011, 190–191) mukaan luokanvalvojan on vaikea nähdä oppilaiden välisiä positioita – ja vaikka opettaja ne näkisi ja ymmärtäisikin, tekemisiin on vaikea puuttua, koska itse teko voi olla näennäisesti yhtä ”vieron” kuin hyvän päivän toivotus. Rasistinen huomauttelu myös tapahtui usein pienissä ryhmissä ja hiljaa (Paju 2011, 182).

Joillakin haastateltavillani nimittely on ollut toistuvaa ja joskus siihen on liittynyt poissulkemista.

Mun äiti on sellanen hölösuu, että se tuo sen kaikkialla ilmi ja sit mua on kiusattu siitä ala-asteesta lähtien. Ja sit kun mul on pinna mennyt liian kiireeks niin joka kerta kun mainitaankin se sana... [...] Mut tulee kaikkee mitä näitä nyt on näitä perushaukkumanimiä, emmä nyt viitti tässä niitä sanoa. Sen verran niinku raast... Sanotaan näin, että ala-asteella ne ni raapas pelkkää pintaa, mutta yläasteella ne meni paljon syvemmälle. (1, mies)

Jos haastatteluotteen mies olisi itse saanut valita, hän olisi salannut luokkalaisiltaan sen, että on syntynyt Venäjällä. Adoptiovanhemmilla onkin suuri rooli biologiseen syntyperään ja adoptioon liittyvän tiedon jakamisessa myös koulussa. Kouluikäisenä tällaisen asian salaaminen ei ole omassa päätösvallassa. Kiinnostavasti myös kantaväestöstä erottuvat kansainvälisesti adoptoidut kuvaavat haastatteluissa adoptiovanhempien – erityisesti äidin – keskeistä roolia koulussa biologiseen syntyperään ja adoptioon liittyvässä tiedon kontrollissa. Toisin kuin edellisessä haastatteluotteessa, he kuvaavat äidin aktiivista roolin usein myönteisenä. Eräässä tapauksessa äidin pitämä esitelmä kansainvälisestä adoptiosta auttoi kiusaamistilanteessa.

Venäjältä adoptoitujen syntyperän paljastuminen voi aiheuttaa sosiaalisen sijainnin laskun ”suomalaisesta” ”venäläiseksi”. Moni Venäjältä

adoptoitu mainitsee kohdanneensa ”ryssittelyä”. Eräs Venäjältä adoptoitu haastateltavani kuvasi, kuinka häntä alettiin kiusata pian sen jälkeen, kun hän kertoi parhaalle kaverilleen omasta syntyperästään. Kertomisen jälkeen tieto biologisesta syntyperästä alkoi kulkea koulussa omia polkujaan (myös Goldberg 2005, 202–203).

Hanna Raaska ja kumppanit ovat tarkastelleet Suomeen kansainvälisesti adoptoitujen koulukiusaamiskokemuksia (n=365). Kyselyyn vastanneista 9–15-vuotiaista noin 20 % kertoi kohdanneensa kiusaamista ja 8 % raportoi itse kiusanneensa. Kiusaaminen on määritelty kyselylomakkeessa toistuvana tarkoituksena tuottaa harmia jollekin, jolla on vaikeuksia puolustaa itseään. Lisäksi lomakkeessa on spesifioitu erilaisia kiusaamisen muotoja, kuten fyysinen kiusaaminen, nimittely, ryhmän ulkopuolelle sulkeminen ja rasistinen huomauttelu. Kokemus on nimetty kiusaamiseksi silloin, kun sitä on tapahtunut kaksi tai kolme kertaa kuukaudessa tai useammin. (Raaska ym. 2012.)

Kyseisen tutkimuksen mukaan kiusatuksi tuleminen on yleisempää kansainvälisesti adoptoiduilla kuin kokonaisväestön joukossa. Kiusaamisen kohteeksi joutuminen on kyseisen tutkimuksen mukaan keskimääräistä yleisempää pojilla, Venäjältä ja Virosta adoptoiduilla sekä henkilöillä, joilla on oppimisvaikeuksia, puutteita sosiaalisissa taidoissa ja kielitaidossa tai kiintymyssuhdehäiriöön (RAD) liittyviä oireita. Kiusaajaksi päätyminen taas on tutkimuksen mukaan keskimääräistä yleisempää pojilla, Venäjältä ja Kolumbiasta adoptoiduilla sekä henkilöillä, joilla on edellä mainittuja erityishaasteita. Samoin kuin useissa muissa adoptiotutkimuksissa, myös tässä tutkimuksessa syitä ja selityksiä kiusaamiskokemuksille on haettu yksilö- ja perhetekijöistä. Esimerkiksi etnisiä hierarkioita ja niiden merkitystä kansainvälisesti adoptoitujen kiusaamiskokemuksiin ei kyseisessä tutkimuksessa ole pohdittu. Kuitenkin siirtolaisuustutkimuksista tiedetään, että maahanmuuttajataustaiset lapset kokevat enemmän kiusaamista kuin kantaväestöön kuuluvat (Strohmeier, Kärnä, Roland & Salmivalli 2011). Tämän vuoksi olisi kiusaamista tutkittaessa tärkeää pohtia myös rakennetason tekijöitä, kuten ympäristön suhtautumista eri etnisiin ryhmiin.

”Kasvojen säilyttäminen” on Goffmanin (1967, 5) mukaan ominaista ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Goffman tarkoittaa *kasvoilla* sitä kuvaa, jota henkilö esittää: ihminen voi haluta näyttäytyä esimerkiksi hauskana, älykkäänä tai rohkeana. Ajatuksena on, että jokainen ihminen

esiintyy tietynlaisten kasvojen omistajana sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Ihmiset liittävät tunteita myös muiden kasvoihin ja pyrkivät säilyttämään omien kasvojen lisäksi myös toisten kasvoja. Tätä Goffman kutsuu *kasvotyöksi* (engl. *face work*). (Goffman 1967, 10–11; ks. myös Peräkylä 2001, 353.) Tässä mielessä nimittely tai kiusaaminen rikkoo kasvojen hallinnan.

HR: Oliko se yläasteella sitten niinku helpompaa vai oliko?

Haastateltava: Ei kun se oli vielä kamalampaa, kun silloin kaikki on niin herkässä ja kaikki on niin tarkkoja itestään ja semmosta, että jos joku ei sovi joukkoon tai jotain muut vastaavaa tai jotain erilaista niin kyllähän siit keksii. Ja sit tietysti kun ei halua menettää kasvoja tai mitään vastaavaa, kun on kaveripiireissä niin sitten ne liittyy mukaan tähän. (24, nainen)

Haastatteluotteen nainen kuvaa yläkoulun tilanteita, joissa kaverit eivät uskaltaneet puolustaa häntä omien kasvojen menettämisen pelossa. Toisen kasvojen ”rikkominen” ja henkilön nolaaminen on joskus itsetarkoitus. Vaikka kiusatun nähdään kärsivän ja nolostuvan, omien kasvojen säilyttäminen on tärkeämpää kuin toisen kasvojen suojeleminen.

Oman vahvuuden korostaminen oli kouluun liittyyvässä aineistossani runsasta. Haastateltavat, jotka kertoivat välttyneensä kiusaamiselta, sanoivat olleensa ”tarpeeksi vahvoja”, ja ne, jotka olivat joutuneet kiusatuksi, eivät sitä sanojensa mukaan olleet. Haastateltavat määrittelivät vahvuuden niin, että ei välittänyt, jos joku nimitteli tai kiusasi. Käytännössä se tarkoitti kuitenkin sitä, että ei näyttänyt, että välitti. ”Totta kai se niinku sattu, emmä sitä sano, etteikö se tuntunu inhottavalta [...] ei siihen kannatanu lähteä sillä lailla”, kuvaili eräs nainen. Kyse lienee Pajun (2011) tunnistamasta läpänsieto-oletuksesta. Vain harva haastateltava kertoikin sanoneensa nimittelijöille tai kiusaajille vastaan.

Mä oon aina ollut sitten sellanen, kun mulle on sanottu, että jos joku sanoo jotain niin saa sanoa takaisin. Niin kyllä mä oon sitten aina kärkeästi yrittänyt heti etsiä jonkun sille ehkä heikon kohdan ja sitten sanoa, että kyllä se on sitten, että jos sitä sitten hirveen kauaa kestänyt, kun ne huomaa, että en mä oo hiljaa vaan. (17, nainen)

Kiusaamisen aktiivinen vastustaminen vaatii rohkeutta olla näkyvä. Haastatteluaineiston perusteella näyttääkin, että näissä tilanteissa verbaalinen

kyvykkyys on ollut oleellinen ominaisuus. Seuraavan haastateltavan sanat olivat loppuneet kesken, ja hän pyrki puolustamaan itseään nimittely- tai kiusaamistilanteissa fyysisesti.

Haastateltava: Sit et emmä pärjännyt koskaan mitenkään niinku et sanoilla tai millään tämmösillä, et tälle, et kyl yleensä on just lyönnny tai jotain muuta tämmöstä vastaavaa niin niin... just tää niin on vaikuttanut siihen, että kun on koulukiusaamista ollu tai tämmöstä, niin multa ei enää sanat riittänyt, tuli niin monesta suunnasta, että mä olin ihan yksin siinä ain niin sit mä just tein jotain tämmöstä, niin niin sitä niinku täs Suomessa niin se lyöminen on niin kauheeta, semmonen et teki sit muut mitä tahansa...

HR: Niin, et fyysinen...

Haastateltava: Aivan. Niin, että se oli.

HR: Niin, et sit joutu sit siitä ongelmiin?

Haastateltava: Niin ja kyllähän se jatku sit aina se kiusaaminen, se että ei ois pitänyt millään tavalla reagoida.

HR: Niin, mutta onhan se vähän epäinhimillistä sit, jos ei mitenkään reagoiskaan tavallaan.

Haastateltava: Aivan. (24, nainen)

Sanoilla satuttamista ei pidetä haastatteluotteen naisen mukaan kouluisa niin rangaistavana tekona kuin sitä, että kiusattu puolustaa itseään fyysisesti. Provosoitumisen myötä haastateltava joutui itse puhutteluun, kun taas häntä suusanallisesti kiusaavat koulukaverit pääsivät usein häntä pienemmillä rangaistuksilla. Pidempiaikaisesta kiusaamisesta kertovat haastateltavat kuvaavat, kuinka kiusaamista ei saatu riittävän ajoissa katkaistua: ”Se oli aika huonoa se puuttuminen. Se jatku sit vaan eikä ne jaksanu enää välittää”. Henkilö ikään kuin tottui asemaansa kiusatuna, ja omien sanojensa mukaan antoi yläkoulussa asian olla eikä enää itsekkään välittänyt.

6.2 KUULUMISEN KYSEENALAISTAMINEN

6.2.1 Kysymyksiä kuulumisesta

Julkialueella ihmisistä tehdään tulkintoja pitkälti ulkonäön perusteella (Goffman 1971, 32–35). Ulkonäön perusteella punnitaan sekä yhteen-

kuuluvuutta että vierautta (Rastas 2002, 5–6). Perheenjäsenten ulkonäköön piirtyneet sosiaaliset sijainnit saavat perheen ulkopuoliset ihmiset epäilemään adoptioperheen yhteenkuulumista. Seuraavat kaksi haastatteluetta kuvaavat adoptoidun ja adoptiovanhempien yhteenkuulumisen kyseenalaistuksia.

Ja sit jotenkin, kun meiän iskähän on kuullu monta kertaa sitä, että... että teillä ei sit oo sun vaimon kanssa omia lapsia ollenkaan niinku näin. Meiän iskä on sanonu yleensä, että no kenen lapsia nää sit on. Et niinku, et... se on viel joskus sanonu sitäkin, että *”mulla on paperi todisteena, että nää on mun lapset, onks sulla omistas? [...]* Meiän iskällä on todistaa, että me ollaan hänen lapsia. (14, nainen)

Et joskus äiti sanoi, että häntä on katottu kaupassa, että hänellä on kaks tummaa lasta, että... ja sit meidän iskä on ollut siinä ja että jaahas, sitä on vieraisa käyty tai jotain semmosta (naurahtaa). (2, nainen)

Perheen ulkopuolisille ihmisille adoptioperheen jäsenten tunnetason kiintymykset, yhdessä kasvaminen ja hoiva – tai edes juridinen todiste yhteenkuulumisesta – eivät näytä riittävän ”oikean” lapsi-vanhempisuhteen perustaksi. Ensimmäisen haastatteluetteen nainen jakaa isänsä kokemuksen siitä, kuinka adoptoidut lapset tulevat arjen kohtaamisissa määritellyiksi ei-omiksi. Isä on kertonut perustelleensa ”omuutta” näissä kohtaamisissa juridisella yhteenkuulumisella, jonka perusteella lapset ovat aukottomasti omia. Toisessa haastatteluetteessa kuvatussa kohtaamisessa äidin ja lapsien oletetaan olevan toisilleen biologista sukua, mutta isän rooli ”oikeana” isänä kyseenalaistetaan. Näissä kahdessa haastatteluetteessa tulee esille myös vanhemmuuden ja lisääntymisen intiimi luonne, jota pyritään keventämään huumorin keinoin.

Biologinen sukulaisuus ”oikean” lapsi-vanhempi-suhteen perustana tulee vahvasti esille haastateltavien kokemuksissa. Tämä on kiinnostavaa, sillä samanaikaisesti erilaiset sosiaalisiiin sukulaisuuksiin perustuvat lapsi-vanhempi-suhteet ovat lisääntyneet esimerkiksi uusperheiden ja sijaisperheiden myötä. Adoptio toki eroaa näistä siten, että adoption kautta luotu suhde on lain edessä ainoa ”oikea”. Julkialueella adoptoidun ja hänen adoptiovanhempiensa yhteen kuulumista kuitenkin horjuttaa se, että jossain tiedetään olevan toiset vanhemmat.

Se kysymys on muotoiltu ”*Oot sä nähny sun äitiä?*” tai ”*Oot sä nähny sun isää?*” Ja sit ku mun äiti ja isä on täällä, niin sit mä sanon, et niin ”*ai niitä biologisia?*”. ”*Niin, niin sun vanhempia*”. Et ne ei ymmärrä sitä eroo, et siinä on ihan selkee ero, niin tota, sit mä niinku sanon, et ”*mä tiää mitään niistä*” ja tälleen näin. En mä lähe selittää mitään enemppä. (13, nainen)

Haastatteluotteen nainen kertoo kohtaamisista, joissa hänen adoptiotautansa on jo tullut esille, mutta joissa biologisista vanhemmista edelleen puhutaan ”oikeina” vanhempina. Näissä tilanteissa nainen yrittää ensin valistaa kysyjää biologisen vanhemmuuden ja ”omien” vanhempien käsitteellisestä erosta, mutta kun vastapuoli ei ymmärrä eroa, nainen ohittaa koko keskustelun aiheesta. Haastatteluotteessa heijastuu pettymys siitä, että oma itsestään selvä kuuluminen perheeseen tulee jatkuvasti kyseenalaistetuksi eikä sitä aina selittämisen jälkeenkään hyväksytä ”oikeaksi”.

Aina adoptioperheen jäsenten väliltä puuttuva biologinen side ei näy tai ole muutoin vastapuolen tiedossa. Venäjältä lapsen adoptoineet perheet eivät aineistoni mukaan kohtaa julkialueella samalla tavoin perhesuhteiden kyseenalaistamista kuin kauempaa lapsen adoptoineet perheet. Diana Marrén (2007) haastattelemat espanjalaiset adoptiovanhemmat valitsivat Venäjän adoptiomaaksi osittain siksi, että se olisi muiden silmissä vähemmän ”näkyvää”. Toisaalta taas Afrikasta tai Aasiasta lapsen adoptoineet perustelivat maavalintaa samalla syyllä, mutta toisinpäin: he halusivat, että adoptio on ulkopuolisille ”ilmiselvä”.

Haastateltavani, joiden ulkonäkö poikkeaa heidän adoptiovanhemmistaan esimerkiksi ihonvärin vuoksi, ovat tietoisia, että heidän perhesuhteitaan voidaan ihmetellä julkialueella. Eräs haastattelemani mies kertoi kysyneensä isältään:

Isä, että onko sulla ollut sellasta oloa, että sä häpeäisit liikkua mun kanssa jossain tilanteissa, joissa on paljon paljon suomalaisia, että häpeetsä liikkua vaikka messukokuksessa vaikka automessuissa, missä on isiä ja poikia paljon, isä-poika-tapahtumia niin tuntuuko susta siltä, että sä kävelet jonkun erilaisen ihmisen kanssa, että tuntuuko susta jotenkin välillä siltä, että ehkä mä en kuulukaan tänne tai... vitsi kun ois tullu ehkä yksin? (19, mies)

Perheeseen ja kansaan kuulumisen ovat kuulumisen kyseenalaistuksissa toisiinsa linkittyneitä. Pojan ja isän yhteenkuuluminen kyseenalaistuu pai-

kassa, jossa on paljon ”suomalaisia”. Jos isän ja pojan yhteenkuuluminen kyseenalaistuu tai kyseenalaistetaan, poika näyttäytyy ”ei-suomalaisena”, ja jos poika näyttäytyy ”ei-suomalaisena”, hänen kuulumisensa yhteen isänsä kanssa kyseenalaistuu. Riitta Högbackan (2009) haastattelemat suomalaiset adoptioäidit reagoivat voimakkaasti, mikäli heidän lapsensa nähtiin ”ulkomaalaisena” tai ”maahanmuuttajana”, sillä sen myötä kyseenalaistuu myös lapsen kuuluminen perheeseen.

Perheeseen ja kansaan kuulumisen yhteydet näkyvät erityisen selvästi julkialueeseen liittyvässä haastatteluaineistossa. Oletettavasti taustaluokalla tällaisia pohdintoja ei samassa määrin käydä, sillä adoptoitu lapsi ja hänen vanhempansa ovat tehneet toisensa omiksi. Kuten edellisessä automessut-esimerkissä, tunne ”erilaisuudesta” voi riippua paitsi paikasta ja mukana olevasta seurasta tai näiden yhdistelmästä.

Joskus ehkä, kun ollaan koko perhe niinku jossain niin musta tuntuu, että jotkut ihmiset aattelee, että mä ja [veljen nimi] ollaan joku pariskunta (naurahtaa). [...] Ja sit jos me veljen kanssa ollaan kahdestaan jossain niin sit mul tulee heti sellai, ehkä välillä sellanen olo, että me ollaan niinku ulkomaalaisia. Mut sit taas kun ollaan äidin ja isän kaa tai toisen kaa niistä niin sit on ehkä sellai, et ei sitä niinku ajattele. (2, nainen)

Haastatteluotteen nainen tuntee olevansa ”ulkomaalainen” kulkiessaan julkialueella veljensä kanssa, joka on niin ikään kansainvälisesti adoptoitu. Samanlaista tunnetta hänellä ei tule vanhempiensa seurassa. Tämä johtunee siitä ”valkoisesta maisemasta”, jossa hän kulkee vanhempiensa tai vaaleaihoisten kavereidensa kanssa. Kaksi kantäväestöstä poikkeavan näköistä herättää yhdessä enemmän huomiota kuin vain yksi. Bangladeshista adoptoitu Anu Mylläri (2006) kertoo omaelämäkerrallisessa kirjassaan, että lopetti seurustelusuhteen tummaihoisen miehen kanssa, sillä koki heidän yhdessä kulkiessaan herättävän turhan paljon huomiota.

Aineistoni mukaan perheestä ja kantäväestöstä poikkeavan näköiset kansainvälisesti adoptoidut joutuvat julkialueella selittämään paitsi perhesuhteitaan myös suomalaisuuttaan. Yleisimmät kansaan kuulumisen kyseenalaistukset, joita haastateltavat kertovat kohtaavansa, ovat kysymykset ”Mistä olet kotoisin?” ja ”Puhutko suomea?”

Mä tiedän, että ihmiset tulee kysymään kunnes mä oon kahdeksankymppinen, että *"Mistä mä oon ja miten mä osaan näin hyvää suomea?"* (nauraa). Mutta saahan siihen joskus väsyä kuitenkin. Kyl mä vastaan niille, mut kyl mua välillä väsyttää. (5, nainen)

Se on jotenkin niin hassua, kun itsensä kokee niin täysin suomalaiseksi ja ihmisten niinku reagointi välillä että kun ne on ihan, että *"Ai sä pubut suomea?"* Kun siihen on itte niin vaan tottunut eikä osaa enää ajatella mitään muuta (17, nainen)

Haastatteluotteissa on kyse klassisesta ja jo monissa aiemmissa tutkimuksissa todetusta ristiriidasta kansainvälisesti adoptoidun oman identifiikaation ja toisten tekemän kategorisoinnin välillä. Kyseisissä tilanteissa kansainvälisesti adoptoitu on kategorisoitu "vieraksi" ja kansaan kuulumattomaksi (Ahmed 2000, 21). Oletus, että tummaihoisen henkilö ei puhu suomea tai että hänen oletetaan puhuvan suomea huonosti, kertoo rodullistamisesta. Rodullistamisella viitataan sosiaaliseen prosessiin, jossa "rotu" staattisena kategoriana saa sosiaalisia merkityksiä (Samuels 2010, 28). Rodullistamisen prosesseihin liittyy oletuksia tietystä maantieteellisestä syntyperästä ja tietyn kulttuurin edustamisesta (Anthias & Yuval-Davis 1992, 58).

Biologista syntyperää koskevat kysymykset eivät tunnu kaikissa tilanteissa yhtä tungettelevilta tai ulossulkevilta kuin toisissa tilanteissa. Haastateltavien mukaan kysymykset tuntuvat kiusallisilta etenkin silloin, jos kohtaamista ei koeta vastavuoroisena luonnollisena tutustumistilanteena vaan kyselijä on ventovieras, jota ei todennäköisesti tulla tapaamaan toistamiseen. Myös paikka vaikuttaa siihen, miten kysymys koetaan.

Jotenkin vähän sellanen, että yksityisiä asioita tulee kysymään tollai ja sit vielä jos tulee jossain bussipysäkillä, missä kaikki on hiljaa. [...] Et hei moi, voit samantien kaikille pitää sen saarnaesityksen... et kyl kaikki kuuntelee ja kyl kaikki kuulee. Et jos tulee bussissa, joku sen ikäinen ihminen ei yleensä puhu hirveen hiljaa ja tulee kysymään ihan suoraan, että *"Mistäs sinä olet kotoisin?"* kovalla äänellä niin on se ehkä vähän välillä aika vaivaannuttavaa. (4, nainen)

Nainen kokee kysymyksen tungettelevana paikassa, jossa hänellä ei ole mahdollisuutta päästä tilanteesta pois eikä kontrolloida sitä, kuinka moni kuulee hänen vastauksensa. Haastateltavat mainitsivat esimerkiksi bussit ja bussipysäkit paikkoina, joissa ventovieraat saattavat ryhtyä keskenään

juttusille. ”Sen ikäisellä ihmisellä” nainen viittaa vanhempiin ihmisiin, jotka ovat hänen mukaansa joskus turhan uteliaita. Yleensä etenkin vanhempien ihmisten kysymysten torjuminen koettiin vaikeana. Seuraavan haastatteluotteen nainen ei tuntunut olevan kyllästynyt kohtaamiinsa kysymyksiin.

Haastateltava: Mä aattelen, että se antais tosi huonon kuvan, jos mä jotenkin torjuisin jonkun tylysti. [...] Minkälaisen kuvan se sais? Mä en edusta vaan itteäni vaan myös monia muita.

HR: Tarkotat sä tummaihoisia ihmisiä?

Haastateltava: Joo, niitä myös, mutta myös muita adoptoituja. Emmä halua antaa huonoa kuvaa. Voi olla, että mä oon ehkä ensimmäinen tummaihoinen ihminen, jonka kanssa se puhuu. Että jos mä torjun sen niin minkälaisen kuvan se sais. Sen takia mulla on aina aikaa jutella, jos joku kysyy. Se ei tunnu pahalta eikä se häiritse. Mä saan selittää sen miljoona kertaa, mutta tää asia ei vanhene. (7, nainen)

Haastatteluotteen nainen lisää, että ihmiset, jotka tulevat häneltä jotakin kysymään, tekevät sen yleensä hyvin aikein, ja ihmiset, jotka ”lähtökohteisesti inhoavat häntä”, eivät tule kysymään häneltä mitään. Nainen ottaa arjen kohtaamisissa jonkinlaisen sanansaattajan roolin, jolloin hän hyväksyy, että tulee nähdyksi kohtaamisissa sosiaalisten sijaintiensa (adoption, tummaihoisuutensa, ”maahanmuuttajien”) edustajana.

Kansainvälisesti adoptoidut kokevat syntyperäänsä koskevat kysymykset epämukaviksi myös siksi, että vastauksessaan he kokevat joutuvansa kertomaan myös adoptiosta – onhan se asia, joka selittää heidän olemisensa ja kuulumisensa tänne. Samalla adoptio koetaan hyvin henkilökohtaisena kokemuksena.

Kyl mä tietenkin sitten, jos mä huomaan, että joku on aidosti kiinnostunut niin kyl mä sitten, jos mä oon tutustunut ihmiseen niin mielelläni sitten kerron [enemmän], mut en mä missään [työpaikan] kahvipöydässä tai yleisesti sillee, et mut otetaan et *”Hei kerro nyt et minkä takia sä oot ton näköinen?”*, et emmä semmosista tilanteista sit tykkää, et se on mun mielestä niin henkilökohtaista. (3, nainen)

Adoptiosta kertominen pitää sisällään yksityisiksi koettuja asioita omasta elämästä. ”Et siinähan sit pitää oikeestaan jo vähän niinku kertoo itsetään”, nainen jatkaa. Itsestään kertominen tarkoittaa tässä tapauksessa

adoptiosta kertomista. Adoptiosta kertominen taas voi johtaa epätoivottuihin jatkokysymyksiin esimerkiksi biologisista vanhemmista.

Klaus Mäkelä (1996) viittaa suomalaisella ”etäkohteliaisuudella” suomalaisten tapaan olla tuppautumatta toisten asioihin. Näyttää siltä, että etäkohteliaisuuden säännöt eivät kuitenkaan toteudu edellä kerrotuissa kohtaamisissa. Ehkä kohtaamisen toinen osapuoli ajattelee, että etäkohteliaisuuden säännöt eivät kosketa kansainvälisesti adoptoituja, joka näyttää ”ulkomaalaiselta”. Kansainvälisesti adoptoitu voi puolestaan suomalaisena pahastua liiallisesta uteliaisuudesta ja yksityisiksi koettuihin asioihin tunkeutumisesta.

Kansainvälisesti adoptoidut tapaavat luonnollisesti Suomessa myös muita ”ulkomaalaisia” tai ”maahanmuuttajia”. Seuraavan haastattelutuotteen Etelä-Amerikasta adoptoitu nainen kertoo, kuinka ”muunmaalaiset” saattavat tervehtiä häntä kadulla.

Mut siinä mua ärsyttää se, että kun tuol jossain [kotikaupungissa] kävelee niin sit sieltä tulee jotain niinku tämmösiä... no emmä tiää minkä maalaisia, mut tulee vastaan ja sit ne kattoo [mua] sillee, et onks toi yks meistä (nauraa). Niin se on jotenkin ärsyttävää sellai, että mä oon aina sillee et öh. (2, nainen)

Nainen kategorisoi kohtaamansa ihmisen ”ulkomaalaiseksi” ja ”ei-suomalaiseksi” eikä siksi koe yhteenkuuluvuutta henkilöiden kanssa. Toisin kuin tämä nainen, eräs haastattelemani mies oli mielissään muiden ”ulkomaalaisten” tervehdyksistä. Hän sanoi, että erään pizzerian ulkomaalaistaustaiset työntekijät antavat hänelle jopa alennusta ostoksistaan yhteenkuuluvuuden osoituksena. Seuraavassa haastattelutuotteessa Etiopiasta adoptoitu nainen kertoo kohtaamisesta, jossa toiset etiopialaiset tunnistivat hänet ulkonäkönsä perusteella heihin kuuluvaksi.

Haastateltava: Pari viikonloppua sitten tapasin kaksi [etiopialaista] poikaa. Jotenkin tosi hassua, että näyttää heiltä, mutta... Etiopialaisilla on...

HR: Kysyks ne sulta, että ootko sä Etiopiasta?

Haastateltava: Joo, kaikki etiopialaiset näkee, että mä oon Etiopiasta. Etiopialaisilla on tietynlaiset piirteet, me ollaan semmosia, että leukalinja on tyypillinen ja me ei olla niin tummia, me ollaan vaalean ruskeita. Ja sitten, että piirteet on tosi selkeät, pieni nenä, pieni suu ja aika korkea otsa. Etiopialaiset erottaa helposti.

HR: Erotatko säkin kuka on Etiopiasta?

Haastateltava: Joo, kyllä mä useimmiten erotan, Eritrea on melkein sama. Me, ”me” (hymähtäen) näytetään tietynlaisilta.

HR: No millasta se oli?

Haastateltava: Se oli siistiä. Että ne heti näki, että sä oot Etiopiasta. ”*Joo, mä oon adoptoitu*”. Se on vähän outoa, vähän skitsoa sillä tavalla, että näyttää heiltä, mutta ei käyttäydy ihan niinku he. Emmä tarkota, että he käyttäytyis mitenkään tosi oudosti. [...] Se on vähän confusing, että he huomaa, että ihonväri on jotenkin ristiriidassa. ”*You are like a Finnish black girl*”, että se on heidän mielestä erikoista. Joo, niin oon ja niin tuun aina olemaan, se tyyppi, joka näyttää etiopialaiselta, mutta on niinku suomalainen. (7, nainen)

Nainen kuvaa, kuinka samannäköinen hän on etiopialaisten kanssa: hän tunnistaa heidät, ja he tunnistavat hänet. Hän käyttää ”me”-sanaa kuvatessaan ulkonäöllistä samanlaisuutta, mutta samaan hengenvetoon hymähdyksellään kyseenalaistaa kuulumisensa etiopialaisten joukkoon. Yhdennäköisyys tuo nämä henkilöt yhteen kasvokkaiseen kohtaamiseen, mutta osapuolten erilaisuudet tulevat pian ilmi. Etiopiasta adoptoitu on muille etiopialaisille ”suomalainen musta tyttö”. Yhteenkuuluvuus ei ulotu ulkonäöllistä samankaltaisuutta pidemmälle, koska kulttuuriset erilaisuudet ovat niin ilmiselviä (ks. samankaltaisia kokemuksia ”juuri-matkalla” luvussa 7.2.2).

6.2.2 Ulossulkeva rasismi

Rasismien määrittelemine ei ole helppoa (esim. Rastas 2009b, 49–55). Tutkimusperinteessä rasismi on ollut tapana jakaa esimerkiksi *vanhaan* ja *uuteen rasismiin* tai *rakenteelliseen rasismiin* ja *arki-elämän rasismiin* (esim. Puuronen 2011, 54–64). Robert Miles (1994) erottelee toisistaan *rasismin ideologiana* ja *rasismin ihmisten toimintana*, joista jälkimmäistä hän kutsuu *syrynnäksi*. Milesin (1994, 116–117) mukaan rasismi ideologiana tarkoittaa ihmisten ryhmittelyä fyysisten tunto-merkkien avulla ”rotuihin” niin, että ryhmät katsotaan luonnollisiksi, ja samalla tiettyihin ryhmiin liitetään kielteisiä ominaisuuksia. Rasismitutkija Vesa Puurosen (2011, 55–56) mukaan tätä kutsutaan nykyisin vanhaksi rasismiksi, kun taas ”uusrasismi on rasismia ilman biologista rotua”. Uusrasismissa ihmiset luokitellaan ”rodun” sijaan lähinnä kulttuurisin perustein, ja kulttuurit

asetetaan keskenään hierarkkiseen järjestykseen. Vanha ja uusi rasismi ovat kuitenkin käytännössä toisiinsa kietoutuneita. Rakenteellisella rasismilla taas viitataan instituutioiden syrjiviin käytäntöihin, ja arkielämän rasismilla viitataan yksilöiden kokemuksiin ja arkipäivän kohtaamiin. Arkipäivän rasismi voi olla esimerkiksi nimittelyä. (Puuronen 2011, 55–57.)

Aiemmat tutkimukset osoittavat, että kansainvälisesti adoptoiduilla on samankaltaisia rasismien kokemuksia kuin siirtolaisilla yleensä (Rastas 2007a; Koskinen 2014; 2015; Ruotsissa esim. Hübinette & Tigervall 2009). Maarit Koskinen (2014; 2015) on tutkinut Suomeen kansainvälisesti adoptoitujen aikuisten rasismien kokemuksia. He kertovat kohdanneensa muun muassa ”toiseuttavia” katseita, seksualisointia, nimittelyä ja joskus myös fyysistä väkivaltaa. Haastateltavieni näkemykset rasismista vaihtelivat runsaasti. Kuten Anna Rastas (2004) asian ilmaisee, toisille rasismi on ”kaikkialla” ja toisia se ei tunnu koskettavan. Eräs haastattelemani nainen sanoi minulle melkein kuin pahoitellen, että ”mulla on oikeesti tosi vähän ollut rasismikokemuksia tai semmosia”. Hän todennäköisesti ennakoiki minun kaipaavan aineistoa juuri tästä aiheesta ja ajatteli, ettei hänellä olisi aiheesta mitään tähdellistä sanottavaa.

Rastaa (2004) mukaan rasismien kokemukset ovat todennäköisempiä niillä, jotka poikkeavat kantaväestöstä ihonväritään, mutta ihonväri yksinään ei selitä erilaisia näkemyksiä rasismien yleisyydestä. Kadulla tai koulussa tapahtuvaa rasistista huutelua ei nähdä aina yksioikoisesti rasismina. Kun vain esimerkiksi fyysinen väkivalta nimetään rasismiksi, muut kokemukset voivat näyttäytyä vähäpätöisinä. Omia kokemuksia vähätellään usein myös sillä perusteella, että jotkut muut kokevat rasismia todennäköisesti itseä enemmän (Rastas 2004.) Seuraava nainen kertoi tuoreen esimerkin kadulla tapahtuneesta kohtaamisesta.

Ihan tavallinen nainen, en ois ikinä ajatellu sen suusta kuuluvan niin. ”*Mitä siinäkin sellanen itämainen huora seisoo?*”. Et mistä toi nyt tuli, kun mulla ei ollut mitään hametta, mul oli farkut ja takki, ja naama edes näkynyt suurin piirtein eikä mitenkään laittautunut, että ois korostunut, että ois ollut jotenkin korostanut, että ois ollut jotenkin hienosti pukeutunut. [...] Se oli vielä niin fiksun oloinen nainen. (4, nainen)

Haastatteluotteen nainen viittaa ”tavalliseen” ja ”fiksun oloiseen naiseen” henkilönä, jonka suusta ei olisi uskonut kuulevansa loukkauksia. Kohdatun naisen käyttäytyminen ei noudata haastateltavan ennako-oletuksia

tietyännäköisen ihmisen käyttäytymisestä (ks. Goffman 1971, 11–14). Vaikuttaa siltä, että pukeutuessaan paljastavasti, hän on varautunut kuulemaan biologisen syntyperänsä ja sukupuolensa yhdistelmän aiheuttamaa seksuaalisointia (ks. Aasiasta adoptoitujen naisten seksuaalisoinnin kokemuksista esim. Lindblad & Signell 2008). Seuraavassa haastattelutuotteessa sama nainen kuvaa tilanteita, joissa hän edellisen tapauksen sijaan varautuu kuulemaan nimittelyä.

Siitä haukkumasanasta, siitä ”neekeri”-sanasta on tullut niin arka mulle, vaikka mä en... Emmä tiä miks, mut silloin tosiaan silloin, kun oli pieni niin se oli niin semmonen paha sana jotenkin. Se on vieläkin sellanen, et kun mä aina pelkään, että kun mä meen sen ohi niin mä pelkään, että sieltä tulee se sana. Se sana ahdistaa ihan hirveesti, vaikka se onkin vaan sana. Mut et jotenkin, mä luokittelen sen niinku samaan kategoriaan kuin ”huora”. Se kolahtaa tosi paljon, jos joku puhuu tai mainitsee.. [...] Se sana on semmonen... Sitä mä välillä mietin, että kun kävelen jostain isosta porukasta ja tietty kun meet ohi niin ihmiset kattoo aina väkisinkin. Varsinkin jos on humalaista porukkaa. Kattelee jonnekin muualle tai korvalappustereot ihan täysille. (4, nainen)

Nainen rinnastaa toisiinsa sanat ”huora” ja ”neekeri”. ”Neekeri”-sanankuuleminen tuo hänelle mieleen huonoja muistoja lapsuudesta (myös Rastas 2007b). Kulkiessaan ison porukan ohi, hän säätää korvalappustereoidensa volyyminappulaa suuremmalle, jotta mahdollinen huutelu peittyisi sen alle. Maarit Koskisen (2014) haastattelemat kansainvälisesti adoptoidut olivat yhtä Venäjältä adoptoitua lukuun ottamatta joutuneet ”neekeri”-huutelujen kohteeksi. Anna Rastas (2007b) on avannut ”n-sanan” historiallisia merkityksiä ja todennut, että sanan käyttöä puolustellaan usein sillä perusteella, että pohjoismaalaiset eivät olisi olleet osallisina kolonialismissa ja että sanan merkityssiltä olisi (ainakin puhujan mielestä) neutraali. Sanan rasistisuutta ja loukkaavuutta vähättelevätkin usein ne, jotka eivät itse sitä joudu kuulemaan.

Ainahan sitä tulee ravintolassa sit tulee ”neekeriä” ja tämmöstä. Mä en tykkää siitä asiasta ollenkaan. Varsinkin, jos joku humalassa alkaa heittelee niin mä alan takaisin. (15, nainen)

Baareissa ja yökerhoissa tummaihoiset adoptoidut tuntuvat olevan varautuneita kuulemaan jonkinlaista nimittelyä, koska ihmiset ovat humalassa

(myös Rastas 2004). Kyseinen nainen sanoo huutelijoille takaisin, mutta yleisempää haastateltavien keskuudessa tuntuu olevan, että he esittävät, että eivät ole kuulevinaan nimittelyä.

6.3 RAJANKÄYNTIÄ SUOMALAISUUDESTA

6.3.1 Suomalaisuuden piiri

Suomalaisuus näyttäytyy kansainvälisesti adoptoitujen arjen kohtaamisissa eksklusiivisena, eikä suomalaisten joukkoon näytä olevan yksinkertaista kuulua, jos ei näytä ”suomalaiselta”. Aiempien tutkimusten mukaan etenkin ”väärän väriset” suljetaan suomalaisuuden ulkopuolelle, ja suomalaisuuteen näytetään vaadittavan sekä ”verenperintö” että kulttuuriin kasvaminen (Lepola 2000, 371; Rastas 2002, 13; Tolonen 2002, 247; Souto 2011, 138). Kansainvälisesti adoptoidut täyttävät näistä jälkimäisen, mutta eivät edellistä. Seuraavat naiset kuvaavat, kuinka heidän kuulumisensa suomalaisten joukkoon tulee kyseenalaistetuksi heidän tumman ihonväriinsä vuoksi.

Mä tunnen itteni aikalailla vaan suomalaiseksi siinä missä muutkin suomalaiset varmaan. Toki mä oon tummaihoisen, toki se tulee aina esille, että mä en oo varsinaisesti sillee 100 % suomalainen, mutta kyllä mä siitäkin oon ylpee. (21, nainen)

Tietenkään mua ei pidetä ihan suomalaisena ulkonäön takia, mutta se miltä tuntuu sisältä, se on ihan eri juttu. Mä tunnen itteni 98,9 % suomalaiseksi. Oikeestaan 100 %, melkein 100 %. No en mä niin voi sanoa, koska on pieni pala mua, ymmärrän, että on, mutta en mä tunne itseäni etiopialaiseksi... en millään tavalla. (7, nainen)

Naisten haastattelutilanteessa kertomansa identifikaatiot peilautuvat sosiaalisen ympäristön näkemyksiin heistä. Toisten ihmisten merkitys omalle kuulumisen tunteelle ja sen hyväksytyksi tulemiselle onkin keskeistä. Sosiaalisena sijaintina tummaihoisuus näyttää estävän mahdollisuuden kokea ”täydellisen” kuulumisen suomalaisten joukkoon. Suomalaisuus sulkee sisäänsä käsityksen ”valkoisuudesta” (Keskinen ym. 2009), ja suomalaisuuden ulkopuolelle jäävät siten etenkin valkoisuudesta eniten poikkeavat.

Vaikka haastateltavissani oli neljä suomenruotsalaista, heistä vain yksi korosti haastattelussa suoraan suomenruotsalaisuutta identifikaationaan: ”Jag har kánt mig finlandsvensk ändå alltid.” Se, että aihe ei noussut haastatteluissa tämän enempää esille, ei tarkoita sitä, että suomenruotsalaisuus ei olisi heille merkittävä identifikaatio. Koska keskustelimme ruotsiksi, pidin sen merkitystä heille jopa niin itsestään selvänä, että en tullut siitä erikseen edes kysyneeksi. Pro gradu -tutkielmassani sen sijaan suomenruotsalaiset haastateltavat toivat enemmän esille erityistä rooliaan suomenruotsalaisina suomalaisina (Ruohio 2009). Myös Outi Lepola (2000, 332–340) korostaa suomenruotsalaisten erikoislaatuista asemaa suomalaisuudessa. Lepolan mukaan suomenruotsalaisia ei itsestään selvästi lasketa mukaan suomalaisuuden piiriin, mutta heitä ei voida myöskään määritellä sen ulkopuolelle ei-suomalaisiksi.

Kansainvälisesti adoptoituja koskevista tutkimuksista kansaan kuulumisen on nähty eksklusiivisena siten, että henkilön nähdään voivan kuulua ainoastaan yhteen kansaan ja paikkaan kerrallaan (Williams Willing 2004, 663–664; Kim 2010, 266–267; vrt. Harinen 2000, 118). Julkialueella tapahtuvissa arjen kohtaamisissa ja niissä esitetyissä kysymyksissä ei näytä olevan tilaa moniulotteiselle ja inklusiiviselle kuulumiselle.

Mut se oli aina hirveen vaikee ruveta selittää ihmisille, kun ne kysy, et ”*Ootsä suomalainen?*”, sit mä olin et ”*no joo, mut sit taas en*” et sillee. Et emmä tiä oikein. [...] Ei se oo enää niinku mikään nyt kun tajuu vähän enemmän maailmasta, niin just sillee niinku, et mä oon suomalainen, mut mä oon myös kolumbialainen. (18, nainen)

Kysymys ”Ootsä suomalainen?” kutsuu vastaamaan vain ”kyllä” tai ”ei”. Tällainen kysymys voidaan kokea valintana synnyinmaan ja nykyisen kotimaan välillä. Kansainvälisesti adoptoidun oma käsitys kuulumisestaan voi sen sijaan olla joustavaa ja moninaista sulkien sisäänsä molemmat syntyperät elämäntilanteesta ja muusta kontekstista riippuen.

Nyt tälleen vanhemmiten, ku on ehkä enemmän tullut semmosta itsevarmuutta, et kaikkee ei kuitenkaan tarvi kuunnella. Välil kyl tuleekin semmonen, et ku kysyy ”*Mistä sä oot?*”, niin mä sanon, et ”*Suomesta. Mä oon Suomesta*”. ”*Niin, niin, mutta mistä päin sä oot, et ettet sä varmaan täältä oo.*” ”*Mä oon suomalainen*”. Mä oon sanonu tälleen näin. Ja se on tosi jännä nähdä, ku ne on ”*Niin, niin mutta missä sun juuret on?*”. Et ihmisiä oikeen käy ärsyttää tietsä, kun ne ei saa sitä vastausta. (13, nainen)

Kertomassaan kohtaamisessa Aasiasta adoptoitu nainen ei suostu asettumaan vastapuolen määrittelemään kategoriaan ”ei-suomalaiseksi”. Vastauksellaan ”olen suomalainen” haastateltava testaa kysyjää: enkö voi olla suomalainen ilman, että selitän miksi näytän suomalaisena tältä? Kysyjä yrittää muotoilla kysymyksensä uudelleen hienovaraisemmaksi kysymällä ”juurista”, sillä kysymyksessä ”Mistä olet kotoisin?” on sitä poissulkevampi sävy. ”Juuret” ovat jossakin, mutta ”juurien” ei ajatella itsestään selvästi määrittelevän kuulumista edelleen toisaalle.

Sosiaalitieteissä vakiintunut *vastapuheen* käsite tarkoittaa ulkopuolista kategorisointia vastustavia puhetapoja, joita ihmiset käyttävät arjessaan (hooks 1989; Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004; Juhila 2004). Vastapuheen avulla ihmiset kyseenalaistavat toisten ihmisten heistä tekemiä kategorisointeja kieltämällä ne tai muuttamalla niitä. Vastapuhe on siis vastaus johonkin, ja vastaus ilmentää vastustusta määritelmää kohtaan. Vastapuheen strategioista *tavallisuusretoriikan* idea on esittää itsensä ”ihan tavallisena”. Tavallisuusretoriikkaa käyttämällä henkilö pyrkii minimoimaan omaa erottumistaan kulttuurisesta normista. (Juhila 2004.)

Aineistossani on yllättävänkin vähän suoranaista tavallisuuden korostamista kouluun liittyvän aineiston ulkopuolella. Toki itsen määrittelemisen suomalaiseksi voi käsittää jossain määrin jonkinlaisena tavallisuuden korostamisena. Käsitteiseni mukaan kyse on kuitenkin pikemminkin identifikaatiosta, jolle ei nähdä realistisia vaihtoehtoja.

Sit ne [asiakkaat] kattoo niinku ja kiemurtelee siinä, että miten mä kysyisin, se ei tajunnut mitä mä tarkotin. ”*Mä oon [kotikaupunki Suomessa], sieltä niitä tällasia tulee*”. [...] Mä sanon joskus, että ”*Mistä sä oot sitten kotoisin?*” (5, nainen)

Esiintyminen ja esittäytyminen tietynlaiseksi ihmiseksi pitää sisällään vaaheen tulla kohdelluksi sen mukaisesti (Goffman 1971, 23). Nainen pyrki aiemmassa myyntityössä kohtaamistaan liian henkilökohtaisiksi koetuista kysymyksistä eroon kertomalla silloisen kotikaupunkinsa. Jos kysyjä ei luovuta, kuten kerrotussa kohtaamisessa, hän lisäsi: ”Sieltä niitä tällasia tulee.” Tällä sutkautuksella hän osoittaa kysyjälle, että kysymys on kyllä ymmärretty, mutta siihen ei ole tulossa tämän kummempaa vastausta. Samalla hän haastaa vastapuolen kyseenalaistamaan käsityksensä siitä, minkä näköinen ihminen voi olla suomalainen ja kotoisin hänen

kotikaupungistaan. Lopun vastakysymys on keino ottaa tilanteessa toimijuus omiin käsiin ja siirtää vastausvuoro toiselle.

Edellä kerrotuissa kohtaamisissa naiset yrittävät väistää keskustelun suomalaisuudestaan ja kuulumisestaan tähän paikkaan. Syy miksi keskusteluun aiheesta ei kohtaamisissa edes ryhdytä, johtuu siitä, että tilanne on vääränlainen. Viimeisessä esimerkissä asiakas hyppää ulos asiakkaan roolistaan ja ryhtyy kyselemään asioita, jotka eivät sovi tilanteeseen. Molemmissa esimerkeissä vastapuoli on jonkinlainen itselle merkityksetön ohikulkija, jolle ei koeta tarpeelliseksi kertoa biologisesta syntyperästä tai adoptiosta.

Kategorisointia itsessään ei tule nähdä ongelmallisena, sillä se on ihmiselle luonnollinen tapa suunnistautua ympäristössään. Ongelmalliseksi kategoriat muuttuvat silloin, kun ne koetaan leimautuneiksi ja henkilö kategorisoidaan ”toisen” asemaan (ks. Goffman 1963). ”Ei-suomalaisen” kategoria, johon kansainvälisesti adoptoitu ensi näkemältä asemoituu, näyttää sulkevan sisäänsä ”maahanmuuttajan”, ”ulkomaalaisen” ja ”pakolaisen” kategoriat (myös Brottweit 1999, 127; Saetersdal & Dalen 2000, 166–171; Rastas 2002, 3–10; Irhammar & Cederblad 2006, 40–44; Hübinette & Tigervall 2009, 341–348; Feast ym. 2013, 151–168).

On tärkeää erotella toisistaan maahanmuuttajuus demografisena faktana ja arkikielessä esiintyvä ”maahanmuuttajan” abstrakti kategoria. Demografisesti ajateltuna maahanmuuttaja tarkoittaa ulkomailla syntynyttä Suomeen muuttanutta henkilöä (Martikainen & Haikkola 2010, 10). Arjen puheessa ”maahanmuuttaja” saa usein erilaisia negatiivisesti värittyneitä merkityksiä. Sitä käytetään muuttoprosessin sijaan viittaamaan ennen kaikkea ”vierauteen” (esim. Haikkola 2012, 22). Kansainvälisesti adoptoidut ovat demografisessa mielessä muuttaneet maahan, mutta arjen kohtaamisissa he usein erottautuvat ”maahanmuuttajan” kategoriasta.

Emmä niinku, oonhan mäkin muuttanut maahan, mutta en mä ole maahanmuuttaja (korostaen) tai mikään pakolainen tai mikään tällanen. Mä haluan niinku aina... mä oon siinä ollut aika tarkka... Mä en tiä miks mua häiritsee, jos sanotaan, että on niinku maahanmuuttaja tai pakolainen, että mä en oo semmonen. Sit mä oon aina niinku korostanu hirveesti sitä adoptointia enkä mä oo koskaan niinku hävenny sitä. (4, nainen)

”Maahanmuuttajaksi” kategorisoituminen hävittää yksilöllisyyden ja sumentaa ryhmään kuuluvat tai ryhmään kuuluviksi oletetut henkilöt kasvottomaksi massaksi (Huttunen 2009). Maahanmuuttajan kategoriaan voi päätyä ennen kaikkea fyysisen ulkomuodon perusteella.

Laura Huttusen (2009) mukaan ”maahanmuuttajan” abstrakti kategoria viittaa Suomessa ennen kaikkea ei-länsimaalaiseen humanitaarisista syistä Suomeen muuttaneeseen henkilöön (myös Toivanen 2014, 98–101; Haikkola 2012, 22). Vaikka tämä ryhmä muodostaa Suomessa vain noin 15 % kaikista maahanmuuttajista, julkinen keskustelu ”maahanmuuttajista” näyttää kulminoituvan juuri tähän ryhmään (Keskinen ym. 2009, 17–20). Kun Minna Säävälän (2008) tutkimuksessa suomalaisia (n=3 800) pyydettiin nimeämään ”maassa asuva ulkomaalaisryhmä”, yli puolet vastasi ensimmäisenä somalit. Toisin kuin monessa muussa Euroopan maassa, jossa sama tutkimus tehtiin, suomalaiset vastaajat eivät nimenneet ensimmäisenä suurinta ulkomaalaisten ryhmään, vaan ryhmän, jota voidaan pitää ”näkyvimpänä”.

”Maahanmuuttajaksi” kategorisoitumisen myötä ihminen on ikään kuin pysäytetty muuttoprosessiin (Anthias 2002; Mulinari ym. 2009). Niin sanotut ”toisen sukupolven maahanmuuttajat” eivät ole muuttaneet mihinkään, ja silti ”maahanmuuttajuus” kategoriana pysyy sukupolvelta toiselle (Haikkola 2012, 25–26). Niin ikään Anna Rastaa (2004) haastattelemat sellaiset lapset ja nuoret, joilla oli ”transnationaalit juuret”, joutuivat arjessaan kohdakkain ”maahanmuuttajan” kategorian kanssa huolimatta siitä, että moni heistä oli syntynyt Suomessa.

Ann Anagnostin (2002, 402) mukaan ”maahanmuuttajat” ovat kansainvälisesti adoptoitujen ”aavemaisia kaksoisolentoja” (engl. *ghostly doubles*), joita on vaikea päästä karkuun. Anthias (2002) korostaa, että identifikaatiot kerrotaan usein suhteessa vallalla oleviin diskursseihin. Seuraava haastatteluteema avaa ”maahanmuuttajaan” liimautuneita määreitä 2010-luvun Suomessa.

Ku aatellaan aina, että ne [maahanmuuttajat] tulee vaan tänne ja sit näin, ei tee töitä ja tällasta näin. Et jos mut, et jos he aattelee musta niin ja sit tulee kauhee niinku tarve sanoo, että mä teen töitä ja mä opiskelen täällä ja kaikkee, maksan veroja ja asun täällä. Ja tälleen näin. Niin tulee itelle sellainen, vaiks sit niinku tavallaan ei haluu sanoo sitä sillai, ku se, et mä joudun puolustele sitä, mitä mä oon. Mun mielestä mun ei tarvii tehä sitä. (13, nainen)

Eronteko, jossa ei niinkään puhuta koko kategorian merkityssisältöä vastaan vaan ainoastaan irrottaudutaan siitä itse, voi saada aikaan huonon omatunnon suhteessa niihin, jotka eivät tätä erontekoa pysty tekemään. Erottautuminen maahanmuuttajan kategoriasta ja siihen liitetystä kielteisistä määreistä onnistuu kansainvälisesti adoptoidulta parhaiten adoptiosta kertomalla (myös Brottweit 1999; von Greiff 2000, 151; Hübinette & Tigervall 2009; Ruohio 2009, 31–33; Koskinen 2015). Kansainvälisesti adoptoitujen aksentiton kielitaito tukee tätä erottautumista (myös Hübinette & Tigervall 2009; Ruohio 2009). ”Kansainvälisesti adoptoidun”, ”maahanmuuttajan” ja ”pakolaisen” kategoriat asettuvat hierarkiaan suhteessa toisiinsa.

Ja sit just se kun on adoptoitu, niin ei oo niin paha kuin ois maahanmuuttaja. Tavallaan... No oonhan mäkin, tai emmä tiiä oonko mä maahanmuuttaja, mut kuitenkin sillee, et... [...]Ne olettaa heti, et jos mä sanon, et mä oon Kolumbiasta niin ne olettaa... et ”*ootsä maahanmuuttaja tai pakolainen?*”. Tavallaan sit jos täydentää sitä et mut on adoptoitu. Niin ”*wow, et ai mä luulin, et sä oot maahanmuuttaja*”. (6, mies)

Yksilöt asemoituvat suhteissa toisiinsa hierarkkisesti muun muassa ulkonäkönsä perusteella, ja heille tarjoutuu sen seurauksena tietynlaisia ”kuulumisen paikkoja” (Rastas 2007a, 27). Kuten haastatteluotteen ”pakolaiseksi” oletettu mies kuvaa, muuttosyistä tehdään oletuksia henkilön ulkonäön perusteella. Ne, jotka ovat pakotettuja tai oletetaan olevan pakotettuja muuttamaan (esimerkiksi pakolaiset) asettuvat etnisissä ja rodullistetuissa hierarkioissa alemmalle tasolle kuin ne, joiden oletetaan olevan ”vapaita” liikkumaan (kuten matkailijat). Työmarkkina-aseman oletetaan seuraavan tätä jakoa siten, että ne, jotka ovat ”pakotettuja” muuttamaan, työllistyvät huonommin kuin ne, jotka muuttavat maasta toiseen ”vapaaehtoisesti”. (Koskela 2014; Söderling & Uppa 2015.)

Magdalena Jaakkolan tutkimusryhmä on kerännyt vuonna 2003 aineiston, jossa tarkastellaan suomalaisten suhtautumista eri syistä maahan tuleviin tai muuttaviin (Jaakkola 2005, 17–18). Mielekkyyssjärjestyksessä ensimmäisille sijoille tässä tarkastelussa asettuvat turistit, tiedemiehet ja ”ottolapset”. Näiden jälkeen tulevat seuraavassa järjestyksessä työnhakijat, yrittäjät, urheilijat, ulkomaalaiset sukulaiset ja pakolaiset. Noin puolet vastaajista sanoo, että suomalaisten tulisi ottaa ottolapsia nykyistä paljon tai jonkin verran enemmän. Heli Sjöblom-Immolan (2013, 70)

tutkimuksessa adoptio oli nuorten opiskelijoiden mielestä mielekkäin maahantulosy. Jopa 87 % vastaajista suhtautui siihen myönteisesti. Muut syyt asettuivat mielekkyyssjärjestykseen seuraavasti: inkerinsuomalainen, avioliittomuuttaja, turvapaikanhakija ja kiintiöpakolainen.

Suhtautuminen kansainväliseen adoptioon voi toki olla kielteinen tai myönteinen myös muista syistä kuin siirtolaisuuteen liittyvien asenteiden vuoksi. Esimerkiksi Sjöblom-Immolan (2013, 73) tutkimukseen vastanneet aasialaisopiskelijat suhtautuivat kansainväliseen adoptioon kielteisemmin kuin suomalaiset yleensä. Oletettavasti ulkomaalaistaustaisten mielipiteet adoptiosta eivät selity yksioikoisesti heidän maahanmuuttoasenteillaan.

”Maahanmuuttajaksi” kategorisoituminen voi vaikeuttaa myös työllistymistä. Ruotsalaistutkimuksen mukaan ”ulkomaalaisen näköiset” kansainvälisesti adoptoidut jäivät useammin työelämän ulkopuolelle kuin kansainvälisesti adoptoidut, jotka ”menivät natiiveista” (Rooth 2002). Jo pelkkä vierasperäinen nimi voi vaikeuttaa työnhakua (Haapanen 2007). Seuraava nainen kertoo työnhaussa erottautuvansa ”maahanmuuttajista” tuomalla esille adoptiotaustansa.

Totta kai niinku aina kun pistät [työ]hakemuksen et [haastateltavan nimi] niin se kuulostaa ihan joltain sekoboltsilta sen sijaan, että olis niinku, et vaik sä voit olla ihan suomalainen, vaik sulla on ihan friikki nimi. Et kyl mä yleensä pistänkin niihin hakemuksiin nykyään, että suomalainen, että Intiasta adoptoitu (korostaen). (4, nainen)

Haastateltavat, joilla on säilytetty alkuperäinen etunimi, tuovat adoptiotaustansa esille usein jo työhakemuksessa. Myös ne ulkonäöltään kantaväestöstä poikkeavat kansainvälisesti adoptoidut, joiden nimi on suomalainen, saattavat työpaikkaa hakiessaan kertoa jo puhelimesta tai työhakemuksessa olevansa kansainvälisesti adoptoituja. Tämän he tekevät välttääkseen mahdollisessa työhaastattelutilanteessa sen, että ristiriita oletetun ja todellisen ulkonäön välillä herättäisi ihmettelyä.

Kansainvälisestä adoptiosta kertominen tarjoaa kohtaamisessa vastapuolelle uutta tietoa (ja oletuksia) henkilön muista sosiaalisista sijainneista. Ennen kaikkea kansainvälinen adoptio kertoo kulttuuriin kasvamisesta ja oletetusta sosiaaliluokasta – adoptiovanhemmat ovat useimmiten keskiluokkaisia (ks. Ruotsissa: Hjern ym. 2004; Suomessa: Eriksson ym. 2015). Juuri suomalaiset adoptiovanhemmat erottavat kansainvälisesti adoptoidut positiivisella tavalla ”maahanmuuttajista”. On muistettava,

että kansainvälistä adoptiota harvoin edes käsitetään siirtolaisuudeksi, vaan se näyttäytyy ensisijassa keinona perustaa perhe.

Se on niin jännä, että sitä mä monesti aina mietinkin että onko se joku semmonen mielenkiintoinen hyväksymisen merkki, että ”*aha, sittenhän sä ootkin suomalainen, joo joo*”. Et kun sanot, että oot adoptoitu. Että vähemmällä sä pääset, kun sä sanot sen, koska sitten sun ei tarvi alkaa selittelemään mitään muuta. (5, nainen)

Kertomalla adoptiosta eli kertomalla kuulumisestaan suomalaisen perheeseen ja sukuun henkilö pääsee usein suomalaisuuden rajojen sisäpuolelle (ks. Ruotsissa Hübinette & Tigervall 2009, 343). Vaikka kansainvälisesti adoptoitu onnistuu näin ehkä välttämään ”maahanmuuttajaksi” kategorisoitumisen ja hänen ymmärretään kasvaneen ”suomalaiseksi”, adoptio herättää usein kysymyksiä ”oikeista” vanhemmista ja ”oikeasta” kotimaasta. Keskustelu kansaan kuulumisesta voi johtaa keskusteluun perheeseen kuulumisesta.

6.3.2 Luovimista etnisissä ja rodullistetuissa hierarkioissa

Edellä esitetyt ”kansainvälisesti adoptoidun”, ”maahanmuuttajan” ja ”pakolaisen” kategoriat eivät avaa kaikkia aineistossa esiin tulevia hierarkioita, joiden puitteissa haastateltavat käyvät arjen kohtaamisissa keskusteluja kuulumisestaan. Eri kansallisuudet asettuvat etnisissä ja rodullistetuissa hierarkioissa tiettyihin järjestyksiin.

Magdalena Jaakkolan (2005, 72) tutkimuksen mukaan Suomessa suhtaudutaan myönteisimmin britteihin, pohjoismaalaisiin ja (valkoisiin) yhdysvaltalaisiin, kielteisimmin taas marokkolaisiin, venäläisiin, arabeihin ja somaleihin. Jaakkolan (2009, 51–54) myöhemmässä tutkimuksessa mukaan oli otettu vain viisi kansallisuusryhmää, jotka asettuivat suomalaisten mielissä mielekkyyjärjestykseen seuraavasti: virolaiset, kiinalaiset, puolalaiset, venäläiset ja somalialaiset. Korkeakouluopiskelijoille tehdyssä asennetutkimuksessa hierarkiassa alimmille tasoille asettuivat maat, joista on muutettu Suomeen perinteisesti ns. humanitaarisista syistä (Iran, Irak, Afganistan ja Somalia) (Sjöblom-Immala 2013, 52–54). Seuraavassa Kolumbiasta adoptoidun tummaihoisen naisen haastattelutuotteesta heijastuu hänen ristiriitainen asemansa etnisissä ja rodullistetuissa hierarkioissa.

Ei mulla oo ikinä oikeen ollut semmosta filistä, että jotkut kattois mua pahalla sillä, että mä oon Kolumbiasta. Mielummin siitä, että mä oon tummaihoisen kuin siitä, että mä oon Kolumbiasta. Ja sitten sekin vaihtuu silloin, kun mä sanon, että mä oon lattari. Sit ”*aijaa sä oot latino, jaa kappas*”. (21, nainen)

Tummaihoisen ”latino” näyttäytyy haastatteluotteessa mielekkäämpänä sosiaalisena sijaintina kuin tummaihoisen ”afrikkalainen”. Latinalaisen Amerikan tutut kulttuuripiirteet, kuten salsa tai ruokakulttuuri, vaikuttavat sen myönteiseen asemaan etnisissä hierarkioissa Suomessa (Koskela 2014). Useampi niistä haastateltavista, jotka eivät itse olleet syntyneet Afrikan maassa, sanovat, että ”afrikkalaisiin” suhtaudutaan Suomessa kielteisemmin kuin moniin muihin ryhmiin (myös Rastas 2004).

Että yleensäkin mitä maailma ajattelee ihmisistä, että ei oo niinku sellasta, että ois terroristitausta tai tällasia tai kaikkee tällasia. Sitä ei koeta niin köyhänä maana kuin joku Afrikka. [...] Ja se on nyt varsinkin sellanen lomakohde, että missä moni on muutenkin käynyt ja ne on nähnyt sen maan. (8, mies)

Aasiasta adoptoitu mies kertoo, kuinka mielikuva hänen synnyinmaataan on Suomessa positiivisempi kuin ”Afrikan”. Haastatteluotteessa Afrikka tai afrikkalaiset on samalla tavalla abstrakti kategoria kuin ”maahanmuuttajan” kategoria sulkien sisäänsä kaikki Afrikan valtioiden ja afrikkalaisten ihmisten väliset erot samaksi massaksi. Afrikkaan viittaava ulkonäkö yhdistyy ”maahanmuuttajaan”, jonka esikuva on tummaihoisen humanitaarisista syistä Suomeen muuttanut henkilö (Huttunen 2009).

Suomeen on adoptoitu Afrikan mantereelta lapsia Etiopiasta ja myöhemmin 2000-luvulla Etelä-Afrikasta. Seuraavassa haastatteluotteessa Etiopiasta adoptoitu nainen kuvaa suhdettaan synnyinmaahansa.

Mä en häpeä sitä [synnyinmaata]. Mut toisaalta on vaikea sanoa, että mä olisin ylpeä siitä, koska mä en edes tunne sitä maata. Mutta en mä sitä häpeä. (7, nainen)

Haastatteluotteessa on sisäänkirjoitettuna oletus, että afrikkalaisesta syntyperästä on vaikea olla Suomessa ylpeä. Vielä vaikeampaa se voi olla kansainvälisesti adoptoidulle, joka ei ole välttämättä käynyt maassa adoptionsa jälkeen, eikä tunne maata välttämättä sen paremmin kuin muutkaan suomalaiset. Vaikka nainen ei koe synnyinmaataan tärkeäksi

identifikaation kohteeksi, se näkyy hänen ulkonäössään niin, että hän tulee arjen kohtaamisissa nähdyksi ”afrikkalaisena”. Erityisesti tummaihoiset haastateltavat saattoivat korostaa olevansa ”ylpeitä” biologisesta syntyperästään ja siten määrittelivät afrikkalaisen syntyperän sisällön myönteisemmäksi. Etniseen identiteettiin liittyy käsitys positiivisesta etnisestä identiteetistä, mikä tarkoittaa samalla sitä, että on ylpeä biologisesta syntyperästään (Rotheram & Phinney 1987, 10–28).

Biologisen syntyperän näkyvyys ja näkymättömyys eivät asetu etnisille ja rodullistetuille hierarkioille itsestään selvästi siten, että erilaisuus olisi sitä negatiivisempaa mitä näkyvämpää se olisi. Tästä on esimerkkinä venäläisten alhainen asema suomalaisessa etnisessä hierarkiassa (ks. Raittila 2004; Jaakkola 2005, 72; 2009, 52–60; Puuronen 2011, 74–78). Venäjältä adoptoidut haastateltavat tekivätkin enemmän eroa synnyinmaalaisiinsa kuin muut haastateltavat. Venäjältä adoptoidut myös kohtaavat arjessaan synnyinmaalaisia enemmän kuin kauempaa adoptoidut, sillä Suomessa on paljon venäläisiä turisteja ja siirtolaisia.

Venäjältä adoptoidut haastateltavat voi jakaa karkeasti kahteen ryhmään: heihin, jotka olivat kiinnostuneita Venäjästä, venäjän kielestä ja venäläisistä, ja heihin, jotka erottautuivat niistä. Pari Venäjältä adoptoitua avasi kiinnostavasti identifikaatioitaan suhteessa synnyinmaahansa esimerkeillä siitä, mitä maajoukkuetta he kannattavat joukkueurheilussa.

Etä jos kattoo lätkäpeliiä ja Venäjä-Suomi niin ilman muuta Suomi ja jos Venäjä ja vaikka Ruotsi niin mielummin sitten Ruotsi. (12, nainen)

Et isä ja minä tykätään hirveesti jääkiekosta, niin totta kai me Venäjää tai mä kannustan Venäjää sillee. (23, nainen)

Ensimmäisen haastatteluotteen nainen teki haastattelussa eroa venäläisiin ihmisiin sanomalla esimerkiksi, että ”en halua siihen poppooseen yhtään sekaantua”. Jälkimmäinen nainen taas osoitti useilla tavoilla kiinnostusta biologista syntyperäänsä kohtaan, sekä Venäjää, venäjän kieltä että myös biologista sukuaan kohtaan. Vaikka näitä jääkiekkovertauksia ei voi pitää identifikaatioiden suorina kuvaajina (eikä jälkimmäisen haastatteluotteen nainen jääkiekkovertauksessaan kertonut, kumpaa joukkuetta hän kannattaisi Suomen ja Venäjän pelatessa vastakkain), heijastavat ne laajemmin ainakin näiden henkilöiden erottautumista venäläisistä.

Tässä on kiinnostava yhtymäkohta Yuval-Davisin (2006) tarkastelemiin brittiläisiin identiteettiprojekteihin, joista eräässä Thatcherin hallituksen ministeri Norman Tebbit oli arvottanut maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kuulumista Britanniaan juuri maajoukkuevertauksella: ministerin mukaan ne, jotka kannattavat krikettiottelussa Britannian sijaan synnyinmaataan tai vanhempiensa synnyinmaata, ”eivät oikeasti kuulu brittien yhteisöön”.

Venäjältä adoptoidut menevät usein julkialueella ”suomalaisista”, eli vastapuoli ei välttämättä arvaa heidän syntyneen toisaalla. Sara Ahmed (2000, 126) jäsentää tätä tilannetta erottelemalla kaksi tasoa niin sanotussa *passingissa*: tahallisen ja tahattoman. Venäjältä adoptoidut eivät aineistoni mukaan kohtaa samassa määrin kysymyksiä biologisesta syntyperästään kuin adoptoidut, joiden ulkonäkö erottuu heitä selkeämmin suomalaisesta kantaväestöstä. Tämä antaa Venäjältä adoptoiduille paremmat mahdollisuudet kontrolloida biologiseen syntyperäänsä liittyvää tietoa kuin muille kansainvälisesti adoptoiduille. Eräät haastatteleman Venäjältä adoptoidut kertoivat joissakin tilanteissa tarkoituksella salaavansa adoptiotaustansa ja venäläisen syntyperänsä.

No jos joku niinku kysyy ”*niin mistä päin sä oot?*” niin emmä kehtaa sanoa. No vissiin se on just sieltä ala- tai yläasteelta niin emmä... en mä sano, mä aina keksin jotain. [...] Meil on toi kesämökki [paikkakunnan nimi] ja mulla on vissiin joku tosi hyvää äänikorva tai kielikorva tai joku... niin tota naps, mä aina rupeen puhuu murteella ja sanon, että ”*joo, mä oon [suomalaisen paikkakunnan nimi]*”. (1, mies)

Jotenkin sen tietyllä tavalla näkee ihmisestä, että onko se tuota semmonen, että se rupee syrjimään tai. Sen jotenkin vaan näkee ihmisestä, että mitä se tulee ajattelemaan siitä asiasta. Niinku esimerkiksi täälläkin moni tietää, että mä oon Venäjältä ja moni taas, vaikka ne on kysynyt niin mä oon sanonut, että ”*joo, [lapsuuden kaupunki Suomessa]*”. (16, mies)

Haastatteluotteiden miehet pohtivat arjen kohtaamisissa tarkasti, kenelle kertovat venäläisestä syntyperästään ja kenelle eivät. Ensimmäinen mies arvelee, että on tullut varovaiseksi asian suhteen kouluaikaisen kiusaamisen vuoksi. Anne-Mari Soudon (2011, 119) koulututkimuksen mukaan suomalaisten nuorten käsitykset venäläisyydestä ovat negatiivisesti värityneitä. Eräällä hänen haastattelemallaan yläkoulun luokalla nuoret oletivat venäläisten luokkalaistensa häpeävän ja mahdollisuuksien mukaan

peittelevän kaikkea, mikä viestii heidän venäläisyydestään. Aikuisikäisenä biologiseen syntyperään liittyvän tiedon kontrollointi on helpompaa kuin kouluikäisenä, jolloin tieto siitä saattoi tahtomatta kulkea omia polkujaan.

Vilho Harlen ja Sami Moision (2000, 55–95) mukaan Suomen kansallinen identiteetti-projekti on perustunut pitkälti venäläisistä erottautumiseen (myös Raittila 2004, 35–37). Pentti Raittila (2004, 38–46) käyttää *kulttuurisen muistin* käsitettä kuvaamaan sitä, miten ajattelumallit, puhetaavat ja myytit säilyvät ja uusintuvat kielessä ja kulttuurissa. Raittilan (2004, 41) mukaan ”Venäjä-suhteisiin liittyvät pelot ja ’ryssäviha’ ovat tärkeitä affektiivisen tason tekijöitä [suomalaisten] kulttuurisessa muistissa”. Suomalaisten kulttuurinen muisti näkyi haastattelemieni Venäjältä adoptoitujen arjessa ”ryssittelynä”. Seuraava Venäjältä adoptoitu nuori nainen kertoi salaavansa venäläisen syntyperänsä omien sanojensa mukaan ”tuttavapiiriltään”.

Haastateltava: Pikkasen vieläkin niinku häpeää sitä. Se on semmonen, että pomo ja nää nykyiset tuttavapiirit ei ne tiedä, että mä olen adoptoitu.

HR: Aijaa?

Haastateltava: Että mä en kauheesti toitota sitä, koska on niitäkin jotka ratsastaa sillä, että saa sitä sääliä ja tommosta. Että ihminen mäkin oon, vaikka oon adoptoitukin. [...]

HR: Mikä sua siinä niinku hävetti siinä... oliko se se, että sä olit adoptoitu vai niinku Venäjä vai mikä?

Haastateltava: Mä luulen, että ei adoptio sinänsä, mutta se Venäjä. Että, kun on nähny millanen se elämä siellä on olla, että se hävettää millasta siellä on olla. (12, nainen)

Jättämällä kertomatta venäläisestä syntyperästään, haastatteluotteen nainen pyrkii välttämään sosiaalisen sijaintinsa oletetun laskemisen ”suomalaisesta” ”venäläiseksi”. Goffman (1971, 68–69) käyttää käsitettä *lume-edustus* kuvaamaan tilannetta, jossa ihminen salaa joitakin olennaisia asioita itsestään ihmisiltä, joita hän tapaa toistuvasti. Biologisesta syntyperästä voi olla vaikea kertoa silloin, jos salailu on kestänyt jo jonkin aikaa, ja varsinkin, jos henkilö on sepittänyt itselleen uuden syntymätarinan. Paljastuminen ei tarkoittaisi enää vain asian paljastumista vaan myös valehtelun paljastumista (Goffman 1963, 65). Haastatteluotteen naisen mukaan asian salaaminen johtuu myös siitä, että hän ei halua puhua adoptiota edeltävistä ajoista ja adoptioon johtaneista syistä.

Venäjältä adoptoidut tuntuivat olevan melko ”näkymättömiä” sekä suomalaisessa adoptiokeskustelussa että haastateltavia etsiessäni.

Kertoessani eräässä Venäjältä lapsen adoptoineiden vanhempien tilaisuudessa tutkimuksestani, he arvelivat, että heidän omat tai heidän tuntemansa Venäjältä adoptoidut tuskin osallistuisivat tutkimukseen juuri sen vuoksi, että heidän on vaikea puhua aiheesta. Heidän mukaansa oli epätodennäköistä saada biologisen syntyperän salaavaa keskustelemaan asiasta ventovieraan tutkijan kanssa, kun aiheesta puhuminen on hankalaa kotonakin. Kysyin edelliseltä haastateltavalta suoraan, miltä hänestä tuntui puhua aiheesta kanssani.

HR: Miten sitten, mä mietin, että miten sä tulit suostuneeksi tähän haastatteluun, että miltä se tuntuu, että onko se nyt vaikea puhua siitä?

Haastateltava: Ei. Että silleen, se minkä takia ei niinku varmaan kerro niin tavallaan pelkää reaktiota, että mikä se reaktio on, että nää kaveripiirit mitä on, että välillä tulee sitä kanssa, että ”*venäläiset sitä ja tätä ja tota*” ja ”*ryssät sitä ja tätä ja tota*”. (12, nainen)

Kertomisen edellytyksenä on arvio siitä, muuttuuko vastapuolen suhtautuminen itseä kohtaan asiasta kertomisen jälkeen. Oletan, että lasten tai nuorten haastatteluissa aiheesta olisi saanut huonomman otteen kuin aikuisikäisten haastatteluissa. Useimmat haastateltavat sanoivatkin, että vaikka kouluikäisenä saattoivat asian salata, tänä päivänä eivät enää useinkaan niin tee. ”Jos joku ei musta pidä sen takia, että oon syntynyt Venäjällä niin saa olla”, kiteytti eräs nainen. Asiasta kertominen voi siis olla myös testi, tuleeko hyväksytyksi omana itsenään biologisesta syntyperästään huolimatta.

Jos ois tyttöystävä niin yrittäisin sille kertoa aina, että mistä päin on tullut ja näin. Ja kavereille yritän, että ne pystyy niinku tietyllä tavalla erilailta suhtautumaan minuun, että ei sano asioita niinku niin... niinku esimerkiksi ei välttämättä sano ryssä-sanaa vaan sanoo, että venäläinen. (16, mies)

Miehen mukaan tyttöystävälle olisi kerrottava biologisesta syntyperästä. Läheisten ihmisten mielipiteet ovat tärkeämpiä kuin sen ulkopuolisten ihmisten mielipiteet. Tyttöystävä on päästettävä tausta-alueelle, jossa on erilaiset vuorovaikutuksen säännöt kuin julkialueella.

6.3.3 Erottautuminen tavallisuudesta ja "tavallisista suomalaisista"

Kuten jo edellä toin ilmi, Kirsi Juhilan (2004) *tavallisuusretoriikaksi* nimeämä vastapuheen muoto ei ollut aineistossani kovin yleistä, vaan haastateltavat päinvastoin tekivät haastattelutilanteessa (positiivista) eroa sekä tavallisuuteen että tavallisiin suomalaisiin. Toisen vastapuheen strategian, *eron politiikan*, tavoitteena on etsiä uudenlaisia minän esittämisen tapoja, jotka eivät asetu alisteisiksi toisten itsestä tekemille määritelmille (Juhila 2004). Haastateltavat tekivät eroa tavallisuuteen ja tavallisiin suomalaisiin useasta eri näkökulmasta: ulkonäön, adoption, erilaisen elämäkokemuksen ja "ulkomaalaisuuden" näkökulmasta.

Mä en halua olla tavallinen suomalainen, ei millään pahalla (nauraa). [...] Mä en oo tavallinen suomalainen ja mä tykkään siitä, et mulla on vähän venäläistä verta. (20, nainen)

Venäjältä adoptoitu nainen tekee eroa "tavallisiin suomalaisiin" – ja pahoittelunsa siitä hän osoittaa minulle suomalaisena tutkijana. "Vähän venäläistä verta" on kiinnostava valinta vertaukseksi, sillä naisen tarkoitus ei ole puhua tosiasiallisesta verenperinnöstään. Pikemminkin hän haluaa tuoda esille olevansa "vähän" erilainen kuin tavalliset suomalaiset. Samalla hän tekee eroa kulttuuriseen oletukseen siitä, että "ei-tavallinen suomalainen" haluaisi itsestään selvästi päästä "tavalliseksi suomalaiseksi", ikään kuin marginaalista kohti keskustaa.

Lotta Haikkolan (2012, 75–77) haastattelemat "toisen sukupolven nuoret" erottautuivat suomalaisuuden kielteisiksi kokemistaan piirteistä, kuten epäsosiaalisuudesta ja liiallisesta alkoholin käytöstä, identifioitumalla "ulkomaalaisiksi" (myös Souto 2011, 162). Omassa aineistossani on jonkin verran elementtejä "ulkomaalaisuuden" korostamisesta, mutta hieman erilaisessa muodossa kuin Haikkolan tutkimuksessa. Haastateltavat eivät erottautuneet suomalaisuuteen liitetyistä piirteistä, mikä johtuu luonnollisesti siitä, että heillä on suomalaiset vanhemmat ja he ovat kasvaneet kulttuurisesti suomalaisiksi. Sen sijaan "ulkomaalaisuus" näyttäytyi aineistossani jonkinlaisena kosmopoliittisuutena tai kansainvälisyyden korostamisena.

Ehkä kun meivät on kasvatettu molemmat näin kansainvälisiksi, niin mä en ole niin Suomi-orientoitunut. (18, nainen)

Haastatteluotteen nainen korostaa saamaansa kansainvälisyyttä painottavaa kasvatusta ja koulutusta tehdessään eroa ”tavallisiin suomalaisiin”. Laura Huttusen (2004) mukaan kosmopoliitit eivät ole sitoutuneet tiettyyn paikkaan vaan voivat tuntea olonsa kotoisaksi useissa paikoissa. Yuval-Davisin (2011, 146–153) mukaan taas kosmopolitanismi lähtee kyllä ”juurettomuuden” ajatuksesta, mutta ei aina ole sitä. Kosmopolitanismi ei tarkoita, että henkilö lakkaa kuulumasta johonkin ryhmään tai että henkilön kuuluminen olisi vapaavalintaista. Kosmopolitanismi on tilanteista, ja sen syntyyn vaikuttavat useat sosiaaliset sijainnit intersektioineen. Joskus pelkkä kansainvälinen adoptio maahantulon syynä tai elämäkokemuksena näyttäytyy ”coolina”.

Ehkä semmosta kommenttia tulee enemmän ja sit sitä, että *”vau, sut on adoptoitu, vähän siistii”* ja sit kyselee jotain et *”minkä ikäsenä?”* ja *”aattelit sä mennä sinne?”*. (6, mies)

Se tulee aina olemaan se, kun on adoptoitu, niin se on semmonen muisto, sitä ei kumminkaan ihan sillee jokaisella oo. Se on sillee hieno asia, mä ajattelen sitä sillai, että ei mitenkään huono, vaikka sen takia on joutunu kiusatuks tai muuta vastaavaa niin se ei niinku haittaa. Mun mielestä se on hieno juttu, että oppii arvostamaan sitä, että on vanhemmat. Oikeesti. Tai jotain muuta vastaavaa. (24, nainen)

Ensimmäisen haastatteluotteen mies on kokenut, että hänen adoptiotaustansa tekee hänestä positiivisella tavalla erilaisen ja herättää usein myös myönteistä kiinnostusta, jopa jonkinlaista ihailua. Jälkimmäisen haastatteluotteen nainen taas muistaa, kuinka lastenkodissa haaveili saavansa adoptiovanhemmat. Hänen haastattelustaan heijastuu pitkin matkaa kiittollisuus siitä, että hän on tullut adoptoiduksi. Hän suhtautuu adoptioon elämäkokemuksena myönteisesti, sillä se on mahdollistanut hänelle omat vanhemmat. Myös kantäväestöstä erottuva ulkonäkö voidaan kokea etuna.

Mutta sitten taas toisaalta niin, en mä haluais olla niinku kaikki muut. Ehkä kuulostaa hassulta, mutta kun sitä on... siinä on tavallaan sellanen viha-rakkaus-suhde, että toisaalta ei halua olla yhtään... Että toisaalta kun on oppinut elämään sen kanssa niin joskus on ihan tyytyväinen siitä, että ainakin ne huomaa muuten mut. (5, nainen)

Ulkonäkönsä vuoksi nainen erottuu joukosta ja jää ihmisten mieliin. Hän kertoi myös liittävänsä työhakemukseensa kuvan, sillä kokee muista erottuvan ulkonäkönsä olevan potentiaalinen valtti erityisesti kansainvälisiin tehtäviin tai kansainväliseen yritykseen hakiessa. Vaikka nuorena oma ”erilaisuus” voi olla vaikea hyväksyä, aikuisena oma kantaväestöstä poikkeava ulkonäkö näyttäytyy usein aiempaa myönteisemmässä valossa (myös Rastas 2002; Harinen 2000, 155–162).

Nimen muuttaminen biologista syntyperäänsä kuvaavaksi on yksi tapa erottautua tavallisista suomalaisista julkisesti. Nimi identifioi henkilön virallisissa dokumenteissa, kuten passissa. Nimi on tärkeä osa henkilökohtaista julkisivua (Goffman 1971, 32–25). Muutama haastateltavistani oli ottanut biologiseen syntyperään liittyvän etu- tai sukunimensä takaisin tai osaksi suomalaista nimeään. Erään naisen mukaan keskustelu hänen biologisesta syntyperästään tuli luonnollisemmaksi sen jälkeen, kun hän otti siihen viittaavan nimen käyttöönsä. Kimin (2010, 89) haastattelemat Etelä-Koreasta adoptoidut, jotka olivat ottaneet takaisin korealaisen sukunimensä, toivoivat sen vähentävän tungettelevia kysymyksiä heidän ulkonäkönsä ja nimensä synnyttämästä ristiriidasta. He saattoivat vaihdella länsimaisen ja korealaisen nimen välillä tilanteesta riippuen. Vaikka biologisen syntyperään viittaavat viralliset nimet olivat haastateltavieni joukossa harvinaisia, haastatelluista osa käytti biologiseen syntyperään viittaavaa nimeä tai nimimerkkiä sosiaalisessa mediassa.

7 YHTEYDET

Adoptiotutkija Barbara Yngvessonin (2003) mukaan adoptiokeskustelussa lähdetään usein oletuksesta, että kansainvälisesti adoptoidulla olisi jokin ”psykologinen tarve palata juurilleen”. Monet adoptiotutkijat Yngvessonin ohella ovat kritisoineet tätä keskustelun lähtökohtaa, jonka mukaan adoptoidun oletetaan ”luonnostaan” olevan kiinnostunut biologisesta syntyperästään, haluavan palata synnyinmaahansa ja saada tietoa biologisista vanhemmista ”tullakseen kokonaiseksi” (Howell 2006; Kim 2010, 91). ”Juurien etsiminen” perustuu ajatukseen, että oma historia on olemassa jossakin – kunhan vaan löytyy oikea tiedosto, oikeat paperit tai oikea henkilö. Näin ajateltuna ihminen on ikään kuin menettänyt kuulumisensa, ja sen kokeakseen hänen pitää luoda uudelleen yhteyksiä biologiseen syntyperäänsä. (Yngvesson 2003.)

Tarkastelen tässä luvussa haastateltavieni luomia yhteyksiä kolmen aineistossa keskeisenä näyttäytyvän tavan kautta, joista osa kohdistuu ihmisiin ja osa paikkoihin: biologisen suvun ajattelemisen ja etsimisen, ”juurimatkailemisen” sekä yhteyksien luominen adoptioyhteisöön ja muihin adoptoituihin. Tarkastelen näitä yhteyksiä erillisissä alaluvuissaan pohtien niiden merkitystä kansainvälisesti adoptoitujen kuulumisen kokemuksille.

7.1 YHTEYDET BIOLOGISEEN SUKUUN

7.1.1 Ajattelemisen, tiedon etsimisen ja ihmisten etsimisen

Aineistoni mukaan yhteyksiä biologiseen sukuun voi luoda ajatuksen tasolla, tietoa etsimällä ja etsimällä biologista sukua. Henkilö voi olla kiinnostunut biologisesta suvustaan ja pohdiskella siihen liittyviä asioita, mutta ei välttämättä kaipaa siitä sen enempää tietoa kuin mitä hänellä entuudestaan on. Ruotsalainen adoptiotutkija Malin Irhammar (1999) on erotellut toisistaan sisäisen ja ulkoisen etsimisen (myös Irhammar & Cederblad 2000). Sisäisellä etsimisellä (ruots. *inre sökande*, engl. *inner*

search) hän viittaa biologisen suvun ajattelemiseen ja ulkoisella etsimisellä (ruots. *yttre sökande*, engl. *outer search*) biologiseen sukuun liittyvän tiedon etsimiseen. Ruotsalaistutkimukseen osallistui 181 kansainvälisesti adoptoitua nuorta ja nuorta aikuista, joiden ikä oli haastatteluhetkellä 13–27 vuotta. Tutkimuksessa ei löydetty eroa ulkoisen etsimisen yleisyydessä, mutta naiset harrastivat sisäistä etsintää miehiä enemmän (Irhammar & Cederblad 2000).

Etsimisen suhteen on hyödyllistä erottaa toisistaan tiedon etsiminen ja henkilöiden etsiminen. Aineistoni mukaan adoptoitu voi nimittäin olla kiinnostunut etsimään tietoa biologisesta suvustaan, mutta ei välttämättä ole halukas etsimään (ja tapaamaan) biologista sukuaan. Vaikka etsimisessä on erotettavissa erinäisiä tasoja, se ei tarkoita sitä, että prosessissa siirryttäisiin vaihe vaiheelta eteenpäin päätepisteeseen, joka tarkoittaisi halua tavata biologista sukuaan (myös Carsten 2007).

Ja sit jos tuntuis siltä niin vois jotain ottaa... ehkä tietoo niinku vanhemmista tai äidistä, mut emmä kyl ehkä... ehkä mä en varmaan haluais tavata sitä, koska ei mulla olis mitään sanottavaa sille. Emmä tiä mitä mä sit sanoisin sille, että *no "asun Suomessa ja..."*. Et se on kuitenkin niin vieras ihminen, vaikka se on äiti, niin ei se oo kuitenkaan niinku äiti, se on vaan biologinen äiti. Et mulla on sit ihan eri käsitys kuitenkin niinku äidistä, et omasta äidistä. (2, nainen)

Nainen kuvaa usean muun haastateltavan tavoin biologista äitiään ”vieraaksi”, johon olisi niin halutessaan luotava uusi yhteys. Sara Ahmedin (2000, 21) mukaan ”vieras” ei itse asiassa tarkoita tuntematonta, vaan ”vieras” on tiedetty ja jo kohdattu. ”Vieraaksi” tullaan tunnistamisen (engl. *recognition*) myötä. Kansainvälisesti adoptoidun tieto biologisesta syntyperästä on pirstaloitunut erinäisiin instansseihin, joten tietoa halutessaan sitä joutuu etsimään useista paikoista. Tietoa voi etsiä omista adoptiopapereista, suomalaiselta palvelunantajalta ja synnyinmaasta esimerkiksi omasta lastenkodista ja paikallisilta viranomaisilta.

Suomessa Adoptioperheet ry:n vuoden 2005 kartoituksessa on selvitetty, pitävätkö adoptioperheet yhteyttä lapsen biologiseen perheeseen. Kyselyyn vastasi 33 Suomesta adoptoinutta perhettä ja 278 ulkomailta adoptoinutta perhettä eli yhteensä 301 perhettä. Vastaajista vain 3 % ilmoitti olevansa yhteydessä lapsen biologisen perheen kanssa. Noin puolet vastaajista ilmoitti, että he eivät tienneet lapsen biologisesta per-

heestä mitään, kun taas toisella puolella oli jotakin tietoa. (Högbacka 2009.) Aiempien tutkimusten mukaan kansainvälisesti adoptoidut eivät etsi biologista sukuaan samassa määrin kuin maan sisäisesti adoptoidut (Tieman ym. 2008; Müller & Perry 2001; Irhammar & Cederblad 2000). Tämä johtuu ainakin siitä, että kansainvälisissä adoptioissa etsiminen on huomattavasti haastavampaa kuin maan sisäisissä adoptioissa. Kotimaisen adoption kautta adoptoiduilla on paremmat mahdollisuudet saada halutessaan tietoa biologisesta perheestään, kun taas kansainvälisen adoption kautta adoptoiduilla etukäteistiedot biologisista vanhemmistaan vaihtelevat suuresti (ks. luku 5.1 Syntymätarinat).

Hollantilaisen pitkittäistutkimuksen mukaan noin 43–49 % 14–18-vuotiaista kansainvälisesti adoptoiduista nuorista (n=1245) oli kiinnostunut etsimään biologista sukuaan. Osallistujien ollessa 24–30-vuotiaita nuoria aikuisia (n=1417), heistä 32 % etsi tai oli etsinyt biologista sukuaan. Tutkimukseen osallistuneet oli jaettu 24–30-vuotiaina neljään ryhmään sen mukaan miten he suhtautuivat biologisten vanhempiansa etsimiseen: ei-kiinnostuneet ei-etsijät (engl. *non-interested non-searchers*), kiinnostuneet ei-etsijät (*interested non-searchers*), etsijät (*searchers*) ja etsimisessä onnistuneet etsijät (*reunited searchers*) (Tieman ym. 2008). Kun pitkittäistutkimukseen vastanneet olivat 35–39-vuotiaita (n=972), heistä 18,5 % oli tavannut biologisen äitinsä ja 9,3 % oli tavannut biologisen isänsä (Tieman 2013).

Omassa aineistossani oli kolme henkilöä, jotka voisi lukea ensimmäiseen ryhmään, eli he eivät osoittaneet kiinnostusta biologista sukuaan tai sen etsimistä kohtaan. Suurin osa haastateltavistani asettuisi kakkosryhmään, eli he olivat ainakin jollakin tasolla kiinnostuneita etsimisestä, mutta eivät edenneet siinä konkreettisesti. Aineiston 24:stä kansainvälisesti adoptoidusta kuusi henkilöä oli haastatteluajankohtana etsinyt biologista sukuaan tai heillä oli vakaita suunnitelmia tehdä niin lähitulevaisuudessa. Kutsun heitä aineistoni *etsijöiksi*. Neljä haastateltavaani oli tavannut biologista sukuaan adoption jälkeen. Yhtä heistä en kuitenkaan nimennyt aineiston etsijöiden joukkoon, sillä hän ei aktiivisesti etsinyt tai ollut kiinnostunut jäljittämään biologista sukuaan. Hänen lisäksi yksi nainen oli tavannut biologisen isoisänsä ja sisarpuolen, yksi nainen biologisia sisarpuoliaan sekä yksi nainen biologisen äitinsä ja muuta sukua. Heidän lisäksi kaksi muuta naista oli yrittänyt löytää biologista sukuaan synnyinmaastaan, mutta etsintä ei ollut ainakaan

toistaiseksi tuottanut tulosta. Aineiston ainoa miespuolinen etsijä ei ollut vielä haastatteluhetkellä toteuttanut suunnitelmaansa lähteä etsimään biologista äitiään, mutta suunnitteli tekevänsä niin lähitulevaisuudessa.

Vaikka olen jakanut haastateltavani etsijöiksi ja ei-etsijöiksi, jako näiden välillä on liukuva eikä kiinnostus biologisen suvun etsimistä kohtaan ole yksilön kohdalla pysyvää (Tieman 2013). Se, että ei ole kiinnostunut biologisesta suvustaan tai sen mahdollisesta etsimisestä, ei tarkoita myöskään automaattisesti sitä, että henkilö suhtautuisi biologiseen sukuunsa kielteisesti.

HR: Että sun mielestä se veriside ei niin paljon ratkaise, että se sitten yhdistäis teidät?
Haastateltava: Ei ei. Että kyllä mä oon kotiutunut niinku tänne tosi hyvin ja täällä on ne piirit, jossa mä oon. Sillee. Että ei oo mitään tarvetta, mutta yleensähan sanotaan, että sitten vanhemmalla iällä tulee tämmönen tarve, mutta en tiedä tuleeko mulle ees silloinkaan. Että kun kuitenkin mun koko elämä on täällä eikä sinne jäänyt oikeestaan mitään. (22, nainen)

Venäjäältä adoptoitu nainen ei ole kiinnostunut etsimään biologista sukuaan tai edes tietoa siitä. Hän perustelee kiinnostumattomuuttaan sillä, että on ”kotiutunut” Suomeen ja adoptioperheeseensä. Biologinen suku ja adoptiosuku (sekä Venäjä ja Suomi) näyttäytyvät eksklusiivisina siten, että kotiutuminen adoptiosukuun sulkee pois tarpeen tietää enempää biologisesta suvustaan. Nainen sanoo toisessa kohtaa haastattelua, että hänen kiinnostumattomuutensa todennäköisesti riippuu myös tavasta, jolla hänet oli jätetty. Hänen biologinen äitinsä ei kyennyt alkoholiongelmansa vuoksi huolehtimaan hänestä.

Nainen tuskastuu jossain vaiheessa haastattelua biologista sukua koskeviin kysymyksiini, ja sanoo ”emmä tiää miten mun muka pitäisi olla?” Hän haastaa oletuksen, että biologisen sukulaisuuden oletetaan automaattisesti luovan jonkinlaisen yhteyden tunteen lapsen ja vanhemman välille, ja että sen olisi oltava ihmiselle tärkeää. Vaikka en mielestäni lähtenyt tästä oletuksesta, nainen todennäköisesti oletti minun ei-adoptoituna henkilönä ajattelevan niin.

Kansainvälisesti adoptoidut joutuvat arjessaan kohtaamaan kysymyksiä ”oikeista” vanhemmista (ks. luku 6.2.1). ”Jotkut ihmiset voi ottaa sen kauheen niinku, että kuinka toi voi olla ns. niinku tunteeton, että ei oo kiinnostunut niistä sukujuurista”, sanoo nainen, joka ei edellisen haas-

tateltavan tavoin ollut myöskään kiinnostunut biologisesta suvustaan, mutta kokee joutuvansa perustelemaan tätä arjessaan muille.

Eräs haastattelemani mies selittää omaa ja adoptoidun veljensä erilaista kiinnostusta biologisia sukujaan kohtaan tiedon saatavuudella, mutta päinvastoin kuin olisin odottanut. Hän kertoo suhtautuvansa biologiseen sukuunsa välinpitämättömämmin kuin veljensä, koska toisin kuin veljellään, hänellä itsellään on syntymätodistus ja äidin nimi tiedossaan. Vaikka biologisen äidin nimi löytyy papereista, hän ei sitä muista, koska ”siellä on niin outoja nimiä”. Hän arvelee, että hänen veljensä kiinnostus johtuu siitä, että veljellä ei ole mitään tietoa biologisesta suvustaan, ja sitä on vaikea hyväksyä. Haastattelemalleni miehelle riittää se tieto, mikä hänellä entuudestaan on. Hänellä on myös niin halutessaan veljeään realistisempi mahdollisuus lisätiedon saamiseen ja jopa biologisen suvun etsimiseen.

Haastateltavat pitävät etsimistä vaativana projektina, joka voi viedä useita vuosia. Etsiminen vaatii rahaa ja vaivaa, esimerkiksi tulkkeja ja oppaita paikan päällä, sekä ennen kaikkea henkisiä voimavaroja. Haastateltavat eivät suhtaudu biologisen suvun tai edes siihen liittyvien tietojen etsimiseen kevyesti. He pohtivat biologisen suvun etsimistä jokaisen niin sanotun ”adoptiotriadin” osapuolen näkökulmasta, eli omastaan, adoptiovanhempien ja biologisten vanhempien näkökulmasta. Nämä näkökulmat ovat toki yhteen kietoutuneita. Symbolisen interaktionismin mukaisesti haastateltavat pohtivat toimintansa mahdollisia seurauksia ja tekevät toimintaansa koskevia päätöksiä sen mukaisesti.

Nyt on niin paljon kaikkea muutakin elämässä, että se vois vaan sekottaa enemmän. Ehkä joskus tulevaisuudessa, kun mulla on vakituinen työ ja elämä ja elämä tasasempaa. Nyt on kuitenkin opiskelut ja pitää miettiä tulevaisuutta ja kaikkea tällasta... Joku tommonen, että lähtis ettimään niin se ei sopis tähän väliin yhtään (korostaen). (8, mies)

Haastateluottean mies elää monen muun haastateltavan tavoin ikävaihetta, jota voisi kutsua nuoruuden ruuhkavuosiksi. Nuoruuden ruuhkavuosiin liittyy paljon muutoksia ja stressin aiheita, kuten kotoa muutto ja opiskelujen aloittaminen eikä biologisen äidin etsiminen sovi kiireiseen elämäntilanteeseen. Mies ei kuitenkaan sulje pois mahdollisuutta, että hän joskus myöhemmin haluasi edetä asiassa. Eräs toinen mies sanoo, että hän ei juuri ole pystynyt edes puhumaan biologisista vanhemmistaan,

saati, että harkitsisi heidän etsimistään. Mahdollinen etsiminen halutaan toteuttaa elämäntilanteessa, jossa on aikaa ja voimia ottaa vastaan prosessiin mahdollisesti liittyvät pettymykset.

Biologiseen sukuun voidaan luoda sekä kuvitteellisia että konkreettisia yhteyksiä. Joskus kuviteltu yhteys on toimiva eikä sitä ei välttämättä haluta yrittää muuttaa konkreettiseksi yhteydeksi (vrt. Irhammar & Cederblad 2000: sisäinen ja ulkoinen etsiminen).

Et sit suomalaisilla on sellanen ajatus päässä, että siellä on joku perh.. kotiäiti siellä odottaa, vaik mist sitä tietää, et joku narkkari tai mikä lie siellä on... Et sit se voi olla kauhee pettymyskin niinku toisaalta. Et en mä tiedä haluanko mä toisaalta, haluuks mä oikeesti tietää, et mä haluisin oikeestaan pitää sen ajatuksena tai sellai. (2, nainen)

”Suomalaisten” kuvitelmat äidistä, joka on antanut lapsen adoptioon paremman elämän toivossa, ovat osa rakennetasoisia oletuksia kansainvälisestä adoptiosta. Ajatus siitä, että kohtaaminen biologisen äidin kanssa ei ole välttämättä sellainen kuin sadut kauneimmillaan antavat odottaa, olisi ilmiselvä pettymys. Eräs toinen nainen sanoo, että ”nyt on hyvät välit”, kun kuvailee suhdettaan biologiseen äitiinsä, jota ei ole tavannut adoption jälkeen. Hän ei halua rikkoa välejä kuvittelemansa biologisen äitiensä kanssa.

Kati Hämäläisen (2012, 181) haastattelemat perhehoitoon sijoitetut lapset ylläpitivät kuvitteellisia yhteyksiä biologisiin vanhempiinsa silloin, kun heihin ei voinut muuten pitää yhteyttä. Hämäläisen haastattelemat lapset olivat yhteydessä biologisiin vanhempiinsa esimerkiksi valokuvien ja tarinoiden välityksellä. He kokivat suhteen biologisiin vanhempiinsa, etenkin äitiinsä, läheisinä siitä huolimatta, että suhde ei ollut konkreettinen.

Haastateltavani pohtivat etsimistä ja sen mahdollisia seurauksia myös biologisen vanhemman – useimmiten biologisen äidin – näkökulmasta. Muutama haastateltava toivoi, että biologiset vanhemmat voisivat jotakin kautta saada tiedon, että heille kuuluu hyvää. Seuraava haastateltava pyrkii asettumaan biologisen äitiensä asemaan ja pohtii haluaisiko hän tietää adoptioon luovuttamasta lapsestaan vai ei.

Varmasti jos mä miettsin itte siihen itteni [biologisen äidin] tilanteeseen, kyl mä varmaan joskus miettsin, että toivottavasti sillä [lapsella] on kaikki hyvin ja tällailailla. (4, nainen)

Televisiosarja *Kadonneen jäljillä* oli haastattelujen teon aikaan ajankohtainen. Sarjassa oli mukana myös kansainvälisesti adoptoituja, jotka yrittivät ohjelman avulla etsiä biologisia sukulaisiaan. Useimmat haastateltavat suhtautuivat ohjelmaan mielenkiinnolla, mutta kriittisesti. Televisiokameroiden läsnäolo koettiin epämukavana ajatuksena intiimissä tapaamisessa, ja lisäksi monia häiritsi tapa, jolla biologinen sukulainen tulee ohjelmassa yllätetyksi. Mitä jos biologinen äiti ei ole kertonut lähipiirilleen adoptiosta? Millaiseksi hänen elämänsä muuttuu sen jälkeen, kun kamerat poistuvat paikalta? Adoptioon luovutetun lapsen saapuminen paikalle olisi todennäköisesti shokki biologiselle äidille ilman televisiokameroitakin. Eräs nainen käytti sanoja ”pelmahtaa” ja ”tunkeutua” kuvatessaan tilannetta, johon ei halua biologista äitiään saattaa.

Varsinkin, jos semmonen tilanne [realistinen mahdollisuus etsiä] tulis niin mä epäroisin ihan hirveesti. Et kyl mä tälleen, että ois siisti nähdä. Ehkä ajatus siitä, että jos se [biologinen äiti] ei ookaan niin innostunut, niin se on varmaan tosi pettymys. Jos se vaikka enemmän ahdistuis siitä, että on tullut kattomaan tai on ettinyt. Vaikee sanoa, kun ei tiiä yhtään millä lailla niinku, missä tilanteissa ja millasissa olosuhteissa. Voihan hyvin olla, ettei ne elä edes. (4, nainen)

Elena Kim (2010, 186) arvelee, että pelko ”toisesta hylkäämisestä” saa jotkut adoptoidut perääntymään etsimisestä. Tämä pätee myös tiedon etsimiseen: entä jos saan tietää biologisista vanhemmistani jotakin sellaista, jota on vaikea sulattaa?

Kiinnostavaa oli, että useampi haastateltava piti biologisten vanhempien etsimistä jollakin tavalla itsekkäänä tekona (myös Modell 1994, 145). ”Onks se vähän itsekästä kuitenkin lähtee sinne 20 vuoden jälkeen ja sit vaan sanoa, että ’nyt mä oon täällä, että tuupas kattomaan mua’”, pohtii eräs nainen. Ajatus etsimisen itsekkyydestä liittyynee siihen, että lapsen luovuttamisen adoptioon oletetaan olleen biologisille vanhemmille – erityisesti biologiselle äidille – vaikeaa, ehkä häpeällistäkin. Itsekkyyden ajatus kytkeytynee myös siihen, että etsimisellä ei haluta loukata adoptiovanhempia. Seuraava nainen pohtii, että hänen mahdollisuutensa löytää biologisia vanhempiaan (ainakaan elossa) on olematon, minkä vuoksi hän säästää itseään ja muita etsimisen mahdollisesti aiheuttamilta pettymyksiltä.

Mullakin on semmonen tilanne, että en mä pysty selvittää, että kuka... onko mulla nää biologiset vanhemmat elossa tai muuta semmosta, että totisin, että eivät ole ja kaikkea muuta. Että miks mä miettisin pääni puhki ja vetäisin tästä hirveen depression, kun depression voi vetää niin monesta muustakin asiasta. Asioita, joille mä en voi mitään ja sit kun... mikä tässä nyt on, ihan ihan hyvä olla. Eihän kenenkään vanhemmat täydellisiä ole, mutta ei meillä nyt koskaan oo ollut mitenkään huonoakaan. (5, nainen)

Samoin kuin moni muu haastateltava, joka ei halunnut etsiä biologista sukuaan, nainen perustelee tätä sillä, että keskittyy mieluummin elämäänsä tässä ja nyt sen sijaan, että haikailisi menneeseen. Nykyhetkeen keskittyminen tuntuu pitävän sisällään myös keskittymisen adoptiovanhempiin. Henkilöt, joita biologinen suku ja heidän etsimisensä ei kiinnostanut, korostivat, että heillä on jo hyvät vanhemmat ja hyvä elämä Suomessa. He puhuivat kaksista vanhemmistaan – adoptiovanhemmistaan ja biologisista vanhemmistaan – eri tavalla toisensa poissulkevana kuin henkilöt, jotka olivat kiinnostuneita biologisten vanhempiensa etsimisestä.

Kuten Barbara Yngvesson (2003, 9) kirjoittaa, biologisen suvun löytäminen ei ole etsimisen päätepiste vaan uuden alku. Haastateltavat pohtivatkin paljon, mitä tapahtuisi sen jälkeen, jos biologisia sukulaisia löytyisi.

Mites nyt nää ihmiset, miten mun täytyy suhtautua näihin ja kaikki tällanen näin. Eikä sitä vois sen jälkeen, kun sä oot esimerkiksi ne biologiset vanhemmat tai toisen tai jonkun sisaruksen tavannu, niin et sä voi sen jälkeen enää olla sellai niinku ihan kuin kaikki ois niin ku ennen. (13, nainen)

Haastatteluotteen nainen korostaa, että biologisen suvun mahdollisen tapaamisen jälkeen mikään ei olisi kuin ennen tapaamista. Mahdollisella tapaamisella on vaikutuksia useisiin osapuoliin: adoptoidun perheessä saataisi biologisen suvun löytämisen myötä olla kaksi äitiä tai isää sekä sisarusia useammassa maassa, eikä adoptioperhe olisi sen jälkeen samalla tapaa eksklusiivinen kuin sitä ennen (Högbacka 2009; Castrén & Högbacka 2014).

7.1.2 Yhdennäköisyyden kaipuu

Kysyessäni haastateltavilta, mikä heitä biologisessa suvussa mahdollisesti kiinnostaa, oli vastaus melkein aina, että se ”miltä he näyttävät” (myös

Tieman 2013; Feast ym. 2013, 176–177; Wrobel & Dillon 2009; Matjwejeff 2004, 66–70; Yngvesson 2003; March 2000; Irhammar & Cederblad 2000; Modell 1994, 133–135). Ulkonäön jälkeen seuraavaksi eniten kiinnostusta herättivät muut perintötekijät, kuten luonteenpiirteet ja periytyvät taidot, kuten esimerkiksi musikaalisuus. Perinnöllisistä sairauksista olivat kiinnostuneita lähinnä ne, joilla oli todettu jokin sairaus, tai joilla oli ollut jokin erityishaaste esimerkiksi koulussa. (Myös Tieman 2013; Wrobel & Dillon 2009.)

Yhdennäköisyyden kokemusta kaivattiin yleisesti, mutta se ei tarkoittanut välttämättä sitä, että biologista sukua haluttaisiin etsiä tai tavata. Eri haastateltavat kuvaavat toivettaan nähdä biologinen sukulainen seuraavissa haastatteluotteissa:

Onko meillä [biologisen äidin kanssa] samanlaiset nenät tai silmät tai nauru tai suu? (7, nainen)

Mä haluisin tietää milta mun biologinen äiti näyttää. Se ois hauskaa. (10, mies)

Kaikki on [muille] äideille ja tyttärille, et kun sulla on sun äidin nenä, että kenen nenä mulla on? (18, nainen)

Koska silloin kun mä katon peiliin, niin mä lähdän miettimään juuria, että miks mä näytän just tältä ja miks mä oon tällanen. (19, mies)

Et mä oon moneen kertaan miettinyt tota CSI-ohjelmia, et vois vaan niinku antaa meistä kaikista [sisaruksista] jonkun kuvan ja sitten liittää johonkin tietokoneeseen ja antas jonkun tietokoneen tehdä meistä semmosen, minkä näköinen äiti on suurin piirtein ollu. (23, nainen)

Joo, siis kyl mä haluisin tietää minkä näköinen se [biologinen äiti] on. [...] Onks se samannäköinen kuin minä? (24, nainen)

Haastatteluhetkellä kukaan yllä olevista henkilöistä ei ollut tavannut biologisia vanhempiaan adoption jälkeen.

Karen March (2000) on käsitellyt Kanadassa maan sisäisesti adoptoituja koskevassa artikkelissaan sitä, miksi kysymys ”Keneltä minä näytän?” aktualisoituu adoptoitujen elämässä niin tärkeäksi. Hänen tulkintansa mukaan adoptoidut eivät pysty sijoittamaan itseään osaksi biologiseen

sukulaisuuteen perustuvaa sukupolvien ketjua, jolla on keskenään yhteisiä fyysisiä piirteitä. Samaan aikaan kulttuurissa vallitsee käsitys, että sukupolvien jatkuvuus perustuu geneettiseen periytyvyyteen. Geneettiseen periytyvyyteen liittyvä puhe on kulttuurissamme yleistä ja se näkyy selkeimmin silloin, kun uusi (biologinen) vauva syntyy sukuun. Vauvasta etsitään välittömästi tuttuja piirteitä, jotka tunnistetaan joko isälle tai äidille kuuluviksi.

Yhdenmukaisesti aiempien tutkimusten tulosten kanssa (Modell 1994, 125–126; March 1995; Hämäläinen 2012, 180–181) adoptoitujen kiinnostus kohdistui erityisesti biologisen äitiin, ja biologiset isät jäivät sivurooliin. Tämä liittyy siihen, että äiti kantaa lastaan raskausajan, ja adoptioon päätyminen näyttäytyy viime kädessä biologisen äidin ratkaisuna (ks. luku 5.1 Syntymätarinat). Vain harvalla haastateltavistani oli tiedossaan biologisen isänsä nimi, jolloin biologisen äidin mahdollinen etsiminen on myös isän etsimistä realistisempaa. Biologisen äidin löytymisen jälkeen voi olla mahdollista saada yhteys myös biologiseen isään ja mahdollisiin sisaruksiin.

Marchin (2000) mukaan adoptoitujen tapauksessa kehosta voi tulla symboli vieraudelle ja tietämättömyydelle, sillä keho on se paikka, joka kantaa mukanaan ihmisen fyysiset piirteet. Susanna Matwejeffin (2004, 68–69) haastattelema Ruotsissa maan sisäisesti adoptoitu kertoo olevansa mustasukkainen adoptiosuvussaan kulkevista ”rumista jaloista”. Kun muilla adoptiosuvussa on tietty samanlaisuus, vaikkakin epämiellyttävä sellainen, hän kokee olonsa sen vuoksi ulkopuoliseksi. Edellä esitetyissä haastatteluotteiden rypäässä eräs nainen kysyy: ”Kenen nenä mulla on?” Nenä kuuluu symbolisesti jollekin muullekin kuin vain itselle – myös nenällä on biologiset juurensa (myös March 2000).

Seuraava nainen harmitteli, että vaikka hänellä on muistoja elämästään synnyinmaassaan ja muistoja myös elämästä biologisen perheen parissa, hän on unohtanut biologisen äitinsä kasvot. Hänen onnistui kuitenkin erinäisten vaiheiden jälkeen saada jälkikäteen valokuva biologisesta isoisästään.

Mun isoisän kuva mulla on, josta huomaa, että mulla on sen kädet. Se oli siisti nähdä. [...] Olihan siinä yhdennäköisyyttä kyllä myönnetään. [...] Mikä on sinänsä ihan siistiä, koska mä en yhtään muista miltä äiti näytti. Se on vähän sillee harmi. (21, nainen)

Biologiseen sukulaisuuteen perustuvaa yhdennäköisyyden kokemusta ei voi saavuttaa adoptioperheessä. Adoptioperheiden jäsenet voivat kyllä joissain tilanteissa unohtaa, että biologinen linkki heidän väliltään puuttuu ja löytää myös yhdennäköisyyttä toisistaan (Modell 1994, 134; Högbäck 2009, 166–170). Yhdennäköisyyden kaipuu osoittaa fyysisen ulkonäön merkityksen myös perheeseen kuulumisen kokemukselle. Samasta maasta adoptoitu sisarus ei täytä biogeneettisen samannäköisyyden tarvetta. ”Edes mun veli ei näytä multa”, sanoo eräs haastattelemani mies, jonka veli on adoptoitu samasta maasta. Vaikka jotkut perheen ulkopuoliset ihmiset sanovat veljeksille, että he ovat samannäköisiä, mies itse tietää, että samannäköisyys ei perustu biogeneettiseen sukulaisuuteen. Samannäköisyys ei saisi olla vain katsojan silmissä (myös March 2000; Modell 1994, 135).

Samat haastateltavat voivat toisessa kohtaa haastattelua kertoa värisekouden kokemuksista ja vähätellä biologisen sukulaisuuden merkitystä lapsi-vanhempi-suhteessa, mutta toisessa kohtaa haastattelua kaivata yhdennäköisyyden kokemusta ja korostaa haluavansa itse nimenomaan biologisen lapsen. Suhteessa omaan lapsuuden perheeseen eli adoptio-perheeseen haastateltavat korostavat hoivaa ja yhdessä kasvamista sukulaisuudessa, kun taas lapsihaaveiden tai lasten saamisen myötä biologisen sukulaisuuden merkitys voi nousta uudelleen merkitykselliseksi.

Oman biologisen lapsen syntyminen on monelle kansainvälisesti adoptoidulle ensimmäinen ja ainoa mahdollisuus nähdä oma biologinen sukulaisensa. Kuten seuraavalla haastateltavalla, suurimmalla osalla haastateltavistani ei ollut haastatteluhetkellä vielä omia lapsia.

Haastateltava: Tietysti joskus haluaa oman perheen ja lapsia ja tälleen näin. Et omia... niinku biologisia lapsia.

HR: Onks se sulle tärkeätä?

Haastateltava: Se on jotenkin tärkeätä, en mä tiää mistä syystä se on niinku mut tietenkin haluaa ekaks omia lapsia ja sit niinku muita vaihtoehtoja. Mut lähinnä se, et haluaa nähdä, minkälainen se on tai minkä näköinen tai jotain omia piirteitä tai. (13, nainen)

Biologisen sukulaisuuden ensisijaisuus lastenhankinnassa ulottuu todennäköisesti koskemaan yhtä lailla kansainvälisesti adoptoitujen kuin muidenkin lapsitoiveita. Nainen korjaa nopeasti ”omia”-sanana ”biologisia”-sanaksi, jotta ei arvottaisi adoptiosukulaisuutta ”ei-omaksi” ja siten vähempiarvoiseksi kuin biologista sukulaisuutta.

Haastatteluhetkellä neljällä haastateltavalla oli itsellään lapsia. Seuraavassa haastatteluotteessa eräs isäksi tullut haastateltava kuvaa yhdennäköisyyden kokemusta itsensä ja lapsen välillä.

Se oli erittäin iso juttu sillä tavalla, koska se [oma lapsi] on ensimmäinen sukulainen, joka oikeasti näyttää samalta kuin mä. Se oli upeeta, koska mä en ollu aiemmin kokenut sitä, että joku perheessä näyttää multa. (9, mies)

Kaikki neljä haastateltavaani, joilla oli haastatteluhetkellä omia lapsia, kuvaavat sitä, että kiinnostus omia perintötekijöitä kohtaan kasvoi oman lapsen synnyttyä.

7.1.3 Biologisen suvun etsijät

Aineistoni mukaan biologisen suvun etsimisestä kiinnostuneet voivat olla yhtä hyvin henkilöitä, joilla on etukäteen melko yksityiskohtaiset tiedot biologisista vanhemmistaan, kuin myös niitä, joilla ei ole juuri mitään tietoa biologisista vanhemmistaan (myös Irhammar & Cederblad 2000). Kahdella aineiston kuudesta etsijästä oli muistoja elämästä synnyinmaassaan, mutta ei kuitenkaan välttämättä muistikuvia biologisista vanhemmistaan. Heidän mukaansa omat muistot vaikuttivat siihen, että he lähtivät tai ovat lähtemässä etsimään biologista sukuaan. Muistojen merkitys voi toki toimia myös päinvastoin, jos muistot elämästä ennen adoptiota koetaan kielteisiksi. Kolme kuudesta etsijästä oli vanhimmaasta päästä aineistoni haastateltavia, eli he olivat haastatteluhetkellä 25-vuotiaita tai sitä vanhempia. Myös aiempien tutkimusten mukaan etsijät ovat useammin jo 25–35-vuotiaita, he ovat naimisissa ja heillä on vakituinen työ (myös Tieman 2013; Sobol & Cardiff 1983). Kolmella aineistoni etsijästä oli jo omia lapsia, ja heillä kiinnostus etsimiseen oli lisääntynyt nimenomaan lapsien myötä (myös Feast ym. 2013, 178; Carsten 2007; Modell 1994, 149; Sobol & Cardiff 1983).

Ulrich Müller ja Barbara Perry (2001) ovat katsausartikkelissaan ryhmitelleet aiempien empiiristen tutkimusten teoreettisia malleja, jotka selittävät adoptoitujen etsimistä. Psykopatologisessa mallissa etsimisen nähdään olevan seurausta yksilön pahoinvoinnista tai adoptioperheen toimimattomuudesta. Toisen selitysmallin mukaan etsiminen nähdään

normaalina prosessina ja adoptoidun elämään kuuluvana ”selvitettävänä kehitystehtävänä”. Kolmannen mallin, jonka mukaisesti itse ymmärrän etsimisen, Müller ja Perry ovat nimenneet *sosiaalis-interaktionistiseksi kehyykseksi*. Sen mukaan etsiminen on ymmärrettävä sosiaaliskulttuurisessa kontekstissaan, joka on kytköksissä yhteiskunnan normeihin ja odotuksiin.

Aikaisempien tutkimusten mukaan syntyperään liittyvän tiedon ja biologisen suvun etsimiseen liittyy monenlaisia toisiinsa kietoutuneita motivaatiotekijöitä (Tieman 2013; Wrobel & Dillon 2009; Müller & Perry 2001). Kaikki aineistoni kuusi etsijää mainitsivat etsimisen yhdeksi syyksi kiinnostuksen biologisen äidin tai muun biologisen sukulaisten ulkonäköä kohtaan. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että biologisten sukulaisten ulkonäkö voi kiinnostaa myös niitä adoptoituja, jotka eivät varsinaisesti halua etsiä heitä. Toisin kuin olin etukäteen arvellut, vain yksi etsijöistä kertoi haluavansa etsiä biologista sukuaan siksi, että haluaa kuulla syyn adoptioonsa.

Silti on vähän katkeruutta... Ei siksi, että mulla olisi ollut huonoa täällä vaan siksi, että mut on jätetty pienenä. [...] Se on selvää, että siellä on huonompi sosiaaliturva, mutta silti nuoremmatkin tytöt ovat tulleet äideiksi. Siinä voi olla joku toinen syy. (11, mies)

Mies epäilee, että biologisen äidin nuoren iän ja olemattoman sosiaaliturvan lisäksi on ehkä olemassa vielä jokin muu syy hänen adoptioonsa. Kuten hän sanoo: kaikki nuorina äidiksi tulleet eivät anna lastaan adoptioon. Hän tekee selväksi, että ei etsi biologista sukuaan siksi, että hänellä olisi ollut ”huonoa täällä”. Tämän sanomalla hän erottautuu oletuksesta, että adoptoidun henkilön tarve etsiä biologisia vanhempia liittyisi siihen, että he eivät olisi tyytyväisiä adoptiovanhempiinsa tai elämäänsä uudessa kotimaassa.

Aiempien tutkimusten tulokset siitä, miten adoptoidun ja adoptiovanhempien suhteen laatu vaikuttaa heidän haluunsa etsiä biologista sukua, ovat ristiriitaisia (ks. esim. Müller & Perry 2001). Aineistoni etsijät korostivat, että he eivät etsi uusia vanhempia adoptiovanhempien tilalle, eivätkä he nähneet etsimisen uhkaavan adoptioperheen yhteen kuulumista. Tuoreen hollantilaistutkimuksen mukaan valtaosa kansainvälisesti adoptoiduista, jotka etsivät biologista sukuaan, kokevat saavansa tukea etsimiseen adoptiovanhemmiltaan (Tieman 2013). Voikin olla

niin, että joskus etsimisen edellytys on, että adoptoidulla on turvallinen olo perheessään. ”Mulla on kuitenkin vanhemmat täällä, jotka tykkää musta”, sanoi eräs nainen, joka halusi etsiä ja tavata biologiset vanhempansa, mutta jota samalla arvelutti, josko biologiset vanhemmat haluavat tavata häntä. Adoptiovanhemmat voivat toimia turvana, johon palata, jos etsimisessä tulee pettymyksiä tai asiat eivät suju toivotulla tavalla (myös Yngvesson 2003, 2021).

Biologisten vanhempien etsiminen ei ole kuitenkaan välttämättä adoptiovanhemmille helppo ajatus (myös Kim 2010, 121; Högbacka 2009). Adoptoitu voikin pidättäytyä etsimisestä myös sen vuoksi, että ei haluta loukata adoptiovanhempiaan (Sobol & Cardiff 1983). Kukaan aineistoni etsijöiden vanhemmista ei ollut suoranaisesti vastustanut etsimistä, mutta osa etsijöistä kertoo, että aihe on ollut etenkin äidille jonkin verran vaikea. Aineistoni mukaan adoptioisät tuntuvat suhtautuvan etsimiseen äitejä rennommin. Tämä johtunee osaltaan siitä, että adoptoitujen kiinnostus kohdistuu ensisijassa biologiseen äitiin. On myös mahdollista, että äidit puhuvat isiä avoimemmin tuntemuksistaan lapsilleen. Adoptioäitien varauksellinen suhtautuminen biologisen suvun etsimiseen ei johdu välttämättä siitä, että he kokisivat asemansa uhatuksi, vaan kyse voi olla myös lapsen suojelemisesta mahdollisilta pettymyksiltä.

Aineistoni etsijöiden tavoite oli ensisijaisesti täydentää tietoa itsestä, ja mahdollisen suhteen luominen biologiseen sukuun oli toissijainen tavoite (myös Carsten 2007; Modell 1994, 143; Sobol & Cardiff 1983). Biologisen suvun etsimisessä onkin kyse abstraktimmasta asiasta kuin ihmisten löytämisestä.

Se on pala mua. Niinku yks tärkeimpiä asioita. [...] Miks mä oon tällanen? Miks mulla oli vaikeeta koulussa? Miks mä näytän siltä, miltä mä näytän? Keneltä mä näytän? Tällasia kysymyksiä. Ja sitten: onko mulla sisaruksia, biologisia, onko semmosia? Nää on tärkeimpiä asioita, joita voin kuvitella. (20, nainen)

Haastatteluotteen nainen toivoo löytävänsä biologista sukuaan tai vähintäänkin lisää tietoa siitä. Hänelle tiedon saaminen biologisista vanhemmistaan on tie oman itsen parempaan ymmärtämiseen (myös Carsten 2004, 106; 2007; Matwejeff 2004, 66–67; March 2000). Naisen esittämät kysymykset koskevat ennen kaikkea häntä itseään, eivät niinkään hänen biologisia vanhempiaan. Vastauksen kysymykseen ”Miksi mä oon

tällanen?” hän uskoo löytyvän biologisilta vanhemmiltaan (myös Modell 1994, 143). Myös Leena Valkosen (1995) haastattelemat sijoitetut nuoret kuvaavat samankaltaisia itseään koskevia ”miksi”-kysymyksiä tilanteessa, jossa he eivät tunne biologista vanhempansa.

Haastatteluotteen nainen toivoi lisäksi, että pääsisi kertomaan biologisille vanhemmilleen, että hän voi hyvin. Haastattelumme jälkeen olin yhteydessä tähän naiseen, joka oli sittemmin matkustanut lastenkotiinsa etsimään tietoa biologisesta suvustaan. Etsiminen oli kuitenkin katkennut lastenkotiin, jossa ei annettu enempää tietoa hänen biologisesta suvustaan kuin mitä hänellä jo entuudestaan oli. Kaikki eivät halusta huolimatta kykene paikallistamaan biologista sukuaan, jolloin on kyettävä elämään ilman tietoa.

Tietoa biogeneettisestä syntyperästä pidetään kulttuurisesti perustavanlaatuisena identiteetin rakennusaineena, minkä vuoksi adoptoidut voivat kokea, että löytääkseen ”identiteettinsä” tai tunteakseen itsensä ”kokonaiseksi”, heidän olisi selvitettävä biologiseen syntyperäänsä liittyvät epäselvyydet (Strathern 1999, 68). Samoin kuin Eleana Kimin (2010, 5–6) haastattelemat Etelä-Koreasta adoptoidut, myös minun haastateltavani näkevät sukulaisuuden ja identiteetin muotoutuvan biogeneettisen tiedon lisäksi sosiaalisissa ja merkityksellisissä suhteissa. Aineistoni mukaan tieto biologisesta syntyperästä ja biogeneettisestä perimästä näyttäytyy joillekin tärkeämpänä minuuden rakennusaineena kuin toisille, kenellekään se ei näyttäydy minuuden ainoana rakennusaineena.

Minuuden ja kuulumisen suhde tulee esille etsijöiden toiveissa. Etsijät etsivät tiedon avulla minuuttaan, tai kuten he usein itse sanovat ”identiteettiään”, mutta eivät välttämättä halua kuulua toiseenkin perheeseen. Marilyn Strathernin (2005, 7–8) erottelu *käsitteellis-loogisten ja elettyjen suhteiden* välillä auttaa ymmärtämään tätä eroa. Käsitteellis-looginen suhde viittaa tietoon biologisesta sukulaisuudesta. Joillekin tuo tieto näyttäytyy tärkeänä minuuden rakennusaineena, mutta sen ei tarvitse tarkoittaa varsinaista elettyä suhdetta. Kuuluminen johonkin sukuun tiedon perusteella on eri asia kuin kuuluminen eletyn suhteen kautta. Myös Janet Carstenin (2007) mukaan on olennaista erotella tieto sukulaisuudesta ja se, minkä merkityksen tiedolle antaa ja mitä tiedolla tekee. Carsten on tarkastellut adoptoitujen, hedelmöityshoitoja saaneiden sekä raskausajan seulontoja läpikäyneiden suhtautumista biologiseen syntyperäänsä liittyvään tietoon. Kun adoptoidut etsivät tietoa ”menneestä”, siis edellisestä sukupolvesta,

hedelmöityshoidoissa ja raskausajan seulonnoissa tietoa pyritään saamaan ”tulevasta”, siis seuraavasta sukupolvesta. Carstenin mukaan *mahdollisuus* saada tietoa vahvistaa kokemusta omasta toimijuudesta, vaikka tietoa ei hakisi tai ottaisi vastaan.

Aineistoni etsijöille tieto biologisesta suvustaan näyttäytyy tärkeänä identiteetin lähteenä ja rakennusaineena. Sen lisäksi, että etsijät toivoivat saavansa lisää tietoa itsestään, he toivoivat mahdollisuuksien mukaan voivansa rakentaa eletyn suhteen biologisiin sukulaisiinsa. Etsijöiden käsitys perheestään ja kaksista vanhemmistaan ei ollut samalla tavalla eksklusiivinen kuin niiden henkilöiden, jotka eivät olleet kiinnostuneita etsimään biologista sukuaan. Neljä haastateltavaani, jotka olivat onnistuneet tapaamaan biologista sukuaan, pitivät heihin yhteyttä sekä sosiaalisen median kautta että puhelimitse ja kirjeitse. Lisäksi yksi haastateltava kertoi lähettävänsä sisarpuolensa perheelle säännöllisesti rahaa. Hänen omien sanojensa mukaan heidän perheensä on sisarpuolen perheelle kuin ”kummiperhe”.

Aineistoni ainoalla etsijällä, joka oli onnistunut tapaamaan biologisen äitinsä, oli jo entuudestaan kaikista haastateltavistani tarkimmat tiedot biologisista vanhemmistaan. Hänellä oli siis melko realistinen mahdollisuus lähteä halutessaan etsimään heitä. Naisen kiinnostus biologista sukuaan ja erityisesti biologista äitiään kohtaan kasvoi vasta iän myötä ja voimistui erityisesti omien lasten synnyttyä. Ensisijaiseksi syyksi lähteä etsimään biologista äitiään nainen nimesi halun nähdä, miltä biologinen äiti näyttää. Lisäksi hän halusi selvittää biologiselta äidiltään tietoja biologisesta isästään, omasta synnyinpaikastaan ja siitä, millainen hänen synnytyksensä oli ollut. Nainen sai matkallaan tietää, että adoptiopapereissa olevan biologisen isän nimi ei ollut oikea, ja että hänen oikea biologinen isänsä oli jo kuollut. Odotettua kohtaamistaan biologisen äitinsä kanssa hän kuvasi rauhalliseksi.

Se oli vaan jotenkin sillee, että mä nyt vaan meen sinne ja tää on nyt se, minkä takia mä meen. Mulla oli hirveen semmonen rauhallinen olo, eikä mitään suuria tunnemyrskyjä tai... [...] Sit se äiti, se oli semmonen pieni omakotitalo, niin se äiti oli siinä eteisessä tai sit vähän niinku seisoi siinä. Sit mä menin vaan että ”*Hello, että mä oon [etunimi]*” tai sillee. (3, nainen, 2. haastattelu)

Omista ja kulttuurisista odotuksistaan poiketen, ensikohtaaminen ei synnyttänyt naisessa suuria tunteenpurkauksia. Jo ensikohtaamisessa hän peilasi omaa ulkonäköään biologisen äitinsä ulkonäköön.

Se on kauheen tärkeätä, just sitten kun näki sen äidin just, että minkälaiset kynnet sillä on ja nää kaikki, että mulla on hirveen ohuet sormet ja hänellä oli kanssa tosi ohuet sormet ja siis... Ne on hirveen tärkeitä asioita just sillee, että aijaa, että nyt, tai meillä on erilainen nenä, että nenä on isältä ja. Kyl mä itekin kasvopiiirteistä hänestä huomasin monta kertaa, että aijaa, me ollaan tossa niinku samannäköisiä (naurahtaa). Nää on tärkeitä juttuja. (3, nainen, toinen haastattelu)

Aivan kuten Karen March (2000) artikkelissaan kirjoittaa, yhdennäköisyyttä ei oteta annettuna. Haastattelemanin nainen vertaa kehonsa osia biologisen äitinsä vastaaviin ennen kuin liittää ne merkitykselliseksi osaksi itseään, ja siten itsensä osaksi biologiseen sukulaisuuteen perustuvaa sukupolvien ketjua. Hän huomioi biologisen äitinsä ja oman nenänsä erot ja päättelee siitä, että ”nenä on isältä”. Nainen näkee fyysisen itsensä kuvastuneena ”merkittävien toisten” (Mead 1967) kehossa. March kutsuu tätä kokemukseksi *itsen autenttisuudesta* (engl. *self-authenticity*), jolla hän viittaa tunteeseen siitä, että kuva itsestä on aito eikä enää kyseenlaistettavissa.

Biologisen äitinsä lisäksi kyseinen nainen tapasi matkallaan muun muassa sisarpuoliaan, tätejäan ja setiään sekä sisarustensa lapsia. Kysyin naiselta toisessa haastattelussa, mikä sai hänet ottamaan ratkaisevan askeleen ja viimein lähtemään matkaan. Ensimmäisen haastattelun aikaan hän vielä epäröi asiaa, vaikka olikin jo paikantanut biologisen äitinsä asuinpaikan ja ollut häneen yhteydessä välikäsien kautta. Ennen matkaan lähtöä hän toivoi saavansa biologiselta äidiltään jonkinlaisen kutsun tai muun merkin siitä, että hän on tervetullut paikan päälle. Lisäksi hän perusteli valittua ajankohtaa sillä, että hänen biologinen äitinsä oli jo melko iäkäs, joten matkaa ei voinut lykätä loputtomiin. ”Kannattaa nyt mennä, kun hän on vielä elossa”. Kokemus ajan käymisestä vähiin voikin sysätä adoptoidun konkreettiseen etsimisprosessiin, jos hänellä on siihen kiinnostusta.

Haastattelemanin nainen oli tyytyväinen, että lähti ja tapasi äitinsä. Matkan jälkeen hän oli kuitenkin pettynyt siihen, että yhteydenpito hänen ja biologisen äidin välillä oli jäänyt lähinnä hänen vastuulleen.

Hän ei kuitenkaan katunut sitä, että etsi ja tapasi äitinsä. ”Mä oon niinku selvittänyt asiani tähän asti, ja mä oon saanut hirveen hyvin tietää kaikkea, minkä takia mä niinku tähän lähin. Se on niinku selvitetty asia”. Myös aiempien tutkimusten mukaan kansainvälisesti adoptoidut ovat useimmiten tyytyväisiä siihen, että ovat etsineet ja tavanneet biologista sukuaan huolimatta tapaamisen lopputuloksesta (Tieman 2013; March 2000). Seuraavassa haastatteluotteessa käymme keskustelua biologisen suvun etsimisestä ja sen merkityksestä naisen kuulumiselle.

Haastateltava: Mutta toisaalta, kun ei sitä niinku kuulu sinne kuitenkaan, että se just semmonen ollu hankala juttu, siis sillee, kun mä en niinku kuulu sinne, mut välillä tuntuu, että mä en kuulu tännekään... täysin. Sit sitä on jäänyt vähän niinku ilmaan roikkumaan, että mihin mä niinku kuulun (naurahtaa), tai siis sillee, että enemmän mä oon niinku suomalainen, kalleellaan tänne, koska mä niinku kuitenkin oon täällä asunut ja niin pois päin, mut en kuitenkaan sit niinku täysin. (naurahtaa). [...]

HR: [...] Mites sitten sen matkan jälkeen, tuliks sulla siihen kuulumisen tunteeseen, muuttuks sulla ne ajatukset siitä?

Haastateltava: Öö... no... ei se kyl oikeestaan. Tai ainakin... tai kyl se niinku selkis sillee, että mä en niinku kuulu sinnekään (naurahtaa). Et sillee ku miettii niin emmä kyllä sinnekään kuulu. (3, nainen, 2. haastattelu)

Marchin (2000) haastattelemat adoptoidut, jotka olivat tavanneet biologista sukuaan, kuvasivat sitä jonkinlaisena itsen täyttymisenä tai kokonaiseksi tulemisena. Haastatteluotteesta voisi päätellä, että myös tällä haastateltavalla oli toive jonkinlaisen kuulumisen tunteen syntymisestä. Nainen sai siis kyllä täydennettyä haluamaansa tietoa biologisesta syntyperästään, mutta tieto ei muuttanut hänen kokemustaan kuulumisesta, vaan pikemminkin päinvastoin. Biologisten sukulaisten tapaaminen sai hänet näkemään selvemmin sen, ettei hän ”kuulu sinnekään”. Naurahdukset tulkitsen yrityksenä keventää aihetta, josta ei varmaankaan ollut helppo puhua.

Kysyn haastattelussa naiselta tarkennusta siihen, miksi hän ei koe olevansa ”täysin suomalainen”. Hän viittaa ulkonäköönsä ja siihen, että sen vuoksi joutuu arjessaan selittelemään itseään ja kuulumistaan muille ihmisille. ”Se ei aina mee sillee, että oot vaan niinku kala vedessä”. Metafora ”jäädä ilmaan roikkumaan” kuvaa jonkinlaista välitilaa, jossa ei voi kokea kuuluvansa täysin kumpaankaan paikkaan, sukuun, kansaan. Jotta en yli- tai alianalysoisi naisen kokemusta ”ilmassa roikkumisesta”,

on huomioitava, että kokemus voi olla tilanteinen. Haastattelutilanteessa kerrottu ei-eikä-kokemus voi jossakin toisessa tilanteessa olla sekä-että-kokemus.

7.2 "JUURIMATKA"

7.2.1 Matka menneeseen

Juurimatalla tarkoitetaan kansainvälisesti adoptoidun matkaa synnyinmaahansa tarkoituksenaan tutustua siellä paikkoihin, joissa on elänyt ennen adoptiotaan. Nämä paikat voivat olla esimerkiksi lastenkoti, synnytys sairaala tai laajemmin synnyinkaupunki tai alue, jossa on asunut ennen adoptiota. Juurimatkat voivat olla järjestettyjä tai itsenäisesti tehtyjä. Käytän juurimatkan käsitettä, koska se on vakiinnuttanut paikkansa adoptioyhteisön kieleen ja kansainväliseen adoptioon liittyvään keskusteluun yleisemminkin.

Käsitevalinnalla en kuitenkaan halua ylikorostaa biologisten juurien merkitystä tai ajatusta henkilön kiinnittymistä biologisten juuriensa kautta tiettyyn paikkaan (Malkki 1992). Juurimatalla en tarkoita matkaa, jonka ensisijainen tarkoitus on etsiä biologista sukuaan, vaan juurimatka viittaa ensisijassa paikkoihin. Käytännössä paikkojen ja ihmisten erottaminen on keinotekoisia, sillä kuten tästä luvusta käy ilmi, juurimatka herättää henkiin ajatuksia biologisesta suvusta. Mikäli adoptoidulla on kiinnostusta etsiä biologista sukuaan, ja jos synnyinmaa sijaitsee kaukana, saatetaan juurimatka ja biologisen suvun etsiminen yhdistää. Synnyinmaahan voi matkustaa ilman, että etsii biologista sukuaan, mutta biologista sukua on harvoin mahdollista etsiä, tai ainakaan tavata, matkustamatta synnyinmaahan.

Juurimatkan tekeminen on rajallisen aineistoni perusteella ymmärrettävästi yleisempää kuin biologisen suvun etsiminen. Kuitenkin haastattelimistani 24:stä kansainvälisesti adoptoidusta vain 12 oli käynyt juurimatalla ja lisäksi kaksi muuta haastateltavaa oli käynyt muualla synnyinmaassaan. Useimmat haastateltavat olivat tehneet juurimatkan vanhempiensa kanssa jo lapsena tai nuorena. Matkan järjestämisen helppous ja hinta vaikuttavat luonnollisesti mahdollisuuteen ja päätökseen lähteä. Suuri maantieteellinen etäisyys voi vaatia niin paljon järjestelyä ja rahaa,

että matka voi jäädä senkin vuoksi tekemättä. Maantieteellinen läheisyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että matka olisi tehty: Venäjältä adoptoiduista haastateltavista kaikki eivät olleet käyneet maassa adoptionsa jälkeen.

Juurimatkan tekeminen voi näyttäytyä pakollisena osana kansainvälisesti adoptoidun kokemusta ja se voi herättää toiveita täydellisen kuulumisen tunteen syntymisestä (Yngvesson & Mahoney 2000). Seuraavat haastateltavat purkavat kulttuurista oletusta, jonka mukaan kansainvälisesti adoptoidun pitäisi tuntea yhteyttä synnyinmaahansa.

Ei mulla oo siis sillai, kun joskus joidenkin, jotka on kanssa adoptoitu niin juttelee niinku niin niillä on hirvee hinku sinne... [...] Emmä tiää onko se siitä, että kun mä en muista siitä mitään. Ei mulla vaan oo sinne mitään sellasta. Totta kai voi joskus, jos tulee semmonen mahdollisuus mennä, mutta ei välttämätöntä. (17, nainen)

Sit mä oon miettinyt sitä, että en mä koe sitä jotenki kauheen... Oishan se ihan siisti mennä kattoo, että millasta siellä on, mutta en mä sillee tiää oisko se mitenkään erilaista. Ei se niinku tunnu mulle niin ehkä tärkeeltä, kun mä oon toisaalta nyt niinku Suomessa, kun mä aattelen... tai mä tunnen itteni ihan suomalaiseks ja kaikki perinteet täällä on ihan tuttuja. Mä jotenkin... vaik mulla on kaksoiskansalaisuus niin en mä koe sitä jotenkin sillee niin tärkeenä. (6, mies)

Kummallakaan haastateltavista ei ole muistikuvia elämästään ennen adoptiota eikä kiinnostusta biologista sukuaan kohtaan. Miehellä on jopa kaksoiskansalaisuus, mutta juridinen kuuluminen kahteen kansaan ei heijasta hänen omia identifikaatioitaan. Yleensä haastateltavat olivat kiinnostuneempia luomaan yhteyksiä joko biologiseen sukuunsa tai synnyinmaahansa, mutta mukana oli myös muutama henkilö, jotka eivät halunneet luoda yhteyksiä kumpaankaan. Edellisen haastatteluoitteen nainen erottautui vahvasti myös adoptioyhteisön toiminnasta (ks. luku 7.3).

Samoin kuin biologisen suvun etsimistä, myös juurimatkan tekemistä harkitaan usein tarkkaan. Eräs nainen oli perunut suunnitelmansa matkustaa synnyinmaahansa elämäntilanteessa, jossa ei kokenut olevansa siihen henkisesti riittävän vahva. Hän sanoo olevansa synnyinmaastaan ”pelokkaan kiehtoutunut”, millä hän kuvaa niitä ristiriitaisia tunteita, joita juurimatka voi synnyttää (myös Yngvesson 2003, 9). Seuraavan haastatteluoitteen nainen pohtii juurimatkan mahdollista ajankohtaa tarkkaan.

Sit taas mua pelottaa, että jos mä lähden sinne niinku siellähän on kaikkee kauheest kaikkee väkivaltaa... No emmä tiä onks se sitten, et jos johonkin vääriin paikkaan joutuu, et on se vähän sillee, et siellä on jotain turistibusseja ryöstetty ja... [...] Kyl mä ehkä haluaisin lähteä jonkun kans sinne, että en mä vaan lähtis yksin sinne. Ja sit et siellä ois niinku tavallaan loma tai siis eihän se nyt mikään loma ole, kun sinne menee, mut et siellä vois ihan kaikes rauhassa olla ja. Emmä tiä... voi olla, että mä en tykkää olla edes siellä. (2, nainen)

Haastatteluotteen naisen mielikuvat omasta synnyinmaastaan vaikuttavat samanlaisilta kuin kenen tahansa suomalaisen. Se, että ei tykkäisi olla omassa synnyinmaassaan edes turistin roolissa, voisi olla pettymys. Eleana Kimin (2010, 186) mukaan pelko toisesta hylkäämisestä, siis siitä, että toivottua kokemusta kuulumisesta ei juurimatalla synnykään, voi olla syy jättää matka tekemättä. Samoin kuin biologisen suvun etsimisen perusteluissa, myös juurimatkan tekemisessä, haastateltavat pohtivat oikean ajankohdan tärkeyttä. Sekä tämä nainen että useampi muukin haastateltava pohtii, että matka olisi hyvä tehdä ennen kuin saa omia lapsia. Omia lapsia ei halutaisi ottaa mukaan (ainakaan ensimmäiselle) juurimatalle, eikä pitkälle matkalle halutaisi lähteä ilman lapsia. ”Oishan se kauheeta, jos ne [lapset] siellä varastetaan”, sanoo eräs nainen paljastaen pelkonsa siitä, että historia ikään kuin voisi toistaa itseään erottamalla hänet lapsestaan.

Haastateltavat käyttivät usein *loman ja paluun* metaforia keskustellessamme juurimatkasta. Eräät haastateltavista erottivat loman koskemaan sellaisia matkoja synnyinmaahansa, jolloin ei käydä ”omissa” paikoissa. Joidenkin mielestä loma synnyinmaassa on mahdollon ajatus, vaikka matka suuntautuisi muualle kuin omiin paikkoihin. Käsitteellisesti juurimatkan ideahan pohjaa paluun, ei loman, ideaan. Adoption myötä ”juuriltaan irrotettu” henkilö tutustuu palatessaan uudestaan juuriinsa, ja kenties ikään kuin istuttaa ne jollakin tasolla uudelleen kyseiseen maahan. Ajatus paluusta tarkoittaa sitä, että jonkinäköinen yhteys synnyinmaahan on jo olemassa, jos ei konkreettisenä, niin ainakin ajatuksen tasolla (myös Kim 2010, 189; Yngvesson 2003, 14).

En mä lähde ikinä Intiaan vaan lomalle, että musta kuitekin pala on sieltä. Siis sillai, että se on kuitenkin se mun synnyinmaa. Vaikka me mentäs ihan toiselle puolelle maata niin se on kuitenkin se sama maa. Ja mut tunnistetaan, että mä kuulun heidän mielestä siihen maahan, siis ulkonäöllisesti. (14, nainen)

Haastateltavien näkemyserot siitä, onko juurimatka paluu vai ei, eivät näytä mukailevan sitä, onko henkilöllä muistikuvia elämästään synnyinmaassa vai ei. Kyse on ennen kaikkea haastateltavien juurimatkalta antamistaan erilaisista merkityksistä. Jotkut pyrkivät suhtautumaan juurimatkaan kuin lomaan, kun taas toiset olettavat jonkinnäköisen kuulumisen tunteen syntyvän.

Kysymykset kuulumisesta tekevät vaikeaksi mennä synnyinmaahansa vain lomalle. Vaikka omasta mielestään adoptoitu olisi ”vieras” omassa synnyinmaassaan, synnyinmaalaiset olettavat kansainvälisesti adoptoidun kansaan kuuluvaksi. Seuraavalle naiselle juurimatka oli paluu.

Ei se varsinaisesti ollu paluu kotiin, mutta paluu paikkaan, joka on sulle ollut rakas joskus. Se ei ollut varsinaisesti paluu kotiin, mutta sillee, että kumminki paikka, missä sä oot kasvanut ja sit sä muutat johonkin toiseen paikkaan ja käyt siellä joskus uudestaan. (21, nainen)

Haastatteluotteen nainen oli tehnyt juurimatkan äitinsä ja sisarensa kanssa teini-iässä. Hänellä oli myös muistikuvia elämästään biologisessa perheessään. ”Rakas paikka” kuvastaa henkilön emotionaalisia kiintymyksiä, joita juurimatalla on mahdollista vahvistaa. Juurimatallaan hän tutustui uudelleen paikkoihin, joissa muisti asuneensa ja käyneensä lapsena. Silti hänen kotinsa on Suomessa.

Elena Kimin (2007, 511) haastatteleminen Etelä-Koreasta adoptoituista osa vältti paluu-sanan käyttöä siksi, että heidän mukaansa heillä ei ollut mitään oikeita yhteyksiä synnyinmaahansa eikä siten mitään mihin palata (myös Yngvesson 2003, 14). Seuraavalla miehellä ei ole muistikuvia elämästään synnyinmaassa ennen adoptiota eikä hän yrittänyt juurimatallaan etsiä biologista sukuaan.

Joillakin, jotka on adoptoituja niin ne kokee sitä juurettomuutta ja haluais palata sinne, sitä mä en oo koskaan kokenut, en silloinkaan. Että en mä kokenut sitä sillee, että nyt mä palaan sinne... [...] Se oli lomamatka. (8, mies)

Vaikka haastatteluotteen mies ei kokenut matkaansa paluuna, hän oli hyvin kiinnostunut matkustamaan sinne ja tutustumaan siellä paikkoihin, joissa oli elänyt ennen adoptiota. Kansainvälisesti adoptoitujen kertomukset juurimatkoistaan kyseenalaistavat oletukset siitä, että minuus olisi aikaan ja

paikkaan sidottu (Yngvesson 2013, 355). Kansainvälisesti adoptoidun minuus on radikaalilla tavalla erilainen kuin mitä se olisi ollut ilman adoptiota.

Juurimatalla tulevat esille tutun minän lisäksi minuuden vieras puoli. (Yngvesson 2003, 9.) Minuuden vieras puoli on se, mitä olisi(n) voinut olla ilman adoptiota. Näistä elämättä jääneistä aave-elämistä (Honig 2005) voi saada vihiä myös muualla kuin juurimatalla. Eräs Intiasta adoptoitu nainen alkoi ajatella omaa vaihtoehtoista tulevaisuuttaan katsoessaan Intian katulapsista kertovaa elokuvaa *Slummien miljonääri* (2008). ”Se kosketti jotenkin ihan hirveesti, kun rupes miettimään sitä, että itte vois olla siellä niiden katulapsien joukossa”. Etiopiasta adoptoitu nainen taas kertoi järkyttyneensä, kun näki dokumentin Etiopian 1990-luvun nälänhädästä. Dokumentissa eräs isä yritti saada sairaalle ja aliravitulle tyttarelleen apua. Hän samaistui dokumentin tyttöön: ”Hän oli saman ikäinen kuin minä”.

Juurimatka voi herättää henkiin ajatuksia myös biologisesta suvusta, ja juuri tämän vuoksi juurimatkan tekemiseen ei suhtauduta aina kevyesti. Seuraava nainen ei ollut osannut varautua tunteisiin, joita juurimatka hänessä herätti.

Siellä kaupungissa oltiin, niin siellä tuli ehkä eniten sellai niinku semmonen, että, semmonen ajatus niinku, vitsi mä oon niinku täällä syntyny. Et mä oon niinku ollu tässä kaupungissa ja tässä maassa. Et kun koskaan ei oo ikinä aateltu, että mä oon ollut muualla kuin täällä, täällä Suomessa. [...] Et sit oli jännä, et mä sanoinkin meidän äidille sillee jännästi, et aattele, kun me käveltiin siellä, et aattele, et kuka tahansa näistä vastaantulijoista voi olla joku mun sukulainen tai joku niinku. [...] Se tuli vasta siellä, kun meni sinne. Sitä ennen mä ajattelin, et suhtauduin siihen kuin mikä tahansa matka. Et no mennään nyt kattomaan ja näin. Et ei mulla ollut sen suurempia semmosia vahvoja tuntemuksia, että nyt ollaan menossa Intiaan. (13, nainen)

Haastatteluotteen nainen oli adoptoitu niin nuorena, että hän ei muista mitään elämästään ennen adoptiota. Kansainvälisesti adoptoidulle, joka ei muista elämäänsä ennen adoptiota, voi olla vaikea käsittää, että hän on elänyt kyseisessä paikassa. Muutama haastateltava mainitsi, että lastenkodin hoitajat vielä muistivat heidät. Kun ei itse muista elämäänsä lastenkodissa, hoitajan muistijälki on jonkinlainen todiste siitä, että on ollut olemassa kyseisessä paikassa. Hoitajien muistijälki on tärkeä todennäköisesti myös siksi, että se erottaa itsen ”monen sadan lapsen laumasta”, joka menee ja tulee, ja joihin ei ehditä eikä ehkä edes haluta kiintyä. Elämättä jäänyt

elämä voi konkretisoitua vastaantulijoiden kasvoissa, jotka voisivat olla biologisen äidin, tai lastenkodin lapsessa, joka voisin olla minä.

Kyllähän siellä sit kun kävi siellä niin mietti koko ajan, että voisko toi olla mun vanhempi tai sillee. (18, nainen)

Haastatteluotteen naisen mukaan hänen biologisella äidillään olisi mahdollisuus olla häneen yhteydessä lastenkodin kautta, mutta äiti ei ole vastannut hänen aiempiin yhteydenottoyrityksiinsä. ”Ne on katkaissut kaikki yhteydet”, hän sanoo. Yhteyden luominen synnyinmaahan voi olla ainoa tapa luoda yhteyksiä biologiseen syntyperäänsä silloin, kun biologiseen sukuun ei syystä tai toisesta ole mahdollista saada yhteyttä.

Vierailu omassa lastenkodissa herättää henkiin ajatukset adoption sattumanvaraisuudesta ja valituksi tulemisesta (ks. luku 5.2.1). Kun adoptiolapsi, sittemmin jo mahdollisesti aikuinen, matkustaa uudelleen lastenkotiinsa, hän palaa ajassa taaksepäin ja voi kuvitella itsensä sen lapsen tilalle, jonka hän juurimatkallaan tapaa. (Yngvesson 2013, 357.) Vierailu lastenkodissa on matka siihen vaihtoehtoiseen tulevaisuuteen, joka jäi omalta kohdalta elämästä, mutta joka todennäköisesti tulee tapahtumaan nyt tavattujen lasten kohdalla.

Sitten kun käveli siellä käytävillä ja näki muita lapsia, niin toivoi tietenkin, että nekin löytäis vanhemmat joskus. (19, mies)

Eleana Kim (2010, 95) on kiteyttänyt adoption sattumanvaraisuuden vaihdon ajatukseen. Adoptoitu voi kokea syyllisyyttä siitä, että kaikki eivät aikanaan tulleet adoptoiduksi eivätkä nyt juurimatalla tavatut lapset tule adoptoiduksi. ”Onhan se haikeaa”, sanoo eräs nainen kuvatessaan vierailuaan entiseen lastenkotiinsa, mutta ei avaa ajatuksiaan aiheesta sen enempää. Rivien välistä luen, että haikeus liittyy siihen, että jotkut lähtevät lastenkodista ja jotkut jäävät.

7.2.2 Ulkonäöllinen sulautuminen ja kulttuurinen erottuminen

Juurimatka tai matka muualle synnyinmaahan tarjoaa usein ulkonäöllisen sulautumisen kokemuksen erityisesti niille kansainvälisesti adoptoiduille,

jotka erottuvat Suomessa ulkonäöllisesti kantaväestöstä (myös Kim 2007; Yngvesson 2003; 2013).

Just se samannäköisyys on must aina siellä tosi kivaa, et voi kattoo jotain ihmisiä silmiin ja kattoo, että se näyttää ihan multa niinku. [...] Kun täällä kuitenkin... emmä nyt hirveen tumma oo tai sillee, mut just silloin kun kaverit kasvo [pituutta] tonne noin niin oli just sillee, että kukaan ei näytä multa. (18, nainen)

Et silloinkin kun me äitin kanssa kun mentiin niin se sanoi, että nyt mä tiään miltä susta tuntuu, kun kato kaikkihan katto meidän äitiä siellä enkä se ollu niinku minä, ketä niinku [katottiin]. Mä sulauduin massaan ihan täysin, vaikka olihan mun vaatteet niinku länsimaalaiset, mutta kuitenkin niinku kaikki tuli sanomaan, että sä oot niinku intialainen, sä oot niinku intialainen. (14, nainen)

Synnyinmaalaiset ihmiset toimivat edellisten haastatteluotteiden naisille kaivattuina peilauksen kohteina. Kansainvälisesti adoptoidut usein tunnistetaan synnyinmaassaan kansaan kuuluvaksi, ja tästä johtuen heille puhutaan usein ensikontaktissa paikallista kieltä. Eräs haastattelemani Etelä-Amerikasta adoptoitu mies, joka ei ollut käynyt synnyinmaassaan, koki olonsa kotoisaksi muualla Latinalaisessa Amerikassa matkustaessaan. ”Kaikki puhuu espanjaa mulle, se tuntuu tosi mukavalta, ihan ku olis kotona jollakin tavalla”. Kohtaamisessa paikallisten kanssa käy kuitenkin pian ilmi, että henkilö ei osaa kieltä. Aina ulkonäöllinen sulautuminkaan ei toiveista huolimatta onnistu.

Mä mietin, että kun mä menin sinne [synnyinmaan] [lento]kentällekin, että nyt pä mä sitten sulaudun taas joukkoon, mutta mä olin tosi epäilyttävä, kun mä liikuin vaalean miehen kanssa (naurahtaa). Mä jäin heti tullissa kiinni, että miten mulla voi olla Suomen passi. Ne tullimiehet kysy monta kertaa, että onko mulla niinku drugs and jewelry kaikkee ja mä olin, että ”No”. Sit se oli että ”Okey, where are you from?” (5, nainen)

Tullimiesten kysymys ”Mistä olet kotoisin?” on kansainvälisesti adoptoiduille tuttu kysymys myös Suomessa. Kun Suomessa ihmetystä herättää ”ei-suomalainen” ulkonäkö yhdistettynä ”suomalaiseen” käyttäytymiseen, niin synnyinmaassa ihmetyttää ”synnyinmaalainen” ulkonäkö yhdistettynä ”ei-synnyinmaalaiseen” käyttäytymiseen tai passiin. Tässä tapauksessa naisen teki epäilyttäväksi myös se, että hän intialaisen näköisenä naisena kulki vaalean miehen seurassa, eikä hänen passinsa vastannut tullimiesten

oletuksia naisen kansalaisuudesta. Nainen kertoi tällaisissa kohtaamisissa vastanneensa olevansa Suomesta, mutta alun perin Intiasta (engl. *originally from India*). Adoptiosta kertominen ei tuntunut lisäävän vastapuolen ymmärrystä ulkonäön ja käyttäytymisen ristiriidasta, sillä adoptio oli useille paikalliselle tuntematon käsite. Suomen mainitseminenkaan ei aina auttanut asiaa, sillä se kuultiin usein väärin ”England”.

Sekä Suomessa että juurimatalla henkilön muut sosiaaliset sijainnit ja seura vaikuttavat kuulumisen kokemuksiin. Haastatteluotteen nainen oli toisella juurimatallaan aikuinen ja matkusti miesystävänsä seurassa, kun taas ensimmäisellä kerralla hän matkusti juurimatalle vanhempiansa kanssa. Molemmilla kerroilla hänellä oli seuranaan vaaleaihoisia henkilöitä. Lapsena hän ei joutunut juurimatallaan vastaamaan biologista syntyperäänsä koskeviin kysymyksiin todennäköisesti ikänsä vuoksi – ehkä vanhemmat vastasivat silloin hänen puolestaan. Aikuisikäisenä intialaisen näköisenä naisena, joka ei käyttäydy paikallisten mielestä kuin intialainen eikä puhu paikallista kieltä, hän joutui selittämään tätä ristiriitaa useaan kertaan. Eräs toinen Aasiasta adoptoitu nainen kertoi, että hänen suomalaista miesystävänsä katsottiin naisen synnyinmaassa epäilevästi, sillä miehen ajateltiin vain hakeneen maasta itselleen vaimon.

Kansainvälisesti adoptoitujen juurimatalla koetut kuulumisen kokemukset eivät tunnu ulottuvan yhdennäköisyyttä syvemmälle. Suurimmaksi esteeksi muodostuvat puutteet kielitaidossa ja kulttuurintuntemuksessa, jotka paljastuvat usein nopeasti (myös Kim 2007; Yngvesson 2003). Kukaan haastateltavistani ei puhunut synnyinmaansa (tai sitä pienemmän tai sitä suuremman alueen) kieltä aksentittomasti. Heitä ei siis luultu paikallisiksi enää silloin, jos kohtaamisessa vaihdettiin sanoja.

Mutta siis, en mä tiiä, kyllä mä siellä tykkään käydä ja aina kun sinne menee niin tuntee olevansa ihan oikeassa paikassakin sillee. [...] Sillee, että jotenkin tuntee ittensä aika varmaksi ja turvalliseksi siellä olonsa. [Poikaystävän nimi] vähän pelkää mennä sinne, kun hän ei luota siihen poliisiin ja en mäkkään... En mäkkään, ei siihen kannata luottaa siihen miliisiin, mutta silleenkin, että vähän tietää, että miten siellä mennään sitten ja vähän sitä kulttuuria. Vaikka siellä onkin ihan turisti aina, jos menee jonnekin ja yrittää vähän jotain sopertaa siihen sillee ujusti. (22, nainen)

Venäjäältä adoptoitu nainen on opiskellut venäjää melko pitkään, mutta edelleen hänen kuulumisen kokemuksensa synnyinmaassaan ovat ristiriitaisia.

Nainen kuvaa kokevansa Venäjällä matkustaessaan tuttuuden ja turvallisuuden kokemuksia, jotka Yuval-Davis (2006) liittyy kuulumisen määritelmään. Kotoisuuden kokemuksiin yhdistyy kuitenkin samanaikainen tunne vieraudesta. Nainen tunnustetaan ”turistiksi” viimeistään siinä vaiheessa, kun hän puhuu venäjää aksentilla tai paljastuu, että hän ei hallitse kulttuurisia käyttäytymissääntöjä. Haastateltavat, jotka haaveilivat saavuttavansa kuulumisen kokemuksia synnyinmaassaan matkustaessaan tai haaveilivat asuvansa siellä tulevaisuudessa, olivat motivoituneita kielen opiskeluun.

Eleana Kimin (2010, 182) pohtii, että juurimatka ei tarjoa kansainvälisesti adoptoiduille diasporista identifikaatiota, vaan on lähinnä transnationaali prosessi. Tällä hän tarkoittaa, että kansainvälisesti adoptoidun on melkein mahdotonta kokea kuuluvansa synnyinmaahansa, koska kielitaidon ja kulttuurituntemuksen puutteet ovat niin ilmeisiä (myös Hübinette 2004). Kimin haastattelemat Etelä-Koreasta adoptoidut, jotka olivat muuttaneet pidemmäksi ajaksi synnyinmaahansa, törmäsivät yhä uudelleen siihen tosiasiaan, että he olivat ”ulkomaalaisia” omassa synnyinmaassaan sekä omasta että paikallisten mielestä.

Sit sen matkan jälkeen tietenkin oli sillai, et ajatteli enemmän niitä asioita ja juuria ja tämmöstä näin. Mut tota, en mä, mä pidän itteeni niin suomalaisena, että se on tietysti se, mitä mä nään peilistä ja muuten, et mä tiään ja näin että. Et tietysti oon syntyny Intiassa ja se on niinku suuri osa mun elämää. Koska mun elämä on täällä ja kaikki nuo rakkaat ihmiset täällä. (13, nainen)

Juurimatka tuntuu aktivoivan biologiseen syntyperään liittyviä ajatuksia, mutta ei näytä muuttavan tunnetason kiintymyksiä, jotka kohdistuvat Suomeen. Sen sijaan Lotta Haikkolan (2012) haastattelemat ns. toisen sukupolven maahanmuuttajat pystyivät uusintamaan sosiaalisia suhteitaan vanhempiensa lähtömaahan suuntautuvilla matkoillaan. Haastattelemillani kansainvälisesti adoptoiduilla oli vain harvoin yhteyksiä synnyinmaassa asuviin biologisiin sukulaisiinsa. Haastateltavistani kukaan ei ollut haastateltujen tekohetken mennessä asunut pidempää ajanjaksoa synnyinmaassaan.

Synnyinpaikka on Etiopia ja kunnioitan sitä, mutta tää on mun... mut on kasvatettu suomalaiseen (naurahtaa). [...] Ne ihmiset siltikin, että ne oli pienestä leivänmuru-sestakin antamassa meille. [...] Kuitenkin se hymy ja se aurinkoisuus. Ja me täällä valitetaan niinku (nauraa)... (15, nainen)

Haastatteluotteen nainen oli sisällyttänyt arkeensa palasia synnyinmaastaan. Hänen kodissaan oli koriste-esineitä Etiopiasta, hän kertoi tekevänsä usein etiopialaista ruokaa ja tapaavansa etiopialaistaisia ei-adoptoituja henkilöitä Suomessa. Hänet oli myös adoptoitu Suomeen sen ikäisenä, että hänellä oli muistikuvia elämästään Etiopiassa. Lisäksi hänellä oli myös yhteys muutamaan biologiseen sukulaiseensa synnyinmaassaan. Siitä huolimatta Etiopia tai etiopialaiset eivät tarjoa hänelle identifiointia, vaan hän kokee Suomen ja suomalaisuuden omakseen. Aikoinaan Etiopiassa lastenkodissa kasvanut lapsi on muuttunut suomalaiseksi aikuiseksi, joka muiden suomalaisten mukana ”valittaa turhasta” ja häkeltyy synnyinmaassaan käydessään ihmisten vieraanvaraisuudesta.

7.3 KUULUMINEN ADOPTIOYHTEISÖÖN

7.3.1 Adoptio yhteisenä nimittäjänä

Adoptioyhteisön voi jossain määrin ymmärtää goffmanilaisena tausta-alueena. Adoptiohakijat ja adoptioerheet tutustuvat toisiinsa usein jo adoptioprosessin aikana ja pitävät usein yhteyksiä yllä lasten kasvaessa. Monen haastateltavani perheellä oli ollut lapsena yhteyksiä adoptioerheisiin ja sitä kautta muihin adoptoituihin, ja jotkut olivat osallistuneet lapsena tai nuorena kansainvälisesti adoptoiduille järjestettyihin tapahtumiin. Joillakin lapsuusaikaiset yhteydet olivat säilyneet aikuisikäiseksi asti.

Tobias Hübinette (2004) lainaa Homi Bhabhan (1994) käsitettä ”kolmas tila” (engl. *third space*) kuvaamaan Etelä-Koreasta adoptoitujen muodostamaa keskinäisen yhteenkuuluvuuden tilaa. Etelä-Koreasta adoptoitujen tapauksessa kolmas tila muodostuu Hübinetten (2004) mukaan yhtäältä synnyinmaan edustaman essentialisoivan etnistä korealaisuutta painottavan ja toisaalta heidän uusien kotimaidensa assimilaatiohanteiden välille. Kansainvälisesti adoptoitujen kolmas tila mahdollistaa piiriinsä adoptoitujen keskinäiset erot ja samanlaisuudet.

Myös Elena Kim (2010, 208) kirjoittaa, kuinka hänen haastattelemansa Etelä-Koreasta adoptoidut muodostivat keskinäisen yhteisön. Kim kuvaa sitä ”adoptoitujen sukulaisuudeksi” (engl. *adoptee kinship*). Adoptioyhteisöön kuuluvat saattavatkin käyttää sukulaisuutta merkitseviä sanoja toisistaan (myös Volkman 2003). ”Kiinan serkku” voi

olla samasta lastenkodista samaan aikaan toiseen perheeseen adoptoitu lapsi. Adoptioyhteisössä on myös käytössä muuta sanastoa, jonka yhteisön jäsenet hallitsevat. Esimerkiksi sanat ”bioäiti”, ”adovanhemmat”, ”etsiminen” ja ”juurimatka” avautuvat yhteisön jäsenille itsestään selvinä.

Kimin (2010, 126) tapaamat kansainvälisesti adoptoidut kyselivät yhteisissä tapaamisissa toisiltaan: Mistä olet adoptoitu? Missä olet kasvanut? Oletko käynyt Koreassa? Oletko etsinyt biologista perhettä? Kimin mukaan nämä ovat teemoja, joita pidetään jonkinlaisina ”adoptiopolon normatiivisina vaiheina”. Kun samoja kysymyksiä kysyy yhteisön ulkopuolinen ihminen, ne tuntuvat todennäköisesti henkilökohtaisilta (ks. roolistani adoptioyhteisön ulkopuolisena tutkijana luvussa 4.6).

Myös Suomessa aikuiset kansainvälisesti adoptoidut ovat perustaneet 2010-luvulla omat yhdistyksensä sekä suomenkielisille että ruotsinkielisille adoptoiduille. Internet ja sosiaalinen media ovat helpottaneet yhteyden pitämistä muihin adoptoituihin myös yli kansallisvaltioiden rajojen.

Mulle tärkeintä oli, kun mä tulin sisälle [adoptiotapahtumaan], että jes nyt mä voin riisua kaiken niin sanotun naamion mun päältäni ja ei mun tarvinu kertoa ihmisille, että nyt mä oon adoptoitu, ei mun tarvinu selittää yhtään mitään. [...] Yhteenkuuluvaisuuden tunne on tosi tärkeä asia, joka saattaa joskus jäädä pois, varsinkin kun on tullut ulkomailta niin saattaa silloin jäädä pois. (19, mies)

Haastatteluotteen miehen mukaan adoptioyhteisön tapaamisissa, toisin kuin sen ulkopuolella, ei tarvitse erikseen tuoda esille, että on adoptoitu. Adoptioyhteisössä ei tarvitse selittää kaikkea alusta asti, koska sen jäsenillä on jonkinlaiset perustiedot adoptiosta ylipäänsä. Kansainvälisesti adoptoiduilla on tietty jaettu ymmärrys asioista, joita he kohtaavat arjessaan: he esimerkiksi kohtaavat arjessaan samanlaisia kysymyksiä koskien biologista syntyperäänsä ja voivat pohtia samankaltaisia asioita koskien biologista syntyperäänsä.

Mullahan on ihan myös suomalaisia adoptoituja ystäviä kanssa, joilla on tosiaan vähän erilaisia tilanteita, että niinku, et niinku heidän kanssa on niinku kanssa tullut monia asioita tullut puhuttua. [...] Et sekini on sillee ihan jännä kuitenkin, että on puhuttu näinkin paljon, että ei se oo aina vaan sillä lailla, että ”oo, kun sä oot tuolta nyt kauempaa ja sä oot niin eri värinen” vaan, että se suhteuttaa se elämä, että muillakin on niitä tunt... käy sellaisia tunteita läpi, vaikka ne ei olekaan muualta tulleita. (4, nainen)

Nainen jakaa adoptioon liittyviä asioita myös maan sisäisesti adoptoitujen ystäviensä kanssa. Tummaihoisena kansainvälisesti adoptoituna hän joutuu vastaamaan biologista syntyperäänsä koskeviin kysymyksiin varmasti useammin kuin maan sisäisesti adoptoidut ystävänsä, mutta itse adoptiokokemus on heille kaikille yhteinen.

Sekä kansainvälisesti että maan sisäisesti adoptoidut luovivat kahden syntyperänsä kanssa. Haastattelemieni kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksissa onkin paljon yhtäläisyyksiä Päivi Partasen haastattelemien maan sisäisesti adoptoitujen kokemusten kanssa. Partasen (2014, 82–87) haastattelemat aikuiset adoptoidut kertovat esimerkiksi samanlaisesta yhdennäköisyyden kaipuusta kuin kansainvälisesti adoptoidut haastateltavani ja pohtivat niin ikään biologisen suvun etsimiseen liittyviä kysymyksiä.

Haastateltava: Joo, se antaa kyl paljon, että on joku jolla on sama asia ja joka jaksaa kuunnella. Että se on kyllä ollu itse asiassa tosi antosaa, että on joku jolle puhua ja jolla on sama kokemus.

HR: Ajatteletteko te samalla tavalla asioista?

Haastateltava: Ei, sehän on selvää, että on erilaisia mielipiteitä. Mutta se on vaan positiivista, että ihmiset ajattelee eri tavalla. Jos meillä olis aina sama mielipide niin se olis aika turhaa istua siellä. Erilaisia mielipiteitä adoptiosta ja semmosesta ja heidän ajatuksia vanhemmista, siis biologisista vanhemmista. Jotkut haluaa etsiä biologista [sukua] ja jotkut ei. (11, mies)

Haastatteluotteen mies ei oleta, että muut kansainvälisesti adoptoidut olisivat hänen tapaansa kiinnostuneita biologisesta suvustaan ja sen etsimisestä. Kokemusten ja näkemysten jakaminen on hyödyllistä juuri siksi, että kaikki eivät ajattele keskenään samalla tavalla. Todennäköisesti esimerkiksi rasmin kokemuksia jaetaan mieluiten niiden kanssa, joilla on potentiaalisesti ollut samankaltaisia kokemuksia ja joiden koetaan sen vuoksi ymmärtävän niitä paremmin (myös Rastas 2004). Yhdistäviä kokemuksia ja vahvistusta toisten kokemuksista haettiin joskus myös itse haastattelussa. Minulta saatettiin kysyä esimerkiksi, että ”onko muut [haastateltavat] puhuneet tästä?”

Adoptioyhteisön toimintaan osallistumisella voi olla muitakin merkityksiä kuin omien kokemusten jakaminen ja peilaaminen. Seuraava nainen haluaa tarjota tukensa häntä nuoremmille kansainvälisesti adoptoiduille.

Et enemmänkin minua kiinnostaa niinku adoptiot niinku asiana ja sillai niinku, että kauheesti haluais näitten nyt tulevien, jotka on tullu niin ajaa niitten puolia ja niinku tavallaan suojella niitä enemmän kun niinku sitä. (14, nainen)

Haastatteluotteen nainen ei ole kiinnostunut luomaan yhteyksiä biologiseen syntyperäänsä, mutta on kiinnostunut toimimaan osana adoptioyhteisöä. Hän haluaa antaa tukensa kansainvälisesti adoptoitujen seuraavalle sukupolvelle ja viedä tietoa heidän arjestaan eteenpäin myös esimerkiksi tuleville adoptiovanhemmille. Tämä on todennäköisesti ollut myös motivaatiotekijä osallistua adoptioaiheiseen tutkimukseen.

7.3.2 Muutakin kuin adoptoitu

Olen nimennyt *metodologiseksi adoptiokeskeisyydeksi* sen tutkimuksellisen lähtökohdan, jossa adoption nähdään itsestään selvällä tavalla määrittävän ihmisen elämää ja identiteettiä (ks. luku 2.2.3). Metodologinen adoptiokeskeisyys näkyy esimerkiksi ”adoptioidentiteetin” käsitteessä, joka samalla tavoin kuin ”siirtolaisuusidentiteetin” käsitekin, pysäyttää ihmisen prosessin (Anthias 2002). Adoptio on mullistava elämäntapahtuma – olen verrannut sitä itsekin jonkinlaiseen uudelleen syntymiseen – mutta silti on muistettava, että adoption merkityksellisyys on henkilökohtaista. Vaikka olen kritisoinut metodologista adoptiokeskeisyyttä, olen kompastunut siihen myös itse. Olenhan lähtenyt tekemään tutkimusta heistä juuri sen vuoksi, että he ovat kansainvälisesti adoptoituja.

Haastateltavani käyttivät haastattelutilaisuuden hyväkseen ja pyrkivät korostamaan elämästään ja itsestään nimenomaan muita kuin adoptioon liittyviä asioita.

Etä en mä koe sitä, että mä haluaisin niinku olla sidoksissa siihen adoptiomaailmaan. [...] Etä en mä halua lähteä sitä edistämään tai mitenkään, että en mä koe siinä mitään pahaakaan. Mutta se, että mulla on muita elämänintressejä. (8, mies)

Niinku mä sanoinkin niin se, että sä oot adoptoitu niin ei oo ollut semmonen niinku niin hirvittävän iso asia sillee, mikä ois pitänyt olla koko ajan niinku siinä pöydällä sun edessä muistuttamassa sua ja painamassa sua jotenkin, että ihan kun sä tarvisit jotain vertaistukea toiselta, joka on kans adoptoitu. Vaan niinku mä oon sulautunut tähän Suomen maailmaan aika hyvin, että mulla on kavereita ja ne riittää mulle. (21, nainen)

Haastatteluotteiden henkilöille muut identifikaatiot ja sosiaaliset sijainnit ovat tärkeitä yhteenkuuluvuuden synnyttäjiä kuin adoptiokokemus. ”Sulautuminen Suomen maailmaan” näyttäytyy vastakohtana sille, että tulee nähdä ja kohdelluksi osana kansainvälisesti adoptoitujen erityisryhmää, jolla on oletettu samuus tai yhteiset intressit (myös Brottweit 1999, 131). Eräs toinen nainen taas kuvaa, kuinka hän masennukseen sairastuttuaan ymmärsi, kuinka suuri merkitys adoptiolla on ollut häneen. Vaikka hän näki adoption merkityksellisenä asiana minuudelleen, hän ei pitänyt sitä kielteisenä. Seuraava nainen erottautui muista kansainvälisesti adoptoiduista hyvin konkreettisesti.

Mä oon aina ollu niin erilainen ku noi muut [kansainvälisesti adoptoidut], että mä itekin vähän tahalleen niinku, että en oo pitäny yhteyttä sitten sillai niin [...] Että se justiin, että en mä sen takia vaan, että säkin oot adoptoitu Etiopiasta. (17, nainen)

Haastatteluotteen nainen kertoi kaipaavansa moniäänisempää julkista keskustelua kansainvälisestä adoptiosta ja kansainvälisesti adoptoiduista. Hän koki median välittämän kuvan ongelmakeskeiseksi ja negatiivisävytteiseksi.

Myös adoptiotutkimus on ollut pitkään melko ongelmakeskeistä, mikä johtuu adoptiotutkimuksen lääketieteellisestä ja psykologisesta painotuksesta. On toki tärkeää tutkia myös kansainvälisesti adoptoitujen fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia, mutta samanaikaisesti tällainen tutkimuksellinen lähtökohta voi luoda ryhmästä varsin ongelmakeskeisen kuvan. Useat ongelmat nähdään yksilön ominaisuuksista tai perheestä juontuviksi. Tämä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että adoptoidut haluavat välttää leimautumista ”vain adoptoiduiksi”. Esimerkiksi adoptioon liitetty oletus kiitollisuudesta voi estää tuomasta esille aiheeseen liittyvää kritiikkiä ja negatiivisia kokemuksia, mikäli se käsitetään kritiikkinä omaa perhettä ja kansaa kohtaan.

Vaikka kansainvälisesti adoptoidut ovat Suomessakin viime vuosina järjestäytyneet enenevässä määrin ja eri-ikäisille adoptoiduille on omia vertaisryhmiä (ks. Tervonen-Arnkil 2015), kaikki eivät koe tarvitsevansa kasvokkaisia kohtaamisia toisten adoptoitujen kanssa. Eräs haastateltava sanoi, että ei ”kehtaa” mennä yhteisiin tapaamisiin, mutta haluaa lukea aihetta käsitteleviä artikkeleja tai kirjoja. Toinen haastateltava sanoi niin ikään ymmärtäneensä itsestään uusia asioita lukiessaan toisen kansainväli-

sesti adoptoidun kokemuksista: ”Sit mä ymmärsin, että okei, ehkä tää on ihan normaalia adoptoidulle”. Omia kokemuksiaan voi siis haluta peilata muiden kokemuksiin esimerkiksi lukemalla muiden tarinoita. Tutkimus on yksi tapa jakaa tietoa adoptoitujen luettavaksi.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseen osallistuneet 24 nuorta aikuista ovat kertoneet haastattelussa kansainvälisestä adoptiosta kokemuksena. Vaikka olen tavannut ja haastatellut tutkimukseen osallistuneita vasta aikuisikäisinä, haastattelussa he ovat kertoneet retrospektiivisesti myös lapsuus- ja nuoruusmuistoistaan. Muiden nuorten aikuisten tavoin kansainvälisesti adoptoidut itsenäistyvät adoptiovanhemmistaan ja muuttavat omilleen. On myös todettu, että aikuisikään ehdittyään kansainvälisesti adoptoidut alkavat toimia itsenäisemmin suhteessa biologiseen syntyperäänsä. He saattavat kiinnostua esimerkiksi etsimään tietoa biologisesta suvustaan tai voivat haluta luoda yhteyksiä muihin adoptoituihin. (Shiao & Tuan 2008.)

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kysyin, *miten kansainvälisesti adoptoitujen minuuksa ja kuuluminen muotoutuvat eri sosiaalisissa ympäristöissä*. Lähestyin kysymystä hyödyntäen George Herbert Meadin (1967) käsitystä minuuden muotoutumisesta suhteessa *merkittäviin toisiin* ja *yleistyneisiin toisiin* sekä Erving Goffmanin (1971) näkemystä ihmisen erilaisista rooleista niin sanotuilla *julki-* ja *tausta-alueilla*. Meadin käsitys minuudesta istuu Goffmanin julki- ja tausta-aluejaotteluun siten, että merkittävät toiset ovat tausta-alueella ja yleistyneet toiset julkialueella. Tausta- ja julkialueet näyttäytyvät aineistossa suhdeperusteisina niin, että tausta-alue kytkeytyy läheissuhteisiin ja julkialue sen ulkopuolisiin suhteisiin. Goffmanin julki- ja tausta-aluejaottelu oli hyödyllinen lähtökohta, sillä aiempien tutkimusten perusteella oli syytä olettaa, että biologisen syntyperän saamat merkitykset poikkeavat toisistaan näiden alueiden välillä.

Kansainvälisesti adoptoitujen esimerkki osoittaa minuuden kehittymisen olevan joustavaa ja suhteissa syntyvää, ei geneettistä. Kansainvälisesti adoptoitujen merkittävät toiset vaihtuvat lapsuudessa adoption myötä. Heidän minuutensa muotoutuu yhtäältä suhteessa uusiin vanhempiin ja toisaalta suhteessa tietoon biologisista vanhemmista. Biologinen ja adoption kautta luotu syntyperä vaihtelevat merkityksellisyydessään kansainvälisesti adoptoitujen elämässä. Suhteessa omaan lapsuuden perheeseen eli adoptio- ja perheeseen haasteltavat painottavat hoivaa ja yh-

dessä kasvamisen merkitystä perheen yhteen kuulumisessa. Omien lasten kohdalla biologinen sukulaisuus voi usein nousta uudelleen keskeiseksi.

Tutkimukseni mukaan kansainvälisesti adoptoitujen tieto omasta biologisesta syntyperästään on vähäistä, pirstaleista ja epävarmaa verrattuna siihen, mitä henkilön kulttuurisesti oletetaan näistä tietävän. Niin sanotut syntymätarinat ovat adoptiovanhempien kokoamia kertomuksia siitä, mitä he tietävät lapsen biologisista vanhemmista, adoptiosta ja lapsen päättämisestä perheeseensä. Näin on toki myös biologisessa perheessä kasvaneiden lasten syntymätarinoissa, mutta erona on adoptiovanhempien etäisyys lapsensa syntymään. Adoptiovanhempien rooli on keskeinen sekä syntymätarinan tietojen mahdollisimman tarkassa dokumentoinnissa että sen myöhemmässä välittämisessä lapselle. Joissain tapauksissa adoptiovanhemmat pystyvät kielitaitonsa ansiosta kyselemään lapsestaan hyvinkin paljon tietoja häntä hoitaneilta henkilöiltä. Eräs haastateltavani kuvasi myös, kuinka hänen äitinsä kykeni kielitaitonsa ansiosta kirjoittamaan lapsen muistoja ylös silloin, kun lapsi ei puhunut vielä suomea. Myöhemmin äiti pystyi kertomaan lapselleen takaisin näitä muistoja, jotka lapsi oli jo itse unohtanut. Tärkeää olisi, että adoptiosta ja lapsen biologisesta syntyperästä pystytään puhumaan adoptioperheessä avoimesti. Aineistoni mukaan keskeistä ei ole kuitenkaan puhumisen määrä vaan *tunne*, että aiheesta sopii kysyä ja keskustella.

Lapsen ja adoptiovanhemman yhteen kuuluminen näyttäytyy syntymätarinoissa samanaikaisesti kohtalonomaisena ja sattumanvaraisena. Nämä eivät olekaan toisensa poissulkevia, vaan itse asiassa ikään kuin kolikon eri puolia. Adoptioperheessä lapsi ja vanhemmat tekevät toisensa puolin ja toisin ”omiksi”. Toisin kuin perheen ulkopuolella, perheen sisällä se, että on adoptoitu ja samanaikaisesti oma, eivät ole toisensa poissulkevia.

Suomalaiseen perheeseen kuulumisen myötä kansainvälisesti adoptoidusta tulee ”suomalainen” (ks. myös Tilastokeskus 2012a). Perheen ulkopuolella niin sanotulla julkialueella kansainvälisesti adoptoitujen identifikaatiot (sekä perheeseen että kansaan) tulevat kuitenkin usein kyseenalaistetuksi. Tämä johtuu yhtäältä siitä, että ”oikean” lapsi-vanhempi-suhteen oletetaan perustuvan biologiseen sukulaisuuteen (Wegar 2000; Miall 1987) ja toisaalta siitä, että ”suomalaisen” oletetaan olevan Suomessa syntynyt suomalaisten vanhempiensa biologinen jälkeläinen ja sen seurauksena ulkonäöltään tietynlainen (Lepola 2000, 371; Rastas 2002, 13; Tolonen 2002, 247; Keskinen ym. 2009; Souto 2011, 138).

Kuulumisen kokemukset ja niille annetut merkitykset ovat kontekstisidonnaisia eli ne riippuvat paikasta, ajasta, seurasta ja esimerkiksi yksilön elämäntilanteesta. Sen lisäksi, että kuulumisen kokemukset ovat sosiaalisesti muotoutuvia ja kontekstisidonnaisia, ne ovat näissä raameissa ja tämän vuoksi yksilön kohdalla moninaisia, ristiriitaisia ja elämäntilanteittain muotoutuvia. Tämä tarkoittaa sitä, että sama henkilö voi kokea olevansa ”suomalainen” tai ”ulkomaalainen” paikasta ja tilanteesta riippuen. Henkilö voi myös kokea olevansa yhtäaikaisesti *sekä* suomalainen *että* ulkomaalainen. Kansainvälisesti adoptoitujen tai muista syistä maahan muuttaneiden nuorten tai nuorten aikuisten kuulumisen tiettyyn ihmisryhmään (tai paikkaan) ei poissulje kuulumista myös toiseen ihmisryhmään (tai paikkaan).

Toisessa tutkimuskysymyksessä kysyin, *miten kansainvälisesti adoptoidut elävät biologiseen syntyperään liittyvän (vähäisen) tiedon kanssa yhteiskunnassa, jossa sen merkitystä pidetään minuuden sekä perheeseen ja kansaan kuulumisen kannalta olennaisena*. Tarkastelin kansainvälisesti adoptoitujen omia biologiselle syntyperälleen antamia merkityksiä heidän toimintansa kautta. Analyysini keskeiseksi viitekehyykseksi valitsin symbolisen interaktionismin, jonka ajatuksena on se, että henkilö toimii jonkin asian suhteen sen mukaan, kuinka tärkeä kyseinen asia on hänelle.

Keskityin aineiston analyysissä kolmeen yhteyksien luomisen tapaan, jotka olivat biologisen suvun etsiminen, ”juurimatkailu” ja yhteyksien luominen adoptioyhteisöön. Haastateltavat mainitsivat myös muita tapoja luoda yhteyksiä biologiseen syntyperäänsä, esimerkiksi maan ruokakulttuurin harrastamisen, musiikin kuuntelun tai synnyinmaahan liittyvien tavaroiden keräilyn. Nämä yhteyksien luomisen tavat eivät olleet kuitenkaan kovin yleisiä ja jäivät siten tämän tutkimuksen tarkastelun ulkopuolelle. Muun muassa Haagin sopimuksen vaade ottaa adoptiolapsen kasvatuksessa huomioon lapsen ”etninen ja kulttuurinen tausta” on tutkimusten mukaan lisännyt adoptioperheiden innostusta sisällyttää lapsen synnyinmaan kulttuurisia elementtejä arkeensa (esim. Högbacka 2009; Howell & Marré 2008).

On todennäköistä, että haastateltuja nuoremmat adoptoidut ”harrastavat” synnyinmaansa ”kulttuuria” enemmän kuin haastattelemani nuoret aikuiset. Tämä johtuu sekä lisääntyneistä mahdollisuuksista että laajemmasta adoptiopoliittikan muutoksesta biologista syntyperää korostavaksi. Eräissä tutkimuksissa on todettu, että adoptiovanhemmat pyrkivät

sisällyttämään lapsen synnyinmaan ”kulttuuria” arkeensa etenkin silloin, kun lapsi on selkeästi erinäköinen kuin adoptiovanhempansa (Jacobsson 2008; Scroggs & Heitfield 2001). Tätä on tulkittu niin, että ”kulttuurin” sisällyttäminen perheen arkeen on adoptiovanhemmille keino käsitellä heidän ja lapsensa välisiä ”rodullisia” eroja (Marré 2007) sekä korvata biologisen suvun ja etenkin biologisen äidin poissaoloa (Volkman 2003; Jacobsson 2008, 81). Tiedon puute biologisesta syntyperästä voikin jossain tapauksissa verhoutua ”kulttuuriksi”. Jos tiedon saaminen biologisesta syntyperästä on mahdotonta, voi yhteyden luominen synnyinmaahan ja sen ”kulttuurisiin” elementteihin osoittautua tärkeäksi myös adoptoiduille itselleen.

Joissakin kvantitatiivisissa tutkimuksissa (esim. Yoon 2004; Rojewski 2005) kansainvälisesti adoptoidun kiinnostus synnyinmaan kulttuuria kohtaan on nähty tienä ”etniseen identiteettiin” (etninen identiteetti on ymmärretty tällöin biologiseen syntyperään liittyvänä). Tämän tutkimuksen tulokset tukevat kuitenkin muun muassa Rhoda Schermanin ja Niki Harrén (2010) sekä Ånund Brottweitin (1999) ajatuksia siitä, että kiinnostus biologista syntyperää kohtaan ei ole sama asia kuin siihen identifioituminen.

Haastateltavat suhtautuivat biologiseen sukuun liittyvään tietoon ja sen vähäisyyteen eri tavoin. Joillekin se tuntui olevan melkein samantekevää, kun taas toiset halusivat etsiä siitä lisää tietoa. Omasta biologisesta syntyperästään kiinnostuminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että haluaa luoda siihen konkreettisia yhteyksiä. Haastateltavat, jotka olivat halukkaita etsimään biologista sukuaan, etsivät ensisijassa tietoa itsestään. Suhteen luominen biologisiin sukulaisiin oli vasta toissijainen tavoite. Tässä tulee ilmi minuuden ja kuulumisen käsitteiden välinen suhde. Minuutta muodostetaan suhteessa ”merkittäviin toisiin” tai tietoon heistä, mutta se ei tarkoita kuulumisen kokemusta (myös Strathern 2005, 7–8). Etsijät kokivat biologiseen syntyperään liittyvän tiedon tärkeänä osana minuuttaan, mutta kuulumisen kokemuksia se ei välttämättä muuttanut. Aineistoni etsijät eivät kuitenkaan suhtautuneet kaksiiin vanhempiinsa samalla tavoin poissulkevasti kuin haastateltavat, jotka eivät halunneet etsiä biologista sukuaan. Kulttuuriset oletukset eksklusiivisesta yksien vanhempien perheestä vaikuttavat varmasti osaltaan siihen, että ei-etsijät perustelivat kiinnostumattomuuttaan etsiä biologisia vanhempiaan sillä, että ”heillä on jo vanhemmat”.

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä kysyin, *miten biologisen syntyperän näkyvyys heijastuu sen saamiin merkityksiin ja kuulumisen kokemuksiin*. Aineistossani on huomattavan paljon puhetta ulkonäön merkityksestä kuulumiselle. Kehosta näyttää tulevan symboli yhteenkuuluvuudelle ja erilaisuudelle sekä tausta-alueella eli läheisissä suhteissa että julkialueella (myös March 2000; Rastas 2002, 5–6). Yhtäältä haastateltavat kertoivat läheisissä suhteissa esiintyvistä ”värisokeudesta” ja toisaalta yhdennäköisyyden kai-puusta. Lisäksi etenkin kantaväestöstä poikkeavan näköiset kansainvälisesti adoptoidut kertoivat, kuinka heidät arjen kohtaamisissa kategorisoidaan ulkonäkönsä perusteella ”ulkomaalaisiksi” tai ”maahanmuuttajiksi”.

Oletus paikan ja kansaan kuulumisen kytköksestä tulee esille sekä Suomessa että synnyinmaassa tapahtuvissa arjen kohtaamisissa. Suomessa kansainvälisesti adoptoidulta saatetaan kysyä ”Miten sä puhut noin hyvää suomea?”, kun taas synnyinmaassa voidaan kysyä ”Miks sä et puhu espanjaa?” Molemmissa paikoissa ihmetystä herättää fyysisen ulkonäön ja käyttäytymisen (esimerkiksi kielitaidon tai passin puuttuminen) välinen ristiriita. Kansainvälisesti adoptoitujen kokemukset osoittavat, että siirtolaisuuden ”näkyvyys” esimerkiksi ulkonäössä, aksentissa tai nimessä on yhteydessä etnisiin ja rodullistettuihin hierarkioihin, ja se vaikuttaa yksilön mahdollisuuksiin luovia näissä hierarkioissa. Vaikka olen hyödyntänyt aineiston analyysissä käsitystä etnisistä ja rodullistetuista hierarkioista, niitä ei tule nähdä staattisina mielekkyyjärjestyksinä, vaan kontekstisidonnaisina ja neuvoteltavina.

Tutkimus vahvistaa aiempaa tietoa Suomessa vallitsevasta maahantulo-syiden mielekkyyshierarkiasta. Kansainväliseen adoptioon suhtaudutaan Suomessa suopeammin kuin moniin muihin maahantulo- ja muuttosyi-hin (Jaakkola 2005, 17–18; Sjöblom-Immala 2013, 70), minkä vuoksi kansainvälisesti adoptoidut saattavat arjen kohtaamisissa tuoda adoptio-taustansa nopeasti esille. Yleensä maahantulosyyt asettuvat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa siten, että ”pakotettu” muutto on hierarkiassa alempana kuin ”vapaaehtoinen” muutto. Kansainvälinen adoptio horjuttaa tätä teoriaa, sillä kansainvälisen adoption voi käsittää ”pakotettuna”. Tulkitsen tämän johtuvan siitä, että kansainvälinen adoptio näyttyy ihmisten mielisissä ennen kaikkea (vapaaehtoisena) perheen perustamisen tapana eikä (pakotettuna) yksilön siirtolaisuutena.

Haastateltavieni sanavalinnat olivat joskus hämmästyttävän yhtene-viä esimerkiksi Judith Modellin (1994), Eleana Kimin (2010), Barbara

Yngvessonin (2010; 2013) sekä Tobias Hübinetten ja Carina Tigervallin (2009) tutkimuksissa esiintyneiden haastatteluotteiden kanssa. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki kansainvälisesti adoptoidut suhtautuisivat biologiseen ja adoption kautta luotuun syntyperäänsä samalla tavoin, mutta se osoittaa, että eri maissa elävät kansainvälisesti adoptoidut joutuvat ottamaan arjessaan kantaa samankaltaisiin asioihin. Suomalaiset, ruotsalaiset ja yhdysvaltalaiset kansainvälisesti adoptoidut käyvät arjessaan samankaltaisia perheeseen ja kansaan kuulumisen pohdintoja ja keskusteluita.

Yhteiskunnallinen keskustelu kansainvälisestä adoptiosta ei ole kuitenkaan näkemykseni mukaan Suomessa samassa vaiheessa kuin monissa maissa, joissa kansainvälisellä (tai ”roturajat” ylittävällä maan sisäisellä) adoptiolla on pidemmät perinteet. Esimerkiksi Ruotsissa aiheesta käydään kriittisempää, moninaisempaa ja kyseenalaistavampaa keskustelua kuin Suomessa. Tällä hetkellä keskustelu kansainvälisestä adoptiosta on Suomessa edelleen melko kapeaa, keskittyen pääosin perheenperustamisen näkökulmaan. Käsitteellisesti keskustelua kyllä käydään ”lapsen edusta”, mutta sekin tuntuu jähmettyneen lähinnä ”lapsen edun” kannalta ”oikeanlaisen” perheen määrittelyyn. Lapsen edun toteutumista tulisi tarkastella myös lapsuuden jälkeen. Olisi aiheellista kysyä ”lapsen edun” toteutumisesta heiltä, jotka ovat adoption itse kokeneet. Sosiaalityössä lisääntynyt kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen antaa tähän entistä paremmat mahdollisuudet.

Adoptiotutkimus on Suomessa vielä vähäistä, vaikkakin tutkimus siitä on lisääntynyt viime vuosien aikana. Käsitteellisesti suomalaista adoptiotutkimusta voisi yhdistää entistä vahvemmin muuhun perhe- ja siirtolaisuustutkimukseen. Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt toteuttamaan tätä tavoitetta tuomalla esille yhtymäkohtia esimerkiksi sijaisperheisiin, kotimaisen adoption kautta muodostettuihin perheisiin ja hedelmöityshoitojen kautta muodostettuihin perheisiin. Lisäksi olen linkittänyt haastateltavieni kokemuksia suomalaiseen lähinnä nuoria koskevaan maahanmuuttotutkimukseen. Kansainvälisesti adoptoitujen ainutlaatuinen asema ”natiivin” ja ”maahanmuuttajan” leikkauspisteessä on hedelmällinen lisä siirtolaisuustutkimuksessa.

Adoptio kytkeytyy kiinnostavalla tavalla haastateltavieni puheessa pääosin äiteihin, sekä biologisiin äiteihin että adoptioäiteihin. Oma tutkimuksellinen kiinnostukseni kohdistuneekin jatkossa adoption sukupuolittaisiin ja sukupolvittaisiin merkityksiin. Tässä tutkimuksessa sivuan

adoption ylisukupolvisia merkityksiä lyhyesti keskustelussa oman perheen perustamisesta. Oman lapsen syntymä voi herättää adoptoidussa toiveen etsiä omaa biologista sukuaan ja paikantaa itsensä osaksi biogeneettiseen sukulaisuuteen perustuvaa sukupolvien ketjua. Vanhemmiksi ehtineet haastateltavat pohtivat lisäksi, kuinka he esittelisivät omaa biologista syntyperäänsä lapsilleen: viedäänkö heidät tutustumaan vanhempansa synnyinmaahan tai halutaanko lasten oppivan paikallista kieltä? Joka tapauksessa kansainvälisesti adoptoitujen henkilöiden lasten fyysinen ulkonäkö antaa usein viitteitä biologisesta syntyperästä. ”Mistä olet kotoisin?” - kysymys jatkaa siis todennäköisesti kulkuaan ainakin kantäväestöstä poikkeavan näköisten kansainvälisesti adoptoitujen lasten arjessa. Adoption ylisukupolvisten merkitysten tutkiminen on ajankohtaista nyt, kun aikuisiksi varttuneet suomalaiset kansainvälisesti adoptoidut ovat alkaneet enenevässä määrin perustaa omia perheitä.

Kansainvälinen adoptio on esimerkki ylirajaisesta ja moniulotteisesta sosiaalityön ilmiöstä, jossa globaalit ja paikalliset prosessit kietoutuvat toisiinsa. Adoption osapuolet, sekä yksilöt että valtiot, ovat monin tavoin keskenään eriarvoisessa valta-asemassa, eivätkä niiden intressit ole välttämättä yhteneviä. On esitetty perusteltuja väitteitä siitä, että adoptiolasten kysyntä ylläpitää osaltaan myös tarjontaa ja hidastaa siten lähtömaiden lastensuojelun kehittymistä (esim. Kapstein 2003; Roby & Ife 2009). Lapsen silmin katsottuna adoptioprosessi voi näyttäytyä hyvin eri tavoin kuin aikuisen tai viranomaisen silmin. Haastateltavani, joilla oli muistoja elämästä ennen adoptiota, toivat esille lapsen haavoittuvan aseman: lapsi ei ymmärrä monimutkaista adoptioprosessia, vaan kokee olevansa muiden valintojen armoilla jopa mielivaltaiselta näyttäytyvällä tavalla.

Biologiseen syntyperään ja adoptioon liittyvän tiedon saaminen on kansainvälisessä adoptiossa kansallisvaltioiden rajat ylittävä operaatio, joka vaatii eri maiden viranomaisten yhteistyötä ja hyvien käytäntöjen kehittämistä. Kansainvälisesti adoptoidulla on laillinen oikeus saada tietoa itseään, biologista syntyperästään ja adoptiostaan. Mahdollisuudet tiedon saamiseen vaihtelevat maasta toiseen. Muutama haastateltava heitti ilmoille ajatuksen lähteä *Kadonneen jäljillä* -televisio-ohjelmaan saadakseen apua etsimiseen – toivottavasti kenenkään ei kuitenkaan tarvitse jakaa intiimiä ja henkilökohtaista kokemusta televisiokameroille vain siksi, että ei saa etsimiseen muualta tukea ja apua. Etsiminen ei aina yrityksistä huolimatta onnistu. Mikäli etsiminen näyttäytyy itselle tärkeänä minuuden

rakennusaineena eikä se yrityksistä huolimatta onnistu, on tärkeää saada tukea myös tämän tosiasian hyväksymiseen.

Toivottavaa olisi, että adoptoitu lapsi, josta myöhemmin kasvaa nuori ja aikuinen, voisi kokea kuuluvansa ja tulla hyväksytyksi omana itsenään sekä perheeseensä että uuteen kotimaahansa ja sen kansaan. Samanaikaisesti hänen tulee voida itse määrittellä suhteensa omaan biologiseen syntyperäänsä ja luoda tai olla luomatta siihen yhteyksiä. Näiden asioiden esiintuominen ja mahdollisuudet saada tarvittaessa tukea arkeensa joko ammattilaisilta tai vertaisilta edesauttavat adoptoitujen hyvinvointia.

Elena Kimin (2010, 8) mukaan kansainvälisesti adoptoidut ovat kuin hologrammeja. Yhdestä kulmasta katsottuna he näyttävät etuoikeutetuilta kosmopoliiteilta, ja toisesta kulmasta katsottuna he näyttävät hylätyiltä lapsilta. Toivon, että tutkimuksellani olen pystynyt valottamaan useampia hologrammin sivuja ja monipuolistamaan kuvaa kansainvälisesti adoptoiduista ja heidän arjestaan. Vaikka kansainvälisesti adoptoidut ovat määrällisesti katsottuna marginaalinen ryhmä ja vaikka adoptio onkin ainutkertainen ja käänteentekevä prosessi, adoptoidut itse ovat kuitenkin yksilöitä, joiden kokemusten väliset yhtäläisyydet ja erot eivät palaudu vain adoptioon.

LÄHTEET

- Adams, Gregory; Tessler, Richard & Gamanche, Gail (2005) The development of ethnic identity among chinese adoptees: paradoxical effects of school diversity. *Adoption Quarterly* 8 (3), 25–46.
- Ahmed, Sara (2000) *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge.
- Anagnost, Ann (2000) Scenes of Misrecognition: Maternal Citizenship in the Age of Transnational Adoption. *Positions* 8 (2), 389–421.
- Anderson, Benedict (1991) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Anthias, Floya (2002) Where do I belong? Narrating collective identity and translocational positionality. *Ethnicities* 2 (4), 491–514.
- Anthias, Floya & Yuval-Davis, Nira (1992) *Racialized Boundaries. Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*. London: Routledge.
- Bagley, Christopher (1993) Chinese adoptees in Britain: A twenty-year follow-up of adjustment and social identity. *International Social Work* 36 (2), 143–157.
- Barth, Fredrik (1969) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Basow, Susan A.; Lilley, Elizabeth; Bookwala, Jamalia & McGillicuddy-DeLisi, Ann (2008) Identity development and psychological well-being in Korean-born adoptees in U.S. *American Journal of Orthopsychiatry* 78 (4), 473–480.
- Beckett, Celia; Hawkins, Amanda; Rutter, Michael; Castle, Jenny; Colvert, Emma; Groothues, Christine; Kreppner, Jana; Stevens, Suzanne & Sonuga-Barke, Edmund (2008) The importance of cultural identity in adoption. A study of young people adopted from Romania. *Adoption & Fostering* 32 (3), 9–22.
- Bergquist, Kathleen (2009) Operation Babylift or Babyabduction? Implications of the Hague Convention on the humanitarian evacuation and ‘rescue’ of children. *International Social Work* 52 (5), 621–633.
- Bhabha, Homi K. (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Blumer, Herbert (1969) *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Blumer, Herbert (1986) *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.
- Bohman, Michael (1970) *Adopted Children and Their Families*. Stockholm: Proprius.
- Bowie, Fiona (2004) Adoption and the circulation of children. Teoksessa Fiona Bowie (toim.) *Cross-Cultural Approaches to Adoption*. London & New York: Routledge, 3–20.
- Brottweit, Ånund (1999) Negotiating ethnic identities: Intercountry transracial adoptees’ strategies facing external categorisation. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (toim.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption,*

- Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Oslo, Norway, 6.–8.5.1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo, 125–133.
- Brubaker, Rogers & Cooper, Frederick (2000) Beyond "identity". *Theory & Society*, 29 (1), 1–47.
- Cantwell, Nigel (2014) The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption. *Innocenti Insight*. Florence: UNICEF Office of Research.
- Carsten, Janet (2004) *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carsten, Janet (2007) "Constitutive Knowledge: Tracing Trajectories of Information in New Contexts of Relatedness". *Anthropological Quarterly* 80 (2), 403–426.
- Castrén, Anna-Maija & Högbäck, Riitta (2014) Avautuuko Perhe? Eksklusiivisuuden ja inklusiivisuuden dynamiikka perhesidoksissa. *Sosiologia* 51 (2), 106–122.
- Castañeda, Claudia (2011) Adopting technologies: Producing race in trans-racial adoption. Critical conceptions: technology, justice, and the global reproduction market. S&F Online. http://sfonline.barnard.edu/reprotech/castaneda_01.htm (Viitattu 1.7.2014.)
- Charon, Joel M. (1995) *Symbolic Interactionism. An introduction, an interpretation, and integration*. 5th edition. New Jersey: Prentice Hall Upper Saddle River.
- Christensen, Joan Rang; Müller, Anders Riel; Langvald, Maja Lee & Myong, Lene (2012) Statement on adoption. *Queerkraft*, September 2012.
- Cohen, Robin (1997) *Global Diasporas: An Introduction*. London: University College London.
- Conway, Eileen (2004) Motherhood Interrupted. Adoption in Ireland. Teoksessa Patricia Kennedy (toim.) *Motherhood in Ireland*. Douglas Village & Cork: Mercier Press.
- Cox, Pat & Geisen, Thomas (2014) Migration Perspectives in Social Work Research: Local, National and International Contexts. *British Journal of Social Work* 44 (1), 1–17.
- Dalen, Monica & Saetersdal, Barbro (1992) *Utlandsadoptioner og barn i Norge*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Delmar, Charlotte (2010) "Generalizability" as recognition: Reflections on a foundational problem in qualitative research. *Qualitative Studies* 1 (2), 115–128.
- Denzin, Norman K. (2001) *Interpretive Interactionism*. 2nd edition. Applied Social Research Methods Series, volume 16. Thousand Oaks: Sage.
- Dorow, Sara K. (2006) *Transnational Adoption. A Cultural Economy of Race, Gender and Kinship*. New York: New York University Press.
- Doucet, Andrea & Mauthner, Natalie (2002) Knowing responsibly: linking ethics, research practice and epistemology. Teoksessa Melanie Mauthner, Maxine Birch, Julie Jessop & Tina Miller (toim.) *Ethics in Qualitative Research*. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage, 123–145.
- Duncan, William (1993) Regulating Intercountry Adoption: An International Perspective. Teoksessa Andrew Bainham & David Pearl (toim.) *Frontiers of Family Law*. London: John Wiley & Sons, 46–61.
- Elovainio, Marko; Raaska, Hanna; Sinkkonen, Jari; Mäkipää, Sanna & Lapinleimu Helena (2015) Associations between attachment-related symptoms and later psychological problems among international adoptees: Results from the FinAdo

- study. *Scandinavian Journal of Psychology* 56 (1), 53–61
- Eriksson, Pia (2007) *Prosessiluontoinen adoptioevvonta*. FSKC Rapporter 1/2007. Helsinki: FSKC.
- Eriksson, Pia (2014) Tunteet adoptioevvonnassa. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 31–52.
- Eriksson, Pia; Elovainio, Marko; Mäkipää, Sanna; Raaska, Hanna; Sinkkonen, Jari & Lapinleimu, Helena (2015) The satisfaction of Finnish adoptive parents with statutory pre-adoption counselling in inter-country adoptions. *European Journal of Social Work* 18 (3), 412–429.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Feast, Julia; Grant, Margaret; Rushton, Alan; Simmonds, John & Sampeys, Carolyn (2013) *Adversity, adoption and afterwards. A mid-life follow-up study of women adopted from Hong Kong*. London: Adoption & Fostering.
- Fonseca, Claudia (2005) Patterns of Shared Parenthood among Brazilian Poor. Teoksessa Toby Alice Volkman (toim.) *Cultures of Transnational Adoption*. Durham & London: Duke University Press, 142–161.
- Freundlich, Madelyn (2000) *Adoption and Ethics, volume 1. The Role of Race, Culture, and National Origin in Adoption*. Washington: Child Welfare League of America.
- Friedlander, Myrna L.; Larney, Lucille C.; Skau, Marianne; Hotaling, Marcus; Cutting, Marsha L. & Schwam, Michelle (2000) Bicultural identification: Experiences of internationally adopted children and their parents. *Journal of Counseling Psychology* 47 (2), 187–198.
- Glick Schiller, Nina; Basch, Linda & Blanc-Szanton, Cristina (1995) From migrant to transmigrant: theorizing transnational migration. *Anthropological Quarterly* 68 (1), 48–63.
- Glick Schiller, Nina (2008) Beyond Methodological Ethnicity: Local and Transnational Pathways of Immigrant Incorporation. Teoksessa Ludger Pries (toim.) *Rethinking Transnationalism: The Meso-link of Organisations*. London: Routledge, 40–61.
- Goffman, Erving (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Goffman, Erving (1963) *Stigma. Notes on Management of Spoiled Identity*. New York: Simon & Schuster, Inc.
- Goffman, Erving (1967) *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Pantheon Books.
- Goffman, Erving (1971) *Arkielämän roolit*. Suom. Erkki Puranen. (Alkuperäinen teos: *The Presentation of Self in Everyday Life* 1959) Porvoo: WSOY.
- Goldberg, Roberta (2005) The Intersection of Private and Public Experience Among Families Adopting Romanian Children. *Sociological Studies of Children and Youth*, 11, 193–212.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2002) Vuorovaikutus ja ihmissuhteet informaalissa koulussa. Teoksessa Elina Lahelma & Tuula Gordon (toim.) *Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsinki: Helsingin kaupungin

- opetusvirasto, 42–58.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Greiff von, Katarina (2000) *Adopterade från Latinamerika – deras uppfattningar om sina uppväxtvillkor, sin livsituation och Sverige som socialisationskultur*. Stockholm: Stockholms universitetet.
- Grotevant, Harold (1997) Coming to Terms with Adoption: The Construction of Identity from the Adolescence into Adulthood. *Adoption Quarterly* 1 (1), 3–27.
- Grotevant, Harold; Dunbar, Nora; Kohler, Julie K. & Lash Esau, Amy M. (2000) Adoptive identity: How contexts within and beyond the family shape developmental pathways. *Family Relations* 49 (4), 379–387.
- Haapanen, Ari (2007) *Monimuotoisuusbarometri – ikä ja monikulttuurisuus haasteena ja voimavarana*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Haikkola, Lotta (2012) *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Halkier, Bente (2011) Methodological Practicalities in Analytical Generalization. *Qualitative Inquiry* 17 (9), 787–797.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Mikko Lehtonen & Juha Herkman (suom. ja toim.) Tampere: Vastapaino.
- Harinen, Päivi (2000) *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000) *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Harris, Perlita (2006) *In Search of Belonging: Reflections by transracially adopted people*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Harter, Susan (1999). Symbolic Interactionism Revisited: Potential Liabilities for the Self Constructed in the Crucible of Interpersonal Relationships. *Merrill-Palmer Quarterly* 45 (4), 677–703.
- Hjern, Anders; Lindblad, Frank & Vinnerljung, Bo (2002) Suicide, psychiatric illness, and social maladjustment in intercountry adoptees in Sweden: A cohort study. *Lancet* 360 (9331), 443–448.
- Hjern, Anders; Vinnerljung, Bo; Lindblad, Frank (2004) Avoidable mortality among child welfare recipients and intercountry adoptees: a national cohort study. *Journal of Epidemiology & Community Health* 58 (5), 412–417.
- Honig, Elizabeth Alice (2005) Phantom Lives, Narratives of Possibility. Teoksessa Toby Alice Volkman (toim.) *Cultures of Transnational Adoption*. Durham & London: Duke University Press, 213–222.
- hooks, bell (1989) *Talking back. Thinking feminist, thinking black*. Boston: South End Press.
- Howell, Signe (2003) Kinning: The creation of life trajectories in transnational adoptive families. *The Journal of Royal Anthropological Institute* 9 (3), 465–484.
- Howell, Signe (2006) *The Kinning of Foreigners. Transnational Adoption in a Global Perspective*. New York & Oxford: Berghahn Books.
- Howell, Signe & Marré, Diana (2006) To Kin Transnationally Adopted Children in

- Norway and Spain: The Achievement of Resemblances and Belonging. *Ethnos* 71 (3), 293–316.
- Hugman, Richard; Moosa-Mitha, Mehmoona & Moyo, Otrude (2010) Towards a borderless social work: Reconsidering notions of international social work. *International Social Work* 53 (3), 629–643.
- Huh, Nam Soon & Reid, William J. (2000) Intercountry, transracial adoption & ethnic identity. A Korean example. *International Social Work* 43 (1), 75–87.
- Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginaalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelua kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 134–154.
- Huttunen, Laura (2009) Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 117–122.
- Huttunen, Laura; Löytty, Olli & Rastas, Anna (2005) Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen ja Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 16–40.
- Hübinette, Tobias (2004) Adopted Koreans and the Development of Identity in the 'Third Space'. *Adoption & Fostering* 28 (1), 16–24.
- Hübinette, Tobias & Tigervall, Carina (2009) To be non-white in a colour-blind society: Conversations with adoptees and adoptive parents in Sweden on everyday racism. *Journal of Intercultural Studies* 30 (4), 335–353.
- Hämäläinen, Kati (2012) *Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisuja D 56/2012. Helsinki: Väestöliitto.
- Högbacka, Riitta (2008) The Quest of a Child of One's Own: Parents, Markets and Transnational Adoption. *Journal of Comparative Family Studies* 39 (3), 311–330.
- Högbacka, Riitta (2009) Ikioma lapsi vieraasta maasta. Yhteisyys ja erot kansainvälissä adoptioperheissä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 162–190.
- Högbacka, Riitta (2014a) Voiko kansainvälinen adoptio olla avoin? Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 181–196.
- Högbacka, Riitta (2014b) Unohdetut äidit? Eteläafrikkalaisten biologisten äitien kokemuksia adoptiosta. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 119–136.
- Högbacka, Riitta & Aaltonen, Sanna (2015) Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 9–31.
- Irhammar, Malin (1999) Meaning of biological and ethnic origin in adoptees born abroad. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (toim.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Oslo, Norway, 6.-8.5.1999. Oslo: Department of

- special needs education, University of Oslo, 171–188.
- Irhammar, Malin & Cederblad, Marianne (2000) Outcome of intercountry adoption in Sweden. Teoksessa Peter Selman (toim.) *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives*. Lontoo: British Agencies for Adoption and Fostering, 143–163.
- Irhammar, Malin & Cederblad, Marianne (2006) En longitudinell studie av identitet och psykisk hälsa hos en grupp utländsfödda adopterade. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 13 (1), 35–50.
- Jaakkola, Magdalena (2005) *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003*. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena (2009) *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jackson, Alecia & Mazzei, Lisa (2012) *Thinking with Theory in Qualitative Research. Viewing Data across Multiple Perspectives*. New York: Sage.
- Jacobson, Heather (2008) *Culture Keeping. White Mothers, International Adoption and the Negotiation of Family Difference*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelua kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.
- Juffer, Femmie & Tieman, Wendy (2009) Being Adopted: Internationally adopted children's interest and feelings. *International Social Work* 52 (5), 635–647.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Kaivosoja-Jukkola, Leena (2015) Adoptiolapsen kielenkehitys. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 114–127.
- Kalliola, Satu (2001) Herbert Blumer. Symbolinen interaktionismi. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen ja Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino, 325–346.
- Kaptstein, Ethan B. (2003) The Baby Trade. *Foreign Affairs* 82 (6), 115–125.
- Kasanen, Tuula (2006) *Kenen lapsi?* Helsinki: Otava.
- Kavén, Pertti (2010) *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiiroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Suomen ja Pohjoismaiden historian laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (2009) Johdanto: Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa. Teoksessa Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta...: maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 7–21.
- Kim, Eleana J. (2007) Our Adoptee, Our Alien. *Transnational Korean Adoptees as Specters of Foreignness and Family in South Korea. Anthropological Quarterly* 80 (2), 497–531.
- Kim, Eleana J. (2010) *Adopted Territory. Transnational Korean Adoptees and the Politics of Belonging*. Durham & London: Duke University Press.

- Kirk, Harold D. (1964) *Shared Fate. A Theory of Adoption and Mental Health*. London: The Free Press of Glencoe & Collier-Macmillan.
- Koskela, Kaisu (2014) Boundaries of belonging: highly skilled migrants and the migrant hierarchy in Finland. *Journal of Finnish Society* 17 (1–2), 19–41.
- Koskinen, Maarit (2014) Mikroaggressiot ja selviytymisstrategiat aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksissa. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svalla (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 85–115.
- Koskinen, Maarit (2015) Racialization, Othering, and Coping Among Adult International Adoptees in Finland. *Adoption Quarterly* 18 (3), 169–195.
- Koskinen, Maarit; Sarkkinen, Sari-Maaria & Svalla, Marjaana (2014 toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa*. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kurjonen, Reetta (2008) *Minä, adoptoitu. Kertomus äitiydestä ja äidittömyydestä, lapsista ja lapsettomuudesta*. Jyväskylä: Minerva.
- Kuusela, Pekka (2001) George Herbert Mead. Pragmatismi ja sosiaalipsykologia. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen ja Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino, 61–78.
- Kvale, Steinar (2006) Dominance Through Interviews and Dialogues. *Qualitative Inquiry* 12 (3), 480–500.
- Lapinleimu, Helena (2015) Ulkomailta Suomeen tulevan lapsen maahantulotarkastus ja terveyden seuranta. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 84–101.
- Lee, Richard M. (2003) The transracial adoption paradox: history, research, and counseling implications of cultural socialization. *The Counseling Psychologist* 31 (6), 711–744.
- Leinonen, Johanna & Toivanen, Mari (2014) Researching In/Visibility in the Nordic Context. Theoretical and Empirical Views. *Nordic Journal of Migration Research* 4 (4), 161–167.
- Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lifton, Betty Jean (1977) *Twice Born. Memoirs of an Adopted Daughter*. New York: Penguin Books.
- Lindblad, Frank; Hjern, A. & Vinnerljung, B. (2003) Inter-country Adopted Children as Young Adults – A Swedish Cohort Study. *American Journal of Orthopsychiatry* 73 (2), 190–202.
- Lindblad, Frank & Signell, Sonja (2008) Degrading attitudes related to foreign appearance. Interviews with Swedish female adoptees from Asia. *Adoption & Fostering* 32 (3), 46–59.
- Malkki, Liisa (1992) National Geographic. The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology* 7 (1), 24–44.
- March, Karen (1995) Perception of Adoption as a Social Stigma: Motivation of Search

- and Reunion. *Journal of Marriage and the Family*, 57 (3), 653–660.
- March, Karen (2000) "Who do I look like?" Gaining Sense of Self-Authenticity through Physical Reflections of Others. *Symbolic Interaction* 23 (4), 359–373.
- Marré, Diana (2007) "I want her to learn her language and maintain her culture". Transnational adoptive families' views of 'cultural origins'. Teoksessa Peter Wade (toim.) *Race, Ethnicity and Nation in Europe. Perspectives from Kinship and Genetics*. Oxford & New York: Berghahn Books, 73–93.
- Martikainen, Tuomas; Saari, Matti & Korkiasaari, Jouni (2013) Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 23–54.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (2010) Johdanto. Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 9–43.
- Martikainen, Tuomas; Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko (2006) Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 9–41.
- Martinell Barfoed, Elizabeth (2008) *Berättelser om adoption*. Lund Dissertations in Social Work 33. Lund: Lund Universitetet.
- Matwejeff, Susanna (2004) *Svenskfödda adopterades sökprocess*. Filosofiska fakultetet FiF-avhandling 81/04, Licentiatavhandling. Linköping: Linköping Universitet.
- Mauthner, Natasha S. & Doucet, Andrea (2003) Reflexive accounts and accounts of reflexivity in qualitative data analysis. *Sociology* 37 (3), 413–431.
- McWhinney, Alexina Mary (1967) *Adopted Children. How They Grow Up*. London: Routledge/Kegan Paul.
- Mead, George H. (1967) *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: Chicago University Press.
- Melen von, Anna (1998) *Strength to Survive and Courage to Live*. Tukholma: The Swedish National Board of Intercountry adoptions.
- Miall, Charlene E. (1987) The Stigma of Adoptive Parent Status: Perceptions of Community Attitudes Toward Adoption and the Experience of Informal Social Sanctioning. *Family Relations* 36 (1), 34–39.
- Miettinen, Anneli (2011) Äidiksi ja isäksi hedelmöityshoidolla. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja E 40/2011. Helsinki: Väestöliitto.
- Miles, Robert (1994) *Rasismi*. Antero Tiusanen & Juha Koivisto (suom.). Tampere: Vastapaino.
- Miller, Jody & Glassner, Barry (1997) The 'Inside' and the 'Outside': Finding Realities in Interviews. Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative Research. Theory, method and practice*. Thousand Oaks: Sage, 99–112.
- Miró, Asha (2005) *Gangesin tytär* (alkup. teos *La filla del Ganges* 2003). Helsinki: Like.
- Modell, Judith S. (1994) *Kinship with Strangers. Adoption and Interpretations of Kinship in American Culture*. Berkeley: University of California Press.
- Mulinari, Diana; Keskinen, Suvi; Irni, Sari & Tuori, Salla (2009) Introduction: Post-

- colonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate, 1–16.
- Mullerder, Audrey; Pavlovic, Anita & Staples, Victoria (2005) "I have no Beginning and No End": The Experience of Being a Foundling. *Adoption & Fostering* 29 (2), 53–65.
- Müller, Ulrich & Perry, Barbara (2001) Adopted Persons' Search for and Contact with Their Biological Parents: Who Searches and Why? *Adoption Quarterly* 4 (3), 5–37.
- Mylläri, Anu (2006) *Adoptoitu*. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Klaus (1969) Erving Goffman ja minuuden riistäjät. Teoksessa Erving Goffman (1961). *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Helsinki: Marraskuun liike.
- Mäkelä, Klaus (1996) Itsen esittäminen Suomessa. Teoksessa Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Olkaamme siis suomalaisia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 226–231.
- Mäkelä, Klaus (2005) Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettinen sääätely. *Yhteiskuntapolitiikka*, 70 (4), 386–395.
- Mäkipää, Sanna (2014) Toivottuja lapsia ja hyviä äitejä – adoptioäitien lapsen saamisen jälkeinen masennus. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 137–156.
- National Association of Black Social Workers (1972) *Position paper: transracial adoption*. New York: NABSW.
- Oikeusministeriö (2010) *Adoptiolainsäädännön uudistaminen*. Mietintöjä ja lausuntoja 84/2010. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-085-5>. (Viitattu 2.5.2015.)
- Paju, Petri (2011) *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Partanen, Päivi (2014) *Avoimuus ja perhesiteet adoptoitujen elämässä*. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Parviainen, Heikki (2003) *Kansainvälinen adoptio toiminta Suomessa vuosina 1970–2000*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen sarja E15/2003. Helsinki: Väestöliitto.
- Parviainen, Heikki (2014) Adoption muuttuva luonne Suomessa. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 13–30.
- Pelastakaa lapset ry (2015a). Pelastakaa lapset lopettamassa adoptioyhteistyön Venäjän kanssa. <http://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/uutiset/?x22896=3370868> (Viitattu 11.5.2015.)
- Pelastakaa lapset ry (2015b) *Adoption jälkipalvelu* -Internetsivusto. <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/kansainvalinen-adoptiopalvelu/adoption-jalkipalvelu/> (Viitattu 13.8.2015.)
- Pelastakaa lapset ry (2015c) *Tukea ennen ja jälkeen adoption* -Internetsivusto. <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/kansainvalinen-adoptiopalvelu/tukea-ennen-ja-jalkeen-adoption/> (Viitattu 13.8.2015.)

- Peräkylä, Anssi (2001) Erving Goffman. Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen ja Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino, 347–364.
- Phinney, Jean S. (1992) The multigroup ethnic identity measure: A new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research* 7 (2), 156–176.
- Puuronen, Vesa (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelyinä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.
- Pösö, Tarja (2009) Memories about intercountry adoption: decisions about the child's best interests. *Adoption & Fostering* 33 (4), 53–63.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75–97.
- Pösö, Tarja (2015) Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 16–22.
- Pösö, Tarja; Kitinoja, Manu & Kekoni, Taru (2010) Locking Up for the Best Interests of the Child - Some Preliminary Remarks on 'Special Care'. *Youth Justice* 10(3), 245–257.
- Quiroz, Pamela Anne (2008) Transnational adoption: reflections of the 'diaper diaspora': On reconfiguring race in the USA. *International Journal of Sociology and Social Policy* 28 (11–12), 440–457.
- Raaska, Hanna; Lapinleimu, Helena; Sinkkonen, Jari; Salmivalli, Christina; Matomäki, Jaakko; Mäkipää, Sanna & Elovainio, Marko (2012) Experiences of School Bullying Among Internationally Adopted Children: Results from the Finnish Adoption (FINADO) Study. *Child Psychiatry and Human Development* 43 (4), 592–611.
- Raaska, Hanna; Sinkkonen, Jari; Stolt, Suvi; Jalonen, Iina; Matomäki, Jaakko; Mäkipää, Sanna; Lapinleimu, Helena (2013) Adopted children's language difficulties and their relation to symptoms of reactive attachment disorder: FinAdo study. *Journal of Applied Developmental Psychology* 34 (3), 152–160.
- Raaska, Hanna; Elovainio, Marko; Lapinleimu, Helena; Matomäki, Jaakko & Sinkkonen, Jari (2015) Changes in attachment-related behavioural problems of internationally adopted toddlers in Finland: Results from the FinAdo study. *Infant and Child Development* 24 (1), 79–93.
- Raaska, Hanna (2015) Kiintymyssuhdehäiriöistä ulkomailta adoptoiduilla lapsilla: FinAdo-tutkimuksen tuloksia. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 102–113.
- Raittila, Pentti (2004) *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittäjä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rastas, Anna (2002) Katseilla merkityt, silminnähdet erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20 (3), 3–17.
- Rastas, Anna (2004) Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa

- Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta – neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.
- Rastas, Anna (2005) Kulttuuri ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Rastas, Anna (2007a) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Rastas, Anna (2007b) Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 119–141.
- Rastas, Anna (2009a) Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Rastas, Anna (2009b) Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa Suvu Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 47–64.
- Rastas, Anna (2010) Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 64–89.
- Riessman, Catherine (1993) *Narrative Analysis*. Newbury Park & London & New Delhi: Sage.
- Roby, Jini L. & Ife, Jim (2009) Human rights, politics and intercountry adoption. An examination of two sending countries. *International Social Work*, 52 (5), 661–671.
- Rojewski, Jay W. (2005) A Typical American Family? How Adoptive Families Acknowledge and Incorporate Chinese Cultural Heritage in their lives. *Child and Adolescent Social Work Journal* 22 (2), 133–164.
- Rooth, Dan-Olof (2002) Adopted Children in the Labour Market – Discrimination or Unobserved Characteristics? *International Migration*, 40 (1) 71–98.
- Rotheram, Mary Jane & Phinney, Jean S. (1987) Introduction: Definitions and perspectives in the study of children’s ethnic socialization. Teoksessa Jean S. Phinney & Mary Jane Rotheram (toim.) *Children’s Ethnic Socialization: Pluralism and Development*. Thousand Oaks: Sage, 10–28.
- Rubin, Herbert J. & Rubin, Irene S. (1995) *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks: Sage.
- Ruohio, Heidi (2009) *Kansainvälisesti adoptoituna Suomessa. Ulkomailta adoptoitujen nuorten kokemuksia suomalaisuudesta ja erilaisuudesta*. Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 37. Helsinki: Väestöliitto.
- Ruohio, Heidi (2014) Ulkoisesti erilainen, sisäisesti samanlainen? Kansainvälisesti adoptoitujen identiteetti. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 71–84.
- Ruuska, Petri (2011) Identiteetti-käsitteen kritiikki yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksessa. *Sociologia* 48 (4), 338–347.

- Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Saetersdal, Barbro & Dalen, Monica (2000) Identity formation in a homogeneous country: Norway. Teoksessa Peter Selman (toim.) *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives*. Lontoo: British Agencies for Adoption and Fostering, 164–179.
- Salo, Ulla-Maija (2015) Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 166–190.
- Samuels, Gina Miranda (2009) “Being Raised by White People”: Navigating Racial Difference Among Adopted Multiracial Adults. *Journal of Marriage and Family* 71 (1), 80–94.
- Samuels, Gina Miranda (2010) Building Kinship and Community: Relational Processes of Bicultural Identity Among Adult Multiracial Adoptees. *Family Process* 49 (1), 26–42.
- Scherman, Rhoda & Harré, Niki (2008) The ethnic identification of same-race children in intercountry adoption. *Adoption Quarterly* 11 (1), 45–65.
- Scherman, Rhoda & Harré, Niki (2010) Interest in and identification with the birth culture: An examination of ethnic socialization in New Zealand intercountry adoptions. *International Social Work* 53 (4), 528–541.
- Scroggs, Patricia H. & Heitfield, Heather (2001) International adopters and their children’s birth culture ties. *Gender Issues* 19 (4), 3–30.
- Selman, Peter (2000) The demographic history of intercountry adoption. Teoksessa Peter Selman (toim.) *Intercountry Adoption. Developments, trends and perspectives*. London: British Agencies for Adoption and Fostering, 15–37.
- Selman, Peter (2012a) *Global trends in intercountry Adoption: 2001–2010*. https://www.adoptioncouncil.org/images/stories/documents/NCFA_ADOPTION_ADVOCATE_NO44.pdf (Viitattu 2.5.2015.)
- Selman, Peter (2012b) The Global Decline of Intercountry Adoption: What lies ahead? Lehdessä *Social Policy & Society* 11 (3), 381–397.
- Selman, Peter (2015) *Global Statistics 2003–2014*. <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=5891&dtid=32> (Viitattu 2.5.2015.)
- Shiao, Jiannbin Lee & Tuan, Mia H. (2008) Korean adoptees and the social context of ethnic exploration. *American Journal of Sociology* 113 (4), 1023–1066.
- Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil (2015) Adoptoidut lapset ja nuoret. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuolosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 42–49.
- Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil (2015 toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuolosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim.
- Smolin, David M. (2005) Intercountry Adoption as Child Trafficking. *Valparaiso University Law Review* 39 (2), 281–325.
- Sobol, Michael P. & Cardiff, Jeanette (1983) A Sociopsychological Investigation of Adult Adoptees’ Search for Birth Parents. *Family Relations* 32 (4), 477–483.

- Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) *Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2009*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 24. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Strathern, Marilyn (2005) *Kinship, law and the unexpected. Relatives are always a surprise*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strathern, Marilyn (1995) Displacing Knowledge. Technology and the Consequences for Kinship. Teoksessa Faye Ginsburg & Rayna Rapp (toim.) *Conceiving the New World Order*. Berkeley: University of California Press, 346–363.
- Strathern, Marilyn (1999) *Property, Substance, and Effect: Anthropological Essays on Persons and Things*. London: Athlone Press.
- Strohmeier, Dagmar; Kärnä, Antti & Salmivalli, Christina (2011) Intrapersonal and interpersonal risk factors for peer victimization in immigrant youth in Finland. *Developmental Psychology* 47 (1), 248–258.
- Stryker, Sheldon (2008) From Mead to a Structural Symbolic Interactionism and Beyond. *Annual Review of Sociology* 34, 15–31.
- Sukula, Seija (2009) *Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Säävälä, Minna (2008) How do Local in Finland Identify Resident Foreigners? *Finnish Yearbook of Population Research* 43, 115–130.
- Söderling, Ismo & Uppa, Mika (2015) ”Työvoimaa kyllä – pakolaisia ei” – korkeakoulu-opiskelijoiden maahanmuuttoasenteet. *Siirtolaisuus Migration* 42 (2), 19–30.
- Söderström-Anttila, Viveca; Sälevaara, Mari; Suikkari, Anne-Maria (2010) Increasing openness in oocyte donation families regarding disclosure over 15 years. *Human Reproduction* 25 (10), 2535–2542.
- Tarmann, Allison (2007) *International adoption rate in US doubled in the 1990s*. <http://www.prb.org/Publications/Articles/2003/InternationalAdoptionRateinUSDoubledinthe1990s.aspx> (Viitattu 13.8.2015.)
- Taylor, Stephanie (2012) “One Participant Said...”: The Implications of Quotations from Biographical Talk. *Qualitative Research* 12 (4), 388–401.
- Tervonen-Arnkil, Kaisa (2015) Adoption avoimuus. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 50–67.
- Tessler, Richard; Han, Huang Bang & Hong, Jiang (2005) The racial attitudes of Chinese adoptees in America: Comparisons with children being raised in China. *International Journal of Child & Family Welfare* 8 (2-3), 127–135.
- Tieman, Wendy; Van der Ende, Jan & Verhulst, Frank C. (2008) Young Adult International Adoptees’ Search for Birth Parents. *Journal of Family Psychology* 22 (5), 678–687.
- Tieman, Wendy (2013) *Adoptees search for origins: from childhood into adulthood*. Julkaisematon esitelmä Fourth International Conference on Adoption Research, Bilbao, 7.–11.7.2013.

- Tilastokeskus (2012a) *Syntyperä ja taustamaa*. http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/syntypera_ja_ta.html (Viitattu 15.10.2015.)
- Tilastokeskus (2012b) *Kotimaisten adoptioiden määrä laski vähän vuonna 2011*. http://www.stat.fi/til/adopt/2011/adopt_2011_2012-05-31_tie_001_fi.html (Viitattu 16.10.2015.)
- Tilastokeskus (2013) *Adoptioiden määrä pysyi ennallaan vuonna 2012*. http://www.stat.fi/til/adopt/2012/adopt_2012_2013-05-31_tie_001_fi.html (Viitattu 16.10.2015.)
- Tilastokeskus (2014) *Adoptiot 2014*. http://www.stat.fi/til/adopt/2014/adopt_2014_2015-06-17_tie_001_fi.html (Viitattu 16.10.2015.)
- Toivanen, Mari (2014) *Negotiating Home and Belonging. Young Kurds in Finland*. Turku: Turun yliopisto.
- Tolonen, Tarja (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa – ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Tolonen, Tarja (2002) Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Tuula Gordon (toim.) *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 246–266.
- Trenka, Jane Jeong; Oparah, Julia Chiniyere & Shin, Sun Yung (2006 toim.) *Outsiders within. Writings on Transracial Adoption*. Cambridge: South End Press.
- Trotzig, Astrid (1996) *Blod är tjockare än vatten*. Tukholma: Bonniers.
- Valkonen, Leena (1995) *Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempi-suhteet*. Helsinki: Stakes.
- Valvira (2014) *Tilastotietoa Suomeen saapuneista lapsista, hakemuksista ja tehdyistä päätöksistä*. <http://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/adoptio> (Viitattu 1.11.2015.)
- van der Vijver, Fons (2009) The Role of Ethnic Hierarchies in Acculturation and Intergroup Relations. Teoksessa Inga Jajinskaja-Lahti & Tuuli Anna Mähönen (toim.) *Identities, Intergroup Relations and Acculturation – The Cornerstones of Intercultural Encounters*. Helsinki: Gaudeamus, 165–178.
- Volkman, Toby Alice (2003) Embodying Chinese Culture. *Transnational adoption in North America. Social Text* 21 (1), 30–55.
- Volkman, Toby Alice (2005) Introduction: New Geographies of Kinship. Teoksessa Toby Alice Volkman (toim.) *Cultures of Transnational Adoption*. Durham & London: Duke University Press, 1–22.
- Vuolajärvi, Niina (2011) Rodun todellisuus ja materiaalisuus. *Naistutkimus* 24 (2), 54–60.
- Walton, Jessica (2012) Supporting Interest of Intercountry Adoptees beyond Childhood: Access to Adoption Information and Identity. *Social Policy & Society* 11 (3), 443–454.
- Wegar, Katarina (2000) Adoption, Family Ideology, and Social Stigma: Bias in Community Attitudes, Adoption Research, and Practice. *Family Relations* 49 (4), 363–370.
- Weil, Richard (1984) International Adoption: The Quiet Migration. *International Migration Review* 18 (2), 276–293.
- Westhues, Anne & Cohen, Joyce (1998) Ethnic and racial identity of internationally adopted adolescents and young adults: Some issues in relation to children's

- rights. *Adoption Quarterly* 1 (4), 33–55.
- Williams, Indigo (2003) *Not Quite/Just The Same/Different: The Construction of Identity in Vietnamese War Orphans Adopted By White Parents*. Master of Arts thesis, University of Technology. Sydney: NSW.
- Williams Willing, Indigo (2004) The Adopted Vietnamese Community: From Fairytales to the Diaspora. *Michigan Quarterly Review* 43 (4), 648–664.
- Willing, Indigo; Fronek, Patricia & Cuthberth, Denise (2012) Review of Sociological Literature on Intercountry Adoption. *Social Policy & Society* 11 (3), 465–479.
- Wimmer, Andreas (2008) 'Elementary strategies of ethnic boundary making'. *Ethnic and Racial Studies* 31 (6), 1025–1055.
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2002) Methodological Nationalism and Beyond: Nation State Building Migration and the Social Sciences. *Global Networks: Journal of Transnational Affairs* 2 (4), 301–334.
- Woods, Peter (1992) Symbolic Interactionism: Theory and Method. Teoksessa Margaret D. LeCompte, Wendy L. Millroy & Judith Preissle (toim.) *The Handbook of Qualitative Research in Education*. New York: Academic Press, 337–404.
- Wrobel, Gretchen Miller; Kohler, Julie K; Grotevant, Harold D. & McRoy, Ruth G. (2003) Family Adoption Communication (FAC) Model: Identifying Pathways of Adoption-Related Communication. *Adoption Quarterly* 7 (2), 53–84.
- Wrobel, Gretchen M. & Dillon, Kristin (2009) Adopted Adolescents: Who and What Are They Curious About? Teoksessa Gretchen M. Wrobel & Elsbeth Neil (toim.) *International Advances in Adoption Research Practice*. Chichester: Wiley-Blackwell, 217–244.
- Yngvesson, Barbara (2003) Going "Home". Adoption, Loss of Bearings, and the Mythology of Roots. *Social Text* 21 (1), 7–27.
- Yngvesson, Barbara (2010) *Belonging in an Adopted World. Race, Identity, and Transnational Adoption*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Yngvesson, Barbara (2013) The child who was left behind: "Dynamic temporalities" and interpretations of history in transnational adoption. *Childhood* 20 (3), 354–367.
- Yngvesson, Barbara & Mahoney, Maureen A. (2000) 'As One Should, Ought and Wants to Be': Belonging and Authenticity in Identity Narratives. *Theory, Culture and Society* 17 (6), 77–110.
- Yoon, Dong Pil (2004) Intercountry adoption: The importance of Ethnic Socialization and Subjective Well-Being for Korean-born Adopted Children. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work* 13 (2), 71–89.
- Yuval-Davis, Nira (2006) Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40 (3), 197–214.
- Yuval-Davis, Nira (2010) Theorizing identity: beyond "us" and "them" dichotomy. *Patterns of Prejudice* 44 (3), 261–280.
- Yuval-Davis, Nira (2011) *The politics of belonging. Intersectional contestations*. London: Sage.

SÄÄDÖKSET JA SOPIMUKSET

- Adoptiolaki 2012/22. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022>
- Haagin sopimus (1993) <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>
- Kansalaisuuslaki 2003/359. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359>
- Laki hedelmöityshoidoista 2006/1237. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>
- Rikoslaki 1889/39. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Valtioneuvoston asetus adoptiosta 2012/202. Ajantasainen lainsäädäntö osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2012/20120202>
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1990) http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko

MEDIA

- First Person Plural* (2000) Deann Borshay Liem. Omaelämäkerrallinen dokumentti, USA.
- Kadonneen jäljillä* (2009–2014) Televisiosarja, Suomi. Sarja perustuu alankomaalaiseen formaattiin *Spoorloos*.
- Slummien miljonääri* (2008, alkup. *Slumdog Millionaire*). Elokuva, Iso-Britannia, USA.
- Tvillingsøstrene* (2013) Dokumentti, Norja. Esitetty Ylellä 28.8.2014.
- Helsingin Sanomat (2004) Omassa maassaan oudot. S. Vasantola. Kuukausiliite, 3/2004. 30–34.
- Yle (2015) Adoptiot Venäjältä Suomeen loppuivat – syynä sukupuolineutraali avioliittolaki. A. Blencowe. 8.5.2015. http://yle.fi/uutiset/adoptiot_venajalta_suomeen_loppuivat__syyna_sukupuolineutraali_avioliittolaki/7980921 (Viitattu 1.6.2015.)

TIIVISTELMÄ

Heidi Ruohio

SUOMALAISET KANSAINVÄLISESTI ADOPTOIDUT. PERHEESEEN JA KANSAAN KUULUMINEN

Tutkimus käsittelee kansainvälisesti adoptoitujen perheeseen ja kansaan kuulumista heidän kahden syntyperänsä – biologisen ja adoption kautta luodun – kehyksessä. Kansainvälinen adoptio, ja tämän tutkimuksen mukaan myös kansainvälisesti adoptoidut itse, haastavat niitä itsestäänselvyyksiä, joita perheeseen, sukuun ja kansaan kuulumiseen liitetään, sekä tekevät näkyviksi kuulumisen kytköksiä, moninaisuutta ja ristiriitaisuuksia. Kansainvälinen adoptio on sekä perheen perustamisen tapa, yksilön siirtolaisuuskokemus että transnationaaliin lastensuojeluun kytkeytyvä prosessi.

Tutkimus osallistuu keskusteluun aikuisiksi kasvaneiden kansainvälisesti adoptoitujen arjesta. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Miten kansainvälisesti adoptoitujen minuus ja kuuluminen muotoutuvat eri sosiaalisissa ympäristöissä? 2) Miten kansainvälisesti adoptoidut elävät biologiseen syntyperään liittyvän (vähäisen) tiedon kanssa yhteiskunnassa, jossa sen merkitystä pidetään minuuden sekä perheeseen ja kansaan kuulumisen kannalta olennaisena? 3) Miten biologisen syntyperän näkyvyys heijastuu sen saamiin merkityksiin ja kuulumisen kokemuksiin?

Tutkimusaineisto koostuu vuosien 2009 ja 2011 välillä tehdyistä 24 aikuisikäisen kansainvälisesti adoptoidun teemahaastattelusta. Haastateltavista 16 on naisia ja kahdeksan miehiä. Haastateltavat ovat syntyneet yhteensä yhdeksässä eri maassa. Koska aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen ryhmä on Suomessa pieni, tutkimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota anonymiteetin suojaamiseen. Tutkimuksen tekijä on ei-adoptoituna haastattelijana ja tutkijana ottanut huomioon myös oman roolinsa keskeisenä tiedon tuotantoon vaikuttavana tekijänä. Aineiston analyysi muodostuu kahdesta osasta, teemoittelusta ja niin kutsutusta aineiston kanssa teoretisoinnista. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivat symbolinen interaktionismi sekä minuuden ja kuulumisen käsitteet. Aineiston analyysissä tutkimus tukeutuu erityisesti

kahteen lähteeseen. Kuulumisen ja kuulumisen politiikan problematiikassa seurataan Nira Yuval Davisin käsitteellistyksiä. Toinen tärkeä lähde on Erving Goffman ja hänen käsityksensä minuuden esittämisestä arjen näyttämöillä sekä ihmisen tarpeesta kontrolloida itsen liittyvää tietoa eri ihmisten seurassa eri tavoin.

Tutkimuksessa havaittiin, että kansainvälisesti adoptoitujen tieto biologisesta syntyperästään on vähäistä ja pirstaleista. Adoptoitu ja adoptiovanhemmat tekevät toisensa omiksi keskinäisessä suhteessaan. ”Olla adoptoitu” ja samanaikaisesti ”oma” eivät ole adoptioperheessä toisensa poissulkevia, vaikka perheen ulkopuolella ”oikean” lapsi-vanhempi-suhteen oletetaan perustuvan biologiseen sukulaisuussuhteeseen. Kansainvälisesti adoptoidun ja perheenjäsenen tai muun läheisen kanssa ”erot” usein arkipäiväistyvät, jopa niin, että ne voivat unohtua. Eksklusiivinen perhekäsitys ja kansaan kuulumisen kyseenalaistukset ulottuvat kuitenkin myös läheisiin suhteisiin.

Kansainvälisesti adoptoitujen kuulumisen sekä perheeseen että kansaan tulee usein kyseenalaistetuksi läheisten suhteiden ulkopuolella. Tutkimus vahvistaa suomalaisten siirtolaisuustutkimusten tuloksia, joiden mukaan suomalaisen ajatellaan olevan Suomessa syntynyt suomalaisten vanhempiensa biologinen jälkeläinen ja sen seurauksena ulkonäöltään tietynlainen. Kansainvälisesti adoptoidut argumentoivat kuulumistaan arjen kohtaamisissa suhteessa useisiin sosiaalisiin sijainteihin: suhteessa suomalaisuuteen ja ei-suomalaisuuteen, ”maahanmuuttajiin” sekä kansallisuuksiin liittyviin etnisiin ja rodullistettuihin hierarkioihin. Siirtolaisuuden näkyvyys ulkonäössä, puheen aksentissa ja nimeen sidotussa identiteetissä vaikuttaa keskeisesti siihen, millainen mahdollisuus henkilöllä on kontrolloida biologiseen syntyperäänsä liittyvää tietoa arjen kohtaamisissa. Kertomalla adoptiosta eli kuulumisesta suomalaisen perheeseen erottaudutaan muista maahanmuuttajista. Kansainvälinen adoptio näyttäytyy ihmisten mielissä ennen kaikkea vapaaehtoisena perheen perustamisen tapana eikä yksilön pakotettuna siirtolaisuutena.

Tutkimuksessa tarkastellaan kansainvälisesti adoptoitujen omia biologiselle syntyperälleen antamia merkityksiä heidän yhteyksien luomisensa kautta. Kolme yhteyksien luomisen tapaa valikoitui haastattelujen ja aiemman kirjallisuuden perusteella lähemmän tarkastelun kohteeksi: biologisen suvun etsiminen, ”juurimatkailu” ja yhteyksien luominen adoptioyhteisöön. Biologisen suvun tai siihen liittyvän tiedon etsimi-

sen ensisijainen motivaatio oli halu täydentää tietoa omasta itsestään. Suhteessa omaan lapsuuden perheeseen eli adoptioperheeseen haasteltavat korostivat hoivan ja yhdessä kasvamisen merkitystä yhteen kuulumisen kannalta, kun taas omien lasten kohdalla biogeneettinen sukulaisuus ja siitä johtuva yhdennäköisyys koettiin tärkeiksi. ”Juurimatka” on matka siihen vaihtoehtoiseen tulevaisuuteen, joka jäi omalta kohdalta toteuttamatta. Juurimatalla koetaan usein ulkonäöllistä sulautumista, mutta kulttuuriset eroavaisuudet ja kielitaidon puute tulevat ilmi kohtaamisissa synnyinmaalaisten kanssa. Yhteyksien luominen adoptioyhteisöön tarjoaa joillekin adoptoiduille vertaistuen ja yhteenkuuluvuuden foorumin: kysymykset, jotka yhteisön ulkopuolisen esittäminä tuntuvat henkilökohtaisilta, ovat yhteisön sisäpuolisille sallittuja. Tutkimuksen keskeinen huomio onkin se, että yhteisöön kuuluvilla on jaettu tietoa siitä, mihin asioihin adoptoidut ja adoptioperheet joutuvat arjessaan ottamaan kantaa.

Asiasanat: kansainvälinen adoptio, aikuiset kansainvälisesti adoptoidut, minuus, kuuluminen, siirtolaisuus

SAMMANDRAG

Heidi Ruohio

FINLÄNDARE SOM ADOPTERATS FRÅN UTLANDET. ATT TILLHÖRA EN FAMILJ OCH ETT FOLK

Denna studie behandlar tillhörigheten till en familj och ett folk för personer som adopterats från utlandet inom ramen för deras ursprung – både den biologiska och den som skapats genom adoption. Transnationell adoption, och enligt denna studie även de transnationellt adopterade personerna själva, utmanar de självklarheter som ofta anknyts till att tillhöra en familj, en släkt och ett folk, och gör tillhörighetens mångsidighet och motstridigheter mer synliga. Transnationell adoption är samtidigt ett sätt att bilda familj, en individs migrationsupplevelse, och en process som hör ihop med transnationellt barnskydd.

Studien deltar i diskussionen om vuxna transnationellt adopterade personers vardag. Studiens frågeställningar: 1) Hur utformas transnationellt adopterade personers jag och tillhörighet i olika sociala miljöer? 2) Hur lever transnationellt adopterade personer med (den ringa) informationen om sitt biologiska ursprung i ett samhälle där dess betydelse anses vara väsentlig med tanke på jaget och tillhörigheten till en familj och ett folk? 3) Hur reflekteras det biologiska ursprungets synlighet i den betydelse det ges och i upplevelser av tillhörighet?

Forskningsmaterialet består av 24 temaintervjuer som gjordes mellan 2009 och 2011 med vuxna transnationellt adopterade personer. Åtta av personerna var män och 16 var kvinnor. Personerna som intervjuades föddes i totalt nio olika länder. Eftersom gruppen av vuxna personer som adopterats från utlandet är liten i Finland fästes särskild uppmärksamhet vid att beskydda deltagarnas anonymitet. Som icke-adopterad intervjuare och forskare har skribenten även beaktat och problematiserat sin egen roll i produktionen av information om de adopterade personernas liv. Materialet analyserades i två delar: tematering och teoretisering. Som teoretisk ram för studien används den symboliska interaktionismens perspektiv samt begreppen jag och tillhörighet. Materialets analys stöder sig på två olika källor. För problematiken gällande tillhörighet följdes

Nira Yuval Davis definition av tillhörighetens politik. En annan viktig källa är Erving Goffman och hans uppfattning om att spela ut jaget på vardagens scen samt människans behov att kontrollera information som gäller hen själv på olika sätt tillsammans med olika personer.

Transnationellt adopterade personer har lite information om sitt ursprung, och informationen är fragmentarisk. Den adopterade personen och hens adoptivföräldrar gör varandra till egna i sina inbördes förhållanden. I adoptivfamiljer utesluter ”adopterad” och ”egen” inte varandra, trots att ett ”riktigt” barn-förälder-förhållande utanför familjen förväntas grunda sig på biologiska släktförhållanden. Med transnationellt adopterade personer och deras familjemedlemmar eller andra närstående personer kan ”skillnaderna” ofta bli så vardagliga att de till och med glöms bort. En exklusiv familjeuppfattning och ifrågasättande av tillhörighet till ett folk sträcks emellertid även till nära förhållanden.

Transnationellt adopterade personers tillhörighet både till en familj och till ett folk ifrågasätts ofta utanför nära förhållanden. Studien bekräftar resultaten i finländsk migrationsforskning, enligt vilka en finländare anses vara en person som fötts i Finland till finländska biologiska föräldrar, och därmed även ser ut på ett visst sätt. Transnationellt adopterade personer argumenterar sin tillhörighet i vardagliga möten i förhållande till flera sociala kategorier och positioner: i förhållande till finländshet och icke-finländskhet, ”invandrare” samt etniska och rasifierade hierarkier. Migrationens synlighet genom utseende, uttal och identitet som hör ihop med personens namn har en central inverkan på hurdan möjlighet en person har att kontrollera informationen gällande hens biologiska ursprung i vardagliga möten. Genom att berätta att man är adopterad, d.v.s. tillhör en finländsk familj, skiljer man sig åt från övriga invandrare. Människor uppfattar i första hand transnationell adoption som ett frivilligt sätt att bilda familj, och inte som en individs påtvingade migration.

I studien granskas de betydelser som transnationellt adopterade personer ger sitt eget biologiska ursprung genom de kontakter de bildar. Tre sätt att bilda kontakter valdes för närmare analys på basis av intervjuer och tidigare litteratur: att söka upp sin biologiska släkt, resor tillbaka till sina rötter, och att skapa kontakter till adoptionsgemenskapen. Den främsta motivationen bakom att söka upp sin biologiska släkt eller information om den var en önskan att komplettera informationen om sig själv. I förhållande till sin egen barndomsfamilj, d.v.s. adoptivfamiljen,

framhävde deltagarna vikten av omsorg och gemensam uppväxt för att skapa samhörighet, medan det biogenetiska släktskapet och de likheter i utseende som detta orsakade upplevdes som viktiga beträffande de egna barnen. En resa tillbaka till rötterna är en resa till den alternativa framtid som personen inte själv kom att uppleva. På en resa tillbaka till rötterna upplever man ofta utseendemässig assimilering, men de kulturella skillnaderna och bristen på språkkunskaper kommer fram i möten med invånare i fosterlandet. För vissa adopterade erbjuder kontakter till adoptionsgemenskapen ett forum för kamratstöd och samhörighet: frågor som känns för personliga om de ställs av någon utanför gemenskapen är tillåtna innanför gemenskapen. Studiens främsta iakttagelse är att de som tillhör gemenskapen har en delad medvetenhet om de frågor som adopterade och adoptivfamiljer tvingas ta ställning till i sin vardag.

Ämnesord: transnationell adoption, vuxna transnationellt adopterade, jaget, tillhörighet, migration

ABSTRACT

Heidi Ruohio

FINNISH TRANSNATIONAL ADOPTEES. BELONGING TO THE FAMILY AND NATION

This study deals with transnationally adopted individuals' sense of belonging to their family and nation in the framework of their two origins – the biological one and the one acquired through adoption. Transnational adoption, and also in this study the transnationally adopted individuals themselves, challenge the self-evident matters that are attached to belonging to a family, an extended family and a nation, and expose the complex and contradictory nature of belonging. Transnational adoption is a way of starting a family, an individual's experience of migration and also a process connected with transnational child protection.

The study participates in the discussion on the daily life of adults who were transnationally adopted as children. The study asks the following questions: 1) How are transnationally adopted individuals' sense of self and of belonging shaped in various social environments? 2) How do transnationally adopted individuals live with the (small amount of) information on their biological origin in a society which considers this to be of essential importance from the perspective of self, and belonging to a family and a nation? 3) How is the visible aspect of biological origin reflected in the meanings it is given and the experience of belonging?

The study data comprises semi-structured interviews carried out in 2009 and 2011 with adults who were transnationally adopted. 16 of the interviewees are women and eight men. The interviewees were born in a total of nine different countries. As there is only a small group of transnationally adopted adults in Finland, special attention has been paid to protecting anonymity. The author of the study, as an interviewer and researcher who is not adopted, has also observed and problematised her own role in the production of information on the lives of adopted people. The analysis of data is formed of two parts, thematising and so-called theorising with data. The study's theoretical framework comprises symbolic interactionism and the concepts of self and belonging. The study

uses two sources in particular in the data analysis. The researcher follows Nira Yuval Davis's conceptualisation and politics of belonging. Another important source is Erving Goffman and his concept of the presentation of self in everyday life and individuals' need to control information about themselves in different ways with different people.

Transnationally adopted individuals only have a small amount of fragmented information about their biological origin. The adoptee and adoptive parents make one another their "own" their mutual relationship. "Being adopted" and at the same time "own" are not exclusive in adoptive families, even though outside of the family, the "real" child–parent relationship is assumed to be based on a biological family relationship. The "differences" between transnationally adopted children and their family members and other close relatives often start to feel so normal that they can even be forgotten. However, the exclusive understanding of belonging to the family and nation also reach the intimate sphere of close relationships.

Transnationally adopted individuals' sense of belonging to the family and to the nation is frequently questioned by people outside the family. The study reinforces the results of Finnish migration studies, in which a Finnish person is considered to be a biological descendant of Finnish parents and born in Finland and to thus have a certain type of physical appearance. In everyday encounters, transnationally adopted individuals often have to negotiate their belonging in relation to various social categories and positions: their relationship to Finnishness and non-Finnishness, "immigrants" and the ethnic and racialised hierarchies. The noticeable aspects of migration, based on physical appearance, spoken accent and identity connected to name, have a major impact on the individuals' opportunities to control the information related to their biological origin in everyday encounters. By explaining that they have been adopted into a Finnish family, the individuals distinguish themselves from other immigrants. The image in people's minds regarding transnational adoption is, above all, of a voluntary way of setting up a family, not that transnational adoption is forced migration.

The study examines the meanings that transnationally adopted individuals have given to their biological origin through the links they have created. Three ways of creating links were selected, on the basis of interviews and earlier literature, for closer analysis: searching for the

biological family, “root trips” and contacts with the adoption community. The individuals’ primary motivation for finding their biological family or related information was the desire to gain more information about themselves. In their relationship with their own childhood family, i.e. their adoptive family, the interviewees emphasised the importance of care and growing together from the perspective of belonging together, whereas in connection with their own children, the biogenetic relationship and thus having a similar physical appearance was considered to be important. A “root trip” is a journey to the alternative future that was not experienced by the individual. In “root trips” the individuals often feel like they fit in in terms of physical appearance, but cultural differences and being unable to speak the language are often highlighted when meeting people in their country of birth. Contacts with the adoption community offer some adopted individuals peer support and a forum where they feel like they belong: people in the community can ask questions that would feel too personal if asked by someone outside of this community. Indeed, the study’s main observation is that the individuals in the community have collective knowledge of the issues that adoptees and adoptive families are required to confront in their everyday life.

Keywords: transnational adoption, adults who were transnationally adopted, self, belonging, migration

Kansainvälinen adoptio on usein mediassa näkyvä aihe, joka herättää ihmisissä tunteita ja mielipiteitä. Silti aiheesta on Suomessa toistaiseksi vähän tutkittua tietoa. Adoptiota lähestytään sekä mediassa että tutkimuksissa useimmiten perheenperustamisen näkökulmasta, ja samalla ohitetaan ne, joille adoptio tapahtuu – eli adoptoidut itsensä. Heidi Ruohio tarkastelee 24 aikuisikäisen kansainvälisesti adoptoidun parissa tehdyn haastattelun perusteella, millaisia merkityksiä adoptoitujen biologinen syntyperä saa erilaisissa ympäristöissä sekä millaisia perheeseen ja kansaan kuulumisen kokemuksia heillä on.

Teos lisää ymmärrystä kansainvälisestä adoptiosta yksilön kokemuksena. Kansainvälisesti adoptoiduille kirja voi toimia vertaistukena. Kirjasta voivat hyötyä lisäksi muut nuoret ja nuoret aikuiset, jotka eivät syystä tai toisesta tunne biologisia vanhempiaan tai jotka ulkonäkönsä vuoksi tulevat kategorisoiduiksi ”erilaisiksi”. Lisäksi tutkimus antaa eväitä esimerkiksi adoptioerheiden ja adoptoitujen jälkipalvelutyöhön, kouluissa tehtävään työhön sekä sosiaalialalle laajemminkin.

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
ISBN 978-952-7175-40-8
ISSN 1799-9227
KI 30.1

